Günümüz Türkçesiyle

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Konya - Kayseri - Antakya - Şam - Urfa Maraş - Sivas - Gazze - Sofya - Edirne

Hazırlayanlar:
Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı

3. CİLT - 2. KİTAP

YKY

3 Cilt - 2. Kitap

Konya, Kayseri, Antakya, Şam, Urfa
Maraş, Sivas, Gazze, Sofya, Edirne

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE
EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ:
KONYA - KAYSERİ - ANTAKYA - ŞAM - URFA - MARAŞ
SİVAS - GAZZE - SOFYA - EDİRNE

3. Cilt

2. Kitap

Evliyâ Çelebi'nin
YKY'deki kitapları:

Çevriyazı:
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (1. Kitap),
haz.: R. Dankoff - S. A. Kahraman - Yücel Dağlı (2006)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (2. Kitap),
haz.: Z. Kurşun – S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (3. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (4. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2001)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (5. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – İ. Sezgin (2001)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (6. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı (2002)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (7. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2003)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (8. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı –R. Dankoff (2003)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (9. Kitap),
haz.: Yücel Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2005)

Günümüz Türkçesiyle
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 1. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 2. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (2. Cilt, 1. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (2. Cilt, 2. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (3. Cilt, 1. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2006)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (3. Cilt, 2. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2006)

EVLİYÂ ÇELEBİ

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:
Konya - Kayseri - Antakya - Şam - Urfa Maraş - Sivas - Gazze - Sofya - Edirne

3. Cilt

2. Kitap

HAZIRLAYANLAR:
SEYİT ALİ KAHRAMAN - YÜCEL DAĞLI

İSTANBUL

Evliyâ Çelebi'nin
YKY'deki kitapları:

Çevriyazı:
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (1. Kitap),
haz.: R. Dankoff - S. A. Kahraman - Yücel Dağlı (2006)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (2. Kitap),
haz.: Z. Kurşun – S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (3. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (4. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2001)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (5. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – İ. Sezgin (2001)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (6. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2002)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (7. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2003)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (8. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı –R. Dankoff (2003)
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (9. Kitap),
haz.: Yücel Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2005)

Günümüz Türkçesiyle
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 1. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 2. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (2. Cilt, 1. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (2. Cilt, 2. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (3. Cilt, 1. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2006)
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (3. Cilt, 2. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2006)

EVLİYÂ ÇELEBİ

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Konya - Kayseri - Antakya - Şam - Urfa Maraş - Sivas - Gazze - Sofya - Edirne

3. Cilt

2. Kitap

HAZIRLAYANLAR:
SEYİT ALİ KAHRAMAN - YÜCEL DAĞLI

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2353
Edebiyat - 717

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:
Konya - Kayseri - Antakya - Şam - Urfa - Maraş - Sivas - Gazze - Sofya - Edirne
Evliyâ Çelebi
3. Cilt - 2. Kitap

Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı

Kitap Editörü: M. Sabri Koz

Kapaktaki "Edirne Meydan Çeşmesi" gravürünün kaynağı:
Robert Walsh, *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor,*
C. 2, London, 1839 (Gravür: W. L. Leitch - J. Tingle)

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M-Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Haziran 2006
ISBN 975-08-1102-X
Takım ISBN 975-08-1103-8

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www.teleweb.com.tr

İçindekiler

Eski şehir Bürvadi, yani yüksek Pravadi Kalesi'nin anlatılması

İlk yapıcısı Dobruca krallarından Helona kraldır. Dobruca'nın taht merkezidir. Bütün Bulgaristan ve Yunan bunun elinde idi. Bunlar da *[109b]* Hıristiyan milletlerden olup İncilî idiler. Sınırları Çenge balkanında adı geçen kale ve hendekten tâ Alacahisar'da Despot kral ile komşu idi.

Bir tarafından, Tuna kenarında Tolça Kalesi'nden Tuna kenarıyla ne kadar beldeler ve kaleler var ise Semendire kralıyla komşu olup aralarında Sofya Ovası'nda akan Iskır Nehri'nin sınır olduğu *Yanvan Tarihi*'nde acaip şekilde ayrıntılarıyla yazılmıştır.

Bu Dobruca kralı daimi Cengiz Han ve Tohtamış Han ile Akkirman'da Kamerü'l-kamer Sahrası'nda büyük savaşlar edip İstanbul Kostantinlerinin üzerine Tatar'ı geçirmeyip set olduğundan "dobra" yani iyi kral demek olur.

Krallarının karargâhı bu Pravadi'dir. Nice kimse bu şehrin ismini Pirevâdi, niçeler Perevadi, niceleri "Bir er var idi" yazar. Gerçekten de Belh ü Buhara'da Türk-i Türkan Hoca Ahmed Yesevî hazretleri Hacı Bektaş-ı Velî'yi ve Sarı Saltık yani Muhammed Buharî hazretlerini Rum'a gönderdiğinde Saltık Buharî Sinop'dan Varna'ya, Varna'dan bu Pravadi'de Dobruca krala gelip bir ejderhayı katl edip bu Pravadi'de tanınıp meşhur olduğundan "Bir er vardı"dan bozulma Pravadi derler.

Daha sonra 814 [1411] tarihinde bu kaleyi Yıldırım Han oğlu Musa Çelebi Rum'a halife iken feth etmiştir. Büyük ceng ile ve Mihal Bey oğlu Mehmed Bey'in yardımıyla. Bu Mehmed Bey Plevne şehrinde medfundur.

Daha sonra Süleyman Han yazımında Özü eyaleti valisi hükmünde paşa ve voyvodası zabittir. Ve 150 akçe payesiyle şerif kaza olup Der-i devletinde bütün nakibüleşraflara arpalık olup naibi hükm eder. Bütün köyleri (---) şenlikli, verimli köylerdir. Kethüdayeri ve yeniçeri serdarı vardır. Zira ayanı, eşrafı ve askerî taifesi çoktur. Şeyhülislâmı, nakibi, şehir naibi, muhtesibi ve bâcdârı vardır.

Pravadi Kalesi'nin şekli: Kalesi şehrin doğu tarafında göklere doğru baş uzatmış yalçın kesme duvar gibi kaya üzere acaip ve tuhaf tarzlı yüksek bir kaledir. Bütün duvarları cilalı, parlak, traşlı sanatlı taşlar ile yapılmış sağlam ve dayanıklı, ib-

ret verici güzel bir kaledir. Dört tarafı cehennem çukurlarından haber verir gayya dereleri olduğundan aslâ ve kat'a bir tarafında hendeği yoktur. Ancak batı tarafına açılır iki kat demir kapısı vardır. O tarafda 10 arşın kadar derin ve uzun kesme kaya hendeği vardır. Bu tarafa bakar sağlam kuleleri vardır.

Bu kalenin zerre kadar bir tarafında dayanağı yoktur. Ve bir tarafdan aslâ zafer mümkün değildir. Kale içinde bir mescit, tahıl anbarı, dizdarhanesi, imam ve müezzin hanesi var. Dizdarı, 10 adet neferatları ve yetecek kadar şahî topları var.

Kale içinde büyük bir âbıhayat su kuyusu var, tam 100 kulaçtır. Bir taş parçası atılsa taşın sesi insanın ödünü patlatır. Bu kale içinde bundan başta yapı eserleri yoktur.

Ve bu kalenin fırdolayı burçları ve bedenleri üzerinden büyüklüğü 700 adımdır. Kıbleden kuzeye doğru yapılmış olup kapısından kıbleye uzunluğu 200 adımdır, genişliği tam 50 adımdır. Gayet ensiz kaleciktir, ama Kahkaha kalesidir. Ama,

Garip temaşa: Bu kale öyle yüksek bir dağın tepesindedir ki her zaman tepesinde seher vaktinde mavi bulutlar eksik değildir. Böyle yüksek bir dağın tepe kayalarında gemiler bağlayacak adam uyluğu kalınlığında içinden birer adam geçer demir halkalar var. Ve eski zamanda kullanmadan dolayı aşınma izleri var ki nice yüz sene kullanılmıştır, ama Pravadi'de bir yaşlı Latin kefere var idi. Onun anlattığına göre,

"Tarihlerimizde öyle yazar ki İskender-i Zülkarneyn Karadeniz Boğazı'nı kesmezden önce Heyhat Sahrası'nı, Kırım diyarı, Özü sahraları, Kamerü'l-kamer ve Tameşvar sahraları, Göle, Salanta, Keçkemet, Peşte, Baçka ve Laçka sahraları tamamen Karadeniz idi.

Bu Pravadi kayası mamur ada olduğundan gemiler bağlanırdı" diye nakl etti, hakikaten gerçektir. Zira bu hakîr Heyhat Sahrası ve Budin tarafında Salanta sahralarında Koca Musa Paşa Budin valisi iken o sahranın toprakları içinde deniz yaratıklarından midye, istiridye ve minkale böceği kabukları *[110a]* buldum. Gerçekten de Büyük İskender zamanında o sahralar deniz olup Pravadi Kalesi ada olup o demir halkalara gemileri bağlarlar imiş.

Süslü şehir Pravadi'nin özellikleri

İki yalçın kayanın arasında bir kayadan bir kayaya bir ok menzili genişliğinde dere içinde yeşillik düz yerde kıbleden ku-

zeye uzunluğu 2.000 adım boyunda bir bakımlı bir şehir (---) dir ki benzersizdir. Bu şehrin ortasında (---) deresi akar. Yedi yerden taş köprüler ile geçilir bakımlı şehirdir.

Şehrin yarısı, çarşı pazarının bakımlısı kale kayalarının eteğinde kurulmuştur. Yarısı batı tarafı kayaları altında yüksek saraylar, bağlı, bahçeli ve akarsulu hanedanlardır.

Şehir ortasından geçen derenin suyu azdır. İsmine (---) derler. (---) (---) doğup kıble yönüne şehir içinden akar, bir saatte Kamçı Nehri'ne karışır.

Bu şehir toplam (---) adet mahalledir. Evvelâ (---) (---) mahallesi ve (---) mahallesi,

................(1 satır boş) ....

Meşhur mahalleler bunlardır.

Ve hepsi (---) adet büyük saraylar, eski haneler ve diğer fukara ve zengin evleridir. Evvelâ Nalbant Ali Ağa Sarayı, Şâtır Ahmed Ağa Sarayı, Hüseyin Ağa Sarayı, Naib Hüseyin Efendi Sarayı, Çeneklizâde Halil Ağa Sarayı, Hacı Ali, Kavafzâde ve nice bilmediğimiz saraylar vardır.

Bu şehrin bütün yapıları beyaz yontma taş ile kârgir ve sağlam bakımlı evlerdir. Hepsi küçük ve büyük, altlı üstlü haneleri tamamen kırmızı kiremit ile örtülü bakımlı evlerdir.

Bütün halkı zengin ve mutlulardır. Bundan dolayı bu şehir halkının misafirlerine ve ziyaretçilerine ziyâfetlerinde nefis nimetleri ve şekerli türlü türlü hoşafları âlemce beğenilir. Gariplere dost ve fakirleri sever adamları çoktur. Gerçi acımasız insanların dilinde muameleci halkı vardır, derler ama köy halkını yerel vergilerden kurtarıp sıradan halka çiğnetmezler. Bu bakımlı şehir içinde toplam (---) adet mihraptır.

................(4 satır boş) ....

Bu camilerden başkası mescitlerdir, ama özel medrese, darülhadisi ve aşevi yoktur. Hepsi 10 adet sıbyan mektebi vardır. Evvela,

................(1 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet derviş tekkeleridir. Bunlardan şehrin kuzey tarafında bağlar ve bahçeler kenarında Bektaşî Tekkesi var imiş. Görenler, bu dünyada benzeri yok idi, diye anlatırlar. Ahmed Han zamanında Vezir Nasıf Paşa yıkmış. Hâlâ yapı

kalıntıları bellidir, ama bakımlı olan Kastamonulu Şa'ban Efendi halifelerinden Yeniçeri Pîrî Efendi Tekkesi, ulu tekkedir. Ve Şeyh Pîrî İlâhî aşk ile sermest bir Allah adamıdır. Âşıkâne ve tasavvufâne penç-beyt ilâhîleri âşıklar lisanında on iki makam üzere okunur bir müdevveri var. Ve (---) tekkesi,

...............(1 satır boş) ....

bilinen ve meşhur olan tekkelerdir.

Ve tamamı (---) adet hamamdır. Evvelâ Kazancılar içinde (---) (---) hamamı, suyu, havası, yapısı ve hizmetçileri beğenilir. Ve Şâtır Ahmed Ağa Sarayı yakınında (---) (---) yüksek hamam (---) (---) (---) (---) (---) . Bunlardan başka vilayet ileri gelenlerinin söylediklerine göre ev hamamları var ki özel hamamlardır. (---)

Ve hepsi 620 dükkândır. Haffafları (ayakkabı, terlik ve saire yapan ve satanlar), saraçları ve kuyumcular çarşısı şenlikli ve bakımlıdır. Ve bedesteni de beğenilir. Kahvehaneleri âriflerin toplantı yeri ve zarif dervişlerin mekânıdır.

Ve haftada bir kere bu şehir içinde büyük pazar durup yirmi-otuz bin adam Dizdar Köyü'nden, Köprü Köyü'nden ve Çenek'den kısacası çevredeki köylerden adam deryası toplanıp o kadar *[110b]* yakışıklı ve güzel nice ay gibi, güneş parçası gibi civanlar toplanır ki,

Görenin aklı gider, özge temaşadır

Bu mısra onların hakkındadır.

Özellikle al renkli tebekanî elma yanaklı ve kiraz dudaklı, şirin sözlü ve ala gözlü Bulgar güzelleri olur ki her birinin bakışında yüz bin güzel nazarı vardır. Her biri güzel yüzlü ve ince belli olup misk kokulu kâküllerini bölük bölük, perçem perçem ederler. Konuşmaları düzgün, inci dişleri sanki parlak inci, düzgün ve sağlam yapılı bâkire kızları vardır. Her biri güzellik pazarı içinde metaını meydana çıkarıp hüsn-i ülfet ile alış veriş edip kâr ederler. Zira bu şehrin suyu ve havası tatlıdır. (---) iklimin ortasında olduğundan havası ılımandır.

Sulu üzümü beğenilir. Ve bütün halkı tüccardır. Latin kavmi gayet çoktur. Başka bir mahalledir. Ve bir mahalle Yahudisi var. İki kefere kilisesi var. Bu şehirde üç gün konakladık. Paşaya üç büyük ziyafet çekip birer köle ve bir salihli küheylân at hediye verdiler. (---) (---) (---) (---) (---)

Tanrı'nın sırrı, acaip ve garip hikmetinin anlatılması

Evvelâ Pravadi Kalesi ardında yüksek dağlar arasında bir âbıhayat pınar vardır. O pınar suyuna gürgen ağacı koysalar bir iki günden sonra Allahu Taalâ'nın emriyle yeşil taş olur. Ve nice kere ârifler gürgen ağacını doğramacı elinde çıkrıktan çevirtip kâse, fincan, gülâbdan ve hançer kabzası gibi eşyalar yaptırıp bu pınara korlar, üç günden sonra kâse ve fincanlar yeşil zümrüt gibi yeşim kâse ve gülâbdan olur, diye Çeneklizâde ve Naib Hüseyin Efendi,

"Biz tecrübe ettik. Allah'ın izniyle gürgen ağacı taş oldu" diye şahitlik ettiler, ama hakîr onlara güvenmeyip bir hayli çekiştim.

Hemen Naib Hüseyin Efendi öfkelenerek olup kalkıp çekmecesini açıp bir parça taş getirdi. Gürgen ağacından keserken keser ve bıçak yaralarını ve budak yerlerini açıkça hakîr elime alıp gördüm. Gayet sert taş olmuş. *"Gerçekten Allah'ın her şeye gücü yeter."* [Bakara, 20].

Tanrı'nın acaip sırlarından biri, yine Pravadi Dağları'nda şehre yakın,

Yediler ziyaret yeri: Rumeli diyarında herkesçe meşhur büyük bir ziyaret yeri de bu Yediler'dir. Yedi adet nur dolu mezarlar sıra ile bir yerde dizilmiş olduğundan "Yediler Makamı" derler. Bütün insanların ziyaret ettiği yerdir, ama yediler ki üçler, kırklar, nücebâ, büdelâ ve evtâd makamı olup bu yediler makamı onlardan değildir.

Ancak Osmanoğullarından Orhan Gazi oğlu Süleyman Şah ile ilk defa Kapıdağı'ndan Rumeli'ye geçen Süleyman Şah, Ece Yakub, Kara Mürsel, Koca Ece, Kara Ece ve Kara Hoca adında kırk kardeş, sırdaş, hâldaş ve yoldaş karalar idi.

Rumeli'de bunlar kılıç vurarak bu Pravadi mahalline gelip ceng ede ede yedisi şehit olmuşlardır.

Ece Yakub bu yedi şehidin başları ve ayakları ucuna "Kabirleri kayb olmasın" diye *Bismillah* ile hece taşı yerine birer ağaçı dalı budağıyla dikerler.

Allahu Taalâ'nın emriyle kuru ağaçların ucu yeşerir Sıra ile dikilmiş büyük ağaçlardır ki göklere doğru boy uzatmışlardır. Ve beş mezarın başları ayakları on ağaç eder. Allah'ın izniyle on adet kuru ağaç budaklarıyla taş olmuşlar. Hâlâ sıtması olanlar o taşlardan kazıyıp su ile içse kusa kusa aslâ safra ve balgamı kalmayıp ateşli sıtmadan kurtulur.

Bir mezarın iki taşından kazıyıp gözüne sürme edenin Allah'ın izniyle gözü hasta ise görme kuvvetine sahip olup ağrısı sızısı diner.

İkinci kabrin iki taşını kazıyıp yalasa leke hastalığına iyi gelir.

Üçüncü kabrin taşlarını kazıyıp yalasa cüzama şifadır.

Dördüncü kabrin taşlarını yedi sabah yalasa sarılık hastalığına iyi gelir.

Bu anılan ziyaret yeri halk arasında meşhurdur ama sıradan insanlar bilmezler. Hakîr de görmedim ama temiz insanlardan ve vilayetin ileri gelenlerinden nice kimseler "Bizler nice kere ziyaret edip nice adamların şifa bulduğunu biliriz" diye şahitlik ettiler, *vesselâm.*

Seyyid Sarı Saltık Bay menkıbeleri ve acaip ve garip kerametleri

Bu Pravadi şehrine yakın Kazan balkanı dediklerinin aslı Muhammed Buharî ki Sarı Saltık'dır. Onlar bir ejderi katl edip bir rahip "Ben öldürdüm" diye yiğitlik iddiasında bulununca Muhammed Saltık Bay teklifiyle papas ile ikisi bir kazana girip kazana ateş edip papas keşkek gibi piştikten sonra Saltık Bay taşra *[111a]* çıkıp ancak mübârek alnı birazcık terlemişti.

Bunun üzerine nice bin küffar imana geldi. Kendileri bu keramettten sonra Leh ülkesine gidip bütün kâfiristanda namı sanı söylenip muhabbet ettiklerinin aslı odur.

Seyahatten sonra yine bu Pravadi mahallinde kazanda pişirildiği mahalde vefat etti. Kendilerinin vasiyetiyle yedi tabuta koyup yedi kral yedi tabutu alırlar. Mübârek cesedinin birini Babadağı'na getirip taptaze defn ederler. Biri İdrivne kral Edrine yakınında Babaeskisi'nde defn ederler. Günümüze kadar defn olunaldan beri gece gündüz kandili sönmemiştir. Bir tabut Moskov diyarında, bir tabut Leh diyarında (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) .

Sözün kısası Seyyid Muhammed Saltık Bay'ın yedi yerde gömülü olmasının aslı odur. Bazı sapık inkârcılar "Saltık adında bir papas imiş" derler. *Hâşâ sümme hâşâ.*

O Saltık papas bunların adıyla Hıristiyanları saptırırdı. Muhammed Saltık Bay kıyafet değiştirerek avare şekilde geze-

rek Leh diyarına varıp o sahte Saltık papası öldürdüğünü Rumlar da tarihlerinde gerçekte olduğu şekilde yazmışlardır.

Temiz soy Seyyid Muhammed Buharî'dir ki Sultan Bayezid-i Velî ile Sivasî Kara Şemseddin iki din sahibi velinin görüşüp kara vermesiyle Muhammed Saltık Bay kabri üzere türbe, cami, medrese, han ve hamam yapıp Babadağı şehrini o sultana Sultan Bayezid Sultan vakf etmiştir ki Bayezid-i Velî'dir.

Nice keşif ve kerametleri, Moton, Koron ve Kili ve Akkirman kalelerinin fethinde açıkça görülmüştür.

Özellikle nefsini kusup öldürmüştür, ama Bayezid bu mertebede ulu sultan iken ilham ile keşif ile istihâre ile Sarı Saltık Bay Muhammed Buharî'nin kim olduğunu bilmeyip o kadar Müslüman beytülmalı malını yine sarf edip hayrat u hasenat ederdi.

Saltık Bay Muhammed Buharî hakkında uzun dillilik eden Allah saklasın bundan böyle dilsiz olur. *Hâşâ sümme hâşâ, ama* yine sadede dönelim.

Adı geçen Pravadi yakınında Kazan balkanında Muhammed Buharî'nin kazanda kaynadığı amber kokulu toprak bir harman büyüklüğü kadar kuru otsuz bir topraktır. Aslâ yeşil renkli bir kamış ve bir ot bitmesi ihtimâli yoktur. O mahalde büyük bir mezarlık vardır. Bütün ölüleri nice yüz seneden beri hâlâ taptaze pirinç halfası otuyla sarılmış dururlar. Lâkin kefen ile toprak içinde gömülü değillerdir. Bazıları Sarı Saltık ile Rumeli'ye gelenlerdir, derler. Bazıları boylarının uzunluğundan "İskender kavmidir ki o zamanda cesedi hasıra sarıp gömerlerdi" derler.

Gerçekten de bu hakîrin Acem ülkesinde Tesu şehri mağaralarında ve Van diyarında Ahlat şehrinde gördüğümüz ümmet-i Muhammedlerin çoğu basit hasırlar ile örtülmüş olarak taptaze yattıklarına şahit olmuşuzdur, *vesselâm*.

Bu Pravadi şehrinin bu mertebe seyrini edip yine bütün askerle batı tarafına (---) saatte gidip,

Medre Köyü menzili: Pravadi Kazası'nda bakımlı köydür. Buradan kuzeye (---) saatte,

Alaybeyi Köyü menzili: Silistre alaybeyisinin bakımlı Çıtak köyüdür. Buradan yine kuzeye (---) saatte,

Emir Paşa Kalesi menzili: Buradan,

Şûmî harap kalesi, bakımlı ve süslü Şumnu şehrinin anlatılması

İsimlendirilmesinin sebebi odur ki (---) tarihinde Yıldırım Han zamanında Ali adındaki vezir feth ederken çok çok zorluklar çekilip,

"Şu Şumnu feth olmayıp kaldı" diye nefes ettiği dem kaleden vere bayrakları belirir.

Bulgar keferesi elinden İslâm eline girip İslâm topraklarına katılıp ismi Şumnu kaldı, ama kimin tarafından yapıldığını bilmiyorum. Hâlâ kalesi şehrin eteklerinde bir topraklı tepe üzerinde dörtgen şeklinden uzunlamasına yer yer yıkılmış, içi ve dışı harabeye yüz tutmuş hane ve dizdarsız boş bir kaledir, ama aşağı şehri bakımlıdır.

Süleyman Han kanunu üzere Özü eyaletinde Niğebolu sancağı hududunda subaşılıktır. Ve 300 akçe pâyesiyle şerif kazadır. Vefalı Emir adında bir mahkeme naibi ve bütün halk ondan memnun zamanın fazıllarından bir kadısı var idi ki denkleri arasında benzeri yok idi. Kazasında toplam (---) adet bakımlı köyleri vardır.

Müftü ve nakibi vardır. Zira seyyidleri ve seyyid taslakları oldukça çoktur. *"Allah içerdekine ve dışardakine lânet etsin."* hadisi *[111b]* lânetini kabul edip insanlara önder olmuş Kalmuk Tatarı gözlü ve İznik çinisi gibi gök gözlü yılan zehiri sözlü nursuz yüzlü hâşâ emirleri var. Hatta bir dava ile bir emir, Melek Ahmed Paşa huzuruna gelip aşırı derecede ağlayıp sızlayarak,

"Ceddim ruhu için bu ev benim aba ve dedelerimden kalmıştır" diye atalarına yemin edip vakıf olan haneyi,

"Miras kalmış mülkümdür" diye feryat ederek divanı kapattı. Gınayî Efendi,

"Adam sen yeni emir olmuşa benzersin. Zira tezvir (yalan) davaya yapıştın" deyince hemen,

"Behey Efendi Sultan Osman kişi Hotin seferine buradan geçerken Nakibüleşraf Gulâmî Efendi'den 300 kile arpa verip emir kapısına çıkıp 11 kişi şecere aldık. 11 kişiden 7 kişi kaldık. Hani benim gibi eski emir" der. Paşa,

"Ya öbür yoldaşların nerdedir. Onları nerde bulalım" diye sorunca,

"İşte bunlardır" diye beş kişi gösterir.

Beşini de ve kendini de aslâ söyletmeyip haps edip hanelerini basıp sahte şecerelerini getirip başlarından sarıklarını alırlar.

Vilâyet halkından durumları sorulur. Onların verdikleri ifade üzerine müteseyyidlikleri (sahte seyyidlikleri) isbat olunur.

Yedişer yıllık örfî vergileri vermek üzere akraba ve yakınlarıyla 47 nefer kimseye hükm olunur. Şeriat izniyle sarıkları alınıp Şer-i mübin sicillerinde reâyâ kayd olunurlar. Bu gibi sahte seyyidleri çok bir Şumnu şehridir. *Tanrı ıslah ede.*

Ve bu şehir askerî yatağı olduğundan sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdârı ve şehir kethüdası vardır.

Şehri toplam 10 adet mahalle ve hepsi 2.000 adet bağ ve bahçeli, dört tarafı eğimli dağlar ve 20 yerde mesiregâhlı yerler ortasında bakımlı ve süslü şirin kasabadır. Altlı ve üstlü kiremitli ve ekseri şindire tahta örtülü şahane ve şahnişinli (balkonlu) evlerdir. Ancak dört tarafları genellikle tahta havlılıdır. Ve tamamı 10 mihraptır.

Evvelâ çarşı içinde (---) camii (---) (---) (---)

................(1 satır boş) ....

Köprü başında bir tekkesi ve bir hanı, yakınında bir hamamı ve 300 adet dükkânları var, ama bedesteni, medresesi, darülkurrası ve darülhadisi yoktur. Ve yedi adet sağlam vakıflı sıbyan mektebi var.

Ve şehir içi gayet pâktir, suyu ve havası gayet tatlıdır. Genellikle halkı marangozlardır. Hepsi çuka bürünüp tamamen beyaz şeyh abası ferace giyerler. Mün'ime (zengin ve hayırsever) hatunları ise çuka ferace giyerler.

Beğenilenlerinden; üzümü ve kavunu iyidir. Bütün halkı ehl-i tevhid, garip dostu ve kerem sahibleridir. Gelen giden yolculara nimetleri bol bol dağıtılır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Şumnu ziyaret yerleri: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Buradan kuzeye (---) saatte,

Durhançı Köyü menzili: Müslümanlardır ve zeamettir. Buradan yine kuzeye doğru bakımlı ve yerler içinden (---) saatte,

Perizâd beldesi yani Hezargırad şehrinin anlatılması

İsimlendirilmesinin sebebi (---) (---) (---) (---) dir. Çok eskilerde o kadar mamur değil imiş. Ancak (---) tarihinde Süleyman Han zamanında Makbul iken Maktul İbrahim Paşa bu şehir

toprağından olduğundan imar edip her geçen gün bakımlı, bağlı bostanlı ve gül bahçesi gibi olmaktadır.

Özü eyaleti toprağında Niğebolu sancağı hükmünde voyvodalıktır. Ve 300 payesiyle kazadır. Ve nahiyesi (---) adet köydür. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, müftüsü, nakibi, muhtesibi, bâcdârı ve şehir kethüdası vardır. Tamamı 10 mahalle ve 1.700 adet bağlı, bahçeli ve âbıhayat sulu hanelerdir. Genellikle şindire tahta ve kiremit örtülü seyrek seyrek hanelerdir.

Ve tamamı 17 mihraptır. Bunlardan biri **Makbul iken Maktul olan İbrahim Paşa Camii**'dir ki Rumeli diyarında böyle selâtin camii gibi sanatlı mabethane yoktur. Kubbesi, göklere doğru baş çekmiş sanki bir felek kubbesidir. Cami için gayet sanatlı işler ile süslenmiştir ki benzeri meğer İstanbul'da Rüstem Paşa Camii ola.

Ve bir düzgün ve ölçülü minaresi var. Avlusu, şadırvanı, imareti, bir adet müderrisli medresesi, darülkurrası, sıbyan mektebi ve bir adet hamamı *[112a]* tamamen Makbul İbrahim Paşa hayratıdır ki bütün imaretleri ve cami kubbeleri kurşun ile örtülü bakımlı bir camidir.

Ve tabahanede **Sofu Mehmed Paşa Camii**, eskidir.

Ve **Beğ Camii** eskidir.

Bunlardan başkası mescitlerdir.

Ve iki adet hanları var, Kurşunlu Han İbrahim Paşa'nındır.

Ve toplam 300 adet dükkânları vardır. Genellikle İbrahim Paşa'nın vakfıdır ki büyük vakıftır.

Ve bir adet bakımlı tekkesi var. Bütün halkı ehl-i tevhid ve fukara severlerdir. İleri gelenleri ve uleması vardır.

Acaip hikmet: A'ma Mehmed Efendi adında bir aziz zat var, anadan doğma kördür. Usta bir saatçidir. Odasında oturup bütün takım taklavat âletlerini sağına soluna yerleştirip, çekici, küreği, maşası, kelpedeni, çiftesi ve eğeleri kısacası bütün âleti yerli yerinde durur.

Bir kimsenin bozuk saati olsa önce elbette alıp koklar, daha sonra kapağını açıp yoklar, dizi üzerine bir sarı renkli bir meşin kor. Bütün saat parçalarının armudeleri, rakkası, baskısı, tulumbası ve zembereklerini ayrı ayrı koyup eğrilerini doğrulur, kırık olan yerlerini tamir edip gereği gibi tamam ettikten sonra sahibine teslim eder.

Bu hakîrin kısa aklı perişan olduğu şeydir ki anadan doğma kör olan kimse saatçi ola, acep Tanrı vergisidir. Ve yine kendisi

dostlardan bir cömert yapılı, nimeti bol, hoş-sohbet candır. Ve bu şehir halkının da nimetleri boldur, ucuzluk ve bolluk şehirdir.

Beğenilenlerinden, tabahanesinde sahtiyanı ve bağlarında sulu üzümü (---) (---) beğenilir.

Hezargırad ziyaret yerleri

Evvelâ **Mevlânâ Ahmed b. Hüsâmeddin, meşhur Mollacık Efendi**: Kendisi Siroz şehrindendir. Bu Hezargırad kendilerine arpalık olarak sadaka olunup (---) tarihinde âhirete göç eyledi. Bu Hezargırad şehri içinde İbrahim Paşa Camii kabristanında gömülüdür. Adı geçen molla, çok bilgili bir zattı. Bu şehirden kalkıp batı tarafına doğru bakımlı köyler içinde gidip,

Kuyucuk Köyü menzili: Razgırat Nahiyesi'nde Müslüman köyüdür. Buradan yine batıya (---) saatte,

Vetova Köyü menzili: Müslüman köyüdür. Buradan yine batıya (---) saatte,

Kadıköyü menzili: Uruscuk Kazası'nda bin haneli bakımlı, şenlikli, bağlı ve bahçeli Bulgar köyüdür. Vergileri ayrılmış ve tahsis edilmiş İbrahim Han veziri Cüvankapıcıbaşı evkafıdır. Subaşı hükm eder. Hiç bir fert müdahale edemez. Hatta sıradan halktan bir nallı atlı adam giremez. Yani bütün zulümden ve örfî (yerel) vergilerden kurtulmuş kasaba gibi kefere köyüdür. Buradan batıya (---) saatte,

Büyük iskele ve eski şehir Ruscuk (Uruscuk) Kalesi'nin anlatılması

İlk yapıcısı Hazret-i Ömer ibn Abdülaziz halifeliğinde Müslümanlar Şam'dan birkaç kere İstanbul üzerine yürüyüp Kostantiniyye'yi kuşatarak süratli bir şekilde nice bin mücahid bu semtlerden ganimet malları almışlardı.

Bu sene Niğebolu Eflâk krallarından Uruscuk adında bir kötü namlı kral bu kaleyi yapıp Dobruca kralına hükmetmeye kalkışmıştı.

İşin sonunda bu kale altında kış vaktinde Ruscuk kralı buz üzerinde içip eğlenirken buz kırılıp bütün tabileri ve adamlarıyla boğulup içtiği şarap iken Tuna Nehri olup içkisi zehir oldu. Bu sapık kralın durumunu *Yanvan Tarihi*'nde çok iyi yazmıştır.

Daha sonra bu Ruscuk Kalesi'ni Dobruca kral istilâ etmiştir. Daha sonra (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han büyük savaş sonunda feth etmiştir.

İçinde olan Eflâk kafirleri kayıklarla Tuna üzerinden karşı tarafa kaçarlarken tamamı suda boğuldular. Daha sonra Yıldırım Han ile Timur olayı meydana gelip Yıldırım Han hapiste iken vefat edip Osmanoğlu devletinin işleri karışmıy iken Eflâk ve Boğdan kralları fırsat bulup Tuna Nehri'nin beri tarafında ne kadar sağlam surlar ve kaleler var ise istilâ ettiler.

Daha sonra Çelebi Sultan Mehmed Rumeli ve Anadolu'ya müstakil padişah olunca yer götürmez askerle gelip bu Ruscuk Kalesi'ni feth ederek ikinci fatih oldu.

Ve bu Ruscuk Kalesi'nde 2.000 parça kayık ve donanma ile karşı tarafa geçip konakladı. Burada büyük taburlar kazıp (---) tarihinde Yergöğü Kalesi'ni yaparak bütün Eflâk ve Boğdan'ın fitne ve fesatçılarını katl edip kılıç artıklarını haraca kesip yeniden kral nasb etti.

Daha sonra bu şehir Süleyman Han yazımı üzere Silistre eyaletinde Niğebolu sancağı hükmünde subaşılıktır ve 300 pâyesiyle şerif kazadır.

Ve nahiyesi toplam (---) adet bakımlı köylerdir. Müftüsü, nakibi, sipah kethüdayeri, serdarı, gümrük emini, muhtesibi, şehir kethüdası, bâcdârı, kale dizdarı ve (---) adet *[112b]* kale neferatları vardır.

Ruscuk Kalesi'nin şekilleri: Tuna kenarında bir alçak kayalı burun üzerinde dörtgen şekilli taş yapı bir küçük kaledir. Bütün çevresini Tuna kuşatır. Doğu tarafa doğru nehre açık bir kat demir kapısı önünde kayadan kesme hendek üzerinde tahta köprü ile geçilir. Her gece kale neferatları zemberekli köprüyü kaldırıp köprüyü kale kapısına siper ederler, böylece kale ada gibi kalır. Aslâ bir yerden dayanağı olmayan yontma taşla yapılmış bir savaş kalesidir.

Fırdolayı büyüklüğü 900 adımdır. İçinde dizdar, imam, müezzin ve kethüda hanesi, cebehanesi, tahıl ambarı, bir ibadethane ve bir mehterhane kulesi var, başka yapıdan bir belirti yoktur, ama burçları ve bedenleri gayet sağlam olup üç tarafına bakar ve karşı Yergöğü Kalesi'ne yöneltilmiş güzel balyemez ve şayka topları ile usta topçuları vardır. Zira Tuna kalelerinde meşhur sağlam seddir.

Sultan Ahmed Han zamanında Tuna kapudanı Şakşakî Paşa 50 pare firkate ile Tuna Nehri deryası üzerinde Budin serhatlerinde Estergon Kalesi'ne varıncaya kadar koruma ve kollamada

olup yine kış vaktinde bu Ruscuk Kalesi altına gelip limana gemileri bağlarmış. Hâlâ kalede yanında (---) nehrinin Tuna'ya karıştığı yerde büyük limandır.

Ruscuk şehrinin yapıları: Toplam 2200 altlı üstlü hepsi tahta balvan (direk) yapılı hanelerdir. Ve baştan başa şindire (çatı kaplama tahtası) tahta örtülü evlerdir. Aslâ kiremit ile örtülü hane yoktur. Büyük konakları genellikle Tuna kıyısına yapılmış bağlı ve bahçeli hanelerdir. Kıblesi tarafı yokuş yukarı bağlı ve bahçeli evlerdir.

Ve hepsi hepsi (---) Müslüman mahallesi ve üç kefere mahallesi vardır, ama Yahudi mahallesi yoktur, ticaret ile gelip giderler.

Ve tamamı (---) mihraptır. Evvelâ çarşı içinde Rüstem Paşa Camii, bakımlıdır. İmaret onundur ki Mimar Sinan Ağa yapısıdır.

Medrese, darülhadis ve darülkurra yoktur, ama sıbyan mektebi çoktur. (---) geri kalanı mescitlerdir.

Üç hanı, kale dibinde Tuna kenarında bir hamamı ve 300 adet dükkânı vardır, ama bedesteni yoktur.

Suyunun ve havasının tatlılığından mahbub ve mahbubesi çoktur.

Bütün halkı zengin ve tüccarlardır. Çukalar ve değerli kumaşlar giyerler. Kadınları yassıbaş ile beyaz şeyh abası ferace giyerler.

Bu şehir içinde haftada bir büyük pazar durup çarşı ortası büyük meydanında adam deryası olur. Halkı tamamen Ulah Boğdan ve Bulgarca konuşurlar, ama Eflâk dilini de çok iyi bilirler.

Halkı gayet cömert yapılı, garip dostu, zevk ehli, yurdundan ayrı düşmüşleri sever insanlardır ki, zengin ve yoksula nimetleri boldur. Zira bir bolluk şehridir. On kavun bir penezedir. Her kavun onar okka gelir.

Penez, gümüş ile bakırlı bir çeşit Eflâk keferesi yazısıyla kesilmiş akçedir, ona penez derler.

Tuna kenarındaki iskelelerde ve şehirlerde geçerlidir. Başka şehirlerde geçmez bir çeşit bakır akçedir.

Ve 10 karpuz yine bir peneze, bir okka (1 okka=1283 gr) ekmek bir peneze, bir okka et bir peneze, bir teneke bal dört peneze ve bir okka yağ on peneze. Her metâ ona göre kıyas oluna. Bir bolluk içinde şehirdir.

Bu beldenin batısı tarafında Tuna Nehri'ne karışan Lum Nehri güney tarafında tâ Kazanlık Dağları'ndan Torvakutran ve Kabirova Dağları'ndan gelir âbıhayat sudur. Kırk-elli çeşit lezzetli balıkları olur. Hattâ Tuna kıyılarında oturan kimseler arasında bir adam şişman ve iri olsa,

"Lum suyu balığı gibi semiz olmuş" diye atasözü olmuştur.

İleri gelenlerinden Çavuşzâde Çelebiler, Paşanın hanesi sahibi idi. Ve Serdar Ali Beşe ...

...............(1 satır boş) ....

Ruscuk ziyaret yerleri: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) .

Bu kaleyi seyr edip paşa bu şehirde 40 gün konaklamak üzere buyruk çıkarınca 100 parça kayıklara binerek Tuna Nehri'ni karşıya geçip,

Çöl, yani Yergöğü Kalesi'nin özellikleri

İlk yapıcısı 816 [1413] tarihinde Çelebi Sultan Mehmed'dir. Özü eyaleti sancağı hükmünde hâsdır. Ve 150 akçe başka kazadır. Nahiyeleri, kethüdayeri ve serdarı yoktur.

Kalesi; Tuna kenarında bir düz yeşillik yerde dörtgen şekilli beyaz taşlar ile yapılmış sağlam yuvarlak bir kaledir ki fırdolayı büyüklüğü 1.000 adımdır. İçinde Mehmed Han Camii, dizdarı, 300 neferatı, mehterânı ve cebehanesi *[113a]* var. Ve küçük ve büyük şahane 50 adet topları var. Doğu yönüne bakan bir demir kapısı var. Çevresindeki hendeği Tuna Nehri ile dopdolu olup kapısı önünde zemberekli asma köprüsü var. Ve kaleden taşra varoşu çevresinde tabur hendeği var. Kapısı önünde gelen geçen yolcuların dinlenmesi için tahtadan yapılmış bir kasrı vardır.

Tuna kenarında bir büyük limanı var. Hâlâ neferatıyla başka kapudanı var. Tuna defterdarından belirlenmiş aylıkları var.

Ve bu kalenin doğu tarafında yine Tuna kıyısında bir bakımlı varoşu var. Hepsi 600 hanedir, bağlı ve bahçeli tamamı şindire tahta ile örtülü mamur hanelerdir. Bir hamamı var, 70-80 adet küçük dükkânları var.

Ancak bütün halkı Eflâk'dir ve varoş hizmetçileri tamamen Eflâklerdir. Sözün kısası gayetle uzak sınırboyudur.

Nice yüz kere Eflâk kâfiri isyan edip öncelikle bu kaleyi kuşattıklarını zamanımızda on kere görüp bilmişizdir, ama bu kale gayet iş ve kazanç yeridir ve zengin kimseler vardır. Bunlardan zengin Yergöğülü Hüseyin Ağa, 1.000 keseye sahip kimsedir.

Paşa onun hanesinde konuk oldu. Paşaya üç gün büyük ziyafetler çekip her gün birer at ve üçer kese verip o kadar bal ve yağ verdi ki anlatılmaz.

Ve Eflâk Beyi Mati'den yedi araba değerli kumaşlar, 100 araba zahire, bir hınto (bir çeşit atlı araba) nakışlı ve yaldızlı koçi araba hediye gönderdi ki, içinde 80 Eflâk kesesi var idi.

Ve bir tavla çapgın beygir ve bir tavla yorga ceberti at peşkeş geldi. Ve diğer ağalara da 100 baş beygir hediye gelip bir yorga beygir de bu hakîre değdi. (---) (---) (---) .

Yergöğü'nün isimlendirilmesinin sebebi:

................(1 satır boş) ....

Yergöğü ziyaret yerleri: Evvelâ Şeyh Uryan Mehmed Dede, yine bu Yergöğü'de dünyaya gelmiştir. Mesnevîhan ve cihan seyyahı idi. Ruscuk şehrinden Katib Emanî Çelebi ölümüne tarih demiştir:

Yergöğü'nin kutbu vefât eyledi.

Sene 999 [1590]

Yergöğü Kalesi'nin dışında gömülüdür.

Buradan paşa bütün hediyeleri alıp yine askeriyle gemileriyle top ve tüfenk şenlikleri ederek yine karşı tarafa,

Ruscuk Kalesi: Kırk gün konaklama ferman olundu. Hakîri buyurdular ile Niğebolu müsellimi Erganeli Ahmed Ağa'ya gönderip muhasebesini görüp bekaya malı tahsil eylememi ferman etti.

Evvelâ Ruscuk'dan batı tarafa 6 saatte,

Ablanova Köyü menzili: Bir camii var. Gayet bakımlı zeamet köydür. Buradan 9 saatte,

Ziştovi Kalesi'nin özellikleri

Niceleri Ziştova derler. Niceleri Ziştavi derler. Bazıları da Ziştva derler, ama isimlendirilmesinin sebebi; Ziştva adında bir Eflâk hatmanı yapısıdır ki Gazi Hudavendigâr Rumeli'ni feth etmeye başladığında onun korkusundan Ziştva bu kaleyi yapmıştır. Bu yüzden Ziştva Kalesi derler.

Daha sonra (---) tarihinde Sultan II. Bayezid feth etmiştir. Niğebolu sancağı toprağında voyvodalıktır. Ve 150 akçe kazadır. Ve tamamı (---) adet nahiye köylerdir. Kethüdayeri ve serdarı vardır.

Kalesi, Tuna Nehri kenarında bir yalçın tepe üzerinde dörtgen şekilli taş yapı bir küçücük güzel kaledir. Doğu tarafına bir kapısı var. Kale içinde dizdarhanesi, bir camii, neferat hanesi, yetecek kadar cebehanesi ve bir kaç şahî topları var. Ve Tuna'ya iner su yolları vardır, ama büyüklüğünün ne kadar olduğunu bilmiyorum.

Yedi adet kulesinin tepeleri tahta şindire örtülüdür, ama kalenin dışında yine Tuna kıyısında bulunan varoşu 300 hanedir. Tamamı şindire tahta örtülü bağlı ve bahçeli hanelerdir. Ensesi dere ve tepeli bağlardır.

Bir camii ve bir hanı var, hamamı yoktur.

Ve 20 adet küçük dükkânı vardır. Halkı genellikle Eflâk ve Bulgar'dır.

Ve ayanı yoktur, ama bağları çoktur. Havası tatlıdır.

Buradan (---) saatte,

Yüksek dağ, Niğebolu Kalesi'nin özellikleri

Yapıcısı Rum krallarından İstanbul yapıcısı II. Kostantin'in kardeşi Nigepoli kraldır. yani "Cennet kuşu kral" demek olur. Yunan dilinde "poli" kuştur. Nige bir uçmağın (cennetin) ismidir. O kralın ismiyle isimlenmiştir. Nigepoli'den bozma Niğebolu derler. *[113b]* Duvarlarının yüzünde çok Rum yazısıyla tarihleri var. Gayet eski kale imiş. Daha sonra (---) tarihinde Yıldırım Han feth edip Nikbolı demiş, yani iyisi çok demek ola.

Daha sonra Süleyman Han kanunu üzere Özü eyaletinde başka sancakbeyi tahtıdır. Paşasının padişah tarafından hâssı 400.000 akçedir. Zeamet sahipleri 19 ve timar sahipleri 344'tür. Alaybeyi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Kanun üzere bütün timar sahipleri cebelüleriyle 2.000 asker olup paşası askeriyle 3.000 silâhlı, donanımlı ve tertipli asker olur.

Ve 300 pâyesiyle şerif kazadır. Toplam (---) adet köyleri vardır. Bu nahiyelerden kadıya 5.000 guruş, paşasına kırk-elli bin guruş gelir.

Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, bir yerde şehir naibi, muhtesibi, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, mîrî bâcdârı, şehir kethüdası, kale dizdarı, kale neferatları, liman kapudanı ve neferatları vardır.

Yüksek Niğbolu Kalesi'nin şekilleri: Tuna Nehri kenarında Edirne toprağında göklere doğru baş çekmiş çakmak taşlı bir kızıl yalçın kaya üzerinde dörtgen şekilli taş yapı sağlam ve dayanıklı yüksek kaledir.

Fırdolayı büyüklüğü tam 4.000 adımdır, ama Tuna'ya bakan tarafı gayet yalçın kanara kayalar olduğundan o tarafta kale duvarı yoktur. Hepsi şahane şahnişinli (balkonlu) büyük saraylardır ki bütün pencereleri Tuna Nehri'ne bakmaktadır. Bu taraflar gayya kuyusu gibi uçurum olduğundan eskiden de kale duvarı etmemişler. Bu taraf sokakları tamamen sarp taşlık olduğundan taştan kesilme kaldırımlı merdiven merdiven yokuştur.

Bu kale toplam 26 kuledir ve iki kapıdır. Biri doğu tarafına açık çarşı kapısıdır. İki kat sağlam demir kapıdır. Bu kapı kulesi içinde bir mescidi var, pencereleri çıkıntılıdır.

Ve bu kapı dibinde bir demir pencere vardır. Yağmur yağdığında bütün kalenin sel suları bu pencereden dışarı akar. Ve bir kale kapısı da batı tarafına bakmaktadır. Kale içindeki yukarı çarşıya çıkar. Bu kapının iç yüzünde borçlu ve katil zindanı vardır. Bu kapı arasında tunçtan bir adam pençesi vardır. Salsal'in elciği imiş. Acaip büyük pençedir.

Ve yine bu aralıkta at geyimleri var, bu da iki kat yeni kapıdır. Bütün kale neferatları burada gözcülük ederler.

Dizdar bu kalede oturur. Her gece davullar çalınıp bekçiler "Allah yektir yek!" diye bağırırlar. Zira Eflâk serhaddidir. Özellikle Tuna Nehri buz olduğu zamanlarda bütün insanlar değerli eşyalarını aşağı şehirden bu kaleye korlar. Tâ bu derece serhaddir. Düşman ile aralarında ancak Tuna Nehri vardır.

Ve bu kale içinde toplam 600 hane vardır. Hepsi eski yapı kiremit ile örtülü bakımlı evlerdir. Bunlardan Çerkez Ömer Ağa hanesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) .

Ve hepsi 7 mihraptır. Bunlardan eski yapı,

Yıldırım Han Camii: Tuğla minareli ve kiremit örtülü eski camidir. Bu kalede bulunan evlerin hepsinin havası güzeldir. Kalenin doğusu, kıblesi ve güneyi tarafı duvarlarının burçları, bedenleri ve hendekleri gayet sağlam ve dayanıklı surdur. Hendeği; tamamen çakmak taşlı kesme hendektir.

Aşağı Küçük Hisar'ın şekli: Bu anılan kale yukarı kalenin yalçın kayası altında düzde Tuna kenarında kayalara bitişik başka liman kalesidir. Bu da taş yapı Ferhad kalesidir ama yalın kattır. Burçları ve bedenleri usta işidir. Bu da dörtgen şekillidir ama küçüktür. Büyüklüğü tam 500 adımdır. Ve doğu yönüne bir kapısı vardır. Başka dizdarı ve neferatları vardır. Ve 50 adet kiremit örtülü haneleri vardır. Eski zamanlarda bu kale liman imiş.

Hâlâ Tuna kenarında olan duvarlarda gemiler girip çıkacak kemerleri açık seçil bellidir.

Niğbolu'nun büyük varoşunun anlatılması: Bu liman kalesinin doğu tarafında dere aşırı büyük varoş ve eski şehrin kalesi ve hendeği yoktur. Tamamı 3.800 adet donanımlı ve mükemmel, kiremitli ve şindire tahta örtülü, altlı ve üstlü, bakımlı ve şenlikli ileri gelen haneleri vardır.

Hepsi 11 Müslüman mahallesi ve 6 Hıristiyan mahallesi vardır.

Tamamı 26 adet mihraptır. Bunlardan,

Şah Melik Camii: Kalabalık *[114a]* cemaate sahiptir. Uzunlamasına ve genişlemesine 150 ayaktır. Ve bir sanatlı başka bir tarz mermer minberi var ki İslâm ülkelerinde benzeri yoktur.

Ve bu camiin iki kapısının biri sağ tarafında Derziler içine açılıp altı basamak taş merdiven ile çıkılır. Bir kapısı çarşı içine on basamak merdiven ile inilir. Ancak bu cami çarşının dar yerinde olduğundan aslâ ve kat'a havlusu yoktur.

Eski Camii, Çelebi Efendi Camii, Kabrancı Camii, Emir Çelebi Camii ve Yukarı Çarşı'da kale kapısı önünde Kadı Avn [Ivaz] Camii'nin kapısının kemeri üzerinde tarihi böyle yazılıdır:

Çün yapıldı mescid-i Kadı Ivaz
Bir şemmeşi yapdı anı bî-garaz
Çün tamam oldu dedi tarihini
Cehd edip yapdı anı bu dem Ivaz.

Sene 1051 [1641]

Ve yukarıda **Katib Balı Camii**: Kurşun ile örtülü bakımlı bir mabettir. Minaresi camiin sol tarafında olup kapısı üzerindeki tarihi budur:

Kad büniye'l-mescidi'l-vechi'l-meliki'r-rahmân
eş-Şehir bi'l-kâtibi Balı el-Emîn Osman

Zamanu devleti Sultan Bâyezid Hân
Ce'allallahu mülkehû fi'l-emni ve'l-amân

Li-hâzâ kad ketebnâ mine't-târih
Tekabellallehu'l-mehdi'l-Mennân.

Sene 806 [1402-03]

Bu cami önceleri mescit iken Osman Ağa, cami edip o tarihin yanına bu tarih yazılmıştır.

Balı Kâtib Mescidi'ydi bu makam
Cami etti Osman Ağa ol hümâm
Dedi tarihini Hâtif bü'l-heves
Oldu bin kırk sekizinde bil tamam

Sene 1048 [1537-38]

Bu yazılan camilerden başkası mahalle mescitleridir.

Bunlardan donanımlı ve süslü cami olmaya layık Paşa Sarayı yakınında **Hacı Kasım Mescidi**, kurşunludur ve eski yapı sanatlı mescittir. Bir tuğla minaresi var ki görülmeye değer. Kapısı üzerinde tarihi budur:

"*Sahibü'l-hayrât el-Hacı Kasım b. Ömer fî şa'bâni'l-mu'azzam li-sene hamse ve aşere seb'a mi'e* [Hayır Sahibi el-Hacı Kasım b. Ömer. Şa'ban 715/1315]"

Ve Sücah Mescidi, İskele Mescidi, Kapan Mescidi ve Saraçhane Mescidi, kısacası 17 adet mahallenin 26 mihrabının toplam 19 adedi mescitlerdir ki 8 adedi cuma camileridir.

Ve toplam 11 derviş tekkeleri vardır. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve hepsi 16 adet tatlı su çeşmeleridir. Evvelâ aşağı şehirde mahkeme yakınındaki çeşmenin tarihidir:

Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-fakir Ömer b. Mustafa

Ve bu tarihe bitişik dört köşe bir ham mermer üzerine bir güzel h. t ile tarihi yazılmıştır ama gerçekten de sikkesi mermer üzerine kazılmıştır. Tarih:

Çünki çeşme oldu ayn-ı câriye
Nûş eden yârâna sahhan âfiye *Sene 953 [1546]*

Ve 20 adet sıbyan mektebi var. Hayır sahipleri çok olduğundan bütün çocuklara her ay vakıf tarafından belirli maaşlar verilir. Ve her sene birer kat bayramlık elbiseleri ve çantaları verilir.

Ve tamamı üç adet gönül alan hamamdır.

Evvelâ çarşı başında yol kenarında altı ayak taş merdiven ile inilir Çifte Hamam, ferahlatıcıdır., havası, yapısı ve suyu gayet tatlı aydınlık hamamdır.

Bu hamamdan yukarıca Eski Hamam, bu da rahat hamamdır.

Bu hamamlardan başka şehir ileri gelenlerinin anlattıklarına göre 70 adet özel hamamları vardır.

Ve kale altında Tuna'ya bakar Öyleme Hamamı gayet tatlı hamamdır. Lâkin öğleden sonra bizim annelerimiz girerler.

Ve toplam yedi adet tüccar hanları vardır. Evvelâ Şaban Çelebi Hanı, Mustafa Çelebi Hanı ve Eskihan. Bunlar sağlam, bakımlı ve meşhur hanlardır. Diğerleri küçük konuk evleridir.

Ve hepsi bin adet bakımlı ve süslü dükkânlardır ve gayet kalabalıktır. Zira işlek şehirdir. Ve bir sağlam bedesteni vardır. Bütün sanat sahipleri mevcuttur, ama terzileri çoktur ve iyi ustalardır. Çerkezî tarzı kırık esvap biçerler. İleri gelenleri atlas, ipekli ve prankon çuka giymeye düşkünlerdir. Orta halli olan kimseleri tamamen renkli boğası giyerler. Ve düşük (fakir) hâlli kimse hâline göre esvap giyip başlarına Tatar kalpağı giyerler. Zira reâyâsı genellikle Çıtak kavmidir, Eflâk, Boğdan ve Bulgar'dır. Ve bütün halkı düzgün Eflâk ve Bulgar dili konuşurlar.

Ve bütün şenlikli haneleri dere, tepe ve bayırlara yapılmış olup büyük hanelerinin iki kapısı vardır. Buradan araba girip çıkar, ama her zaman açık değildir. Ve biri küçük kapı büyük kapıya bitişiktir. Daima ondan girilip çıkılır, eski alışkanlıkları ve ihtişamları budur.

Ve düzgün minare gibi duman çeken bacaları var ki bir diyara mahsus değildir. Ancak Sivas eyaletinde Köprü şehrinin de böyle *[114b]* yüksek duman çeken bacaları vardır.

Ve bu Niğbolu şehri gayet bolluk şehir olduğundan halkı gayet zengin, kapıları açık, nimetleri boldur ve yurdundan uzak kalmış kimseleri evlerine davet edip ziyafet ederler. İleri gelenleri daima reâyâ sever olup fakirleri korurlar ve birbirleriyle çok güzel geçinirler.

Birbirlerine düşmanlık edip koğuculuk ve yericilik etmezler, bozgunculuk edeni şehirde komayıp tamamen sevgi ile geçinip akraba ve taallukat olmuşlardır.

Tamamı 3800 kiremitli ve şindireli evlerinin duvarları baştan başa kârgir taş duvardır. Zira kıblesi tarafı taşlıktır. Onun için bütün caddeleri sanatlı kaldırım döşeli anayollardır.

Ve hayat kaynağı suyu Tuna Nehri olup havası tatlı olduğundan mahbub ve mahbubesi herkesçe beğenilir, ama gayet edepli kadın ve erkekleri vardır.

Sanatlarının beğenilenlerinden; Niğbolulu Hacı Mustafa tüfengi, yeryüzünde benzeri yoktur. Gerçi Taşlıca'da, Yenipazar'da ve Cezayir'de tüfenk çoktur ama bu Niğbolu tüfengi gibi yoktur. Zira içi burmadır. Bu tarza göre bir üstad taklit edememiştir. Tüfengleri 500 kuruşa satılır. Ve (---) (---) (---) (---) (---).

Yiyeceklerinin ve içeceklerinin beğenilenlerinden,

................(1.5 satır boş) ....

Niğbolu'nun ziyaret yerleri: O şehrin kıblesi tarafında şehre eğimli bağlar içinde,

Ali Koç Baba Sultan ziyareti: Acaip türbedir. *Allah sırrını aziz eylesin* (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) .

Bu Niğbolu şehrinin batı tarafının üst yanına üç günlük mesafede Vidin Kalesi vardır. Ve Niğbolu'nun kıblesi tarafında (---) (---) kasabası,

................(1 satır boş) ....

Niğbolu'nun bu mertebe seyirlerini edip, ileri gelenlerinden iki Ömer Ağalardan hediyeler alıp ve Melek Ahmed Paşa efendimizin muhasebesi malından Müsellim Erganeli Ahmed Ağa'dan Paşa'nın 20 kesesini aldık.

Hakîre de bir kese guruş, bir Rus asıllı köle, bir Niğbolu tüfengi ve iki baş yorga (rahvan yürüyüşlü) beygir ihsan ettiler. Tuna kapudanı Maksud Ağa'nın donanma firkatelerine, bütün ağırlıklarımız ve atlarımız ile gemilere girip tüfeng şenlikleri ederek, Tuna Nehri ile doğuya doğru hareket ederek sağ tarafımız Osmanlı ülkesi ve sol tarafımız Eflâkân vilâyeti, köylerini ve kasabalarını seyr ederek iki gün üç gecede tekrar,

Ruscuk Kalesi menzili: Buraya girdiğimiz an bir kat top ve bir yaylım tüfeng şenlikleri edip paşa efendimizle buluştuk, 20 kese Niğbolu sancağı mahsulünü teslim ettik.

Hakîre 100 altın bağışlayıp bir değerli hil'at giydirdi. Ve gece gündüz Ruscuk şehrinde sohbetleri şerefiyle şereflenirdik.

Büyük ve eski nehir, Tanrı eseri Tuna Nehri

Bu Ruscuk Kalesi ile karşısındaki Yergöği Kalesi arasında Tuna Nehri gayet geniş ve derindir. Tuna Nehri'ni ilk defa burada görüp içtiğimiz için görebildiğimiz kadarıyla sağında ve solunda ne kadar büyük nehirler kendine katılıp doğuşundan batışına ka-

dar ona katılan büyük nehirleri açık seçik bildirir. *Allah başarılı eylesin.*

Evvelâ *Bismillah* ile başlayalım. Bu büyük nehirler Cenâb-ı İzzet'in kemâl cemâlini görüp çağlamıştır. İleriyi gören akıllıların ve hikmet sahiplerininin üzerinde görüş birliği ettikleri şey budur ki; bu yeryüzünde akan büyük nehirler hakkında İbn Abbas'dan Avkî rivayet eder,

Yeryüzünde bütün küçük ve büyük nehirler, insan bedeninde bütün damarlar nasıl ise yere yüz bin hayat veren damarları bütün bu sulardır, demişler. (---) (---) suresinde "*... her şeyi sudan [yarattık]...*" [Enbiyâ, 30] der. Bütün canlı olan Tanrı'nın yaratıklarına, taşlara, ağaçlara, cansızlara ve toprağa hayat veren bu büyük nehirlerdir.

Batlamyus'a göre: Yeryüzünde 240 büyük nehir ve 44.000 akarsu vardır. 360 göl (küçük deniz) vardır. Yedisi tuzlu deniz göllerdir. Meselâ Karadeniz gibi, Hazar denizi gibi, Bundukanî (Venedik) körfezi gibi, Fiyameng (Felemenk) körfezi gibi, Azak denizi gibi, Van Gölü gibi ve Harput Gölü gibi.

Bu yedi göl ve deniz, yedi iklim içinde tuzlu deniz ve göllerdir, ama Karadeniz Akdeniz'e bitişiktir, ama Akdeniz dört Karadeniz kadar vardır, ama işin gerçeğine bakılırsa bütün denizlerin kaynağı Karadeniz'dir. *[115a]* Bunlar bu dünya adası içinde acı denizlerdir.

Bu dünya adasını Muhit (Atlas) büyük denizi (okyanusu), Umman büyük denizi ve Okyanus büyük denizi kuşatmıştır. Anılan 240 adet büyük nehirler ve 44.000 küçük akarsular bu anılan 360 küçük denizlere ve 7 adet büyük denizlere akarak karışırlar.

Ve 240 nehrin birbirinden uzaklığı 50 fersahtan 1000 fersaha kadardır ki 1000 fersahtan fazla ve 50 fersahtan eksik değildir.

Bütün kara ve deniz seyyahları ile eski hâkimler binlerce kere bu yezyüzü atlasını gezip dolaşıp böyle bulmuşlardır. Bütün nehirlerin büyüklerini sahih hadis ile bilmişlerdir. Hadis-i Şerif:

"Resulullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki: 'Seyhun, Ceyhun, Nil ve Fırat nehirleri cennet nehirlerindendir."

Bu hadis sadece *Müslim*'de geçmektedir. Allahu Taalâ (---) suresinde *"Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk."* [Mü'minûn, 18] buyurmuştur.

Bu âyet de kesin delildir ki bütün büyük ırmaklar cennet ırmaklarıdır, ama hadis ile mertebede yüce Ceyhun, Seyhun, Nil ve Fırat'tır, ama Ceyhun ve Seyhun, Acem Horasan diyarında kalır. Mısır toprağında kalan Nil Nehri'dir, ama Arz-ı Mukaddes'de akıp mahşer gününde bütün Arasat ehlinin içeceği ırmaklar ise Fırat Nehri ile Asi Nehri'dir.

Bu iki nehirden başka Arz-ı Mukaddes içinde akan büyük nehirler yoktur. Gerçi bu hadis ile mertebede yüksek olan bu anılan dört nelirdir. Ama,

Büyük İdil (Volga) Nehri'nin anlatılması: Cenâb-ı Hak yeryüzünde hepsinden büyük Moskov (Rus) ülkesinde büyük İdil Nehri'ni yaratmıştır ki doğuşundan batışına kadar 40 mil ve 50 mil genişliği vardır. 20 kulaç ve 30 kulaç derinliği vardır. İlk doğduğu yer Moskov ülkesinin batı tarafında Atlas okyanusu kıyısındaki dağlardır. Buradan doğup 7 aylık yol doğu tarafa akarak Heyhat Ovası'nın doğu tarafı bitiminde Hazar denizine (---) koldan deniz gibi akıp karışır. Moskov gemileri ve Acem'in Bakü, Demirkapı ve Gilân gemileri bu nehre girip Moskov'a tüccar ve mallarını götürürler.

Hatta III. Murad Han zamanında Sokollu Mehmed Paşa Azak Kalesi dibinden akan Ten (Don) Nehri'nin başı, İdil Nehri'ne üç menzil olduğundan, İdil Nehri'nden hendekler kazıp Ten Nehri'ne bağlamak için iki sene çalışmıştır. Tam bitmeye yaklaşmışken Hay ve Kadîr olan Allah'ın emriyle şiddetli kış gelip asker kırılıp bütün mühimmat orada kalmış ve Moskov almıştır. Eğer o İdil ile Ten Nehri birbirine bağlansa bütün İslâm askeri İstanbul'dan gemilerle, cebehane ve mühimmatlarıyla Karadeniz'den Azak denizine, oradan Ten Nehri ile tâ İdil Nehri'ne varır, oradan gemiler ile Acem ülkesinde Demirkapı'yı, Bakü'yü, Şirvan ve Şamakı'yı ve Gilân'ı rahatça pervasızca zabt etmek mümkün olurdu *Allah kolaylık versin.* Hâlâ Osmanoğlu padişahları isteseler kolay bir iştir. Zira İdil Nehri'ne hendeklerin ulaşmasına bir saatlik yer kalmıştır.

İdil Nehri'nin irtifaı yüksektir. Ten Nehri'nin ise alçaktır. O yüzden İdil Nehri deryası Azak Kalesi'ne gelirdi. Bu hakîr Mehmed Giray Han zamanında İdil hendeklerini görmüşüzdür.

Cayık Nehri'nin görüntüsü: Daha sonra İdil Nehri'nden küçük, büyük nehir Cayık'dır. Bu da Moskov ülkesinde Kozak ve Heşdek Müslümanları içinden akar. Bu da Hazar denizine karışır.

Bu nehirden küçük, bu Ruscuk önünde özelliklerini yazacağımız büyük nehir Tuna'dır. Bundan küçük Basra ve Kurna önünde Şattü'l-Arap'tır, ama taşması sırasında meşhurdur.

Bundan küçük, Mısır'da Nil Nehri'dir, ama yılda bir kere taşar. Kıbtî hesabı üzere Nil kesiminde üç ay boyunca deniz olup taşar. Diğer zaman yarım mil genişliğinde bir âbıhayattır, ama Ceyhun ve Seyhun küçük nehirlermiş, hakîr görmedim. *Allah kolaylık versin.* Ama,

Rumeli nehirlerinin anası, büyük nehir Tuna'nın anlatılması

Adı geçen Tuna Nehri taştığında ve taşmadığı zamanda Ruscuk önünde, Silistre ve İshakçı önlerinde ana Tuna'dır, çatal değildir. İkişer mil derindir. 30 ve 40 kulaç derin bir denizdir ki ilk çıktığı yer Nemse çasarı (imparatoru) taht merkezi olan Beç Kalesi'nin batı tarafında 11 konak içeri Alman Dağları'dır. Buradan doğup batı tarafına akarak 270 parça kale ve şehri sulayarak 117 konak doğu *[115b]* akarak deniz gibi olup beş yerden Karadeniz'e katılır.

Bir kolu evvelâ Karadeniz ile Tuna'nın dalgalandığı yerde Kili Kalesi boğazında Karadeniz'e katılıp oradan İsmail, İbrail, Kalas, İshakça, Hırsova, Silistre ve Ruscuk'a, tâ Budin'e gidinceye kadar nice bin şayka ve tıransa gemileri gidip gelirler. Böyle deniz gibi büyük bir nehirdir.

İkinci bölüğü Tolça Kalesi yakınında Karadeniz'e Sülüne Boğazı'nda karışır.

Üçüncü kolu Sülüne'den ayrılıp Hızır-İlyas Boğazı'nda yine Karadeniz'e katılır.

Dördüncü bölüğü Beştepe yakınında yine Karadeniz'e karışır.

Beşinci kolu Karaharman Kalesi dibinde yine Karadeniz'e katılıp büyük gemiler bağlayıp kışla ederler, ama yüklü gemiler çokluk girip çıkamazlar.

İşte Tuna Nehri Karadeniz'e bu şekilde karışır, böylece görmüşüzdür.

Tuna Nehri'ne, Rumeli tarafında tâ Alman'a varıncaya kadar karışan gördüğümüz nehirleri bildirir
Yâ Fettâh

Evvelâ Ruscuk Kalesi dibinde,

Lom Nehri: Niş şehri yaylalarından gelir. Ve,

Yantura Nehri: Şıpka yaylalarından gelip Ziştova ile Niğbolu yakınında Tuna'ya katılır.

Rosita Nehri: Torvakutran Dağı'ndan çıkıp Ziştova ile Ruscuk arasında Tuna'ya. Ve,

Otma Nehri: Lofça şehrinden geçip Karlıova Dağları'ndan çıkıp Niğbolu yakınında Tuna'ya,

Vit Nehri: Pilevne'ye yarım saat yakındır. Tatyon Dağları'ndan gelip Niğbolu yakınında Tuna'ya,

Işkır Nehri: Samakov Dağları'ndan gelip Sofya şehri yakınında Ken'an Paşa'nın çiftliği dibinde Vitoş Dağı eteğinde Büklünce limanını geçip Sofya Sahrası'na uğrayıp İzladi Dağları'nı geçerek Pileve şehrinin batısına yarım saat yakın uğrar, orada gemilerle geçilip oradan Rahova Kasabası'yla Niğbolu arasıda Zamet adlı köyde Tuna'ya karışır.

Lofdir Nehri: Lofdir Dağları'ndan gelip Niğbolu yakınında at ile ubûr olunup Tuna'ya,

Okus Nehri: Viraca Dağları'ndan gelip Lofdir Nehri yakınında Tuna'ya katılır küçük nehirdir, ama âbıhayat gibi bir sudur.

Tomuk Nehri: Yine o dağdan çıkıp Vidin yakınında Tuna'ya,

Büyük Morava Nehri: Hersek sancağında Öziça şehri dağlarından doğup Yogodina Kalesi ile Perakin Kalesi arasında gemiyle geçilüp Güvercinlik Kalesi ile Köylüç Kalesi mâbeyninde Tuna'ya karışır.

Büyük Sava Nehri'nin görünüşü: İlk çıktığı kaynak; Bosna eyaletinde Karka sancağı toprağında Zirinoğlu diyarlarından ve Doduşka Dağları'ndan toplanıp Odvine Kalesi, Lika Kalesi, Kurna Kalesi, Bihke Kalesi ve Kosdaniçse Kalesi adlı kaleler kenarlarından geçerek yetmiş adet sular da karışıp Sirem sancağı kalelerindan Raça adlı kale dibine gelip karşı tarafdan büyük nehir derin Dirin ile karışır, ama bu pür-taksir hakîrin gördüğü üzere,

Dirin Nehri: Hersek sancağında Çemerne Yaylası'ndan ve İlok Dağlarından toplanıp iner, Zagor Dereleriyle bir olup iner. Foça şehri içinde Tihotine Nehri ile bir olur. Adı geçen,

Tihotine [Nehri]: Pirizren ve Dukagin sancağı hududunda Arnavutluk içinde Palak Kalesi dağlarından çıkıp Istarı Ulah yakınından geçip Foça'da Dirin Nehri'ne karışır. Dirin Nehri'yle ikisi Foça şehrinden aşağı Ostikolina Kasabası'na uğrar. Buradan Vişgrad Kalesi şehri dibinde Sokollu Mehmed Paşa'nın 12 göz büyük köprüsü altından geçip adı geçen Dıraç Kalesi dibinde büyük nehir Sava'ya karışır. Buradan Böğürdelen Kalesi'ni geçip Tuna Belgrad Kalesi duvarını döğerek büyük nehir Tuna'ya karışan deniz gibi nehrin evvelkisi,

Işkır Nehri'dir ki gemiyle geçilir. İkincisi bu,

Sava Nehri'dir. Gemiyle geçilir olunur ama Tuna gibi lezzetli değildir. Zira Kıradışka Dağları'nda demir madenlerine uğradığından Belgrad şehrinin zevk sahibi olan insanları Sava Nehri'nin Tuna'ya karışmadığı yerlerde Zimon Kalesi taraflarından kayıklar ile sâf Tuna suyu getirtirler. Yakova Budin yolu üzerinde Volkovar Kalesi dibinde Tuna'ya karışır, Yakova Dağları'ndan gelir küçük *[116a]* nehirdir.

Büyük nehir Dırava: Hırvat diyarından Ligorad, Çakatorna ve Doduşka Dağları'ndan gelip Kanije yakınında Keçkıvar Kalesi'nden ve Maslovin iskelesinden geçip Ösek Kalesi dibinde Tuna Nehri'ne karışır. Köprü tutmaz tombaz gemi köprüler ile geçilir büyük nehirdir.

Kırasiçe Nehri: Yakova ile Pojeğa Dağları'ndan toplanıp Ösek'e yakın Valpova Kalesi'nden geçip Dirava Nehri ile Tuna Nehri'ne katılır.

Şerviz Nehri: Kanije serhadlerinde Balatin Gölü'nden gelip Budin yolunda Yenikale dibinde Tuna'ya,

Raba Nehri: Hırvatistan'da Nimet Uyvar Kalesi dağlarından beri gelip Çobaniçse Kalesi yakınından geçip Yanık Kalesi hendekleri içinde Tuna'ya katılır kanlı sudur ama geçit verir.

Rayçe Nehri: Nemse çasarının Senmartin Dağları'ndan gelip bu da Yanık Kalesi varoşunun hendeğinde Raba Nehri ile Tuna'ya katılır.

Kalka Nehri: Paçarhont Yaylası'ndan gelip Ovar Kalesi dibinde Tuna'ya katılır büyük nehirdir.

Layta Nehri: Bu da Nemse Dağlarından çıkıp Porok Kalesi dibinde Tuna'ya katılır, küçük nehirdir, geçit verir.

Kısacası, Osmanlıların Estergon Kalesi'nden yedi konakta Nemse çasarı tahtı Beç Kalesi'ne varıncaya kadar iki arada geçit verir tam dokuz adet nehirler geçmişiz, ama geçit verir büyük nehirleri yukarıda yazılan altı nehirdir. Sonra,

Beç Nehri: Alman Dağları'ndan doğup Nemse çasarının tahtı olan Gulvar Kalesi dibinde Tuna Nehri'ne karışır. Bu nehir sebebiyle Beç Kalesi derler, ama ismi Gulvar'dır. Geçit verir âbıhayattır.

Fulande Nehri: Alman Dağları'ndan gelip Eski Beç dibinde Tuna'ya karışır.

Beyara Nehri: Bu da Alman Dağları'ndan gelip Şimeş varoşu dibinde Tuna'ya karışır.

Kısacası Beç (Viyana) Kalesi'nden tâ Brak (Prag) Kalesi'ne varıncaya kadar (---) konak yerde 11 adet geçit verir nehirler vardır. Hepsi Tuna'ya karışır, ama isimleri kefere dili üzere olduğundan hatırda kalmamıştır.

Tuna Nehri'nin kaynağının bildirilmesi

Alman Dağı'nın yüksek tepesinden çıkıp şadırvan gibi fışkırır küçük bir pınardır. Başında nice değirmenleri ve nice çuka dolapları vardır. Şadırvan gibi fışkırdığı yerde altından adamlar ve arabalar geçer. Buradan aşağı üç adet nehir karışır. Süleyman Han zamanında Kasım Paşa bu mahalde 12.000 adamıyla suya gömülmüş, ancak Kasım Paşa kurtulmuştur.

Bu Alman Dağı'nın yüksek tepesinden büyük bir nehir daha akıp batı tarafa 17 konak gidip Atlas Okyanusu kenarında büyük Lonçat şehri dibinde denize karışır. Tunaç Nehri, yani Tuna'nın kardeşidir, ama doğuşuyla batışı 17 konaktır ve doğudan batıya akar, ama Tuna Nehri batıdan doğuya doğru akıp 117 konakta Karadeniz'e boş yerden karışır.

Bu mahalde Tuna Nehri'nin battığı yerden doğduğu yer olan Alman Dağı'na gelinceye kadar Rumeli eyaletinde, Budin eyaletinde ve Nemse hududunda Tuna Nehri'ne 46 büyük nehirlerin meşhurları ve beğenilenleri karışmışsa hepsi yazıldı, *vesselâm.*

Tuna Nehri'nin sol tarafında Macaristan'dan, Eğri eyaletinden, Tımışvar eyaletinden, Eflâk ve Boğdan'dan ne kadar geçit vermez büyük nehirler Tuna'ya karışıyorsa onu bildirir
Allah muvaffak etsin

Evvelâ Nemse sınırında Brak (Prag) Kalesi karşısı yakınında Siman Kurulsa Dağları'ndan gelip Tuna'ya,

Madin Nehri: Akyayla'dan gelip Anpir yakınında kale hendeği içinde Tuna'ya karışır.

Pozab Nehri: Maden yaylalarından doğup Litre Kalesi sahralarından geçerek Komran Kalesi Adası karşısında Tuna'ya, ve,

Litre Nehri: Litre Dağları'ndan gelip Litre Kalesi'ni ve Şuran Kalesi'ni geçip Uyvar Kalesi hendeğini dolaşarak güney tarafa akıp Komran Kalesi önünde Tuna'ya,

İpol Nehri: Maden Dağı'ndan gelip Live Kalesi yakınında Tuna'ya ve,

Gara Nehri: Bu da Maden Dağı'ndan gelip Novigrad Kalesi yakınında Tuna'ya karışır.

Buradan Budin karşısında Baç Kalesi sahrasında ve Budin Köprüsü başında Peşte Kalesi sahralarında tâ Keçkemet kırlarına ve Yankoviçse ve Baç kalelerine varıncaya kadar Baçka ve Laçka kırlarıdır, tâ Titel Kalesi'ne varıncaya kadar 10 yerdir, aslâ sular yoktur. Buradan,

Büyük Tise Nehri: *[116b]* Leh memleketiyle Erdel diyarının Seykel sınırı yakınında Sahan Samur Dağı'nın doğu tarafından **Turla Nehri** çıkıp Akkirman Kalesi dibinde Karadeniz'e karışır.

Ve yine bu Sahan Samur Yaylası'nın batı tarafından **Tise Nehri** çıkıp Erdel ile Macar ülkesinin ortasından geçip Hüsvar Kalesi ve Kaşa Kalesi sahrasından geçip Eğre eyaletinde Sonluk Kalesi'ne ve Segedin Kalesi'ne uğrar. Buradan bu Titel Kalesi dibinde Tuna'ya karışınca Tuna deniz gibi olur. Zira bu **Tise Nehri, Sava Nehri, Dirava Nehri, Morava Nehri** ve **Moreş Nehri** Tuna'ya denk büyük nehirlerdir ki Rumeli diyarında Tuna'dan büyük deniz gibi büyük nehir yoktur. Derindir ve büyük tatlı nehirdir.

Bekey Nehri: Façat Dağları'ndan gelip Beşkelek Kalesi'ni geçip Tuna'ya,

Moreç Nehri, Tımış Nehri ve **Şebeş Nehri,** bunlar Tımışvar'dan aşağı Pançova yakınında büyük nehir Tuna'ya karışırlar. Geçit vermez nehirlerdir.

Olti Nehri: Erdel diyarının Kolçuvar yaylalarından gelip bu Eflâk içinde Niğbolu önünde Tuna Nehri'ne karışır. Gemiyle geçilir âbıhayat sudur.

Palosin Nehri: Erdel'in Praşo Dağları'ndan gelip Eflâk diyarında Orşat yakınında Tuna'ya,

Ormaniçse Nehri: Erdel'den gelip Tuna'ya karışır. **Lavaho Nehri, Selorin Nehri, Rojvovay Nehri** ve **Arciş Nehri.** Bu beş nehir bir günde geçilir, birbirlerine yakındır. Hepsi Erdel yaylalarından gelip Eflâk hududunda Tuna'ya karışır. Geçit vermez bataklı ve çataklı sulardır.

Pırahova Nehri: Eflâk hududunda geçit vermez sudur. Erdel'den gelip Tuna'ya karışır.

Balvaniçse Nehri: Eflâk diyarında Erdel'den gelip Tuna'ya karışır. At ile ayaktan geçilir. (Pırahova Nehri, Tuna'ya karışır, tekrar)

Bozav Nehri: Erdel'den gelip şehr-i Bozav'dan geçip Eflâk haddinde Tuna'ya,

Rimlik Nehri: Erdel'den gelip Rimlik şehrini geçip Tuna'ya,

Fohşan Nehri: Erdel'den gelip bu Fohşan şehrini ortasından geçip karşı tarafı Boğdan'dır, bu küçük nehir sınırdır, buradan Tuna'ya girer.

Pokta Nehri: Seçova Dağları'ndan gelip güneye gidip Tuna'ya karışır.

Büyük Siret Nehri: Erdel vilâyeti ile Leh vilâyeti içinde hasıl olup Boğdan diyarında gemiyle geçilip Kalas Kalesi yakınında Tuna'ya karışır.

Birlad Nehri, Seret Nehri'ne katılır.

Iskıntı Nehri de Birlad'a katılır.

Zuta Nehri, Prut Nehri'nden ayrılmıştır. Buna yakın,

Büyük Prut Nehri: Kazak-ı Ak Leh vilâyetinden gelip Çoçra şehri önünde gemiyle geçip yine Boğdan sınırında Tuna Nehri'ne girdiğinde Tuna deniz olur.

Burada Boğdan sınırı ve Tuna'ya karışan bütün nehirler tamam olup bundan ilerisi Özü eyaletinde Bender sancağı sınırıdır ki büyük **Turla Nehri** kenarıdır.

Tanrı'ya hamd olsun burada Tuna'nın Eğre, Tımışvar, Eflâk ve Boğdan tarafında karışan 31 adet geçit vermez suları da tamam olup Tuna'nın sağında ve solunda toplam 66 adet büyük nehirler karışır ki gemiyle geçmeye muhtaç büyük nehirlerdir. İnşaallah her biri mahalliyle rast geldikleri kaleleri, şehirleriyle ve her nehir doğuşu, batışı ve lezzetiyle yazılır.

Tanrı'ya hamd olsun, Cenâb-ı Bârî sağlık verip Tuna Nehri'nin battığı yerden doğduğu yer olan Alman Dağları'na varıncaya kadar iki tarafını iki kere dolaştığımız için durumlarını öğrenip bu şekilde yazdık. Eksiklerini af örtüsüyle örteler.

Beri taraftan biz yine konumuza dönelim. Ruscuk şehrinin zevk u safasını sürerken Âsitâne-i Saadet'den Başkapıcıbaşı Bayram Ağa 40 kapıcıyla paşaya hatt-ı şerifler getirdi, Kudde Kethüda'yı bağlayarak İstanbul'a göndermesi buyurulmuştu.

Melek Ahmed Paşa efendimiz "Emir padişahımın" deyip Kudde Kethüda'yı Ruscuk Kalesi'ne haps etti. O an mektuplar yazılıp,

"Hazır ol Evliyâm, Kaya Sultan'ıma gidersin" dedi.

Yüz altın harçlık alıp o ân mektupları da alıp şehir kenarında herkes dünyadan habersiz iken atlarıma binip Ruscuk'dan kıbleye doğru bir gecede Pravadi Kalesi, oradan bir günde Kırkkilise şehri, oradan Topcular'da Kaya Sultan'a varıp bu hakîri hareme aldı.

Zenburî perdenin arkasından hakîri söyletti. Paşanın Eflâk *[117a]* tarafına geçip hediyeler aldığını ve adl-i adaletini nakl edip Kudde Kethüda'yı bağlayarak Kapıcıbaşı Berberbaşı Bayram Ağa'nın aracılığıyla Ruscuk Kalesi'nde haps olunduğunu Kaya Sultan'a bir bir anlattığımda Kaya Sultan bağırıp çağırma yerine saçını dağıtarak sanki iri bir küpe binip azrak cadıya dönüp,

"Vallahi Evliyâ Çelebi, benim paşamın kethüdası uğuruna 2.000 kesem giderse gitsin, her ne olacaksa olsun, ben bunu Siyavuş Kazağa komam" deyip koçusuna binip doğru Siyavuş Paşa'nın hatunu Receb Paşa kızı hanıma sultana varıp,

"Tez kocan çağır gelsin!" deyince Siyavuş Paşa hareme girip,

"Safâ geldin sultanım!" dedi. Hemen Kaya Sultan,

"Bre zalim Siyavuş! Efendin Sultan Murad'ın annesi, benim büyükannemi şehit ettin. Kocam her hangi yüksek mansıb alırsa üstünden alırdın. Sonunda mührü de alıp şimdi kethüdasını haps

edip katl etmek mi istersin? Paşam ile akraba değil misiz ve babam Murad Han'ın (toprağı güzel olsun) sen çukadarı, paşam silâhdarı olup kırk ellişer yıllık hukukunuz yok mu? Paşamın kethüdasını hapisten çıkar. Yoksa atalarım ruhu için seni rezil rüsva ederim, bu mühürden selâmet bulamazsın" diye öfke ile cevap verince Siyavuş Paşa,

"Sultanım, senin paşanda padişahın bin kesesi vardır. Kudde Kethüda eliyle alınmıştır. Gelsin, muhasebesini görüp yine paşasına gitsin" deyince,

"Benim paşam 3.000 kese kalemiye avaidini kapı arası hazinesine koyup borcunu ödemiştir ve 1.000 kese geçmişi vardır. Padişah Defterine müracaat olunsun. Eğer kocamın padişah hazinesine borcu var ise ben ödeyeyim. Ne istersin benim paşamın kethüdasından?" dedi ve öfkelenerek oradan kalkıp vâlide sultana, saadetlü padişaha ve kızlarağası Koca Vâlide katili Dev Süleyman Ağa'ya vardı. Daha nice kapıları da dolaşıp sarayına geldi.

Üçüncü gün Kudde Kethüda'yı koçu içinde bağlı olarak Silâhdar ocağına teslim ederek haps edip 1.000 kise istediklerinde o gün Kaya Sultan'ın kışkırtmasıyla Siyavuş Paşa'nın başına kıyamet koptu. Siyavuş Paşa padişah divanına varınca Kızlarağası Dev Süleyman Ağa,

"Ver mührü bre sefih oğlan!" deyip bilek zoru ile Süleyman Ağa mührü Siyavuş Paşa'dan alıp Gürcü Mehmed Paşa'ya mührü verince Gürcü müstakil veziriazam oldu.

Siyavuş Paşa'yı bostancıbaşı kayığıyla Akdeniz'e sürdüler. Sarayında bulunan bütün mallarına ve eşyalarına el koydular. Paşa da çıplak kaldı. Daha sonra ardlarından Rumeli eyaleti verildi.

Kudde Kethüda, hiç bir şey vermeden hapisten Gürcü Paşa tarafından çıkarılıp yine paşaya gitti..

Sözün kısası, daha önce Siyavuş Paşa, efendimizden genel ayaklanma ile mührü alıp "Müstakil veziriazam olayım" diye Bektaş Ağa'yı, Kara Yeniçeri Ağasını, Çelebi Kethüda'yı, Vâlide Sultan'ı ve nice günahsızları katl ettiğinde efendimiz Melek Ahmed Paşa duyup,

"Fakir Siyavuş Paşa, altmış günlük mühürden ötürü bu kadar insanları telef etti. Allah bu mühürden kendini güzel hâl ile kur-

tarıp Allah annesini ve Hüseyin Bey kardeşini ağlatmaya!" demiş idi.

Hikmet, yine altmış gün vezir olup bizim genel ayaklanma ile ma'züllüğümüzden fazla kötü bir ünle sadrazamlıktan uzaklaştırıldı.

Bundan sonra hakîr yine Kaya Sultan'dan mektuplar ve 200 sikke-i hasene harcırah alıp İstanbul'dan yine menzil ile batı tarafına bir gün gecede **Burgaz menzili,** oradan **Aydos menzili,** oradan **Pravadi menzili,** oradan **Ruscuk menzili,** paşaya gelip Siyavuş Paşa'nın azledildiği haberini getirdiğimizde Melek Ahmed Paşa eydür,

"Siyavuş Paşa yine Silistre mansıbını elbette üzerimizden alır" buyurdular.

Tanrı'nın hikmeti yine öyle oldu. Gerçekten de her mansıbı karşılığında devlet sahibi, hakîre Babadağı voyvodalığını ve zahire bahasını bağışlayıp Kudde Kethüda'nın serbest bırakılması için dörtnala gittiğimiz için bir kese guruş ve bir samur kafası kürk bağışladı. Ve o gün,

Ruscuk şehrinden Silistre'ye doğru yola çıktığımız menzilleri bildirir

Evvelâ Ruscuk'dan doğuya doğru Tuna Nehri kenarıyla (---) saat gidip,

İlhanlar Köyü menzili: yani Ali Han Köyü demektir. Ruscuk Nahiyesi'dir. Bu mahallere Deliorman derler. Bakımlı *[117b]* köylerdir ve paşaların hassı voyvodalıktır, ama "Mum söndürüp şah sevendir" diye bu taifeyi yererler ve karalarlar ama sırf iftiradır. Ancak bir alay rençber ve fukara levend-meşrep adamlardır. Buradan (---) saatte,

Küçük İlhanlar Köyü: Bu da Müslümanlardır. Buradan yine doğu tarafına (---) saatte,

Mustafa Baba Sultan Tekkesi'nin anlatılması: Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesi'dir. Rum, Arap ve Acem'de meşhur zenginlik (ganilik) tekkesidir. Bir yerden aslâ gelirleri, tahsisatları, çift ve çubukları yoktur. 150 kadar yalınayak başı kabak maarif erbabından fakr u fâka (yoksulluk) erenleri, gönlü yaralı dervişleri vardır. Tek katlı geniş bir meydanı vardır. Şiddetli kışlarda araba ile muhabbet meydanına meşe ve pelit ağaçlarını getirip alev alev yakarlar, dört tarafına bütün âşıklar can sohbeti edip padişahın devletinin devamı için bol bol dua ederler.

Tanrı'nın hikmeti bu canların bir yerden geçim yolları yok iken her taraftan adakları gelip geçinirler. Tekkenin kurucusu şeyhin mübârek kabrinin çevresi sanatlı çerağlar, kandiller, şamdanlar, sancak, davul ve kudümler ile süslenmiştir. Gece gündüz mutfağında nimeti pişip gelen giden yolculara sabah akşam nimetleri dağıtılmaktadır. Kısacası bir ulu Âl-i Abâ tekkesidir. Buradan yine doğu tarafına (---) saatte,

Arabacılar Köyü menzili: Silistre Nahiyesi'nde yüz hane ve bir camili Müslüman köyüdür. Bu köye Silistre ayanı, âlimleri ve salihleri gelip büyük alay ile 1061 yılının Zilkade ayının başında [16.10.1651] *Bismillah* ile Silistre Kalesi'ne girirken bütün insan deryası karşılamaya çıktılar. Kaleden toplar atılıp büyük şenlikler ile saraya girildi. Bölük bölük bütün insanlar kutlamaya geldiler ve hediyeler sunulup adalet dağıtılmaya başlandı.

Gaziler yurdu ve iman seddi
Silistre Kalesi'nin özellikleri

İsimlendirilmesinin sesebi (---) (---) (---) (---) (---) dir. Yapıcısı (---) (---) (---) (---) (---) dır. İilk fatihi sene 793 [1391] tarihinde Yıldırım Bayezid Han'dır. Beldelerin isimleri içinde tarihçiler bu sağlam kaleye *"Dâr-ı Eflâk* [Eflâk yurdu]" derler, ama bütün ârifler *"Dâr-ı Gâziyan-ı sedd-i îmân* [Gaziler yurdu, iman seddi]" derler. Gerçekten de Ruscuk Kalesi ve bu Silistre Kalesi Tuna Nehri kenarında sağlam sed olmasına sebep, kış aylarında Tuna Nehri buz olduğu vakit Eflâk ve Boğdan kafiri tâ Edirne'ye dek iki günde gece baskını ederdi. Yüce Tanrı bu kaleleri dünya afetlerinden koruya, *âmîn.*

Süleyman Han kanunu üzere Özü eyaletinin taht merkezidir. Ancak hazine defterdarı, timar defterdarı, defter emini, defter kethüdası, çavuşlar kethüdası, emini ve katibi yoktur. Zira sonradan Rumeli eyaletinden ayrılıp eyalet olmuştur ki eyaleti toplam 8 sancaktır: Evvelâ Niğbolu sancağı, Kırkkilise sancağı, Vize sancağı, Bender sancağı, Akkirman sancağı, Özü sancağı ve Kılburun sancağı.

Silistre sancağı: Paşa sancağı tahtıdır. İki sancak da mültezimlik ile zabt olunur. Biri Eflâk'dır ve biri Boğdan'dır. Kafiristan olduğundan beyleri her sene Devlet-i aliyye tarafına biner Rumî kese verip mansıpları kendilerine her sene tekrar verilir. İsyan ederlerse elleri vilâyetleri yağmalanıp katliâm olunur-

lar, ama bu Eflâk ve Boğdan sancakları iltizam ile olup sancaklarında timar ve zeamet yoktur, ama sefer sırasında Eflâk ve Boğdan, Silistre paşasıyla sefer eşüp üçer bin kefere askeri getirirler. Padişah hizmeti olduğunda kalelerin bakım ve onarımına, hendekler temizlenmesine ve kaleye toprak sürüp top çitleri yapmaya görevlendirilirler.

Ve 40.000 asker de Bucak Tatarı derler, cebe ve cevşenli, sadaklı, savatlı ve zor batır yiğitlerdir. Paşa her hangi sefere gitse birlikte gitmeye memurlardır.

Paşası da hâssına göre cebelüsüyle sefer eşer. Hâssı 4.489.665 akçedir. Kendi sancağında 75 zeamet sahipleri, 422 timar sahipleri vardır. Bütün eyaletinde 188 zeamet ve bütün eyaletinde 1.186 timarı vardır.

Savaş sırasında bu Özü eyaletinde kanun üzere cebelüleriyle paşa askeriyle, 40.000 Bucak Tatarıyla, 3.000 Eflâk ve 3.000 Boğdan askeriyle 56.000 asker olur.

Ve paşanın tahtı Silistre sancağında hâslarının on iki voyvodalığı vardır. *[118a]* Hass-ı hümâyûnu bu voyvodalıklardan hasıl olur.

Evvelâ Babadağı hâssı, altı kese muhasebesi vardır. Karasu hâssı, Dobruca hâssı, Deliorman hâssı, Hacıoğlupazarı hâssı, Eskicuma hâssı, Pravadi hâssı, Aydos hâssı, Karnıbat hâssı ve Silistre şehri hâssı. Bu yazılan hâsların malıyla paşa askeriyle sefer eşer.

Bu Silistre şehri kanun üzere 300 akçe şerif kazadır. Nice kere 500 akçe payesiyle mollalara sadaka olunmuştur.

Kazası altında toplam (---) adet köyleri var ki her biri birer kasaba gibi bakımlı köylerdir. Senede kadısına 30 kese hasıl olduğuna şübhe yoktur. Hatta zamanımızda oturan efendi 40 kese mal aldı. Zira reâyâsı şer-i şerife gayet bağlılardır.

Paşasına bütün hâslarından adalet üzere, Melek Ahmed Paşa efendimizin zabtı üzere 40.000 guruş oldu, ama diğer vezirlerden daha fazla gelir elde eder bakımlı eyalettir. Diğer bâd-ı havasıyla ve cürm ü cinayet vergileriyle toplam 8 adet sancağında 200.000 guruş gelir olur.

Bir hâkimi de Tuna Kapudanı Maksud Ağa'dır. Bir hâkimi de gümrük eminidir. Biri de sipah kethüdayeridir. Biri de yeniçeri serdarıdır. Biri de şehir voyvodasıdır. Biri de muhtesib ağadır. Biri de şehir naibidir. Biri de bâcdârdır. Biri de haraccıdır. Biri

de balık eminidir ki 70 yük akçe iltizamdır. Özü kalesiyle 40 parça kale kullarına bu balık emini mevâcib (maaş) verip paşanın arzına altı kese verip paşanın arzı gereğince Der-i devlette balık emininin muhasebesi görülür.

Bir hâkimi de kale dizdarıdır. Ve bir hâkimi de Nu'man ibn Sabit ki İmam-ı A'zam mezhebi şeyhülislâmıdır. Bir hâkimi de sağlam nesepli, temiz ırktan nakibüleşrafıdır.

Ve bir askerî hâkimi de bütün zeamet sahipleri ve timar sahiplerine alaybeyisi sancak payesiyle hâkimdir.

Kısacası 18. hâkimi çeribaşıdır ki bütün zeamet sahipleri ve timar sahiplerini bu çeribaşı toplar. Tâ bu derece şenlikli ve mazbut eyalettir. Ve Silistre sancağı hükmünde toplam (---) adet kaza yerdir. İnşaallah her biri mahalliyle yazılır.

Silistre Kalesi'nin şeklinin anlatılması

Büyük Tuna Nehri kıyısında yontma taş ile yapılmış kavisli şekilde sağlam bir kaledir. Sanki yay gibi yayılmıştır. Yayın çile tarafı Tuna kenarına gelmiştir ki büyük ve iri taşlar ile inşâ olunmuştur. Sanki yayın çile başlarında Tuna'ya bakan sağlam büyük kuleleri vardır. Batı tarafına eğimli duvar (---) (---) dır. Daima bu tarafı Tuna içindedir ki Tuna'nın girdabı mahallidir ki bu yerde büyük gemiler üzerinde 70-80 adet un değirmenleri var ki ibret verici seyretmeye değer değirmenlerdir. İnşaallah yeri geldiğinde yazılacaktır.

Ve bu kalenin kara tarafı sanki yayın kabza tarafıdır ki sağlam ve dayanıklı büyük taşlar ile yapılmış yay gibi yarım yuvarlaktır. Geniş, enli ve derin hendeği vardır. Daima içinde Tuna akar, hendeğin batı tarafından girip doğu tarafından çıkar. Hepsi 11 adet sağlam kulelerdir ve tamamı 500 bedendir. Ve iki kat mazgal delikleri vardır.

Ve hepsi hepsi iki kapısı vardır. Evvelâ batı tarafına Tuna kenarında su kapısı, küçük kapıdır. Genellikle kapalı durur. 10 basamak taş merdiven ile Tuna Nehri'ne inilir. Bir kapısı da kıble tarafına, şehre açılır iki kat sağlam ve dayanıkla demir kapılardır ki bu kapı sanki yay gibi yapılan duvarın tâ yay kabzası yerindedir.

Geniş hendeği üzerinden tahta köprüler ile geçilir. Her gece kale neferatları köprüyü zincirler ile burçları ve bedenleri üzerine

dolaplar ve makaralar ile çekip kale kapısına set ederler. Kale Tuna Nehri içinde sanki bir ada gibi kalır.

Bu kale kapısına dışarıdan içeri girerken kapının solunda kemer altında bir büyük pehlivan gürzü asılıdır. Ve sağ tarafında hendek üzerinde gelen gidenlere dinlenme yeri olması için tahtadan yapılmış güzel bir maksuresi vardır.

Ve bu kapıdan içeri orta kapının yüksek bir yerine ay ve güneş resimlerini yetenekli usta beyaz mermer üzerine yapmış. Gerçekten de sikkeyi mermerde kazmış. Sihir gibi güneş ve ay göstermiş ki bu atlas feleğinde öyle bir ay ve güneş resmini hiç bir usta ressam tam olarak yapamamıştır ki sanki ay parıldayan dolunay olmuş, güneş âleme ışık saçmıştır.

Ve bu kalenin bütün duvarlarının boyu seksener melik arşını yükseklikte sağlamdır ama küçüktür. Fırdolayı büyüklüğü tam 770 germe levent adımıdır. Ehl-i keyf adımıyla 1.000 adım olur şirin bir kaledir.

Kale içindeki yapılar: *[118b]* Evvelâ kale kapısı üzerinde ufak tefek Yıldırım Han'ın bir tahta minareli küçük camii vardır, iki katlıdır. 120 yaşına ulaşan bir mübârek hâl sahibi müezzini var. Ve bir serî hamele-i Kur'an-ı azim Kelâmullah hâfızı imamı var. Yedi saatte Hazret-i Furkan-ı mecidi aşırılıklara kaçmadan hatmederdi.

Ve orta kule, cebehane kulesi, tahıl anbarları, 20 adet neferat haneleri var. Dizdarı, imam ve müezzinleri, nice neferatları ve topçuları vardır.

Ve küçük ve büyük 40 adet şahî, darbzen, kolomborna, şayka ve saçma topları vardır, ama balyemez topları yoktur. Genellikle topları Tuna'ya bakmaktadır. Bir kaç şahane topları kara tarafında hendek kenarında paşa sarayına bakmaktadır. Zira vezirlerin sarayı kale önünde Tuna kenarına yapılmıştır.

Bu kalenin her gece gözcüleri "Allah yektir yek" diye bekçilik edip nöbet beklerler. Zira şiddetli kış olup Tuna donduğu zaman, karşı Tuna aşrısı Eflâk kafiristanı olduğundan gayet serhad olup fazlasıyla korkulur.

Büyük Tuna Nehri'nin buz parçalarının anlatılması

Ama Tuna buzu çözüldükten sonra güvenli bir yer olur, ama Tuna buzu amansız Alman diyarından beri sökün edip aktığında bu kale duvarının boyu 80 arşın yükseklikte olduğu halde nice kere

Tuna buzu biri biri üzerine kat kat yığılıp kale duvarından içeri buz parçaları girip evler harap etmiştir. Tâ bu derece dağlar gibi buzlar gelir. Her buz parçası birbirine vurduğunda top gibi gürültü çıkarır.

Ama bu Tuna Nehri buz parçası olsa bu şehir gayet bolluk olur. Zira Tuna buzu üzere Eflâk, Boğdan ve başka nice köyler ve belde taraflarından nice yüz bin camus kızaklarıyla buz üzere odunlar, belvan direkler ve başka yiyecekler ve içecekler gelir.

Ve nice bin adet Silistre yiğitleri sevgilileriyle Tuna buzu üzerine çadırlarını kurup içip eğlenip mehterhaneler ile bütün dilberanlar buz kayarlar, garip seyirliktir. Kimi pabuç ile kimi nalin ile kimi kızak ile kimi iki elinde harbe deyenek ile ayak üzere buz kayarak şehirden şehire şimşek gibi gider.

Ve eğer bayrama rastlarsa Tuna Nehri üzerine büyük salıncaklar kurulup âşık mâşuk birbirlerine kolan çekip sallanırlar. Zira Tuna buzu altı-yedi karış donar. Eğer kışın şiddeti çok olursa on karış donup beş ay Tuna Nehri'nin kapandığını biliriz, acep Tanrı hikmetdir.

Ve nice bin balık avcıları buzu delip 500-600 okka (1 okka=1283 gr) gelir morina balığı ve mersin balığı çıkarıp kâr ederler. Diğer çeşit balıkların hesabını Tanrı bilir. Bütün Silistre halkı bu buz parçalarından saklayıp Temmuz ayı geldiğinde billûr, necef ve moran gibi vişne hoşafı içine koyup yeniden hayat bulurlar.

Ama Tanrının hikmeti, Cenâb-ı Bârî balıklarına su içinde hayat vermek için Tuna Nehri'nin bazı yerinde nice bin delikler yaratır ki o yerlerde aslâ Tuna buzu olmaz. Anılan deliklere nice kere yüz bin büyük balıklar gelip başlarını buzdan dışarı çıkarır, nefes alırlar. İnsanın su içtiği gibi bütün balıkların rüzgâr içtiklerini gördüm, acep hikmettir. Mısra:

Şu mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler

mazmunu içre bu solugan delikleri garip ve acaip seyirlik yerlerdir, ama yanına varılıp balıklar aslâ avlanılmaz, mümkün değildir. Zira bu mahallenin buzu Allah'ın emriyle gayet ince olur, ama bazı zaman nice kızaklar buna geçip suya batar. Ve nice adamlar kızak kayarken ince buzlara gelip suya batarlar.

Ve nice Tuna gazileri karşı Eflâk ve Boğdan diyarlarına gece elbiseleri giyip Eflâk ve Boğdan mahbub ve mahbubelerini

alıp getirirler ve İslâm ile şereflenirler. Ve nice bin adam Tuna üzerinde buz kayarken şimşek gibi şakıyıp giderken bir perende atıp yine aslâ tetiğini bozmayıp kayarak gider.

Diğer bir hüner: Nicesi şakıyıp giderken buz üzere duran ufak akçeyi alıp geçer.

Başka bir iş: Nicesi yıldırım gibi giderken bir ayağını kaldırıp Mevlevî gibi öyle semâ eder ki aslâ yüzü görünmeyip yine çiftesini bozmadan buz üzere kayıp gider.

Başka bir şekil: Nicesi arkasında bir genç ile kayıp giderken buz üzerinde önüne bir adam aykırı yatar, onun üstünden atlayıp çiftesini bozmadan geçer.

Başka bir ustalık: Bazıları okçuluk ederek, nicesi tüfenk atarak, nicesi tütününü içerek ikişer üçer kişi sohbet ederek buzda kayarlar.

Niceleri büyük kalabalıklar şeklinde toplanıp *[119a]* buz üzerine toprak döküp çok çok büyük ateşler yakarlar, bütün sığırları ve koyunları kebap çevirip yiyip içer eğlenirler.

Kaza çeşidi: Nice kere buz çözülüp üzerinde olan adamların delikanlıları buzdan buza atlaya atlaya bir kenara çıkar, nicesi suda boğulur.

Başka bir sanat: Bazı adamlar arkasında yüküyle ayağının altına iki parça sığır kemikleri koyup elindeki sopasıyla billûr gibi parlak buz üzerinde beş altı konak yeri kayarak bir günde gideceği yere varır.

...............(2 satır boş) ....

Eğer bu Tuna üzerinde oturan yiğitlerin özelliklerini gördüğümüz kadarıyla yazsak bir cilt kitap olur. Gerçekte de Silistre gazilerinin yürekli, cesur ve yiğit erleri vardır. Bütün halkının küçükleri ve büyükleri kışın şiddeti nedir bilmezler.

Silistre şehrinin varoşunun özellikleri

Bütün şehrin imar olmuş haneleri (---) mahalledir, ama on adedi Hıristiyan ve bir adedi Yahudilerdir. Geri kalanı Müslümandır. Evvelâ Zülfikâr Ağa Mahallesi, Akkapu Mahallesi, İstanbul Kapısı Mahallesi, Darağacı Mahallesi, Namazgâh Mahallesi, Mahkeme Mahallesi, Paşa Mahallesi, Pazaryeri Mahallesi, Haraccı Mahallesi, Çanakçı Mahallesi, Zangoç Mahallesi, Kurşunlu Mahallesi ve Derviş Efendi Mahallesi meşhur mahalleler bunlardır.

Bu yazılan mahalleler içinde toplam 11 saray vardır. Bunların içinde donanımlı vê mükemmel olan kale kapısı önünde Tuna kenarında vezirlere mahsus büyük saray, Budin ve Bosna sarayları gibi büyük binalı sağlam saray değildir. Tamamı belvan ve tahta ile yapılmış iki katlı saraydır. Bir genişçe avlusu, bir küçük divanhanesi, 70 adet hâssa gılmanı odaları ve bir ufak tefek hamamı var. Bütün odaları soba ocaklıdır. Zira kışı katı olur. Tamamı kiremitli yapılardır.

Bu Silistre Sarayı'nı seyr ettiğimiz yıl, 1061 [1651] tarihi idi. Göncüzâde adında yıldızlar ilminde bütün halkın güvenip beğendiği bir kimse,

"1090 [1679] tarihinde Osmanlıdan Mehmed Han bu Silistre şehrine gelip bu sarayı temelinden yenileyip bu şehir padişah tahtı ola" dedi. *Allahümme yessir bi'l-hayr* denildi.

Bundan sonra Kadı Efendi Sarayı, Paşazâde Beğler Sarayı, Sürmelizâde Sarayı, Bostancı Hasan Ağa Sarayı, Manav Ahmed Ağa Sarayı, Zangoç Hasan Ağa Sarayı ve Bakızâdeler Sarayı.

Bu adı geçen saraylar tamamen kiremit ile örtülü bahçeli bakımlı hanelerdir. Bunlardan başkası kiremitli ve kiremitsiz şindire tahta örtülü ve genellikle tahta avlulu bahçeli güzel hanelerdir, ama kefere mahalleleri baştan başa şindire tahta örtülüdür.

Bu derece güzel haneler ile şenlenmiş olan büyük varoşun fırdolayı çevresinde 50 arşın derinlikte hendekleri vardır. Günlerin geçmesi ile hendeklerinin niceleri toz toprak ile dolmuş, ama yine bu büyük hendeğin nice yerleri Tuna Nehri ile doludur.

1030'da [1621] Sultan Osman saltanatında bu büyük varoşun fırdolayı çevresinde çitten yapılmış olup içi rıhtım toprak ile dolu kalesi var imiş. Hâlâ nice yerlerde hendek kuleleri ve burçları, bedenleri ve köprü bağlayacak yerleri bellidir.

Tamamı 7 adet kapılarının köprüleri yerleri bellidir.

Evvelâ Namazgâh Kapısı batı tarafa bakmaktadır.

Ve Mustafacık Kapısı batıya meyillidir.

Eflatar Kapısı güney yönüne açıktır.

Kıble tarafına Döne Kapısı.

Doğu tarafına İstanbul Kapısı.

Yine doğu tarafına Daye Kapısı.

Ve yine doğu tarafına Darağacı Kapısı.

Hâlâ bu anılan kapıların yerleri belli olup seçkin ve halktan bütün insanların geçit yerleridir.

Bu varoşun fırdolayı bütün çevresi yavaş adımlarla 1060 adımdır. Bu anılan hendekten dışarı çayır ve çimenlik gezinti ve dinlenme yerleridir. Her gün bu yeşillikLer üzerinde ikindiden sonra safa dostları toplanıp çeşit çeşit oyunlar oynayarak zevk u safa ederler.

Bu bakımlı varoş içinde Silistre şehrinde toplam (---) adet Müslüman ibadethanesi vardır. Evvelâ bunlardan şehrin güneyi tarafında büyük yapı,

Kurşunlu Cami: Selâtin camii gibi göklere doğru baş çekmiş büyük bir kubbeli minberi, mihrâbı ve mahfili eski tarz sade gözeli değildir. Dış avlusu ve öğrenci odaları ile bezenmiş bir beyaz taş yapı, düzgün minare ile süslenmiş nur dolu bir camidir. (---) tarihinde Sultan *[119b]* vezirlerinden Sinan Paşa yapısıdır ki bu şehre yirmi sene vali olup Eflâk ve Boğdan'ı itaat altına alıp haraca bağlamıştır. Bu şehir içinde bundan başka kurşunlu cami yoktur. Ancak bir kıble kapısı vardır.Ve,

Eski Cami: Bir minareli kiremit örtülü camidir.

Ve **Akkapı Camii, Mahkeme Camii, Pazaryeri Camii, Haraccı Camii,** kalabalık cemaatlidir.

Kale Camii: Yıldırım Bayezid Han'ındır. Melek Ahmed Paşa musallâsı, Tuna kenarında bir yeşillik yerde büyük bir ibadet yeridir. Bunlardan başkası mahalle mescitleridir.

Ve bir medresesi vardır. Bundan başka diğer camilerde birer dersiâm bulunur.

Ve 40 adet Kur'an-ı Kerim öğretilen sıbyan mektebi vardır. Bunlardan Kurşunlu Cami Mektebi, büyük vakıftır. Ve Eski Cami Mektebi, Mahkeme Cami Mektebi, Derviş Efendi Mektebi, Akkapı Mektebi, Sabuncuzâde Mektebi, Haraccı Mektebi ve Çarşı Mektebi. Bu mekteplerin hepsi ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır. Zira gayet zeki ve yetkin küçük çocukları vardır.

Ve toplam (---) adet derviş tekkeleri vardır.

Evvelâ Eski Cami Tekkesi bakımlıdır.

Ve Kurşunlu Cami Tekkesi'nde Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi ârif-i billah ve âşık kimse, IV. Murad Han ile Revan seferinde serdengeçdi ağası olup vücudunda yaralanmamış yeri yok idi. Sonunda dünyayı terk edip Kastamonulu Şa'ban Efendi tarikatından

fakirlik cihazını kabul etmişti. Kamil mürşid kimse idi. İlâhî ve rubailerde Azmîzâde Hâleti Efendi kadar tasavvufane pençbeytleri vardır ki hâlâ bir mükemmel toplanmış eserdir.

Ve Derviş Efendi Tekkesi, Celvetî tarikatinde Üsküdarî Mahmud Efendi halifesidir ki tekkeyi yine Derviş Efendi oğlu yapmıştır. İyi ahlâklı, yumuşak huylu kamil mürşid bir erdir, *Allah selâmet versin.*

Ve Haraccı Tekkesi'nde Tatar Abdürrezzak Efendi, Nogay ulemasından ermiş bir kimse, tefsirci ve hadisçi ulu sultandır. Bu tekkelerden başka meşhur tekke yoktur.

Ulemalarından, şeyhleri, imamları ve hatiplerinden evvelâ Kurşunlu Cami İmamı Ahmed Efendi, Aziz Efendi, Salih Efendi, Dersiâm Göncüzâde Ahmed Efendi ve Bezzaz Mehmed Efendi.

Bunlardan başka yukarıda yazılan tekke şeyhleri, yazılan cami hatipleri ve ileri gelenlerinden yazılan hanedan sahipleri kimselerdir.

Ve hepsi üç adet hamamlardır.

Evvelâ Paşa Sarayı'na bitişik İskender Paşa Hamamı, havası ve yapısı tatlı hamamdır.

Sonra Kurşunlu Hamam, Kurşunlu Cami sahibi Arnavut Sinan Paşa yapısıdır.

Mahkeme Hamamı, gayet sıcaklık üzere yapılmış aydınlık bir hamamdır. Bu üç hamamdan başka ileri gelenlere ve halka ait hamamlar yoktur, ama 48 adet evlerde özel hamamlar vardır, ama kale içinde hamam yoktur.

Ve 10 adet akar çeşmeler vardır. Evvelâ Akkapı Çeşmesi, Saraçhane Çeşmesi, Pazaryeri Çeşmesi, Kurşunlu Cami Çeşmesi, Haraccı Çeşmesi ve Kuru Çeşme. Bunlar âbıhayattan haber verir akar pınarlardır. Gerçi bu çeşmelere bu şehrin ihtiyacı yoktur. Zira Tuna deryası kenarında büyük bir şehir olduğundan hayrat sahipleri 10 yerde can bağışlayan çeşmeler yapmışlardır.

Ve toplam 20 yerde sebil vardır. Başka yerlerin sebilleri gibi kârgir, donanımlı ve süslü yapılar değildir ama Temmuz ayında vakıf tarafından Tuna buzuyla âbıhayatları bütün susayanlara dağıtılır. İçenler, sebilciler,

"Hüseyn-i Kerbela aşkına sahha"

diye bu mısraı söylenirler.

Ve hepsi iki handır. Biri çarşı içinde Melek Ahmed Paşa'nındır, kiremit ile örtülü sağlam yapı ve bakımlı küçük bir handır.

Biri de Emin Hanı'dır.

Bu iki handan başka nalbant dükkânları han gibi dükkânlar olduğundan çokluk bu şehir halkı hana muhtaç değillerdir. Zira bolluk içinde bir şehir olduğundan bütün hanelerin ikişer kapısı vardır. Elbette küçük kapıları açıktır. Doğrulup varana sıladır, yuvadır. Buna benzer minnetsiz girilen hane gibi saraylar vardır.

Bu Silistre şehri içinde toplam 800 dükkân vardır. Evvelâ iki kapılı bedesteni vardır. Zengin tüccarları vardır, ama kârgir yapı değildir. Kapıları zincirlidir. Atlılar giremez. Bir anayolun iki tarafında 100 adet dükkân vardır. Üzerleri baştan başa kırmızı kiremitlidir.

Saraçhanenin anlatılması: Hayrat sahibi Melek Ahmed Paşa'dır. İki başında kapıları demir zincirli güzellik pazarıdır. Bu da bir ana yolun sağında ve solunda 80 kadar üstleri kiremit ile örtülü temiz, süslü ve bakımlı saraçhanedir. *[120a]*

Şiddetli kış yurdu olduğundan kürkçüleri çoktur. Ve aktarları süslüdür. Kısacası, bütün sanat sahipleri boldur.

Sanatlarının beğenilenlerinden; kuyumcuları, çapgın at rahtları ve Tatar at eğerleri beğenilir ve küçügen (atmaca) kuşu yelekli tatlı ok yaparlar. Ve balıkçılar çarşısı gayet çoktur. Bütün kâfiristana balık buradan dağıtılır, balık pazarıdır.

Yiyeceklerinin ve içeceklerinin beğenilenleri: Beyaz ekmeği, semiz kıvırcık koyun eti ve sığır eti gayet semiz ve lezzetli olur. Ve şalgam gibi bir tür şey olur, ona alabaş derler, gayet lezzetlidir. Semiz et ile pişirirler. Gayet güçlendirici ve hazmı kolaydır. Şalgam lezzetine benzerliği var ama görünüş rengi alaca olduğundan alabaş derler. Gerçekten de yine adam başı kadar vardır.

Ve Tuna balıklarından morina balığı, çığa balığı, sazan balığı, lom balığı (---) ve nice yüz bin çeşit balıkları vardır ki her biri ayrı bir taddadır.

Ve içeceklerinden; lezzetli keyfiyeti var bal suyu olur ama gayet sarhoşluk verir. Ve Muaviye icadı beyaz darı bozası sanki cüllâbdır. Genellikle fukaraları bozaya ekmek doğrayıp yiyerek açlıklarını giderirler. Ve sulu, şıralı ve lezzetli üzümü olur. Al renkli vişnesi ve kirazı beğenilir.

................(1 satır boş) ....

Ve mahbub ve mahbubesi meşhurdur. Çağatayî ve Rum Nogayı gözlü, çıtak sözlü, beyaz Bulgar yüzlü dilberleri olur. Genellikle orta boylu, güçlü kuvvetli, becerikli ve zevk ehli insanları olur. İleri gelenleri değerli kumaşlar ve rengâreng çuka giyerler.

Halkının çoğunluğu Eflâk ve Boğdan tüccarlarıdır. Orta hâlli olan fukaraları hâline göre renkli bezlere kaplı kürkler giyip başlarına Tatar kalpağı giyerler. Askerî taifesi yine Tatar gibi eğerli atlara binip sadak taşırlar. Bunlar Tatar seferinde yortarlar Tatar-şe kavmidir, ama bunlar başka Dobruca kavmidirler. Tatar, Bulgar, Boğdan ve Eflâk'dan doğup karışmış Çıtak kavmidir. İlk Osmanlılardan Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Şah askerlerinden türeyip kalmışlardır. Daha sonra Yıldırım Bayezid Han zamanında şehir Tatar ile süslenmiş, anneleri Tatar, Bulgar, Eflâk ve Boğdan olup bir çeşit Çıtak kavmi olmuşlardır.

Çıtak kavminin dilleri ve özel lehçeleri

Alatla tez ol — *kavra* getir — *ocak getir* Ateş getir. — *hışır* kavun

hışırka karpuz — *çoğaç* güneş — *alaf* saman — *kalayık* cariye

Baytalı akıt Atı sula — *kopayın, ne abayin* Dibelik, ne işleyim? — *defke* kız

çalma sarık — *meçikli* ta'un — *börk* kalpak — *Ön beni* Bekle beni.

Aydı ver Söyleyi ver. — *Ocak kavra* Ateş getir. — *Keremin aydı vereyim* İyiliğin söyleyeyim.

selâm ayıttım selâmün aleyküm. — *Çorbacı ne apar ayd* Ağan nişler söyle!

tahırla bekle — *çıdı ver* eyi ver — *Şikast oldum* hasta oldum

yundum kolunı kısrağım tayı. — *örp* at taşağı — *baytal cavı* at siki

Kölelerin isimlerini bildirir: Kadamlı, Morvat, Hırlı, Azadlı, Aydoğdu, Laçin, Pehli, Bofan, Kamış, Yuvan, Kayran, Azatsız.

Bu Silistre halkı yine şehirlidir ama bu Çıtak dilinin ayrıntıları inşaallah Dobruca vilâyetinde yazılır.

Bu şehrin kadınları yassıbaşlı olup renkli çuka ferace ve beyaz Kerlova abası ferace giyerler. Gayet saliha, örtülü ve edepli kadınları var ama isyan sahipleri azdır. Âşık canları pür-nazdır. Ve bütün halkı ehl-i sünnet ve'l-cemaat olup namaza devam ederler.

Bolluk ve bereketli şehir olduğundan bütün misafirleri severler ve onları davet edip yemek ikram ederler. Yumuşak huylu, güzel ahlâklı, zevk sahibi, dost canlı, uysal, hoşgörülü maarif erbabı çoktur.

Beşinci iklimin son bölümünün ortasında olduğundan kışının şiddeti çok sert olur, ama bütün halkı sağlıklıdırlar. Boylamı (---) (---) ve enlemi (---) (---) usturlab ilmine göre (---) (---) (---) (---) (---)

Tuna Nehri'nin karşı tarafı altıncı iklimin başlangıcı bulunmuştur. Doğu tarafı Dağıstan ve Heyhat'a varıncaya kadar, batı tarafı Alman diyarına varıncaya kadar Tuna Nehri kıyıları altıncı gerçek iklimde bulunmuştur, Portugal Padra ve Kolon'un görüşüne göre.

Silistre şehrinin mesireyerlerinin özellikleri: Evvelâ hendek kenarında Bey Bahçesi, Paşa Çayırı, Çayır Köprüsü, İstanbul Köprüsü Çayırı, Namazgâh Mesireyeri, ve Küçük Mustafa Mesireyeri. Şehrin güneyine eğimli dağlar, bağ ve bahçeler içinde cihannümâ üç adet süslü köşklü bir dinlenme, seyir ve gezinti yeridir. Buradan bütün şehir ve Tuna Nehri görülür.

Ve Vişiniçse gezinti yeri, Kendikopan seyir yeri, ve Karaağaç Mesiresi, Akçeşme Mesiresi, Kerdime Mesiresi, Arslanlıçeşme Mesiresi ve Pasdırma Adası Mesiresi. Tuna Nehri arasında büyük bir adadır ki her sene 70-80 bin sığır kesilir, pastırma yapılarak bütün Rum'a, Arabistan'a ve Frengistan'a nice yüz bin *[120b]* yük pastırma gider.

Pastırma sırasında bu adaya adam varsa nice bin Tanrı mahlûkuna ecel kasabı bıçak vurduğunda kanları sebil gibi akıp Tuna Nehri'ne karıştığında insanın aklı gider. Hatta bir sığırı boğazlayıp karnını yardıklarında yavrusu çıkıp ayağa kalkarak hayat buldu, bunu süt ile beslediler.

Bu adada mevsiminde çadırları ve yüklükleriyle nice bin sığır celebi pastırmacı bezirgânlar vardır.

Bir tarafında nice yüz kazanlar ile sığırların iç yağlarını ve ilik yağlarını eritip say yağına karıştırırlar. Bir tarafında çüriş yağından mum yaparlar.

İbret verici adadır ama sığır boğazlayıcısı (kasabı) olduklarından bu kavmin aslâ iflâh olduklarını ve onduklarını görmemişizdir *vesselâm*.

Büyük Tuna Nehri'nin görülmeye değer balık dalyanlarının anlatılması

Bu Tuna'nın buzu sökülüp ilkbahar olduğunda Âsitane tarafından bir emin Tuna balıklarını 77 yük akçe iltizama alır. Tuna kıyısında Silistre şehrinde paşaya gelip on kese daha kalemiye (resmî dâirelerde gördürülen işler için ödenen ücret) verip 20 kese daha harcadıktan sonra Tuna Nehri'nin balıklarını avlamaya başlar.

Evvelâ Boğdan diyarının Kalas Dağları'ndan seksener arşın çam, meşe ve pelit direkleri kestirip Silistre şehri önünde 2.000 adam ile ve nice yüz usta marangozlar ile tonbaz ve transa gemiler ile Tuna'nın iki tarafından anılan direkleri Tuna içinde kaka kaka tâ Tuna'nın ortasına gelirler ve kazıkların arasını bir balık geçecek kadar açarlar. Meselâ hemen Tuna içre kazıkları akçe tahtası şeklinde kakıp sanki akçe dökecek kadar yer açık kalır, bütün kazıklara yaban asmasını tâ Tuna dibinden örerek tâ Tuna yüzüne asma çiti gelip belli olur.

Daha sonra bir boğaz da alıkoyup ona bir kapı ederler. O da çitten örülmüştür. Aşağıdan ve yukarıdan gelen gemilerin geçmesi için anılan kapıyı açıp kaparlar. Ve bu akçe tahtası gibi Tuna ortasındaki boğaz önüne balık emini gidip içli ve dışlı çeşit çeşit oda, sofa, mutfak ve kahvehaneleri Tuna üzerine kazıklar ile yapar ki seyretmeye değer.

100-200 adamıyla Tuna üzerinde bu sarayda oturur. Eminin kendine mahsus küçük bir köşkü balık dalyanı olan anılan darboğazda yapar.

Emin gece ve gündüz burada oturup o boğaza bir sanat ile yine çitten bir zemberekli şey vurup o boğazı o çit kapatır. Öyle çitler örerler ki bir karış miktarı bir balığın çitlerden geçmek ihtimali yoktur. Acaip ve garip bir sihirli sanattır. Tâ ki bahar mevsimi

gelip Tuna Nehri'nin dalgaları kalmayıp Alman diyarından beri Tuna balıkları, Dırava Nehri, Tise Nehri, Sava Nehri, Morava Nehri ve yukarıda yazılan büyük nehirlerin balıkları Tuna Nehri ile akıp Karadeniz'de Ölüdenizi'nde, Özü Nehri'nde, Azak denizinde, Çekişge ve Arpat göllerinde, Azak dibinde, Ölü Ten Nehri'nde ve Diri Ten Nehri'nde Tuna balıkları, tohum döküp yavru hasıl etmek için ve Ten suyunda eğir kökü yemek için Tuna ile akıp Karadeniz'e çıkayım derken bu Silistre önünde bu dalyana gelip görseler ki Tuna kapanmış.

İşin sonunda dönüp dolaşarak anılan boğaz ağzındaki çit üzere geldiklerinde anılan boğazda kısılırlar, bir daha geri döneyim derken zemberekli çiti iplerle kaldırırlar, ister büyük ve ister ki küçük balığı alıp yine zembereği Tuna içine bırakırlar. Bu bir seyirdir ki *"İşitmek, görmek gibidir"* cinsindendir. Tâ gözle görmeyince anlatılması mümkün değildir.

Nehrin tam olarak aktığı mevsiminde emin, paşayı bu Tuna üzerine yapılan dalyan sarayına davet edip büyük ziyafet verir ve 2.000 kuruş gizlice değerli hediyeler verir. Hoş geldin diye o gün ne kadar balık avlanırsa paşanın olur, burada tâli tutarlar. Bir balık gelirse işim kolay ola, derler.

Tanrı'nın hikmeti, Melek Ahmed Paşa efendimizin bahtına 70 adet müteferrika dedikleri morina balık geldi ki 40-50 seneden beri o hizmette koşup seğirden yaşlı adamlar "Bir günde bu derece 70 müteferrika balık çıktığını görmedik" diye hayret ettiler.

Daha sonra paşa *[121a]* o günün talihine avlanan bütün küçük ve büyük 7.000 adet balığı 11 keseye yine emine satıp emine bir değerli hil'at giydirip sarayına gitti.

Bu müteferrika denen morina balıkları öyle iri balıklardır ki her biri sekizer dokuzar arşın gelir pereme kalınlığı ve Üsküdar kayığı cüssesi kadar balıklardır ki Allahu Taalâ'nın emriyle her birinin karnında üçer, beşer ve onar kantar havyarı çıkar, bal fıçıları içinde bu havyarı tuzlarlar.

Bu mertebe balıkları eminden bezirgânlar birer ikişer keseye alıp havyarını ve balık tutkalı dedikleri beyaz tutkalını balık kasapları çıkarırlar, balığını da dilim dilim, çilim çilim edip tuzlayıp Lehistan'a, Moskov'a, Donkarkız'a, Danimarka ve Dip Frengistân'a kısacası bütün kâfiristana arabalar ile ve gemiler ile havyar, mersin ve morina balığını götürürler.

Tuna ile Azak'da Ten Nehri'ne mahsus balıklardır. Başka sularda olması ihtimali yoktur. Sanki her biri birer ejderhadır. Allahu Taalâ'nın emriyle karnında pislik ve artıklardan bir şey çıkmaz. Vücuduna göre bağırsakları ve dişleri azdır, ama mersinin arkasına yapışmış tutkalı çoktur.

Tuna Nehri'nin ejderhası bu morina müteferrikasıdır. Mısır diyarında Nil Nehri'nin ejderhası nehenk timsahıdır, ama timsah zararlı melundur. Cebrîler ve Künuzîler yerler. Diğer insanlar timsahı yemezler, ama bu Tuna morinası bir zararsız balıktır.

Cenâb-ı Bârî'nin ezelî hikmeti odur ki balık balığı yiyip gıda edinirler ki öyle yaratılmıştır, ama bu morina ve mersin balıkları aslâ balık yemeyip eğir kökü, kamış kökü ve onlara benzer bazı yosun otlar vardır, onu yerler.

Allah'ın emriyle o kadar vücut o kadarcık yiyecekle yetinip büyük, ama bu dişi morinanın haddini ve sayısını Cenâb-ı Bârî bilir. Yavrusu olup anasının ardı sıra Turna katarı yavruları çekildiğinde şimşek gibi geçip her balığın yavrusu bir saatte güc ile geçer, ama Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle erkeği küçük olur.

Ama bu morinanın pereme kadar müteferrikası nadir olur. Zira onlar Tuna İslâm seddi önünde Tuna Demirkapısı ve Tahtalı adlı girdapların fırtınalarından geçmeye korkarlar ki nicesinin Tuna Nehri'nin dalgalarından beli kırılıp kenarda düşerler. O yüzden Demirkapı'dan aşağı müteferrika geçmez, geçen de çıkmaz. Arada meydana gelen müteferrika balıklar bu Silistre önünde elbette avlanılır.

Bu Tuna seyir yeri üzerinde 8 ay durup bazı eminler kâr eder, niceleri iflas eder. Bahtının açık olması gerekli bir devlettir. Zira Tuna kenarında olan 40-50 parça kale kulları, Kili, Akkirman ve Özü'nün beş parça kale neferatları bu Tuna emininden aylıklarını tamamen almalıdır. Eksik olursa haps eder ve erzakından alırlar, ama bahtı yâver olunca 70-80 bin guruş kâr etmiş adam biliriz. İbret verici büyük bir temaşa yeridir ki bir diyara mahsus değildir.

Ve Tuna Nehri gibi bir deryayı bend edip çit ile örüp balık avlamak hiç düşünülecek şey değildir ve insanın becerebileceği şey de değildir. Bu dalyanı gören insan neye sahip olduğu ve ne kadar şeytanlıklara malik olduğunu anlar.

Gerçekten de büyüleyici bir iştir, ama zalim Silistre'nin bahar günlerinde öyle çamuru olur ki Mahmudî fili ve Menkerûsî fili siyah çamurunda boğulur.

Hatta Nasuh Paşazâde Hüseyin Paşa'nın bir delisi bal suyu keyfiyle pazar meydanında atına mahmuz edip at kolanına dek yere gömülür. Ha bre ha deyince deli at altında kalır. At ve deli çamurda Kârûn gibi boğulur. Beş on uslu adamın deliyi kurtarmaya güçleri yetmedi.

Ve Koca Ken'an Paşa vali iken 8.000 bal fıçısı çamur Tuna deryasının çamuruna döküldüğü şer'i sicillerde yazılıdır.

Sonunda Melek Ahmed Paşa efendimiz malından 20 kese ayırdı, yazılan hanı, saraçhane ve nice dükkânları ve bir iki katlı mükellef kahvehaneyi yapıp Akkapu Camii önünden tâ İstanbul Kapısı'na varıncaya kadar geniş bir caddeyi önce zemine belvan ve ıskara fırça kazıklar kaktı.

Temmuz ayında üzerine balık sırtı gibi iki araba yan yana geçer horasan ile taş kaldırım yaptı. Anılan saraçhane ve kahvehaneleri bu kaldırımlara akarât (gelir) edip her sene *[121b]* o akarâttan Silistre şehri içndee kaldırımlar yapılmaktadır ki gerçekten büyük bir hayrattır. Zira bu şehirde, yazda ve kışta her hafta büyük pazar olup nice bin arabalar toplanıp adam deryası olur.

................(2.5 satır boş) ....

Silistre şehrindeki Tuna Nehri değirmenlerinin özellikleri

Bu Silistre şehri dağlarında ve derelerinde su değirmenleri çoktur, ama Tuna Nehri üzerinde olan un değirmenleri bir diyarda yoktur. Ancak yine Tuna Nehri üzerinde olan şehirler önünde vardır, ama bu Silistre önündeki değirmenler acaip ve garip bir iştir.

Tuna Nehri'ndeki değirmenlerin şekilleri: Evvelâ iki adet dibi yassı Tuna'nın tıransa gemileri gibi gemilerdir ve ikisi birbirine büyük direklerle bağlanmıştır. Bu iki gemi arasında 10 arşın kadar enli kalın tahtalar ve direkler ile yapılmış dolapları vardır. Bu dolabın büyük gemi tarafında gemi içinde büyük çarklar vardır. Büyük çarkın ucunda bir büyük değirmen taşı vardır ki üç çift camuz ancak çekebilir.

Bu değirmenlerde gece gündüz ellişer Silistre kilesi un öğütülür. Tâ bu derece hızlı döner çarklardır ki insanın gözü ermez. Her değirmenin ikişer üçer adamları çoluk çocuklarıyla değirmenlerde otururlar. Her biri bir han gibi tahta örtülü damlardır. İçinde mutfağı, pek çok odaları, pencereleri ve bacaları vardır. Nicesinde fırınları olup taze poğaça ve ekmek pişirirler.

Bu değirmenlerin mekânları; Silistre Kalesi önünde herkesin bellekleriyle yerleri vardır, buyurdular ile otururlar. Zira kale önünde Tuna Nehri gayet hızlı akar büyük bir girdaptır, ama bu 70-80 adet değirmenlerin Tuna üzerinde sabit olmaları acaip marifettir. Meselâ iki gemi birbirine gemi direkleriyle bağlanmıştır. Yaban asmasından bir büyük sepet örüp sert taşlar ile sepeti ağzına kadar doldurup ağzını kapatırlar. Ve yine yaban asmasından adam beli kalınlığında, avrat saçı gibi 50-60 arşın ip örüp değirmen gemilerini Tuna ile hareket ettirerek tâ değirmen sahibinin Tuna üzerindeki sınırları yerine geldiğinde anılan taş ile doldurulmuş sepeti Tuna Nehri'ne uçurup değirmen yerinde karar eder. Zira asma ipin bir ucu sepette ve bir ucu gemide bağlıdır. Tamam kış vakti yakın olup Tuna Nehri'nden buz akmaya başladığında değirmenlerin asmadan iplerini keserler, her bir değirmeni birer ada limanlarında koruyup yine bahar mevsiminde yürütürler.

Büyük seyirlik acaip ve garip marifetti değirmenlerdir ki her biri beşer keseye olur, ama her sene beşer kese gelir elde edilir bir serbest zeametten daha iyidir. Genellikle Silistre ayanının bir çeşit kârları bu değirmenlerdir, *vesselâm.* (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Silistre şehrinin ziyaret yerlerinin özellikleri

Rumeli diyarında son serhad noktası olduğundan büyük evliyâlardan meşhur kimseler yoktur, ama iyi hâl sahibi ümmetin temiz insanlarından ulema çoktur.

Evvelâ **İmam Fahr**: Yıldırım Han'ın imamıdır. Akkapı kabristanında gömülüdür.

İsâ Hoca ve **Hüseyin Vaiz**: Halvetî tarikatındandır. Haftada bir, bir badem, bir zeytin, bir hurma ve bir fincan süt ile iftâr edermiş. Akkapı yanında yatmaktadır.

Şeyh Pîrî Efendi: Halvetî tarikatından divane âşık bir can idi. Pîrî mahlasıyla âşıkâne temiz şiirleri ve on iki makamda

okunur ilâhileri vardır. Tanrıya hamd olsun 1061 [1651]'de Kurşunlu Cami'de mübârek elini öpüp sohbetleri şerefiyle şereflendik ve semâ, safalarında hazır olduk. Daha önce yeniçeri maryolu olup Sultan IV. Murad ile Revan fethinde bulunarak serdengeçdi ağalığında 11 adet tülüngi Kızılbaş'ın başlarını Sultan IV. Murad'ın önünde yuvarlayınca bir serbest zeamet bağışlanır.

Daha sonra Koca Ken'an Paşa ağasından olur. Silistre valisi iken Ken'an Paşa'dan ayrılıp Rabbanî ilham ile kendileri Kastamonulu Şa'ban Efendi'nin dergâhına varıp onlardan fakirlik cihazını kabul edip irşad olurlar. Daha sonra onlardan mezun olurlar. Silistre'de post sahibi iken rahmet deryasına semâ ederek yollandılar. *Allah rahmet eylesin.*

Şeyh Derviş Efendi: Gerçekten de Üsküdarî Mahmud Efendi tarikatında gönlü yaralı Celvetî dervişi idi. Tanrı'ya hamd olsun hayır dualarıyla şereflendik.

Dersiâm Göncüzâde Ahmed Efendi, Şeyh Muhammed Buharî: Nakşibendî tarikatında ulu sultandır. Bu Silistre şehrinde ikâmet ederken 1000 [1591] senesinde vefat etmiştir. Çarşı içinde özel bir türbede gömülüdür. Bu hakîrin konağı civarında olduğundan sabah akşam geçerken birer Fâtiha okur, her cuma gecesinde birer balmumu ile türbesini aydınlatırdım. Hâlâ bütün insanların ziyaret yeridir. Hatta Dersiâm Göncüzâde bu zat tarafından irşad olup seçkin bilginlerden ve ulemanın serçeşmesi olmuştur. *[122a]*

1062 Rebiülevvel'inde [Şubat 1652] Veziriazam Siyavuş Paşa sadrazamlıktan gazap ile azledilerek sadrazamlık Koca Gürcü Mehmed Paşa'ya verildi. Üçüncü efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya Silistre'de dergâh-ı âlî kapıcıbaşılarından Berberbaşı Bayram Ağa ile padişah emirleri ve hatt-ı şerif gelip divanda okundu. Melek Ahmed Paşa efendimiz "İşittim ve itaat ettim" deyip tuğlarını ve otağlarını Çayır Mahallesi'nde namazgâha çıkardı.

1062 Rebiülevvel'inde [Şubat 1652] Özü eyaleti kaleleri, köyleri ve kasabaları muhafazasına gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile Silistre şehrinden büyük alay ile çıkılarak adı geçen namazgâhda konaklanıldı. Tuna kıyısında dört köşe duvar ile yapılmış harabe bir namazgâh idi. Efendimiz yedi günde tamir etti.

Rebiülevvel ayının 12. salı [22.02.1652] günü bu hakîr riyâsız Evliyâ *Mevlüd-i Şerifi* okudu. Öyle büyük bir kalabalık olmuştur ki şehrin bütün ileri gelenleri mutlu olup nefis yemekler, şekerli ve ballı şerbetler ile nimetlenmişlerdir. Hâlen günümüzde de Silistre halkı o mevlüdü ve o ziyafeti yad edip Melek Ahmed Paşa'ya hayır dua ederler. Gerçekten de Müslümanların namazgâhı şenlendi. Buradan,

Çayırlı Köyü menzili: Gerçekten de otları ve çayırları bolluk üzeredir. Buradan,

Denekler Köyü menzili: Halkı Müslümanlardır. Hacıoğlu Pazarı Kazası nahiyesinde 300 haneli ve camili alaybeyi zeametidir. Buradan,

Mamur Hacıoğlu Pazarı Kasabası'nın özellikleri

(---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han oğlu Sultan Musa beylerinden Hacıoğlu adlı yiğit kumandan imâr ettiğinden Hacıoğlu Kasabası derler. Dobruca vilâyeti toprağında ve Silistre eyaletinde paşanın hâssıdır. Yedi kese mîrî mal ile paşa ağalarından bir tayin edilmiş ağa 50 adet adamıyla yönetir. Kanun tarafından 300 pâyesiyle şerif kazadır.

Hepsi 7 nâhiyesi ve 78 adet itaatkar bakımlı köylerinden her sene kadıya ve voyvodaya ellişer kese mal faiz olur. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve muhtesibi vardır, ama kalesi olmamak ile dizdarı, müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur, ama ileri gelenleri çoktur.

Şehri bir açık bayır üzerinde 2.000 haneli kimi kiremitli ve bazısı tahta şindire örtülü, yer yer bağlı ve bahçeli bakımlı ve süslü güzel evlere sahiptir, ama kışı çok sert olduğundan meyveleri beğenilmez.

Tamamı (---) adet mahalledir. Evvelâ Muslu Efendi Mahallesi, Şeyh Efendi Mahallesi, Gazi Baba Mahallesi, Hacı Mehmed Mahallesi, Hacı Hızır Mahallesi, Eskimahalle, Çavuş Mahallesi ve Pazar Mahallesi bildiklerimiz bu mahallelerdir.

Hepsi (---) adet mihraptır. Evvelâ Çavuş Camii, Çarşı Camii, Eski Cami, Şeyh Camii bunlardan başkası mescitlerdir.

Medrese, darülkurra ve darülhadisi yoktur, ama 11 adet ebced okuyan sıbyan mektebi, 3 adet hamamı, 3 adet hanları ve 200 adet dükkânları var. (---) tarihinde Köprülüzâde Ahmed Paşa Kethüdası Ebülhayr İbrahim Ağa çarşı içinde iki başı kapılı ve

kârgir kiremit örtülü bir anayol üzerinde 100 adet yeni yapılı dükkânlı bir bedesten inşâ edip şehre şöhret vermiş. Tanrı şöhret âfetinden emin ede. Ve yakınında bir bedesten hamamı yapmış ki bir bezek-ârâdır.

Bu şehir susuzluk ile meşhur idi. Bütün halkı acı kuyu sularına muhtaçlar idi. Hattâ Derviş Mehmed Paşa Özü valisi iken bu şehirde muhafaza beklerken bu Hacıoğlu Kazası'ndan askerine 41.000 kuruşluk su içirdiği mahkeme şer'i sicillerinde yazılıdır. Bu malın tamamı halkın kesesinden çıkmıştır.

Hâttâ efendimiz Melek Ahmed Paşa aslahu'z-zaleme iken 3 ayda askerine 3.000 kuruşluk su içirmemiştir. Böyle bir suyu kıt şehirdir ki reâyâsı (halkı) paşalara arabalar ile fıçı fıçı su taşırlar.

Bu açık zulüm bir diyara mahsus değil iken yine Köprülüzâde kethüdası İbrahim Ağa bu şehre Allah rızası için 70.000 kuruş harcayarak Ruznâmeci İbrahim Efendi çerağı Babadağlı Bekir Ağa'nın teşviki ve aracılığıyla 2 konak yerden dağları ve ovaları deşip kerizler ile bir değirmen yürütür âbıhayatı bir senede Hacıoğlu şehrine getirerek 9 mahallede 9 adet akarsu çeşmeleri inşâ edip şehir halkı susuzluk hararetinden kurtulduktan başka bütün hayvanları, bağ ve bostanları, *"... her şeyi sudan [yarattık]..."*'la [Enbiyâ, 30] hayat bulup *[122b]* bütün bostanları ve bahçeleri cennet bahçelerinden nişan verir oldu.

Bu kere belde halkı "Hayrat sahibi şehrimizi sele aldırıp çamur olur oldu" diye hayrat sahibine şikayetlendiler.

O merhamet sahibi de insanlık edip malından 3.000 kuruş daha ayırarak çeşme yollarına ve diğer anayollara halkın geçmesi için kaldırımlar yapıp şehri temizledi. Anılan çeşmelerin tarihleridir ki buraya yazıldı:

Görenler dedi hayli tarihin
Güzel çeşmeler âb âbıhayat

Sene (---)

Diğer başka çeşme:

Fekâle Evliyâ tarihu Kudsî
Cera'l-aynı tüsemmâ selsebîl

[Sene (---)]

Diğer çeşme:

Sular cârî olunca çeşmelerden teşneler haylî
Dediler nûş edip tarih-i pâkin Çeşme-i Kevser

[Sene (---)]

Başka çeşme:

Seyr eden bu aynı, tarihin dedi:
Oldu cârî çeşme-i mâ-i hayat

[Sene (---)]

Başka bir çeşmenin tarihi:

Nûş eyleyenler âbın Tahsîn edip dediler
Tarih-i "İsm-i ayn aynâni tecriyânı"

[Sene (---)]

Başka bir tarih:

Ey tecelli Hâtîf-i Kudsî dedi tarihini:
Aktı yer yer âb-ı Zemzem ayn-ı İbrahim'den

[Sene (---)]

Hayır sahibinin güftesi:

Ebü'l-hayr kendi bizzât bedîhî dedîler tarihin
Ben hemen vâsıtayım şah-ı Na'îmindir su

[Sene (---)]

Nasuh Paşazâde Ömer Bey güftesi:

Dediler ehl-i beled Rahmâ bize tarih için
Geldi İbrahim cârî etti cûy-ı Zemzem'i

Sene (---)

Bu tarih Nasuh Paşazâde'nindir, ama Rahimâ Çelebi'ye bağışlamış, Rahimâ hayrat sahibinden 100 sikke-i hasene almıştır. Bu hakîre de Arapça tarihimiz için 100 adet Bundukânî kırmızı filori vermiştir. Hâlâ o can bağışlayan tatlı su pınarları ile belde halkı can besleyip hayır dua ederler. Özellikle vilâyet reâyâsı, bütün gelen giden yolcular, yaşlılar ve gençler övgüler yağdırırlar. *Allah rahmet eylesin.*

Bu Hacıoğlu'nun havası gayet tatlıdır. Tanrı'ya hamd olsun suyu da tatlı olup güzelleri çok oldu. Halkı genellikle çuka ferace ve kontuş giyerler. Sipah ve yeniçerisi çoktur, ama ulemâsı yoktur. Orta hâlli olanları boğasıya kaplı kuzu kürkü ve başlarına kalpak giyip Tatar ile sefer eşerler. Zira Dobruca halkı derler, cesur ve yarar namlı yiğitleri vardır. Ticaret ve gaza ile geçinirler.

Bu şehrin yiyecekleri ve içeceklerinden; beyaz ekmeği ve bal suyu meşhurdur, ama sanatlarından sırma ile bükülmüş telâtin (Moskof meşini) üzere işlenmiş sırmalı oklukları yeryüzünde yoktur. Yüz kuruşa sadak işlenip İstanbul ileri gelenlerine hediye gider.

Şehrin ortasında büyük bir meydan vardır. Haftada bir kere nice bin insan köy ve kasabalardan toplanıp mallarını muhabbet meydanına sererek satarlar. Bu şehir reâyâsına Dobruca Çıtağı derler, tuhaf dilli ve garip görünüşlü adamlardır.

Hacıoğlu Pazarı ziyaret yerleri:

................(1 satır boş) ....

Buradan yine doğu tarafına,

Kurduman Ağa Köyü menzili: 300 haneli, cami ve misâfirhaneli Müslüman köyüdür. Hattâ hanedan sahibi Kurduman Ağa, paşaya büyük bir ziyafet çekip 3 adet sâlihli yorga at hediye etti. Buradan yine doğu tarafına,

Batova Sahrası, yani Akyazılı Sultan Türbesi menzili: Karadeniz kenarında bulunan lâle bahçesi gibi ve yeşilliklerle bezenmiş bir ovadır ki tam 40 gün konaklayarak çadırlarımızda zevk u safa ettik ve bütün atlarımız tirfil, yonca ve ayrık ile çayırlanıp et ve yağ sahibi oldular ki anlatılmaz. Dört tarafındaki kasabalarından pazarcılar gelip bir büyük pazar ordusu olur. Deniz kıyısında olan Varna limanı, Balçık Kasabası, Kavarna, Keligra ve Mankalya şehirlerini Kazak keferesinden muhafaza ederdik.

Akyazılı Sultan Türbesi'nin anlatılması

Mübârek isimleri (---) (---) dir. Belh, Buhara ve Horasan'da büyük atamız Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî halifelerindendir. Hattâ Hacı Bektaş-ı Velî Horasan'dan Anadolu'ya yönelerek 70 adet yüce mertebe sahibi erenler ile Bektaş-ı Velî Bursa gazasına Orhan Gazi'ye geldiklerinde Hazret-i Sarı Saltık Bay

ki, mübârek ismi Muhammed Buharî'dir, onlar, Keligra Sultan ve bu Akyazılı Sultan Bursa'ya birlikte gelirler, fetihten sonra adı geçen erenler Rum diyarında Bektaş-ı Velî izniyle post sahibi olurlar.

Akyazılı Sultan'ın hikâyesi

Hattâ bu Akyazılı Sultan Pravadi'de Müslüman olan Dobruca kralından izin alup bu Batova Ovası'nda mekân tutar.

Bir gün kebap pişirip yedikten sonra kebap şişi olan ağacı *[123a]* yere gömünce Tanrı'nın emriyle bir yeşil kestane ağacı meydana gelip o an meyve verir. Aziz hazretleri,

"Bu ağaç meyvesi kendi makamımız koruğudur. Bunun gölgesi mekânımızdır" diye buyururlar ki tam 40 sene o yüksek ağacın gölgesinde ibadet eder. Hâlâ o benzersiz ağaç öyle güzel bir ağaçtır ki yumurta kadar at kestanesi yetişir. Her kimin atında sancı yahut kızıl kurt olsa o at kestanesinden ata yedirseler Allah'ın emriyle şifa bulur.

Hâlâ Akyazılı Sultan hazretleri bu güzel ağacın gölgesinde, saf kurşun ile örtülü, bakımlı yuvarlak bir türbenin içinde gömülüdür. Nurlu sandukasının dört tarafı türlü türlü güzel hatlı Kur'an-ı kerimler, gülâbdan, buhurdan, şamdan ve altın gibi Horasan diyarının işi çerağdanlar ile süslenmiş, mübârek başlarının ucunda tuğ, sancak, bayrak, kalem, boru, davul, kudüm ve ziller ile bezenmiş nur dolu bir kabirdir. İnsan içeri girdiğinde vücudunu bir titreme sarar. Misk ve ham amber kokusundan bütün ziyaretçilerin dimağları kokulanır. Türbedar dedeler gelen giden ziyaretçilere gülsuyu saçıp buhur yakarlar.

Dört tarafında olan pencerelerinin etrafı direkli İrem Bahçeleri gibi gül, nesterin, sünbül ve yasemin bağlarıdır ki gül-i gülistanı içinde yuvalanmış bülbüllerin yanık hoş ötüşleri dinleyen ziyaretçilere yeniden hayat verir.

Kısacası, bu gibi türbeleri ve tekkeleri karşılık beklemeden koruyup kollamak şanlı Bektaşî fukaralarına mahsustur. Hattâ bu hakîr o ışık saçan türbeye vardığımda biraz sıtma derdiyle rahatsız idim. Hemen ki bu türbeye girip azizin ruhu için bir Fâtiha-i seb'u'l-mesanî okuyunca hatırıma bu beyt düştü:

Beyt:

Hummâ elemin çektim yok zerrece dermânım
Himmet ediniz bize [de] Akyazılı Sultanım

diye bu beyti terennüm edip kutlu başları tarafındaki duvarın yüzüne celî (iri) yazıyla yazmaya cesaret ettim. O an mübârek sandukasının yeşil sof örtüsünün altına girip "Sığındım ey aziz!" deyip girince Tanrı bilir, bu zavallı kula bir uyku çökerek uyuyup kalmışım.

Bir andan sonra uykudan uyanınca sıkıntılı vücudunu ter içinde buldum, ama yeniden hayat bulup vücudum güç kuvvet kazandı. Tanrı'ya hamd olsun o dem sıtmadan kurtulup pirin ruhu için bir hatm-i şerife başladım. *Allah rahmet eylesin.*

Akyazılı Sultan menkıbesi

Aziz hazretleri, Orhan Gazi zamanından tâ II. Murad -ki Fatih'in babası Koca Murad Han'dır ki, iki kere padişah olmuştur, onların- zamanına dek adı geçen aziz hayatta kalmıştır. Onlara inanlardan Gazi Mihaloğulları'ndan Arslan Bey, daima azizin hizmetinde yanmış yakılmış âşık köle gibi kulağı halkalı kölesi idi. Merhum aziz hayatında bir tarafa gitmek istese, adı geçen Arslan Bey'e binip dağ taş, ova, bağ, bahçe, çöl ve sahra geçerek bazı zaman gazaya gidermiş. Arslan Bey'e bazı fukaralar sorarlarmış ki,

"Sultanım aziz hazretleri sizi eğerleyip bindiğinde bizler yaya olarak size yetişemeziz. Bu ne Tanrı sırrıdır?" dediklerinde Arslan Bey de,

"Vallahi ben de ona hayranım ki, Cenâb-ı Bârî bana büyük bir kuvvet verir ki kendimi başka türlü bulurum ve aslâ yorulmak nedir bilmem" derlermiş. Hâlâ azizin bindiği Arslan Bey'in arkasına vurulan insan eğeri takımları ile türbede açıkta durur. Nice bin böyle keşif ve kerametlerden sonra Akyazılı Sultan, Sultan II. Murad Han zamanında âhirete göç etmiştir. Adı geçen at Arslan Bey, bu aziz zatı adı geçen kestane ağacı altında defn edip üzerine o nur dolu türbeyi yapmış, karşısına da bir Bektaşî Tekkesi inşa etmiştir ki bu dönüp duran dünyada benzersizdir.

Akyazılı Sultan Tekkesi'nin anlatılması

Deniz kıyısında Varna şehri ve Balçık iskelesi arasında geniş bir öz içinde bir ağaçlık koru kenarında göklere doğru baş çekmiş yedigen şeklinde bir kârgir yüksek kuledir ki sanki İstanbul'da Galata Kulesi'dir, ama kurşun örtülü sivri külâhı göklere baş çekip yüksek tepesindeki alemi mavi bulutlar içinde parıldar du-

rur, ama kubbe sivri külâhı tamamen ağaçtandır. Aslâ kârgir kubbe değildir. *[123b]* Usta mühendislerin becerilerini gösterdiği yüksek bir kubbedir ki başını eğmiş kubbenin içi nakışlı levha tavandır.

Gariplik ondadır ki öyle büyük bir kubbenin içinde aslâ sütun yoktur. Hemen bir geniş boşluk üzerinde bir bukalemun nakışlı tavandır. Tâ ortasında 300 kandilli ağır çerağdan (avize) asılıdır. O da bir demir yüktür. Her gece o kandilleri dervişler yakıp kubbe nur iken *nûrun alâ nûr* olup her sadık âşıklar marifetle meşgul olup can sohbeti ederler.

Bütün kara ve denizlerin seyyahları bu türbenin sütunsuz ayakta durduğuna parmak ısırıp hayran olurlar. Tâ bu derece geniş meydan üzerine örtülü kubbedir ki kapıdan ocağa varıncaya kadar fukara meydanı yüz ayaktır. Baştan başa beyaz ham mermer ile döşenmiş bir meydandır. Ortada bir şadırvandan su akmaktadır. Bütün âşıklar ondan susuzluklarını giderirler.

Ve bu tekkenin ortasında nice yüz adet insan boyunda sarı pirinçten her bir padişahın birer yadigâr çerağdanları vardır. Her gece çerağları (şamdanları) gelen kurbanların yağından yakıp karanlık geceleri İsra gecesi olup sanki aydınlık gündüz olur.

Hakîr bu kubbe tavanının böyle durmasına hayran kaldım. Sonunda tekkenin şeyhi Arslan Dede'nin izniyle kubbenin tavanı üstüne çıkıp seyr ettim. Allah'ın büyüklüğü, marangoz ustası bu kubbe içine tâ alemden tavanın yüzüne gelinceye kadar ağaçtan uzun bir direk koyup nice yüz bin ağaçları ona kadamış (çivilemiş) ki sanki bir ağaç ormanı olmuş. İnsanın aklı almayıp nemli gözleri kamaştırın bin güzellik sanatıdır ki, *"İşitmek görmek gibidir"* türüdür.

Bu meydanın dört tarafı demir pencerelerdir ki etrafında olan gülistan bahçesine bakmaktadır. Ve her pencerelerin aralarında kat kat dervişlerin dolapları vardır.

Bu meydanın fırdolayı çevresinde adak olarak gelen kurban postları döşelidir. Her bir postta birer nazar sahibi ârif-i billah âşık ilim, ibadetle ve her biri birer işle meşgullerdir.

Bu tekkede becerisi ve sanatı olmayan gönlü yaralı derviş yoktur. Hattâ nicesi kara çalı kökünden 500 parçalı ve doğrama saplı kaşık, keşkül, çevgan, arka kaşağısı, hançer kabzası ve başka türlü türlü şeyler yapıp *"(El emeğiyle) kazanan, Allah'ın sevdiği kullardan olur"* [Hadîs-i Şerîf] diye her gelen dosta birer

hediye verip hırka-bahâ edinirler, ama lokmaları ay ve yıl, sabah akşam, yaşlı ve genç, ateşperest ve Hıristiyana nimetleri bolca dağıtılır ki pîr hazretleri zamanından beri ocakları Keykavus mutfaklarında sönmeyip daima lahşa (erişte) yemekleri bulunur. Zira adaklardan, parsadan ve diğer vakıflardan gelirleri çoktur.

Değirmenleri, koruları, koyunları, eşekleri, sığırları ve tarlaları gayet çoktur. Hattâ kış günlerinde korularından meşe ağaçlarını kesip arabalar ile getirerek meydan kapısından içeri araba girip ocağa iki araba odunu dağlar gibi yığarlar, sanki Nemrud ateşi olup meydan içi çok sıcak olup bütün dervişler ve konuklar gönül huzuruyla dem ederler. Araba girecek derecede büyük meydandır. Kapıları ve pencereleri kış günlerinde keçe perdelidir ki sanki hamamdır.

Ve bu tekkenin dört tarafında bütün Arap ve Acem seyyahlarının birer eserleri ve türlü türlü ibret verici yazıları var ki bir kaç sene okunsa ancak yeter. Yüz adet dervişlerin çoğu sadık âşıklardır. Her biri birer işle meşguldür. Kimi kayyım, kimi meydancı, kimi türbedar, kimi çavuş, kimi destehancı, kimi süpürgeci, kimi ateşci, kimi misafirhanecidir.

Bu tekkeden başka bir misafirhane daha vardır. Her gece 100-200 misafir mevcut olup çul ve torba çıkarttırmadan saygı gösterip hizmet ederler. İsterse o misafir üç gün otursun. Üç günden sonra "Safâ geldin imanım!" diye pabuçlarını çevirip yol gösterirler, ama elbette her gelene birer kahvaltı vermeleri kesindir. Ve bir acaip ve garip mutfağı vardır.

Kısacası Rumeli, Arap ve Acem'de böyle büyük bir türbe ve tekke görmedim. Meğer Bağdad'da İmam Ali ve İmam Hüseyin Türbesi ola. Dünyanın sonuna kadar Tanrı devamlı ede., *âmin yâ Muîn.*

Buradan 40-50 atlı olup **Pürkelâm Dede ve Bîzeban Dede hikâyeleri.**

Duna Değirmenleri Mesireyeri: 40-50 adet su değirmenleridir ki her biri birer zeametten iyidir. Nicesi Nasuh Paşazâde celâlî olan Hüseyin Paşa'nındır. Dobruca vilâyetinde değirmenler olmamak ile bütün Dobruca halkı bu değirmenlere muhtaç âbıhayat sulu değirmen çarklarıdır. Bütün bölge halkının inançlarına göre bu değirmenlerin suları Tuna'dandır, derler. Zira birkaç kere Tuna balıkları bu değirmenlerden çıkmıştır. *[124a]*

Buradan yine **Batova menzili**, buradan kuzey yönüne,

Mumculu Köyü: Bir camili Müslüman köyüdür ve zeamettir. Buradan yine kuzeye,

Balçık İskelesi Kasabası menzilinin özellikleri

Balçıkbaşı adında bir yerde çadırlarımız ve ağırlıklarımızla konaklayıp rahat uykusunda yatarken halktan düzgün bir adam gelerek paşaya varıp,

"Sultanım, deryada 36 parça Kazak şaykaları gezer, ihtimaldir uygun rüzgâr ile seher vaktinde bu Balçık İskelesi'ni yağmalayalar" diye paşayı haberdar edip gitti.

Paşa da Zıpır Bölükbaşı, Gırbo, Çento ve Hüseyin Bölükbaşıları yüzer yiğitleriyle yaya ve bin adet seçkin atlara binmiş Abaza, Çerkez ve Gürcü yiğitlerini ileri gece yarısında ileri gönderip bir tuzak yerinde karar ettiler.

Tanrı'nın hikmeti ile seher vaktinde Kazak karaya insan döküp Balçık şehrini dört tarafından ateşe vurdu. Belde halkına telâş el verip halk feryat etmekte iken Kazaklar şehri yağmalamaya başlayıp "yov yov" diye bağırışırlarken denizde olan 36 parça şaykaları da şafak vakti yardıma gelip kenara çıktılar.

Onlar da yağmalamaya yardıma gidip gemilerinde ancak beşer onar kefere ve fecere kaldı.

Hemen sabâh vakti olunca bizim pusu yerinde olan yaya sekban ve sarıca arıları dağdan teper aşağı "Allah Allah" sadasına yol buldurup cengden evvel kâfirin deniz kıyısında olan firkatelerine sarılıp bir anda aman vermeyip 17 adedini ele geçirdiler.

İçinde olan esir ümmet-i Muhammed'i kurtarıp onlara kürek çektirerek denize alarka olup kaçan kayıkları da aldılar. İçindeki beşer onar küffârın ellerini kollarını bağladılar. Esirlikten kurtulan insanlar ile bazı paşa efendimiz levendleri denizde leverime edip (kürekleri çıkarıp) demir bıraktılar.

Bu kere şehri yağmalayan küffârlar bu hâli görüp karada kalıp canlarından ümitlerini kestiler ve Balçık İskelesi'ndeki buğday anbarlarına girip cenge başladılar. Kimi dağlara kaçarken efendimiz Melek Ahmed Paşa dörtnala Balçık başından yardıma gelirken bu firar eden küffârlara rast gelip kimini esir ve kimini kelle paça eder, kimi dağlarda Dobruca Çıtağı eline girip

esir olmada, ama beri tarafta Balçık şehri içinde mahzenlere kapanan Kazaklar can havliyle savaşırlar. Hemen paşa, askerine bol bol mal dağıtarak,

"Koma şehbazlarım, bütün ganimet malları ve esirler sizin olsun" diye alay çavuşları bağırınca anbarları bizim asker ateşe verdiler, damları delip yedi saat büyük ceng olup 300 kâfir esir ve 400 kelle paça ve 36 parça şayka (donanma ve nehir gemilerinin bir nevi) ele geçirildi.

Bütün bölükbaşılar çelenkler ve değerli elbiseler ile pay sahibi oldular. 300 kâfirden 100 kadarını İstanbul'a Rumeli şaykalarıyla gönderip bildirdi. Geri kalan kâfirleri ağalara dağıttı. 36 parça Rus şaykalarında olan ganimet mallarını, içinde esir olan insanlara mallarını teslim edip şaykaları Özü, Kili ve Akkirman kalelerinin tamirine gönderdi.

Rastgele böyle bir gazda bulunduğumuza bu hakîrin kırık dökük tarihidir:

Evlîyâ feth-i fütûhu göricek tarih dedi:
Bârekallah olmamıştır bir dahi "Böyle gazâ"

Sene 1061 [1651]

Bu sevinç veren fetih haberi ile kelle ve esirler Divan-ı hümâyûna varıp Gürcü Mehmed Paşa kelle ve esirleri Sultan Mehmed Han'a arz edince saadetlü padişah sevincinden o an efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya değerli hil'at ile yerinde kaldığı müjdesini göndermiştir. Paşa efendimiz bu müjdeyi getiren Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'ya yedi kese Rumî bağışladı ve Balçık şehrinin ateşle yakılan yerlerini tamir etmeye başladı.

Balçık İskelesi'nin anlatılması

Karadeniz kıyısında Rumeli tarafında bir yalçın kayalı yüksek dağ eteğinde bir bakımlı şehirdir. Özü eyaletinde Hacıoğlu voyvodalığında (---) dır. 150 akçe kazadır. Nahiyesi (---) adet köylerdir. Senede (---) kese hasıl olur. Sipah kethüdayeri ve yeniçeri serdarı vardır, ama kalesi olmamak ile dizdarı, müftüsü ve nakibi yoktur. Ayanı olmayıp fukarası çoktur. Tamamı kiremit ve şindire tahta örtülü 500 ufak tefek evleri vardır.

Ve tamamı 5 mahalle ve 5 mihraptır. Evvelâ iskele başında Emin Camii (---) (---) (---) camii (---) (---) (---) (---) geri kalanları mescitlerdir.

Medrese ve darülkurrası yoktur. Ancak 3 adet sıbyan mektebi, bir hanı ve yedi adet tüccar hanı vardır.

Ve bir hamamı vardır, İsmihan Sultan evkafıdır. Göz açıp kapayıncaya kadar zaman içinde Kazaklar Hamamı'nın bakır kazanını çıkarıp *[124b]* götürmek istemişler.

150 kadar ufak tefek dükkânları, deniz kıyısında mahzenleri ve bayırlarında üzüm bağları vardır. Kâfir zamanı büyük limanı var imiş. Zamanın geçmesiyle toz toprakla dolmuştur. Hâlâ kıble ve gün doğusu rüzgârında gemiler dörder beşer demir ile yatamazlar. Elbette karaya düşer muhalif limandır.

Bir tarafı safî balçıklı liman olduğundan Balçık İskelesi derler, ama işlek iskeledir. Alaca yağ mumu meşhurdur. Buradan yine kuzey tarafa,

Kavarna İskelesi'nin özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bu da Karadeniz sâhilinde teper aşağı inilir bir dik dağ eteğinde doğu tarafı deniz olan güzel bir iskeledir. Deniz kıyısında ancak buğday mahzenleri ve âbıhayat su kaynakları vardır. Gayri bir şey yoktur. Rus korkusundan bütün yapıları dağ başındadır.

Bu da Silistre eyaleti toprağında veziriazamların hâss-ı hümâyûnudur ve Balçık Kazası nahiyesidir. Hâkimi veziriazam ağasıdır. Kethüdayeri, serdarı, müftüsü ve nakibi yoktur. Hepsi hepsi 300 adet kiremit örtülü ufak tefek fukara evleri vardır. Ayanı da yoktur, ama bağı, bahçesi ve fukarası çoktur.

Toplam (---) adet camidir. (---) Dükkân, han ve hamamdan ve başka güzel eserlerden bir şey yoktur. Ancak köylerinde mahsulü çok olup bir küçük limanı olduğundan gemiler gelip iskele olmuştur ama gemiler yüklerini alıp hemen kaçarlar. Zira limanı iyi yatak değildir.

Ve havası da ağırdır, zira taşlık yerdir, ama kaynak suları çoktur. Buradan yine kuzey tarafa,

Keligra Sultan Kalesi menzili

(---) tarihinde Cüvankapıcıbaşı Serdar-ı Muazzam Mehmed Paşa ile Azak Kalesi fethinde bulunduktan sonra Kırım diyarından şayka gemisi ile İstanbul'a giderken büyük bir fırtınaya rast gelip Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle gemimiz batmış, Cenâb-ı Hak bu hakîri bir tahta parçasıyla bir gün bir gecede Ke-

ligra Sultan hazretleri kayalarına çıkarmış, biz de 5-6 ay tekkede dervişlere imamlık ve müezzinlik etmiştik. Bunlar yukarıda [2. cillte] ayrıntılarıyla yazılmış, tekke, kale, bütün yapı eserleri ve Keligra Sultan'ın ejderi katl ettiği mağaralarıyla tamamen anlatılmıştır. Yukarıya bakıla, *vesselâm.*

Buradan kuzey tarafa,

Yılanlı Köyü menzili: 200 haneli ve bir camili Müslüman köyüdür, ama yılanı gayet çoktur. "Burada müşg yılanı olur" derler. Bir tür beyaz yılandır ki olduğu yer safî müşg kokarmış, ama hakîr görmedim. Buradan,

Eski şehir ve büyük liman Mankalya'nın özellikleri

Tâ kâfiristan zamanından beri eski beldedir. Yunan dilinde ismine (---) (---) derler. Hâlâ Mankaliye denmesinin sebebi odur ki (---) (---) (---) (---). Hâlâ bakımlı olan şehrin kuzey tarafında, şehrin ağzında kale temelleri açıkça bellidir. (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han zamanında Ece Yakub oğlu Gazi Umurça feth etmede zorluk çekmiş, feth ettikten sonra kaleyi yıkmıştır, ama hâlâ şehri Karadeniz kıyısında bir düz kumsal yerde bakımlı ve şenlikli İsmihan Sultan şehridir. Zira onun evkafıdır.

Örfi hâkimi mütevellîsidir, ama Silistre eyaletinde Dobruca toprağında 300 payesiyle şerif kazadır. Ve nâhiyesi (---) adet köydür. Senelik 7 kese hasıl olur. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, sipah kethüdayeri, birinci odadan Gedikzâde adında yeniçeri serdarı, şehir muhtesibi ve subaşısı vardır.

Tamamı (---) adet kiremitli, şindire tahta örtülü, bakımlı, süslü ve sağlam kale gibi haneleri vardır. Zengin reis bezirgânları çok olmak ile Kazak korkusundan sağlam yapı evleri vardır.

Genellikle ileri gelenleri dili uzun (sivri dilli) Laz taifesidir ki tamamı anadan doğma kuloğludur. Hatta Laz taifesi arasında şaka yollu böyle derler: Bir adamın Kabe'ye gitmeye gücü olmasa,

"Bre cahil Mankalya'ya gitsene, gariplerin Kabe'sidir" derler. Tâ bu derece Lazlar bu şehre itibar ederler.

Rum ve Yahudi taifesi de çoktur, ama gece gündüz mahkemesinde Laz ile Yahudi davasından geçilmezdir. Zira Lazlar Yahudi kavmini aslâ sevmezler. Trabzon şehrinde Lazlar Yahudi görseler aman ve zaman vermeyip katl ederler. Zira I. Selim'den beri ellerinde pek çok fermanlar vardır. Onun için Trabzon'da aslâ Yahudi yoktur, ama bu Mankılya'da bir Laz Yahudi'ye bir sille

vursa kanun yoluyla hakkından gelirler. Bundan dolayı mahkemede Laz ve Yahudi davası çok olur. İkisi de şerir (fesatçı) taifesidir.

Ve bu Mankılya şehrinde toplam (---) adet mihrap vardır.

Bunların içinde donanımlı ve mükemmel selâtin camii gibi saf kurşun ile örtülü (---) Han kızı **İsmihan Sultan Camii**; bir minareli kalabalık cemaate sahip aydınlık camidir ki o kıyı şehirlerinde öyle cami yoktur. İmamları, hatipleri ve müezzinleri tamamen İstanbul toprağıdır, yani tecvitli ve marifetli çelebilerdir. *[125a]*

Çarşı içinde (---) camii. Geri kalanları mescitlerdir. 7 adet sıbyan mektebi, 3 adet hanı, 300 adet dükkânı, 1 küçük bedesteni ve bir küçük hamamı var. Bütün bu hayrat ve hasenatlar İsmihan Sultan evkafıdır ki gayet sağlam emin vakıftır.

Ve 7 adet kahvehaneleri var.

Ve iskele başında ve diğer mahalleler içinde toplam 300 adet mahzenleri vardır. Zira tüccar yatağıdır. Bunların içinde donanımlı olanı Serdar hanıdır, ama şehrine göre dükkânları azdır. Meyhaneleri baştan aşağı sazdır, şarap erbabı tümden Laz'dır ve salihleri gayet azdır, ama suyu ve havası tatlı, güzel yazdır.

Ve işlek iskelesi büyük olduğundan her sene bin parça şayka, karamürsel, zarbuna ve çekelve tahıl doldurup İstanbul'a giderler. Zira bu iskele Dobruca vilâyetinin iskelesi olduğundan diğer tahıllar da çok olur, ama zalim iskelenin limanı kıble ve gün doğusuna dönük ağzı açık olduğundan denizin dalgası dağlar gibi gelip dörder beşer demir üzere gemilerin yatmaya güçleri olmaz, hemen yüklerini alıp yelken yırtıp firar ederler. Zira her sene çok gemiler helâk olur, ama Yanko ibn Madyan kral devrinde iki kapılı büyük bir liman imiş. Hâlâ denizin derinliklerinde dağlar gibi liman taşları tertip üzre açıkça bellidir.

Hâlâ yine gelen gemiler bu liman temeli sınırı içinde yatarlar, ama zalim gemiciler safra taşlarını limana döke döke liman dolup güvenlik ve rahat kalmadı. Ancak padişahlar isteseler kapudan paşa donanma-yı hümâyûn ile varıp limanı temizlese, başka safra limana dökmeseler, dökeni gemi cundasında sallandırsalar liman kurtulurdu. Allah temizlenmesini nasip ede. Zira gayet gerekli iman yurdu bir limandır.

Ve bu şehrin yer yer bağ ve bahçeleri vardır. Batı tarafındaki bahçeler yakınında,

Muharrem Baba Sultan ziyareti: Ufak tefek bir tekkedir ama yüksek ağaçları çok olduğundan bütün yaşlı ve genç, güzeller ve âşıklar bu gönül açan tekkede ikindiden sonra can sohbeti ederler. Bektaşî Tekkesi'dir. *Allah sırlarını aziz eylesin.* Bu şehirden yine kuzey tarafa,

Göğemli Köyü menzili: Gerçekten de erik kadar göğemi (çakaleriği veya mürdümeriği) olur. 100 haneli ve camili Müslüman köyüdür ve zeamettir, ama Dobruca içi olduğundan gayet susuz yerdir. Seksener kulaç su kuyularından atlar ile su çıkarırlar. Bu da garip seyirliktir.

Bu yerler Dobruca diyarının tâ orta kısmı olduğundan belalı Çıtakları olur, ama konuklara nimetleri sabah akşam boldur. Bir haneden konuk gidince hemen arkasından 40-50 atlı daha gelir. Kapıları açıktır, Konuklara aslâ yok yoktur. Zira gayet bolluk bir yerdir. Konuklara riayetleri sebebiyle Cenâb-ı Bârî Halil bereketi verip bir kile tohumları elli, altmış ve yetmiş kile verir. Zira zaimlere sultanî öşür vermede aslâ inat ve muhalefet etmezler, ama Dobrucalı diye biraz yerilir ve sevilmezler ki Şahseven (Kızılbaş) diye iftira ederler. *Hâşâ sümme hâşâ* şahı sevmezler ama padişahlar padişahı ve Tanrı'nın Habib Muhammed Mustafa'yı dürüst severler, bir alay temiz inançlı, salih Müslümanlar, konuklara katlanan, uysal, hoşgörülü hoş-sohbet adamlardır. Bu şekilde sözleri ve ibareleri vardır ki bu mahalle uygun olduğundan bazı kelimeleri buraya yazıldı.

Dobruca, yani Çıtak taifesinin dilleri

Bu yiğitler, cesurlar ve kahramanlar taifesi, Yıldırım Bayezid Han bu diyarı Sırp, Bulgar, Eflâk ve Boğdan kavmi elinden feth edip Tatar ile Anadolu kavminden askerî taifesi koymuş, bu anılan taife birbirleriyle karışıp çoğalmışlardır. Aralarında bir çeşit kelimeler ve deyimler meydana getirerek birbirleri arasında konuşurlar, herkes anlayamaz. O kelimelerden bazısı bu sözlerdir. Evvelâ:

Hışır	*hışırka*	*çoğaç*	*kalayık*
kavun	karpuz	güneş	cariye
kavra	*baytal*	*baytalı akıt*	*kopayın*
getir	at	atı sula	dibelik

napayın ne işleyim	*defke* cariye kızı	*çalma* sarık	*meçikli* taun
börk kalpak	*ön beni* bekle beni	*aydı ver* söyleyi ver	*ocak* ateş
göyün ocak	*ocak kavra* ateş getir	*keremin ayıdı vereyin* iyiliğini söyleyi vereyim	
selâm ayıttım selâmünaleyküm	*Çorbacı ne apar ayd* Ağan ne işler söyle.	*tahırla* ertele	
şikast oldum hasta oldum	*yundum kolunudur* kısrağım tayıdır	*urup* at hayası	
baytal cavı at zekeri	*çıdı ver* iyi ver		
Kademli Morvan adam ismi	*Aydoğdu* adam ismi adam *[125b]*		

Bu lugatlar gibi nice bin çeşit değişik kelimeleri vardır, revnak ve tazelik vererek kendileri söyleyip yine kendileri anlar ama insanlar arasında yine meşhur olan kelimeler ile de konuşurlar. Dobruca ve Deliorman kavmi birer tür başka kavmdir. Ancak cesur ve korkusuz yiğitleri olur. Sonları hayr ola.

Bu Dobruca içinde on gün dönüp dolaşıp bütün hallerine vakıf olduğumuzdan sonra Göğemli Köyü'nden kalkıp yine kuzeye doğru bakımlı ve şenlikli köyler aşıp,

Harap kale Köstence Kasabası'nın özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi (---) (---) (---) (---) (---) (---) dir. Eskiden Kalesi'ni Dobruca kralı oğlu Filvara yapmıştır. Heybetli, sarp ve sağlam kale imiş. (---) tarihinde Yıldırım Han feth etmede zorluk çekmiş, fethettikten sonra da kalesini yıkıp taşlarını Karadeniz'e dökmüştür. Hâlâ deniz kıyısında yüksek bir tepe üzerinde yıkılmış surunun temelleri açık seçik bellidir. O zamanda bu kale küffârı gemilerine binip Kefe Kalesi'nde Ceneviz kralına firar ederler. Zira o zamanda Karadeniz kıyısında olan 770 parça kalelerin tamamı Ceneviz kralı hükmünde idi. Ancak

İstanbul yakınında Terkoz Kalesi, Amasra Kalesi, Sinop Kalesi ve Trabzon kaleleri Kostantin Rumu elinde idi.

Daha sonra Kefe Kalesi'ni ve Azak Kalesi'ni de Sultan Bayezid-i Velî Gedik Ahmed Paşa eliyle feth edince Karadeniz çevresinde Ceneviz küffârının aslâ ilişkisi kalmayıp aman ile İstanbul Boğazı'ndan geçerek Sakız adalarına gidip o güzel adayı cehennem yurdu edindiler. Tâ Süleyman Han zamanına dek orada oturdular.

Daha sonra barışa aykırı işler görüp gemiler ile Mısır'a giden Müslüman hacıları esir etmeleri sebebiyle Süleyman Han'ın fermanlarıyla Koca Piyale Paşa 170 parça kadırga ile Sakız Adası karşısında Çeşme adındaki Anadolu Kasabası kenarında demir bırakıp yattı.

Beri tarafta kötü işli murdar küffâr durum değerlendirmesi yaparak bütün kapudanlar, kralzâdeler (prensler) ve bütün kefere ve fecerenin iş erleri hediyeler ile Piyale Paşa'ya geldiler. Hediyeleri makbule geçtikten sonra Piyale Paşa bir kaç piyale (kadeh) şarap içip der,

"Bre kâfirler, bu Sakız Adası Müslüman hacıların ve diğer insanların geçiş yolu ola, niçün gelen geçen tüccar ve ziyaretçi Tanrı kullarını incitir, yaralar, kırıp geçirirsiz? Tiz padişaha bu Sakız Adası'nı teslim edin. Yohsa hepinizi şimdi kılıçtan geçiririm" diye yemin edip hediyeler ile gelen 700 adet iş erlerinin tamamını bağladı. *Bismillah* ile "Tevekkülen alallah!" deyip salpa demir, isa seren, sebük yelken edip (demir alıp seren kaldırıp yelken yırtıp) Sakız Adası'nın Kiremitlik adlı yerinde demir atarak hemen karaya asker ve balyemez top çıkarıp bağladığı kralzâdelerden ağlama ve yalvarma mektuplarıyla,

"Elbette kaleyi veresiz, yohsa sarhoş Piyale'nin piyalesi (kadehi) elde iken bizim kadehimizi de doldurup ecel şarabını bize içirir ve sizlere Sakız Kalesi içinde dünya zevklerini unutturur" diye esir kafirlerden bu gibi mektuplar alarak mutad üzere elçi ile Sakız Kalesi'ne gönderdi.

Murdar kafirler bu hâli duyunca hey prenslerimiz ve devletimizin bütün ileri gelenleri kılıçtan geçer, korkusuyla Ceneviz kafirleri toplandılar ve vere ile barışa karar verdiler.

Sakız Kalesi'ni Piyale Paşa'ya bütün cebehanesi ve hazineleriyle teslim edip kendileri Malta hükmünde olan Rodos

Adası'na gemileriyle yıkılıp cehennem yurtlarında karar edip kaldılar.

Sakız'ın fethi tarihi (---) (---) (---) (---) (---) .

Daha sonra Piyale Paşa fetih haberiyle Süleyman Han'ın pâyıtahtını öptü. Sakız generali padişah huzurunda yer öpüp İslâm ile şereflendiğinde,

"Padişahım, atanız Yıldırım Bayezid Han zamanında Karadeniz'in Rumeli tarafında Babadağı şehri yakınında Köstence Kalesi bizim Ceneviz kralının idi. Yıldırım Han atan bilek zoruyla o kaleyi zorla ve kahren elimizden alıp bütün kılıç artıklarımız gemilerle Kefe'ye kaçtılar. Köstence Kalesi harabesinde liman kapısı eşiği altında yedi küp altın ve cevher gömülüdür. Onları çıkarmaya bu hakîri görevlendirdi. Öyle bol bir hazine padişaha nasip ola" deyince derhâl Süleyman Han Ceneviz kapudanlığından İslâm ile şereflenen şahsa dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı bağışladı.

300 adamıyla Köstence şehrine varıp o hazine yerinden eliyle komuş gibi defineyi çıkardı. 7 adet iri küp ağzına kadar dolu Takyanusî filoriden başka nice bin adet silâhlar, nice bin parça la'l, yâkût, elmas ve zümrüt çıkar ki hesabını Yüce Yaratıcı bilir. *[126a]*

Bu kadar hazine mallarıyla adı geçen kapıcıbaşı padişah huzuruna gelince âlemin sığınağı padişah kapıcıbaşıya bağışlarda bulundu. Süleymaniye Camii ve Şehzâde Camii bu Köstence Kalesi'nden çıkan helâl mal ile yapılmıştır.

Daha sonra o define malı ile Süleyman Han Köstence şehrini imar etti, ama deniz kıyısında kalesiz olduğundan nice kere vahşi Kazak yağmalayıp ateşlerde yakmıştır. Hâlâ o kadar bakımlı değildir.

Silistre eyaletinde Karadeniz kenarında Karasu hükmünde 150 akçe kazadır. (---) parça köyleri vardır. Kadısına senelik üç kese hasıl olur. Tamamı 150 kadar kiremitli ve şindire tahta örtülü evleri vardır. Ancak bir mahalle, iskele başında ufak tefek bir cami, bir han, iskele başında 40-50 adet han gibi anbarlar ve bir kaç adet dükkânları var. Başka imaret, hamam, medrese, bağ ve bostan yoktur. Ancak bir kaç bekar odaları vardır.

Eski zamanlarda kâfirler İstanbul tekfuru korkusundan ve düşman kıran Tatar derdinden bu Köstence'den tâ Karasu yakınında Tuna Nehri azmağından büyük bir hendek kesip Tuna

Nehri'ni Karaharman'a akıtıp Babadağı ve Tulca Kalesi ve Beştepe adlı yer ada hâlinde kalmış idi. Hâlâ insanların geçit yeri üzerinde hendek kenarında olan yapı kalıntıları kuleler bellidir. Bu taraflarda olan köylerin yapıları anılan hendeğin taşlarıyla imar olmuştur.

Bu Köstence'ye Karadeniz Köstencesi derler. Sofya yakınındakine Bana Köstencesi derler. Rumeli'de iki Köstence'dir. Biri karada ve biri deniz kıyısındadır. Bu deniz kıyısındaki Köstence'nin kefere zamanında büyük bir limanı var imiş ki hâlâ yapı kalıntıları belli olup limanına bin parça gemi rahat girer. Ancak zamanın geçmesiyle liman çer çöp ve toz toprak ile dolup deniz dalgasından amansız liman olmuştur. Bazı sene nice gemiler helâk olur. Tanrı imar eyleye, *âmin.*

Buradan yine kuzey tarafa,

(---) Köyü menzili: 200 haneli, bir cami ve mescitli bakımlı Tatar köyüdür. Yine Köstence Kazası nahiyesidir. Buradan yine kuzeye,

Karaharman Kalesi'nin özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi odur ki; burası bir havadar verimi zemin olduğundan Sarı Saltık Sultan yani Muhammed Buharî Saltık Bay hazretleri bu yerde fukaralarıyla ziraat edip mahsulünü bu yerde harman ettiğinden ismine Kara Harman diye nefes etmişlerdir, isimlendirilmesinin sebebi budur. Ancak kefere zamanında işlek liman, eski bir şehir olup Bulgarca ismine (---) (---) derlermiş. O zamanda sapık bir kral ismiyle isimlenmiş güzel, süslü bir şehir imiş.

Cenevizlilerin elinden bunu da Yıldırım Han feth etmiştir. Daha sonra kalesini küffâr yine istila etmesin için yerle beraber harap, evlerini toprak etmiştir. Daha sonra Sultan IV. Murad Han zamanında bu yerde vahşi Kazak zararını def etmek için sığınılacak bir yer lâzımdır, diye ferman edince (---) tarihinde Kapudan Receb Paşa donanma-yı hümâyûn ile bu Karaharman limanına demir atıp vilâyetin ileri gelenlerinin görüşüyle Tuna Nehri arkının Karadeniz'e katıldığı yerde dualarla bu kalenin temellerini atmıştır.

Gayret edip kış vakti gelmeden denizler gibi asker, nice bin amele ve ustalar ile üç ayda kale tamamlandı. Bütün mühimmat ve levazımatını, dizdarını, 300 adet levendlerini, 7 adet balye-

mez toplarını ve kıble yönüne bakan bir demir kapısıyla sağlam surunu tamamladı. Anahtarlarını ve kale içinde bulunan Sultan Murad Han Camii anahtarlarını Sultan Murad Han'a gönderdi. Murad Han da mübârek olsun deyip gönlü şad oldu. Hâlâ bakımlı bir kaledir ve kale içindeki halkı mutludur.

Karaharman Kalesi'nin şeklinin anlatılması

Tuna Nehri arkıyla Karadeniz kıyısında bir yeşillik düz yerde dörtgen şekilli taş yapı güzel bir kaledir. Fırdolayı büyüklüğü 1.100 adımdır. İçinde ancak 20 adet hanesi vardır. Her gece davul, nakkare, boru ve kerenay döğüp "Allah birdir bir" sesleri göklere yükselir sarp bir serhaddir, ama deniz kıyısında olduğundan hendeği yoktur. Zemine bir ferhadî külünk vursan su çıkar.

Bu da Silistre eyaletinde Babadağı Kazası nahiyesidir. Naib yönetir. Gümrük emini vardır ama sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve nakibi yoktur. Tamamı 300 adet kiremitli ve şindire tahta örtülü bağsız ve bahçesiz, han ve hamamsız bir kasabacıktır. Ancak iskele başında bir camii ve 70-80 adet tüccar hanları çeşitli mallar ile doludur.

Bu ibret verici kale yapıldı yapılalı bu limana ve Babadağı şehrine Kazak çıkmaz oldu. Bu bakımlı masabanın Tuna suyudur, ama havası ağırcadır.

Bunun da kefere zamanı bir büyük limanı var imiş. Hâlâ çer çöp ile dolu olup bütün gemiler *[126b]* Tuna Nehri azmağında korkmadan çekinmeden yatıp kışlarlar.

Tuna Nehri Karadeniz'e beş yerden karışır. Biri Karaharman boğazıdır, biri Sülüne boğazıdır, biri Hızır-İlyas boğazıdır, biri Tulça Kalesi boğazıdır, biri Tuna Kili Kalesi boğazıdır. Hepsinden küçük ark gibi bu Karaharman boğazıdır. Allah bilir, kefere zamanında bu Karaharman boğazı insanların toplanıp çalışması ile açılmıştır, *vesselâm.*

Buradan yine kuzeye,

Çıkrıkçı Köyü menzili: 100 haneli ve bir camili bakımlı zeamet köyüdür. Acaip ve garip lezzetli sulu kavunu olur. Buradan yine kuzey yönüne,

Eski şehir ve büyük belde Babadağı'nın özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi odur ki; Hazret-i Sarı Saltık Muhammed Buharî hazretleri Hacı Bektaş-ı Velî ile Horasan'dan

çıkıp Anadolu'ya yöneldiklerinde Bektaş-ı Velî'nin izinleriyle bu Babadağı mahallinde yurt edinip Leh, Çek, Nemse, İsfeç ve Moskov memleketlerinde Saltık adıyla seyahat ederek meşhur olmuştur. Gizlice nice yüz bin kefere İslâm dini ile şereflenip bütün kafiristân kendilerine inanmıştır. Sonunda önceki vatanı olan Babadağı'nda yerleşip gömüldüğü için hâlâ Babadağı derler, ama daha önceleri bir hıyaban ormanlık ve ağaçlık imiş. Bayezid-i Velî onları rüyalarında görüp bu şehri onlara vakf eylemiştir.

Yine bu şehri Eflâk elinden Yıldırım Bayezid Han, daha sonra Sultan II. Bayezid Han feth eylemiştir.

Tarihi: *"Fetahnâ"*dır. Sene [889/1484].

Ama kalesini harap etmiştir ki yeri cehennem olan küffarın Saltık Sultan'a aşırı sevgileri ve bağlılıkları olduğundan, yine küffâr istilâ etmesin için surunu yerle bir etmiştir, ama nice kere yine Kazak, Yenisala adlı yerden Tuna Nehri kayıklarıyla gelip bu Babadağı şehrini basıp Saltık Sultan Türbesi'nden bütün sahanları, tencereleri, halıları ve kilimlerini alıp giderken bir gün bir gece serseri gezip şaykalarına ulaşamadan bütün bakır kapları yine tekkeye getirmişlerdir.

Dönüşte bütün küffâr il-vilâyet halkı eline girip esir olmuşlar, bir Kazak canı bile kurtulamamıştır. Denizde gemileri de deniz dalgalarından kıyıya düşerek parça parça olup vilâyet halkı ganimet mallarıyla zengin oldular. O zamandan beri küffarın Babadağı'na çıkmak ihtimali yoktur.

Daha sonra bu üzüntü verici hâli Sultan IV. Murad Han duyunca hemen Özü eyaleti muhafazasına memur Sultan Ahmed Han damadı Âtike Sultan kocası Koca Ken'an Paşa'ya bir tane ferman gönderip,

"Elbette başın sana gerek ise Babadağı şehri içinde sığınacak güvenli yer olması için mahalle uygun yüksek bir yerde sağlam bir kale inşa edip Der-i devletime anahtarlarını gönderesin!" diye padişah fermanı Dergâh-ı âlî kapıcıbaşısı eliyle ulaşınca Ken'an Paşa,

"İşittim ve itaat ettim" deyip Babadağı şehrinin doğu tarafında bağlar ucunda bir yüksek tepe üzerine güzel bir kalenin temellerini atmıştır.

Bu kulenin tamam olduğu sırada Ken'an Paşa azledilip hâlâ kale ve kulenin temeli dizdar ve neferatsız boş ve muattal kaldı, ama kale tamamlansa Babadağı şehri güvenli bir yurt olurdu,

ama efendimiz Melek Ahmed Paşa kaleyi tamamlamayı isteyip padişaha arz ettiğinde paşa da azledilip Özü eyaleti Vezir Siyavuş Paşa'ya verildi.

Melek Ahmed Paşa'ya Rumeli eyaleti bağışlandı. Hâlâ Babadağı kaleye muhtaçtır. Zira bakımlı iskele şehirdir ki sağlam kale lâzımdır.

Bu şehir Özü eyaletinde Paşa hâssı voyvodalığıdır. 100 adet adamlarıyla yönetip paşaya 5 kese, hâkime 5 kese, zahire bahası ağasına ve paşaya dörder kese hasıl olur, iyi hükûmettir. Ve şer-i Resul hâkimi 300 pâyesiyle şerif kazadır, ama nice kere 500 akçe mollalara sadaka olunmuştur.

Tamamı 7 adet nahiye naibleri vardır ve toplam 100 adet nahiye köylerdir ki zahire-baha tahsil etmeye gidip gezip dolaştığımız köylerdir ki buraya yazıldı: Evvelâ,

Hergeleci Köyü.
Sebil-i İlyas Köyü.
Küçük Sarı Köyü.
Düğlek Köyü.
Sabança Köyü.
Acıgöl Köyü.
Sarı Nasuh Köyü.
Kara Hâbil Köyü.
Ahmed Fakı Köyü.
Tatar Çamurlusu Köyü.
Sarıgöl Köyü.
Konkaz Köyü.
Hacılar Köyü.
Teretsinlik Köyü.
Nalband Köyü.
Kızılhisar Köyü.
Kamber Köyü.
Armudlu Köyü.
Karka Köyü.
Başköy.
Bahşayiş Köyü.
Çineli Köyü.
Atmaca Köyü.
Çukurova Köyü.
Kayalıdere Köyü.

Eskibaba Köyü.
Çağatay-ı zir Köyü.
Çağatay-ı bâlâ Köyü.
Kargalığ-ı zir Köyü.
Kargalığ-ı bâlâ Köyü.
Demlik-i zir Köyü.
Demlik-i bâlâ Köyü.
Deliâlî Köyü.
Seleli Köyü.
Lütfibey Köyü.
Türk Çamurlusu Köyü.
Ayaklıbey Köyü.
Arnavutlu Köyü.
Hacı İvaz Köyü.
Sarıgöl Köyü.
Kızılca Veli Köyü.
Kasımça Köyü.
Kaçamak Köyü.
Eskiköy.
Koçubeğ Köyü. *[127a]*
Uzun İnehan Köyü.
Toksofu Köyü.
Kulalı Köyü.
Gevherli Köyü.
Yeniköy.
Kireçlik Köyü.
Çonkar Köyü.
Kavacıkköy.
Büyük Ester Kasabası.
Pazarlı Köyü.
Gerencik Köyü.
Bilâl Kışlası.
Danehacı.
Karamuradlı Kasabası.
Köstelli Köyü.
Karatay Köyü.
Durhanlar Köyü.
Mamay Köyü.
Hoca Ali Köyü.

Karakoyunlu Köyü.
Çıkrıkçı Köyü.
Şeyh Aman Köyü.
Aşağı Taşağılı Köyü.
Yukarı Taşağılı Köyü.
Arnavutlu Köyü.
Müstahfızân Köyü.
Karaharman Kalesi.
Sultankara.
Pelidli.
Yuvacı.
Abdülbârî.
Tanrıverdi.
Kocalak.
Aydın.
Sarı Köyü.
Kara Nasuh Köyü.
Kasaplı Köyü.
Düğüncü Köyü.
Sofular Köyü.
Ganibucak Köyü.
Karaman Köyü.

Yenisala Kalesi bir yalçın kaya üzere göklere doğru baş çekmiş yüksek bir kaledir ama içinde koyun çobanları oturur. Bayezid Han-ı Velî fethidir. Karaharman'a akan Tuna arkı bellidir ama etrafında köyleri gayet bakımlıdır.

Bu yukarıda yazılı olan köylerin dolaşılması için şeriat mahkemesinden mürasele (kadı mektubu) ve bir muhzır (mübaşir hizmetini gören kimse) alıp 50 adet hizmetçilerimle 4 kese paşaya, 4 kese hakîre ve 2 kese hizmetçilerime tahsil ettim. Yine Baba(dağı) şehrine gelip şehrin özelliklerinin yazılmasına devam olundu. Bu köylerden de her sene kadıya 10 kese mal hasıl olur.

Baba şehrinin bir hâkimi de Baba Sultan mütevellîsidir. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, ileri gelenleri, muhtesibi ve şehir kethüdası vardır.

Ve bu şehir bir düz geniş dereli direkli İrem Bağlı öz içinde bulunup toplam (---) adet mahalledir.

Ve hepsi kiremitli ve şindire tahtası ile örtülü tam 3.000 adet altlı üstlü kârgir yapı yüksek saraylar ve diğer çeşitli evlerdir.

Bunların içinde en donanımlısı Güzelce Ali Paşa Sarayı, Bekir Ağa Sarayı, Serdar Solak Sarayı, İmam Sarayı, Mütevellî Sarayı ve Voyvoda Sarayı bildiğimiz büyük haneler bunlardır.

Ve tamamı (---) adet mihraptır. Bunlardan,

Ulucami: Sarı Saltık Sultan Türbesi'ne bitişik büyük bir camidir ki anlatılmasında dil kısa kalır. (---) tarihinde bizzat Sultan Bayezid-i Velî fethi olduğundan bu nur dolu camii onlar yapmıştır.

Dört köşe kârgir duvar üzree yine dört köşe tahta kubbe üzerine mavi renkli saf kurşun ile örtülü nur dolu bakımlı bir camidir. İki yan ve bir kıble kapısı vardır. Kıble kapısından tâ mihraba varıncaya kadar uzunluğu ve genişliği yüz seksener ayaktır.

Cami içinde toplam (---) adet direkler üzerinde ibret vecici bukalemun nakışlı gül renkli tavan vardır, ama mihrabı ve minberi eski tarzdır, öyle sanatlı değildir. Ve sağ tarafında ancak bir minaresi vardır. Gayet kalabalık cemaate sahiptir. Velî mertebesinde vera sahibi bir imamı vardır.

Bu cami, imaret, medrese, han, hamam, kervansaray, Sarı Saltık Sultan Türbesi ve 100 adet dükkân, tamamı Bayezid-i Velî Han'ın hayratıdır.

Çarşı içinde **Ali Paşa Camii**: Dört köşe harpüşte (balık sırtı seklinde çatılı) kurşun kubbeli, bir minareli ve kıbleye bakar bir kapılı şirin camidir. Avlusunda ayak merdiven ile inilir abdest muslukları vardır. Tamamı 40 adet akar pınarlardır. Kapısı üzere tarihi böyle yazılmıştır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bundan sonra mahalle içinde **Defterdar Derviş Paşa Camii:** Küçük camidir, ama bir minareli aydınlık camidir.

Sonra aşağı Tabahane yakınında (---) (---) camii, eski mabedhanedir.

...............(1 satır boş) ....

Bunlardan başkası mahalle mescitleridir. Ve ancak 3 medresesi vardır. Bayezid Han'ındır ve gayet mükellef kurşun örtülüdür.

Tamamı 20 adet sıbyan mektebi vardır.

Ve toplam 3 adet kervansaray vardır. Bunlardan Sarı Saltık Sultan Tekkesi'nde olan kervansarayda her gece 100-200 atlı konup göçüp gönlü yaralı dervişlerin hizmetçileri hizmet edip sultan imaretinden nimetleri ve atlarına arpaları bol bol verilir. Sonra

çarşı içinde Hacı Bekir Ağa Kervansarayı yenidir. Ve Solak Serdar Kervansarayı tatlıdır.

Ve toplam 8 adet bekar hanları vardır ki bütün karalar ve denizler tüccarları bu hanlarda kalırlar.

Ve toplam 3 hamam vardır. Bunlardan Bayezid-i Velî Hamamı büyüktür. Ve çarşı içinde Ali Paşa Hamamı da tatlıdır. (---) (---) Bunlardan başka 70 adet ev hamamları var ki onlar özel hamamlardır.

Ve 390 dükkândır ama bedesteni yoktur. Genellikle çukacı Latin dükkânları, okçuları, yaycıları ve 8 adet kahvecileri çoktur. Ve tabahanesi *[127b]*

Ve Baba şehrinin toplam 11 adet tekkesi vardır. Bunlardan bakımlı ve şenlikli büyük evkaf Hazret-i Saltık Bay Muhammed Buharî Tekkesi ve Uzun İmam Tekkesi (---) (---) (---) (---) (---).

Yiyeceklerinin beğenilenlerinden sekiz çeşit yarbaşı bağları üzümü, beyaz ekmeği ve yoğurdu meşhurdur.

Ve içeceklerinden üzüm şırası, bal şerbeti ve Muaviye icadı tatlı bozası Tatar kavmi içre her zaman sevilir.

Ve sanatlarından Babadağı'nın küçügen (atmaca) yelekli oku bütün memleketlerde meşhur olmuştur ama ok çamı Boğazhisar yakınında Kazdağı'ndan gelir (---) (---) (---) (---) (---) .

Babadağı'nın gezinti yerleri

Tamamı 11 adet mesire yerleridir.

Evvelâ şehrin doğusunda **Kule bağları.** Bekir Ağa hanesi ensesinde,

Yar bağları. Ve,

Dede Saltık Sultan Korusu: Bir büyük hıyâbân, çınarlık, ağaçlık, yeşillik, lâle bahçesi ve avlaklı (av yerli) bir korudur. Yaratılmışlardan bir erkek veya kadın bir odun parçasını bile alamazlar. Ancak hâkim izniyle tekkeye ve bazı vakfullah yapılara odunlarını keserler. Orada Sarı Saltık Sultan'ın nice bin koyunu, sığırı, sıpası, atları, kısrakları ve taylakları (at yavruları) dop doludur.

Yenisala Mesireyeri: Keklik, av yeri, kaz, ördek ve toy kuşları avlağı mesire yeridir, ama atlar ile gidilse zevk u safa olur. Bundan sonra şehrin bağları kenarında,

Kavvacık Kasrı Mesireyeri, sonra yine o tarafta,

Ken'an Paşa Kasrı dinlenme yeri: Bir âbıhayat suyu, yüksek ağaçları, çeşitli maksure ve mutfakları vardır. (---) (---) (---) (---)

Baba şehrinin suyu ve havası gayet tatlıdır ama kışının sertliği gayet şiddetli olur. Lâkin mahbub ve mahbubesi çoktur.

Genellikle ileri gelenleri samur, zerdava, sincap, kakum ve tilki boğazı kürkler giyerler. Orta hâlli olan sanat ehli ve tüccarı renkli boğasıya kuzu kürkü kaplı don giyip başlarına Tatar kalpağı şıprıtma çalma börk giyerler.

Her sene Bucak Tatarlarıyla sefere atlanıp düşman avlarlar. Gayet er, bahadır, hünerli ve cesur yiğitleri olur.

Bolluk şehir olduğundan gelen giden misafirlere nimetleri boldur. Kış geceleri sıra sohbetlerinde her gece ziyafetleri meşhurdur. Bütün halkı gayet garip dostu, fakirleri sever ve Ehl-i Beyt muhibbidirler. (---) (---)

Babadağı şehrinin ziyaret yerlerinin anlatılması

Evvelâ şehir içinde sırlar menbaı, dindarlar mercii, sıddik âmil, gerçek âlim Hazret-i Sultan **Sarı Saltık Muhammed Buharî**: Temiz Irktan (Peygamberimizin soyu) olduğuna şüphe yoktur. Hatta Gelibolulu *Muhammediyye* sahibi Yazıcıoğlu bir risalesinde soyu sopuyla Saltık Bay Sultanı anlatmıştır. Zira onlar Fatih zamanında olduğundan Hacı Bektaş'a ve Sarı Saltık'a yakın zamanda yaşadıklarından menkıbelerinde ayrıntılarıyla yazmıştır.

Ken'an Paşa Özü valisi iken bir kaç sene Babadağı'nda muhafazada iken gayret edip Yazıcızâde menkıbelerinden ve diğer Tohtamış Han fütuhatından Sarı Saltık Sultan'ın menkıbelerini ve kafiristanda kıyafet değiştirerek ettiği gazalarını Ken'an Paşa 40 kürras (forma) kadar bir Saltık Bay menkıbeleri yazmış ki diller ile anlatılmaz bir akıcı, tatlı, yer yer şiirlerle süslenmiş fasih ve beliğ *Saltukname* adında bir tarihtir.

Meğer Ken'an Paşa merhum hattat imiş. Hattat Demircikulu tarzında bir reyhanî hattıdır ki sanki Yâkût-ı Musta'sımî hattıdır. Zira aziz hakkında inkarcılar nice dedi kodu edip "Saltık adında bir rahip idi" diye iftira ederek günahkâr olmuşlardır.

Evet, Leh vilâyetinde Daniska iskelesinde Saltık adında bir rahip var idi. Onu, gidip dine davet etmiştir. İslâmı kabul etmediğinden Saltık Bay, Saltık rahibi odasında öldürüp onun elbi-

sesini giyerek gizlice sapık yolda kalan Tanrı kullarını İslâm ile şereflendirmiştir. Seyahat ile ünlenip Babadağı'nda Tanrı'nın rahmetine (---) tarihinde gitti, diye nice tarih kitaplarında ve güvenilir Yazıcızâde menkıbelerinde yazılıdır.

Başka bir hikâye: Hatta 22 adet Osmanoğlu padişahlarının her birinde yetmişer evliyâ kuvveti ve keşf ü kerametleri vardır, ama bunların içinde Gazi Hudavendigâr, *[128a]* Hazret-i Fatih Sultan Mehmed Han ve Bayezid Han-ı Velî'nin kutupluk mertebesine ayak bastıklarında şüphe yoktur. Hattâ Sultan Bayezid-i Velî 7 sene bıçak ile boğazlanmış canlı kısmı yemediğinden bir gün nefsi azıp paça ister. Bayezid Han nefsiyle mücadele edip Keykavus mutfağından iyi pişmiş paça yemeği getirtip,

"Çık ey zayıf nefis, ihtiyacın ise ye" deyince hemen Bayezîd-i Velî kusup mübârek ağzından dört ayaklı gelincik görünüşlü bir pis canlı hayvan çıkıp paça kokusunu koklayarak kuduz köpek gibi lark lark paçadan kör nefis yer.

Yine Bayezid-i Velî'nin yakasına atlayıp yine mübârek ağızlarına girmek istediğinde Bayezid-i Velî mübârek elinin arkasıyla vurup,

"Katl edin şu pisliği" dediklerinde silâhdar ağa katl eder.

Kara Şemseddin Sivasî ve Şeyhülislâm (---) Efendi fetvasıyla öldürülmüş kör nefsi kefenle sarmalayıp cenaze namazını kılar gibi,

"Bayezid-i Velî'nin cenaze namazı iki kere kılınmıştır" diye tevatürle (yaygın söylentiyle) meşhurdur.

Babamız merhum Derviş Mehmed Zıllî "Nefsin cenazesini kılanlara yetiştim ve söyleştim" diye yemin billah ederdi. Bundan sonra Bayezid-i Velî dünyayı terk edip köşesine çekilmiştir.

Acem, Osmanoğulları memleketinin güzel yerlerini istilâ eder. Tâ Arpaçukuru adlı yer ki, Sivas-Tokat diyarıdır, Acem şahı o diyarları alır. Bayezid Han'a Çulcu Baba derler idi. Tâ bu derece uzlet sahibi (köşesine çekilmiş) Bayezid-i Velî iken Kili ve Akkirman kalelerine doğru gittiklerinde Babadağı'na gelip,

"Aya Babadağı niçün derler" diye sorarlar. Memleketin ileri gelenleri ve büyükleri,

"Padişahım, eski zamanda bu şehir içinde Sarı Saltık adında nur dolu bir türbe var idi. İnkârcılar türbesini yerle bir edip üzerine çer çöp ve pislik dökerek mübârek kabri kayboldu." dediklerinde hemen Bayezid-i Velî o çöplük olan yere varıp bir seccade

üzerinde Kara Şemseddin ile ikişer rekât namaz kılıp istihare (bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak için duâ edip namaz kılarak uykuya yatma) niyetiyle uykuya dalarlar.

Hemen anında Saltık Sultan sarı sakallı ve sarı benizli yeşil sarığıyla belli olup,

"Bayezid hoş geldin! Salsal tahtı olan Akkirman ve Kili Kalesi ve Kamerülkum çölleri olan vilâyetleri Boğdan küffârı elinden savaşsız *'fetahtâ'* tarihinde feth edip evlâdın Mekke ve Medine sahibi olup beni zillet toprağından kurtarırsın." deyince derhâl Şemseddin ile Bayezid Han uykudan uyanırlar. Bayezid Han,

"Efendi, istiharende gördüklerimizi birer kâğıda yazıp şeyhülislâma gönderelim" der.

Bayezid Han ve Şemseddin Sultan birer yanızlık köşesinde gördükleri rüyaları yazıp mühürleyerek şeyhülislâma gönderirler. Tanrı'nın hikmeti ikisinin de gördükleri bir rüya! Hemen müftü;

"Padişahım, o mahalle bir büyük türbe edesiz!" diye buyurduklarında hemen seccade yerini temizlerken bir mermer sanduka ortaya çıkar. Sanduka üzerinde,

"Hâzâ kabru Saltık Bay Seyyid Muhammed Buharî, [Saltık (Bay Seyyid Muhammed Buharî'nin kabridir]" diye Tatar yazısıyla bir çeşit eski yazı yazılmış.

Hemen mimarları ve mühendisleri toplayıp nur dolu türbeye, bir camiye ve diğer hayrat ve hasenata başlarlar.

Gerçekten de Bayezid Han Kili ve Akkirman'ı *"fetahtâ"* [889/1484] tarihinde savaşsız feth edip Salsal ve Kamerülkum tahtı fatihi olur. Yine zaferle dönüşte Babadağı'na gelip bir sene orada kışlar.

Dört tarafa nizam ve intizam verdikten sonra Babadağı şehrini imar edip bütün hayrat ve hasenatları Baba Sultan'a hibe eyler. Hâlâ Babadağı, Baba Sultan hâssıdır.

İmdi azizim Bayezid-i Velî böyle büyük veli âhiret padişahı iken bâtın ilmiyle ona malum (belli) olmadı mı ki Saltık Sultan kim ola. Eğer kötü ola bir kötü isimli olsa niçin bu kadar Allahın vakfı malı kötü isimli olan kimse uğruna boş yere sarf ederdi.

Özellikle kutupluğa ayak basmış Kara Şemseddin Sivasî de o işe memur idi. Onlara da belli olup dürüstçe tanıklık etti. Fatih ile Akşemseddin, Bayezid Han ile Kara Şemseddin ulu sultanlardır. *Allah sırlarını aziz etsin.*

İmdi azizim, Muhammed Şaltık Bay hakkında her kim şekk ve şüphede olursa *Allah saklasın* günahkâr olur. Onlar Allah yolunca cihat edenler idiler. Öyle olur, bir bağda meyveli ağaca taş ata gelmişlerdir. Taş atıp kapı kakana da ve Saltık Sultan'a da Hak rahmet eyleye. *Allah hepsine gani gani rahmet eylesin. [128b]* Beri taraftan,

Sarı Saltık Sultan ziyaret yeri yapılarının anlatılması

Sultan Bayezid-i Velî, fukara sultanı Saltık Bay ruhaniyetinden yardım talep edip azizin himmeti ile bütün türbe, han, imaret, medrese, kervansaray ve sultan çarşısı tamam oldu.

Kırım Hanı olan Menkli Giray Han'ı Sultan Bayezid-i Velî bu imaretlere nazırlar nazırı atayarak bütün gereksinimlerini yerine getirmekle görevlendirdi.

Bektaşî fukaralarından Kademli Dede Sultan hayatta idi, onlar Hacı Bektaş-ı Velî ile Horasan'dan birlikte gelmiş, Sultan Bayezid'e ermiş güçten kuvvetten kesilmiş yaşlı bir er idi ki 207 yaşında idi, bu zatı Saltık Bay Sultan üzerine Bektaşîler serçeşmesi ve sultanın postuna oturtarak şeyh edip türbedar oldu. Ve şeriat izniyle bütün evkafın bir temessükünü (senedini) onu ve bir hududname temessükünü Menkli Giray Han'a verdi. Bayezid Han'ın Rumeli'ye doğru yola çıktığı gece Saltık Sultan, Kademli Dede'nin ve Menkli Giray Han'ın rüyasına girip,

"Benim üzerimde olan kurşunlu kârgir kubbeyi kaldırıp tahta kubbe edin" buyururlar.

Sabahleyin iki sultanın gördükleri rüya birbirlerine uygun gelip kârgir kubbeyi yıkarlar. Hâlâ kârgir dört köşe duvar üzere göklere baş çekmiş bir çeşit sanatlı şindire tahta örtülü yüksek kubbelerdir ki o diyarlarda benzeri yoktur. Altın ile yaldızlanmış alemleri şimşek çakar.

Dört tarafa bakar avlu, mutfak ve kiler tarafına açık nur dolu türbenin kutlu kapısının yüksek kapısının üzerinde dört köşe mermerde celî hat ile bu tarih yazılıdır.

Geliniz, bâb-ı mu'allâyı ziyaret ediniz

Sene [913/1507]

Bu hakîr de bu türbeye küstahca yüzümü sürdüğümde hatırıma gelip kutlu kapısının sağına çirkin elyazımızla yazdığımız siyah hattır. Beyt:

Hazret-i Sultan Saltuk'u ziyaret eyledik
Çok şükür şimdi görüp Hakka ibâdet eyledik.

Bu nur dolu türbeye girip bizzat sultan hazretlerinin muhterem haremine *Bismillah* ile ayak basıp edeplice,

"Es-selâmü aleyke yâ ebe'l-fukarâ!-Es-selâmü aleyke ey fakirler babası" deyip diz üzerine çökerek Yâsîn-i şerifi Allah rızası için okuduk. Sevabını Muhammed Buharî ruhuna bağışladıktan sonra türbenin içini gezip dolaşmaya başladık.

Nur dolu kabrinin yeşil renkli sof kaplı örtüsü çevresinde nice güzel hatlı Kur'an-ı kerimler rahleler üzerinde durur. Her biri birer cem yapılı padişahların hediyeleridir ki İstanbul'da Ayasofya, Yenicami ve Süleymaniye'de öyle mushaflar yoktur. Başı ve ayağı ucunda adam boyu kadar tezhipli ve yaldızlı şamdanlar vardır. Etrafında kat kat nice yüz çeşit şamdan, çerağdan, buhurdan, gülâbdan ve micmerler (tütsü yakılan kaplar) vardır.

O nur dolu kubbeler içinde çeşit çeşit kıymetli ibret verici asılmış avizeler var ki bir bakımlı ve şenlikli bir türbede benzerleri yoktur. Nurlu kabrinin dört tarafı nice bin güzel hat kıt'alar ile bezenmiş ve şanlı dervişlerin pâlhengleriyle, zerdeste ve keşkülleriyle süslenmiş tekkedir.

Azizin mübârek başları tarafında hayatta iken kullandıkları tuğ, davul, sancak, boru, zil ve kudümler hâlâ durmaktadır. Kısacası bu tekkenin övülmesinde dil kısa kalır.

Ve türbedar Süleyman Dede ile şereflendik, mübârek eliyle hakîrin eline gülsuyu döktü. Sultanın güzel kokusuna nail olduk. Türbedar pîrin hayır duasıyla şereflenip hisse sahibi olduk.

Oradan yine edeplice dışarı çıkıp fukara meydanında 150 kadar yaşlı ve genç canlar ile öpüşüp görüştük, hakîri posta geçirdiler. Bu da alt katta dervişler meydanıdır ki dört tarafı kurban postlarıyla döşelidir, ama acaip ve garip pâk dindar, takva sahibi ârif-i billah canları var. Ve nice ay ve güneş parçası gibi yalın ayak başı kabak köçekleri var.

Meydancı Dede fermanıyla bütün köçekler muhabbet meydanına gelerek kimi müfred, kimi dübeyt, kimi müselles, murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, muaşşer (üçlü, dörtlü, beşli, altılı, yedili, sekizli, dokuzlu, onlu), müstezad, çâr-ender-çâr, tercî-i bend, mersiye, kaside, ve reddü'l-acz ale's-sadr gibi şiirler, uzun bahirler ve mukattaat (parça şiirler) (---) (---) (---)

Ve şaka yollu tekerlemeleri okuyup birbirlerine nazireler ile bu köçek abdallar fasıllar eylemişlerdir ki o demimiz sanki Hüseyin-i Baykara demi oldu.

Ondan muhabbet meydanına sofracıbaşı gelip bir Muhammedî ziyafet çekildi ki anlatılmaz. *[129a]*

Yemekten sonra iki yüzden fazla Bektaşî fukaraları hazır olup hakîri bâb-ı selâma (selâm kapısına) durdurup,

"Es-selâmü aleyke yâ ehl-i şeriat ve ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat ve ehl-i ma'rifet!" deyip orada hazır bulunanlara dört kapı selâmını verdikten sonra orada hazır bulunanlar,

"Ve aleykümü's-selâm ey âşık-ı billah!" deyip bir bir selâmımızı aldıklarında hakîr dedik,

"Ey nazar sahibi olan, Tanrı'ya hamd olsun bu sultanın türbesine yüz sürüp siz erenlerin mübârek yüzlerinizi görüp ekmek ve tuz hakkı nasip oldu. Sizlerden dileğimiz odur ki bu hakîre bir gülbâng-ı Muhammedî çekesiz (topluca dua etmek) ki Cenâb-ı Bârî yarı kılıp dünyada beden sıhhati, tam seyahat, son nefeste iman nasip ede" diye gülbâng rica ettiğimizde bütün sadık âşık gönlü yaralı dervişler, şanlı fukaralar ve mecliste hazır bulunan genç yaşlı herkes el açıp Allah deyip bütün hayırlı isteklerimizin olması için gülbâng-ı Muhammedî çekildi. Hepsiyle el öpüşüp vedalaştık.

Meydancı Dede ile Baba şehri içinde ettiğimiz ziyaretleri bildirir

Evvelâ Saltık Sultan'ın türbesinin avlusunda Evren Dede, Burhan Dede, Kasım Dede, Ankâ Dede Sultan, Bayezid-i Velî ilk defa tekke şeyhi ettiği Kademli Dede ve Koca Müftü ziyareti, bunlar tekkenin avlusunda yatmaktadırlar, ama dışarıda,

Bayezid-i Velî Camii'nin sağında ve solunda büyük âlim ve salihleri bildirir

Evvelâ **Mevlânâ Ali Arab Efendi:** Arz-ı Mukaddes'de Antakya şehrindendir. Bu Baba şehrinde Bayezid Han Medresesi'nde dersiâm olup bütün insanlar ondan ilim öğrenirken bütün bilgisi tamam olup Dergâh kapısına arz olunup Allah ilmiyle ile *"Rabbine dön!"* [Fecr, 28] emrine uyup Rahman'ın rahmetine doğru yollandı. Baba Sultan civarında Bayezid Sultan kabristanında yatmaktadır.

Âşık Dede: Mezar taşında "Âh-ı Âşık" yazılmıştır.

Mevlânâ Mustafa Çelebi: Vaiz ve nasihatçi idi. Bayram-ı Acemî hazretlerinin göz nuru ve ciğer köşesi, Defterdar Derviş Çelebi'nin canının parçası küçük kardeşidir. Bu Şeyh Mustafa Çelebi Nakşibendî tarikatından hisse alıp nasiplendikten sonra 979 [1570-71] senesinde öbür dünyaya göç eyledi. Baba şehrinin içinde kardeşi Defterdar Derviş Çelebi'nin yaptırdığı yeni camiin avlusunda gömülüdür. Hâlâ insanların ziyaret yeridir.

Mahmud Efendi: 1002 [1592-93] senesinde vefat etti.

Molla Süleyman Efendi: Bunlar Ulucami yanında yatmaktadırlar.

Mevlânâ Ankud Süleyman Efendi: Anadolu'da Bilecik'dendir, Edebalı neslindendir. Sultan II. Osman Gazi ile Hotin Seferi'ne giderken vefat etmiştir. Ulucami'de gömülüdür.

Baba şehri yakınında Şeyhaman Köyü'nde **Şeyh Aman.**

Baba şehrinde nice yüz ziyaretler vardır, ama bilip ziyaret ettiğimiz sultanlar bunlardır ki buraya yazıldı.

Bu ziyaretleri ederken Baba şehrinde bir ay konaklayıp dört tarafı koruyup kollamakta iken Âsitâne-i Saadet'ten ulaklık ile Yıldırım Kapıcı yıldırım gibi gelip Kaya Sultan'dan, kapı kethüdasından kısacası bütün ileri gelenlerden mektuplar getirdi.

1062 Zilhiccesi'nde [Kasım 1652] Gürcü Mehmed Paşa sadaretten azledilip yerine Tarhuncu Ahmed Paşa veziriazam olduğu haberi gelince paşa pek üzüldü. İster istemez hediyeler ile mübârek olsuna kapıcıbaşılarından bir ağa gitti.

Daha sonra yine 1062 Zilhiccesi'nin [Kasım 1652] sonunda Melek Ahmed Paşa efendimiz Özü eyaletinden azledilip Rumeli eyaleti verildi. Rumeli'nden Siyavuş Paşa azledilip Özü eyaleti onlara verilip değiştirme oldu.

İşbu 1062 Zilhiccesi'nin [Kasım 1652] sonlarında Özü eyaletinden azledilip Babadağı'ndan Rumeli eyaletine gittiğimiz konakları, köyleri, kasabaları ve bakımlı süslü şehirleri bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile **Baba şehri**nden güney tarafa **Yayla Köyü**, oradan **İnehan Köyü**, çeşmesi, bir büyük ormanlı korusu vardır. Oradan,

İsterâbâd Kasabası'nın özellikleri

Özü Eyaleti'nde Babadağı Nahiyesi'nde ayrılmış ve tahsis edilmiş Dergâh-ı âlî yeniçeri ağalarının hâssıdır. Zabıtları yine

yeniçeri ağası tarafındandır. (---) yük akçe iltizam hâssıdır. Subaşı ve şehir kethüdası vardır. Mamur yerleri bir bayır eteğinde bir geniş öz içinde bağlı ve bahçeli 1500 adet kiremitli ve şindire tahta örtülü bakımlı ve şenlikli kefere haneleridir. Müslümanları azdır ve uygunsuz haylaz Laz'dır. *[129b]*

Ağa hâssı olduğundan keferesi hepsi azgın, dili uzun köpeklerdir. Hanları, meyhane ve bozahaneleri ve 200 kadar dükkânları vardır, ama hamamı yoktur. Kiliseleri çoktur. Rum ve Bulgar güzelleri boldur, ama reâyâsı gayet inatçı kafirdir. Paşaya bol bol hediyeler getirip hizmetler edip bağışlar aldılar. Buradan yine güney tarafa bakımlı ve şenlikli köyler geçip,

Karamuradlı Kasabası

Babadağı hükmü nahiyesinde bir geniş ovada 1000 adet haneli Müslüman kasabasıdır. Şindire tahta örtülü bir camii ve iki hanı var, başka büyük yapısı yoktur. Ancak 14 dükkânı ve üç sıbyan mektebi vardır. Bütün halk Tatar kavmidir. Camiinin minaresi tahta örtülü sivri kubbenin alemi yerinde göklere doğru uzanmış bina, bir tahta minareli ibret verici camidir ki buna benzer sanatlı minare bir diyarda görülmüş değildir. Ve minare şerefesi ve külâhı bir çeşit şirin işle seyre değer Muhammedî ezan şerefesi mahallidir. Buradan yine güneye doğru (---) saatte,

Karasu Kasabası'nın anlatılması

Bu yer Dobruca içi olup susuz yer olduğundan her sene Tuna Nehri taşmasından azmaklar kalır. Suları kara olduğundan Karasu derler.

Ve Gökçe Köyü yakınında "Kara su" adında bir kaynak su vardır. Onun için Karasu derler. Dobruca kral çağında avlanma mahalli şenlikli Bulgar diyarı imiş. Yıldırım Bayezid Han oğlu Sultan Musa (Çelebi) çapul (yağma) ile gelip feth etmiş, bir gecede bütün evlerini yerle bir edip yine Edirne'ye kaytavul etmiştir (dönmüştür). Daha sonra Bayezid-i Velî imar etmiştir.

Hâlâ Özü eyaleti vezirinin hâss-ı hümâyûnundan ayrılmış hâssıdır. Hâkimi, paşa ağalarından biri voyvodadır. Yüz adet tabileriyle yedi kese paşa malını ve dört kese kendi malını tahsil edip yönetir.

Ve 300 payesiyle şer'i hâkimi kadı efendi yönetip toplam (---) adet köylerinden 7 kese piş-tahta (sandık) mahsulü haram mal hasıl eder şerif kazadır.

Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, şehir bâcdârı ve şehir muhtesibi vardır, ama dizdarı, müftüsü ve nakibi yoktur. Ancak ileri gelenleri çoktur.

Üç mahalle ve bin adet kiremitli ve tahta örtülü altı ve üstlü haneleri vardır. Dobruca diyarı olduğundan bağı ve bahçesi yoktur, ama bostanında kavunu, karpuzu ve buğday mahsulü çoktur. Ve açık diyar olduğundan kışının şiddeti katı olur. Suyu, Tuna halicinden arabalar ile gelir.

Bir ufak tefek camii, bir hanı, bir basık hamamı, 7 adet sıbyan mektebi, 7 yerde sebilhanesi ve 40-50 adet işlik dükkânları vardır. Bunlardan başka imaristanı yoktur.

Ama avrat çengilerine o diyarda gûyende (söyleyici) derler, gayet çoktur. İnsanların arasında evden eve çöğür, çeşde, ravza, karadüzen ve ıklık çalıp gezerler, ayıp değildir. Bütün ileri gelenleri bu derde müptelâlardır. Şer'i hâkiminin ve örfi hâkiminin yasaklamaya güçleri yetmez. Hâkim-i şer' ü hâkim-i örf men' etmeğe kâdir değillerdir. Zira yasaklanmasına bütün vilayet halkı karşıdırlar, razı değillerdir. Hâlâ ki bu gûyendeler nice hanedanları berbat edip hane sahiplerini müflis mendebur edip kendilerine hizmetçi etmişlerdir. Bir alay arabalar ile göçer evli dünya süsü fahişelerdir. Allah saklasın bir tür şeytan oyunudur.

Sözün kısası o fahişe gûyendeler Karasu şehrine ayak bastıklarından o kadar bakımlı şehir değildir. Allah ıslâh eyleye, *amin*. Ziyaret yerlerini bilmiyorum. Buradan yin güney tarafa doğru,

Bülbüllü Köyü menzili: Müslümanlardır. Oradan,

Kurnacık Köyü: Müslümanlardır. Oradan,

Düğüncüler Köyü: Tamamen Müslümanlar ve Karasu Nahiyesi'dir. Buradan,

Çardaklı Köyü: Hepsi Müslümanlardır. Oradan,

Kasaplı Köyü: Bunlar da Müslümanlardır. Hacıoğlu Nahiyesi'dir. Oradan yine güneye doğru,

Bakımlı Hacıoğlu Pazarı Kasabası: Yukarıda yapılarının özellikleri yazılmıştır. Buradan kıble yönüne,

Denkler Köyü: Alaybeyi ziyafeti için yoldan sapılarak gidildi. Oradan güneye doğru,

Güllü Köyü: Ahalisi müsellem Müslümanlardır. Buradan,

Karacaot Köyü yoluna yönelinip Pravadi yolu sol tarafımızda kaldı. Buradan,

Arnavutlu Köyü: Müslüman ve Bulgar köyüdür. Buradan,

Madara Köyü: Bunlar Emir Paşa Köyü'dür. Buradan,

Yörük Kasım Köyü: Bakımlı köydür. Buradan,

Karacaot Köyü: Kamçı Nehri kenarında Müslüman ve Bulgar köyüdür. (---) Paşa Çiftliği'nde paşa efendimiz göklere doğru yükselmiş kulede konuk oldu. Bakımlı ve şenlikli köydür. *[130a]* Buradan akan Kamçı Nehri, Kazan ve Şıpka Dağları'ndan gelip Köprü Köyü'nden geçerek Karadeniz sahilindeki Varna şehrinin Galatası dibinde Karadeniz'e karıştığı ve içinde şayka gemiler kışladığı yukarıda Silistre vilâyetine giderken Çengeköy mahallinde yazılmıştır.

Daha sonra bu Karacaot'dan bir günde yüz bin güçlük ve zorluklar ile Kamçı Nehri taşkında olduğundan bütün ağaların ve paşa efendimizin ağırlıkları iki günde güç ile geçti. Nehrin karşı tarafında Kazan Balkanı eteğinde,

Gelinlik Köyü: Tamamen âsi Bulgar keferesi köyüdür. Orada konaklanılıp bütün ağırlığı Kamçı Nehri'nden geçirdiler. Buradan güney yönüne yüz bin bela ve sıkıntı çekerek baş yukarı giderek güç ile bir günde,

Çalıkkavak Köyü menzili: *Allah korusun* öyle bir sık ormanlık ve çalılıktır ki Maşa derbendi, Calındır derbendi ve Felâket derbendi, kısacası Arap ve Acem'de gözlemlediğimiz derbendler bu Çalıkkavak derbendi yanında Tih Sahrası ve Heyhat Vadisi'dir. Zira bu Çalıkkavak'da olan çınar, çam, meşe ve kavak bir diyarda yoktur. Bütün ibret verici ağaçları gök yüzüne doğru baş uzatmıştır. O ağaçların sıklığından zemine bir bakla tanesi kadar güneşin ışığı tesir etmez. Böyle sık ağaçlıklı gölgelik bir ormandır.

Hatta Çalıkkavak adıyla meşhur olmasının aslı; üç adet can kardeşler bellerinde birer kemer mallarıyla bu balkana uğrayıp geçerken üzerlerine on adet Bulgar kefereleri saldırarak bu üç yiğit on kefereye aman ve zaman vermeyip öldürürler.

Meğer öldürülen keferelerin 30 adet arkadaşları da pusu yerinde hazır imişler. Hemen bütün kefereler bu üç yiğide saldırıp harbe, navurta (topuz), sapan, toyaka (sopa), sopa ve pinyal (şiş) üşürürler.

Hemen bu üç yiğit görürler ki iş işten geçmiştir. Allah deyip bu 30 kâfire Muhammedü'l-Mustafa mucizatı berekâtıyla Allah'a sığınıp girişirler.

Kafirlerin bir kaçı can havliyle bazı kavak ağaçlarının ardına saklanırlar. O yiğitler kavaklara kılıç vurdukça hem kavağı ve hem ardında saklanan kafirleri ikişer parça ederler. Kafirler bu hâli görüp kararı kaçmaya döndürem sanıp kırkı da üç yiğidin elinde öldürülürler. O yiğitler bu kadar ganimet mallarını alıp doyum olmuş ve esenliğe çıkmış olarak memleketlerine giderler.

Hâlâ ol yedi adet çalık kavak anayol üzerinde durur. Ve 49 adet kafir leşi o mahalde maşatlıktır (şehitliktir). O sebep ile çalık kavak diye insanların dillerinde meşhur olmuş bir Çalıkkavak balkanıdır. Hâlâ 100-200 adam haydud haramîleri çokluğundan esenlikle geçilmek ihtimali yoktur. Gayet korkulu ve tehlikeli beldir ki geçenin belinde güç kuvvet kalmaz.

Balkan Köyü: Bir bakımlı Bulgar köyüdür. Bu balkan güvenli yer olmak üzere onlar yerleşip bütün yerel vergilerden muaf ve müsellemlerdir, ama ne mümkün, başka diyarlardan haydudlar gelip bu balkanda kervan vurup av alıp kaçarlar.

Hakîr Evliyâ'nın başından geçen

O balkanda bütün hizmetçilerimle bir kefere hanesine konuk olup bir odada ateş kenarında gönül rahatlığıyla dururken onu gördüm, kapıdan içeri çirkin yüzlü yaşlı bir kadın saçlarını belik belik dağıtıp öfkeli bir şekilde içeri girdi ve pervasızca ateş başına oturup özel lehçesiyle bol bol küfürler savurdu.

Hakîr öyle anladım ki taşrada hizmetçiler biraz uygunsuz davranışlarda bulunup biçimsiz tekliflerde bulunmuş olalar. Hizmetçilerimden sorduğumda "Hâşâ bir şeyden haberimiz yoktur" dediler.

Daha sonra bu yaşlı karının yanına yedi adet çocuk, torlak oğlan ve kızlar gelip yaşlı karının çevresinde toplandılar ve çağıl çuğul Bulkarca söyleşip ateş başını kuşattılar. Hakîre aslâ bir yer komadılar. Garip seyirliktir diye uzaktan seyr ederdim.

Sonunda gece yarısı olduğunda onu gördüm, bir hareket eder şeklinde bir ayak savaşı oldu. Hemen hakîr rahat uykusundan uyanıp onu gördüm, yaşlı karı kapıyı açup ocaktan bir avuç kül alıp fercine sürdü. Elinde kalan küle bir efsun okuyup elindeki külden ocak başındaki çıplak yatan yedi adet oğlan ve kızların üzerlerine saçtı.

Bir de ne göreyim, yedisi de birer iri piliçler olup civ civ demeye başladılar. Hemen elindeki geri kalan külden kendinin başına saçınca o an kendisi de bir büyük kuluçka tavuk oldu, gurk gurk diyerek kapıdan dışarı çıktı. Ardı sıra yedi adet piliç evlatları civ civ diyerek dışarı çıkınca o an,

"Bre oğlan!" diye can havliyle feryat edip kölelerim *[130b]* uykudan uyanıp geldiler. Gördüler ki burnumdan kan boşanmış.

"Bre bu ne hâldir, dışarı çıkın, görün bu ne kütürtü oluyor" deyince dışarı çıktılar.

Gördüler ki atlar arasında anılan cadı tavuk ve piliçler gezdiğinden atlar boşanıp birbirlerini helâk ediyorlar. Atlar tavuktan ve domuzdan hoşlanıp atlara sıraca ve kızılkurt hastalığı girmez. Bunun için nalbant dükkânı tavuksuz, değirmenleri domuzsuz ve ileri gelen haneleri Yahudisiz olmaz.

Bu kere atlar birbirlerini helâk ederken köydeki reâyâ kefereleri bu işten haberdar olup atları bağladılar. Cadı tavuklar bir tarafa gittiler. Kölemin gördüklerine göre onun anlattıklarıdır, onu gördüm, der,

"Bir kefere hemen âletini çıkarıp tavukların üzerine sepe sepe işeyince, sekiz adet tavuklar insanoğlu olup yine o yaşlı çirkin kadın olunca o işeyen kafir yaşlı karıyı ve çocukları döve döve bir tarafa götürdü.

Ardı sıra baktık. Meğer o ev kiliseleriymiş, avradı papaza verdiler. Papaz avradı okuyarak afaroz-ı mandolos eyledi" diye kölelerim yemin ettiler. Ve,

"Antabî Müezzin Mehmed Efendi hizmetçileri ve mataracıbaşı hizmetçileri gördü tavuklar adam olduğunu" diye şahit gösterdiler.

O gece sabaha dek korkumdan mı yahut kan hareketinden mi burnumun kanı bir türlü kesilmedi. Tâ sabah vakti olunca kandan kurtuldum. Daha sonra müezzin hizmetçilerinden ve Mataracı Mehmed Ağa hizmetçilerinden sordum,

"Vallahi ahşam tavukların üstüne o kefere işeyince tavuklar adam oldu. İsterseniz işeyen kefereyi getirelim" dediler.

"Canım getirin" dedim. O an kefere gülerek gelip,

"Sultanım, o karı başka soydur. Kış geceleri yılda bir kere öyle kara koncoloz (umacı, öcü) olurdu, ama bu yıl tavuk oldu. Kimseye zararı yoktur" deyip gitti. İşte bu çok kusurlu hakîr adı

geçen Çalıkkavak'da böyle bir temaşaya düş gelip aklım başımdan gideyazdı. *Allah affetsin.*

İşte bu Çalıkkavak balkanı melununun her içler acısı hâli böyledir. *Tanrı saklasın.*

Oradan ertesi sabahleyin Çalıkkavak Dağı'nı aşıp güneye doğru teper aşağı inip,

Dobral Köyü: 300 haneli Bulgar keferesi köyüdür ve serbest zeamettir. Oradan yine güneye doğru,

Dilâver Efendi Köyü: Müslüman köyüdür. Bir camii ve 100 adet haneleri var. Dilâver Efendi, paşaya burada bir büyük ziyafet edip bir at peşkeş çekti. Oradan yine güney tarafına gitmeyip batı tarafına meyilli bakımlı köyler geçerek,

Çelebi Sultan Mehmed Han Sarayı Köyü: Eski zamanda bakımlı İrem Bağı gibi kasaba imiş. Hâlâ meydanda Süleyman Han'ın ufak tefek bir köşkü ve annesinin bir camii kalmış. Ve yüz kadar fukarâ haneleri ancak kalmış. Oradan batı tarafına Çalıkkavak Dağları eteğiyle geçerek,

İslimye Kasabası'nın özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi odur ki (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) dir. İdrivne kralının yaylağı tahtı olmak ile o zamanda büyük şehir imiş. (---) tarihinde Gazi Hudavendigâr Edirne'yi feth ettiğinde bu kaleyi de kuşatıp feth etmekte zorluk ve güçlükler çektiğinden fetihten sonra surunu yıkıp yerle bir eder. Hâlâ yapı kalıntıları şehrin kuzey tarafındaki bayırlar üzerinde bellidir. O mahalde ibret verici bir kilise temeli vardır ki gerçekten ders vericidir.

Daha sonra bu şehrin suyu ve havasından Çelebi Sultan Mehmed ibn Yıldırım Han hoşlanıp avlanma yoluyla bu şehre gelip dinlenir ve zindelik elde ederdi. Hâlâ şehrin kıblesi yönünde olan sahrada yaptırdığı büyük sarayın temelleri odur ki o zamandan beri bu kasaba (---) (---) sancağı hükmünde (---) (---) (---) (---) (---) dir ve 150 akçe payesiyle şerif kazadır. Senede kadıya (---) adet bakımlı köylerinden beş kese mal hasıl olur.

Hâlâ yerleşim yeri Çalıkkavak balkanına bitişik olan yüce dağların eteğinde bir yüksek bayır üzerinde baştan başa bağlı, bahçeli ve suları akar ve bol olan bir güzel İslimye Kasabası'dır.

Tamamı 11 mahalle ve 12 mihraptır ve 2500 adet kiremitli ve şindire tahta örtülü ileri gelen evleri ve diğer insanların evleri

vardır. Bütün evlerinin pencereleri ve kapılarının yönleri şehrin kıblesi yönünde döşenmiş olan bakımlı ovaya bakar kat kat evleri vardır. 12 adet mihrâbın bakımlısı çarşı içinde bir minareli (---) aydınlık camidir ve cemaati *[131a]* çoktur.

...............(1 satır boş) ....

Bunlardan başkası mahalle mescitleridir. Medrese, darülkurra, darülhadis ve aşevi yoktur, ama sıbyan mektepleri çoktur.

Üç hanı vardır. Bunların en bakımlısı Sultan IV. Murad Han'ın vakar sahibi defterdarı Mevlevî vezir Koca Mehmed Paşa hanı; çarşı içinde olduğundan güzellik pazarına güzellik verip gelen giden yolculara minnetsiz konuk evi olmuştur. Gerçi kiremit ile örtülüdür ama gayet sağlam olarak yapılmış bir kervansaraydır. Kapısının üzerindeki tarihi; (---) Çelebi güftesi: (---) (---) (---) (---) (---)

Yapıldı yolcu ârâm etmeğe lillahi menzilgâh

Sene 1052 [1642].

Ve bir adet ufak tefek hamamı var ama akarsuları hesapsız olduğundan her hanede ev hamamları vardır.

Akmakta olan sayısız nehirler bir bayır üzerinden aşağı doğru akmakta olduğundan her ırmak üzerinde nice yüz un değirmenleri, debbağ çarkları, keçe dolapları, kilim ve kebe dinkleri dönmededir ki sayılmayacak kadar çoktur. Zira bu şehrin sanayiinin beğenilenlerinden Yanbolu kebesi dedikleri padişaha lâyık tiftik kebe bu şehirde işlenip Rum, Arap ve Acem'e gider. Genellikle vilayetin ileri gelenlerinin ticareti, sanatkarların sanatı ve kazancı çeşit çeşit tiftik kebe ve rengârenk velenseler (bir yüzü uzun tüylü kalın battaniye) işlenir. Onlar tamamen bu dink değirmenlerinde (yağ değirmenlerinde) dönüp su içinde pişer bir acaip çark-ı felek gibi seyirlik dolaplardır.

Bu kebeci dükkânlarından başka 200 adet sultan çarşısı dükkânları vardır, ama bedesteni yoktur.

Suyu ve havasının tatlılığından mahbub ve mahbubesi gayet çoktur. Edirne, Filibe ve Yanbolu sahralarında İslimye güzeli meşhur olmuştur. Genellikle Bulgar güzeli çoktur. Ve halkı renkli çuka elbiseler giyip Bulgar dili de konuşurlar. Zira reâyâsı tamamen Bulgardır.

Bu kasabanın özellikleri haddinden fazladır ama bir gün konaklanıp ertesi hareket olunduğundan ziyaret yerleri ve diğer özellikleri yazılmadı.

Oradan yine batı tarafa doğru yüksek dağın eteğinde şenlikli köyler içinden geçip,

Hıdırağa Köyü: Dağın eteğinde 200 haneli cami ve hanlı Müslüman ve Bulgar köyüdür. Ve İbrahim Han oğulları vakfıdır. Bütün vergilerden muaf ve müsellemlerdir. Oradan yine dağ eteği ile batı tarafa gidip,

Beğcesi şehri, Zağra Yenicesi Kalesi'nin özellikleri

Yunanlı *Yanvan Tarihi*'ne göre, Rum keferesi krallarından Filibe vilâyeti sahibi Makedone adındaki kralenin yaylağı tahtı idi. O zamanda öyle imaristan, bağ, bostan ve gülistan imiş ki Filibe Sahrası içinde aslâ güllük İrem Bağı'ndan bir adım boş yer yok imiş. Daha sonra bu şehir sahibesi Makedone krale, Sırp krallarından Destpot kral yani "tunç elli" sapık kral, Makedone avradı avratlığa almak ister. Bu Zağra şehri sahibesi Makedone krale,

"O Sırp kralıdır, ben bir Rum kraliçesi Filibe ve Edirne sahibesi Makedone kralı olam, niçin ona avrat olurum?" diye yiğitlik taslayınca Sırp Despot inadında ısrarlı olup Despot Yaylası'ndan iki kere yüz bin kefere ve fecereyi başına toplar, ellerine tunç eldivenler giyip Filibe Ovası'nda biri sapık, biri sapıtmış birbirleriyle vuruşup çarpışıp savaşırlar.

Tanrı'nın hikmeti Despot galip, Makedone mağlup olup kaçarken Filibe altında Meriç Nehri geçidinden Makedone geçerken suda boğulur.

Bütün uğursuz askerleri Sırp keferesi elinde kılıçlara yem olurlar. Filibe şehri ve Beğce şehrine yani bu Zağra şehrine kral olur. Sırplar vilâyetini istilâ edip Zağra Yenicesi'ni ateşlerde yakarlar.

Aradan zaman geçince yine Bulgarlar işgal edip imar ederler. Hâlâ kefere zamanındaki harap olan yapılarının kalıntıları, şehrin kuzey tarafında dağ eteklerindeki bağlar içinde ibret verici temeller açık seçik bellidir.

Daha sonra 766 [1363-64] tarihinde Gazi Hudavendigâr ki, Sultan I. Murad'dır ve Edirne fatihidir, daha sonra Kosova savaşında iki kere yüz bin küffârı kırıp pis leşlerini ibret gözüyle

seyrederken kefere leşlerinin içinden Miloş Koblaki adında güçlü bir fecere elinde Dahhâk kılıcından nişan verir miczem yani *[131b]* keskin bıçak ile kefereler leşlerinin arasından kalkıp Gazi Hudavendigâr'ı vura vura şehit eder. O an o dinsize aman vermeyip pâre pâre ederler, ama ne faide. Murad Han'ın kalbini Kosova'da defn edip pâk vücudunu Bursa'da defn ederler.

O Gazi Hudavendigâr ki Edirne'yi feth ettikten sonra bu Zağra Yenicesi Kalesi'ne Lala Şahin Paşa'yı 766 [1363-64] tarihinde başkumandan edip bu kaleyi kuşattığında melun Rum kefereleri batıl dinleri gayretine büyük cengler ederler.

Sonunda fethi kılıç ile cebren ve kahren nasip olur. Fetihten sonra bir daha küffâr istilâ etmeye heveslenmesin için Murad Han fermanı ile Lala Şahin Paşa bu kaleyi yerle beraber eyleyip şehrini İslâm diyarına ekleyip Murad Han namı için hutbe okundu. Sonsuza kadar Osmanoğulları'nın elinde Rum diyarının cennet kokulu Şam'ına denk gönül okşayan bir şehirdir.

Hâlâ (---) eyaletinde (---) sancağı toprağında Çirmen paşasının hâssıdır diye ağası yüz adet tabileriyle yönetir. Şer'i hâkimi 300 akçe payesiyle gayet yüksek şerif kazadır ama âsumanî kaza değildir. Zira bu şehrin ulemasının seçkini katı çok olduğundan zulüm ve düşmanlık ettirmezler. Adalet üzerine kadıya senede on kese mahsul olur. Zira (---) adet köylerinden bütün yiyecek ve içecekler bedavadır. Nice kere emekliliği seçen 500 akçe mollalara bu kaza verilmiştir.

Bu şehrin yerleşim yeri tamamen Zağra Sahrası'na kurulu olup bütün çevresi bağlardır. Ve kuzey tarafı uzak dağlardır. Zağra Yenicesi şehri Rum diyarında üçtür, ama bu Yenice toplam yedi mahalledir. Ve tamamı (---) adet güzel hanelerdir. Altlı üstlü bağlı bahçeli baştan başa kırmızı renkli kiremit örtülü donanımlı, bakımlı ileri gelen seçkin sarayları ve diğer halkın ufak tefek kulubeleri ve hüzün haneleridir.

Ve tamamı 7 adet eski mabethanelerdir. Ancak ikisi cuma namazı kılınacak ibadethanedır.

Sarıca Paşa Camii: Sultan Çarşısı'nda olduğundan kalabalık cemaate sahip bir minareli ufak tefek eski bir camidir.

Biri de yine çarşı yakınında **Ömer Çerçi Camii**'dir.

Bunlardan başkası mahalle mescitleridir.

Ve 7 adet mektebi, 3 adet hanı ve 150 adet dükkânı var.

Ve bir iç açıcı hamamı, Ali Paşa'nındır. Bundan başkası ev hamamlarıdır. Kısacası, oldukça şenlenmekte olan bakımlı kasabadır ama ovası gayet verimli olduğundan birbirine bitişik gayet büyük han ve camili kasabaya benzer köyler ile süslenmiş ovadır. Mahbub ve mahbubesi beğenilir. Zira suyu ve havası tatlıdır.

Halkı Rumeli Çıtağı ve Yörüğü'dür. Ve reâyâsı Rum ve Bulgar keferesidir ki gayet rençber Ferhad kavmidir.

Zağra Yenicesi'nin ziyaret yerlerinin anlatılması

Şehir içinde **Şeyh Kara Şemseddin-i Simavî:** Halvetî tarikatından binlerce müride sahip ulu sultandır. Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Mehmed zamanı şeyhlerindendir. Bol bol seyahat etmekle meşhur ve remil ilminde usta olup "Zamanın Mehdisi olacaktır" sürgün edilmiştir. Bu Yenice şehrinde oturmakta iken öbür dünyaya göç etmiştir. Başka türbesi var, halkın ziyaretgahıdır. Oradan,

Abdullah Dede ziyareti: Bektaşî tarikatından ulu gürbüz er fukarâ sultanı imiş. *Allah sırrını aziz etsin.*

Sonra bu şehirden Filibe şehrine giderken Konuş Köyü adlı yerde,

Meyyitoğlu Mehmed Bey ziyareti: Ulu türbedir. Bütün yapısı Çelebi Sultan Mehmed hayratıdır ki nur dolu mezarı üzerinde yüksek bir kubbe, camii ve aşevi imareti var ki ay ve yıl sabah ve akşam bütün ziyaretçilere ve gelen geçen bütün yolculara sabahları ve akşamları çorbası boldur. Gerçekten hayrat sahibi Çelebi oğlu Çelebi Sultan Mehmed Han imiş. Hâlâ evkafnamesinde yazıldığı üzere bu Çelebi Mehemmed Han'ın feth ettiği ülkelerde 560 hayrat ve hasenat hutbesi okunur. Diğer hayratları ona göre kıyas olunsun, ama babaları Yıldırım Bayezid Han'ın 1.040 adet hutbesi okunur. Zira fetihleri hadden aşkın ve kıyastan ötedir, ama ilk defa Mekke ve Medine fukarasına oğlu Çelebi Mehmed Han 12.000 altın surre ve atiyye gaza malından göndermiştir. Diğer sultanlar göndermemiş *[132a]* idi. Bu Zağra Yenicesi'nde de bir hayratı su arkıdır ki Filibe Sahrası'na doğru akar.

Oradan yine Zağra Yenicesi'nden bir saat uzaklıkta kıbleye doğru Filibe yolu üzerinde Adadepe demekle meşhur dört tarafındaki illerden vilâyetlerden belli yalnız bir tümsek yüksek tepedir, ama yarım saatte çıkılır, hayli yüksek dağcağızdır. Onun ta en yüksek tepesinde,

Hazret-i Kademli Baba Sultan ziyareti: Hacı Bektaş-ı Velî hizmetiyle tâ Horasan'dan birlikte Anadolu'ya gelmiş Fağfur diyarı toprağında Kozak kavmi kölelerinden bir yanmış yakılmış köle, Ehl-i Beyt muhibbi şanlı bir Allah dostu kimse imiş.

Bektaş-ı Velî'nin fakirlik cihazı vaslalarına vasıl olup tuğ, alem, def, kudüm ve borusuyla tevhid-i sultanî ederek bu yüksek dağı sığınacak yer edinip postu sermiştir. Burada 7 sene nice bin canlar andan mezun olmuşlardır. Sonunda Allah sevgisiyle âhiret yurduna yönelmiştir. Her yeri görebilen yüksek bir tepe üzerine fukaraları bu azizin cesedini defn ederler.

Sultan Çelebi Mehemmed Han azizin ölümü haberini duyunca Edirne'den dörtnala gelip Kademli Baba hazretleri üzerine nur dolu bir kubbe yapar. Tamamen has kurşun ile örtülü bakımlı bir türbedir. Ve bir Bektaşî âşiyanı, bir imaret, kiler, mescit ve meydan inşa edip 7 adet köy vakf eder. Hâlâ bakımlı ve şenlikli her yeri görebilen bir Bektaşî Tekkesi'dir. Bütün vilâyet ileri gelenleri bu Kademli Baba'ya inanırlar. Adakları gelip gelen giden ziyaretçilere ve yolculara o adaklardan fukaralar nimet çekip hizmet ederler. Nur dolu kubbesi içinde azizin dört tarafı çerağlar ve şamdanlar ile süslenmiştir. Hatta merhum aziz çobanlık ettiğinden Musa kavalı çalarmış, başları ucunda durur, ulu sultandır. *Allah sırlarını aziz etsin.*

Oradan yine Yenice'ye gelip batı tarafa gidip,

Hızır Bey Köyü menzili: Müslüman ve Bulgar köyüdür ve vakıftır. Oradan yine batıya,

Eski şehir Eski Zağra'nın özellikleri

Bu da Makedone krale avradın hükmünde idi. Onların zamanında bu büyük şehir idi. Kızılyumurta günlerini her sene burada kutladıklarından bu şehrin ismine Avgandire derler idi. Yunan dilinde "Avgandire" diye kızıl yumurtaya derler.

Ve bu şehirde büyük bir kilise var idi, sanki Ayasofya idi. Orada Andire Yoroz adında patrik, kıssis, papa, ladika ve ruhbanlar var idi.

O kemer sahibi önderleri, zünnar sahibi Andire melun yıldızlar ilminde ustalık sahibi olduğundan Hazret-i Resul-i Hudâ Muhammed Mustafa'nın Mekke'de ortaya çıkacağını, bütün kumame (insan cemati) ve kiliselerindeki tılsımların yıkılacağını günü, saati, dakikası ve saniyesiyle belirtedek demiş idi.

Ve o gün bu Avganda kilisesi yıkılır derken Tanrı'nın hikmeti Mekke'de Hazret-i Mustafa dünyaya gelince Bağdad'da Kisra takı, Irak'da Nemrud ateş-gedesi, Ayasofya, Kızılelma, Kudüs'de kumame, Beytüllahm, Budin Kızılelması'nda Makbul İbrahim Paşa'nın cami ettiği büyük kilise, Estergon kilisesi kubbesi, Üstolni-Belgrad kubbesi, Trabzon'da, İstanbul'da Saraybumu'nda balık dalyanı tılsımları, Mısır İskenderiyesi'nde Âyine-i İskender ve Mısır'da Ehram Dağları dibinde taştan Ebülhevl kellesi söylemez olmuştur.

Kısacası 7.000 adet yazılan kubbeler ve ateş-gedeler (Mecusi tapınağı) Tamamen Hazret-i Peygamber'in dünyaya geldiği o mübârek gecede hepsi Allah'ın Resulü yeryüzüne ayak basınca yıkıldı. Böylece bütün Hıristiyan milletler bildiler ki Muhammed-i Arabî yez yüzüne ayak bastı. Hemen o saat bu Zağra şehrindeki Avganda Kilisesi'nde olan adı geçen papas Andire Yoros"İşte bugün Muhammed dünyaya gelir" diye bekler iken büyük bir deprem olup Avganda Kilisesi yıkılır ve içinde Papa Andire ölür.

Hâlâ o kilisenin temelleri şehrin kuzeyinde yüksek bir tepe üzerinde görülmektedir. Yine her sene bütün kefere ve fecereler eski âdetleri üzere bednam günlerinde o kilisenin temelini ve Andire papasın mezarını dolanırlar. O zamanda bu Zağra'ya Avganda derlerdi. Rum tarihlerinde ulu şehir idiği ayrıntılı olarak yazılmış ve övülmüştür.

Daha sonra zamanın geçmesi ile nice krallar eline girip imar olmada iken 766 [1363-64] tarihinde Osmanoğulları'ndan *[132b]* yine Yıldırım Bayezid Han fethidir, Koca Lala Şahin Paşa eliyle. Feth etmekte zorluk çektiği için fetihten sonra kafirler bir daha buraya gelip yerleşmesin diye kalesini berbat etmiştir. Hâlâ yapı kalıntıları şehrin nice yerlerinde bellidir.

(---) (---) eyaletinde (---) sancağı toprağında kalemi ayrılmış ve tahsis edilmiş Abaza Mustafa Ağa adında bir şanlı gazinin serbest zeametidir.

Şer'î hâkimi 300 payesiyle şerif kazadır. Toplam 7 naiplik hükûmetinde 124 adet şenlikli köylerinden adalet üzere kadıya yedi kese mal hasıl olur. Zeamet sahibi hâkimine de öşr-i sultanîden, cürm ü cinayet ve bâd-ı havadan yedi kese hasıl olur.

Müftüsü, nakibi, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, şehir bâcdârı ve muhtesibi vardır. Subaşısı, serbest zaim tarafındandır, ama haracı ve emini padişah tarafındandır.

Eski Zağra şehri ensesi kuzey tarafı dağdır, üst tarafı safî bağdır. Kıble tarafı tâ ikinci taht merkezi Edirne şehrine varıncaya kadar 24 saat yer ılgar ile safî köyler ile süslenmiş kat kat bakımlı ve şenlikli güzel yerleşim yerleriyle süslenmiş, Rıdvan cennetine benzer İrem Bağları ile bezenmiş lalezar yemyeşil bir ovanın kuzeyine kurulmuş süslü bir şehirdir.

Bütün hanelerinin pencereleri kıble tarafına bakar altlı ve üstlü yüksek saraylardır. Tamamı 3.000 adet kiremitli güzel evlerdir ki Filibe şehrine biraz yan başı gelir bakımlı şehirdir. Tamamı 760 adet bölme anayolları gayet pâk anayollardır. Ve hepsi 14 adet mahalledir. Meşhuru bunlardır.

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı 17 adet mihraptır. Bunlardan çarşı içinde büyük **Hamza Bey Camii** demekle bilinen bir düzgün minareli camidir ki gece gündüz kalabalık cemaatten bir an bile boş değil, eski bir mabettir. Kıble kapısından mihraba varıncaya kadar uzunluğu ve genişliği zergerdan mest ayak ile (---) adımdır. Bu şehirde bundan büyük cami yoktur. Ve bütün yapıları mavi renkli has kurşun ile örtülü kubbelerdir. Kıble kapısı üzerinde tarihi: "*Sene semâne mi'e*"de [800/1396] Musa Çelebi ibn Yıldırım Han zamanında ümeradan Hamza Beğ binasıdır.

Oradan yine çarşı içinde, **Yenicami**, aydınlık yapı ferahlık verici bir ibadethanedir. Ancak kimin tarafından yaptırıldığını bilmiyorum.

Noktacı Camii, Nalbey Camii, Ali Paşa Camii ve **Tekke Camii** (---) (---) (---) (---) (---) .

Bu beş adet selâtin camii gibi camilerdir, ki bir minareli kârgir yapı kubbeler ile bezenmiş süslü ibadethane camilerdir.

Ve tamamı (---) adet mescitlerdir.

................(1.5 satır boş) ....

Ve hepsi (---) adet medrese, darülhadis ve darülkurralardır ki her camide birer ders-i âm bulunmaktadır, ama bunların içinde Ali Paşa Medresesi.

................(1 satır boş) ....

Ve hepsi 42 adet ilim öğretilen mektepler vardır. Bunların içinde en donanımlısı sağlam vakıflı **Hamza Bey Mektebi**'dir.

................(1 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet derviş tekkeleri vardır.

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı 5 adet gönül alan hamamlardır. Evvelâ çarşı içinde Çifte Hamam, Alaca Hamam, Küçük Hamam, Paşa Hamamı ve Yeni Hamam, hepsi aydınlık güzel hamamlardır. Bu aydınlık hamamlardan başka 200 adet hanelerin özel hamamları vardır.

Tamamı (---) adet bekar hanları kervansaraylardır.

................(1.5 satır boş) ....

Hepsi (---) adet âb-ı hayat akar çeşme sebillerdir.

................(1.5 satır boş) ....*[133a]*

Ve hepsi 855 adet sultan çarşısı dükkânlarıdır. Unkapanı'ndan aşağı Uzunçarşısı gayet ma'murdur. Kârgir sağlam yapılı bedesteni zengin bezirgânlar ile dolu bir hüsn (güzellik) pazarıdır.

Alimleri, şairleri ve salihleri çoktur. Büyük şeyhleri, imamları, hatipleri, ileri gelen ve seçkinleri ile derviş huylu insanları sayısız ve sınırsızdır. Tamamı renkli çukalar, değerli kumaşlar, renkli soflar, zağî ve mollayî türlü türlü elbise giyerler.

Suyu ve havası Rumeli'de gayet beğenilir. Özellikle Bulgar, Sırp ve Çıtak mahbubeleri haftada bir şehrin pazarına geldiklerinden şehir pürnur olup âşıklar mutlu olur.

Beğenilenlerinden; beyaz ekmeği, ayvası, sarı balı, nohutlu çöreği, tavuk böreği, bey armudu, hüsniyusuf armudu, al üzümü, şırası, elvan kirazı ve çeşit çeşit meyvesi olur.

Bu Eski Zağra şehri, beşinci iklimin ortasında bulunmak ile boylamı (---) saat (---) derece ve (---) dakikadır. Enlemi (---) (---) arzda olduğundan suyu ve havası mutedildir (---).

Eski Zağra yapılarının özellikleri

Geniş vilâyeti bakımlı, halkı mutlu ve şen olduğundan beldesi güzel ve beğenilir, ekinlikleri geniş, hayrat ve bereketleri bol olduğundan halkının nimetleri çok bol, pınarları çağlar olup her hanede bağ, bahçe, havuz ve şadırvanlar vardır. Halk tamamen zevk ve safa ehli olup bütün konuklara ve çevredeki komşularına ziyafet ile ikramda bulunup gönül alır, dostluk gösterir bir alay fukarayı sever, gariplere dost adamlardır. Üç gün bu şehirde konaklayıp can sohbetleri ettik.

İbret verici olağanüstü bir acaiplik: Bir gün bu Eski Zağra şehrinde oturur iken nice dost ve ahbaplardan Armağanzâde ve Mismarîzâdeler,

"Evliyâ Çelebi! Bizim şehrimizde bir acaip ibret verici seyirlik yer var ki görmeye muhtaçtır. Kalk sana o seyre değer olanı seyr ettirelim" dediklerinde hakîr de onlara uyup şehri gezip dolaşarak Tahtalkale adlı mahalle varıp onu gördüm; anayol üzerinde bir saka kuşu kanatlarını açıp gölgelik gibi edip yatar. Meğer kanadı altında bir kancık sarı köpek yatarmış. Bu yâranlarımız ile bir berber dükkânında oturup bu saka kuşuyla köpeğin davranışlarını seyre daldık. Onu gördüm, saka kuşu burnuyla köpeğin postunu bitlemeğe başladı, ama saka kuşunun gagasının bir yanı ve sağ taraf kanadı yaralı.

"Bu neden yaralıdırr" diye diye sordum.

"Vallahi bu saka kuşunu avcılar kanadını yaralayıp bu şehir içine bıraktılar. Bu hava kuşu günden güne iyileşip kırık kanatlı kaldı, ama giderek şehir halkıyla ve azgın köpekler ile yakınlık kurup ülfet edip bu dişi köpeğe yakın oldu. Onu böyle bitleyerek çarşı pazarda birlikte gezerek bir an köpeğin yanından ayrılmaz oldu. Sonunda dişi köpek kızışıp erkek köpekler dişi köpeğin yanına geldikçe bu saka kuşu onlarla ceng edip kovarak dişi köpeği himaye ederdi, ama kancık köpeğin isteği erkek köpeklerde.

Onu gördük, bir gün şehir içinde ne kadar yüz köpek var ise hepsi bir nefesten uluyarak seğirdip soluyarak bu Tahtalkale meydanına geldiler ve bu saka kuşuna saldırdılar. Hemen o an zeyrek kuş kanat kakıp gagasını açarak nasıl saldırıp hamle eylediyse ikisini öldürdü. Ve dört beş adet köpek yaralanıp uluyarak kaçtılar. Hemen bir hayli köpek yine kuşa sarılıp bir büyük arbede çıkardılar. Seyirci halkın bunları birbirinden ayırması mümkün olmayıp o günde gagasını kırıp kanadını yaraladılar, ama yine de dişi köpeği azgın köpeklere vermedi. O zamandan beri dişi köpeği tasarrufu altına aldı, yanına bir erkek köpeğin gelmek ihtimali yoktur" diye bu saka kuşunun başından geçen hikâyeyi anlattılar.

Bu sırada ne göreyim; saka kuşu kanadının gölgeliğini *[133b]* kaldırıp meydanda bir hayli dönüp dolaşıp gezindi. Köpek de kanatlarının altından çıkıp bir hayli esnedi, gerindi ve sündü.

Hemen Berber Ali adında bir kimse köpeğe fahfara ekmek parçaları verip zavallı köpek yerken saka kuşu kasaplar içinde

kemikler bulup hemen köpeğe getirdi. Köpek kemikleri de yiyip yatınca saka kuşu iki kanatlarını açıp gagasını eğerek horoz gibi yiğitlik ederek yatan köpeğin üstüne çıkıp edebde ördek zekeri gibi bir karış var eğri minik âletini çıkarıp öyle doğruca köpeğe bir fitil salıp çıkardıktan sonra bir hayli kanat kakıp dönüp dolaştı. Zavallı köpek yalanıp kaldı, aslâ "haf haf" ve "vağ vağ" demeyip baş eğdi. Meğer her gün böyle beş altı kere cimâ ederlermiş. Acaip seyirlik bir sır idi ki bu hakîrin kendi gördüğü meşhur bir seyirliktir ki Tanrı bilir aynen böyle olmuştur.

Eski Zağra ziyaret yerlerini bildirir

Evvelâ Küçük Hamam önünde Tohum Baba Sultan, bağlar içinde Durhan Baba Sultan, Doğan Dede Sultan ve Tabahane Mahallesi'nde Karaca Ahmed Dede, sonra şehrin batısında yarım saat uzaklıkta Ahad Evren Köyü'nde Abdülmü'min Baba; bir mesire yeri, gezinti yeri Bektaşî dervişleri tekkesidir. Bundan başka Eski Zağra şehrinin 70-80 adet ibret verici mesire yerleri vardır ama yazılmasında aczimiz vardır. Bu kadarla yetindik.

Bu şehri elimizden geldiği kadar gezip dolaştık. Güney tarafa tuğlar gidip,

Arnavutlar Köyü: Kefere ve müslim ile karışık 200 haneli bağ ve bahçeli bakımlı zeamet köyüdür. Oradan yine güney tarafa bakımlı ve şenlikli yerler içinden geçip,

Ekinler Köyü: Bakımlı Müslümanlar köyüdür ve bir camii var, zeamettir. Zağra Nahiyesi'dir. Oradan yine güneye,

Köseli Köyü: Sâfî Müslümanlardır. Hacı Süleyman adında bir hayır sahibinin camii, tekkesi ve şeyhi vardır. Ve bağ ve bahçesi de boldur. Bu bakımlı köy Filibe Sahrası'nda bir ağaçlık koru içinde kurulmuştur. Oradan yine güney tarafa,

İnebeç Köyü: Bu da Filibe Sahrası'nda bakımlı ve verimli büyük köydür.

Oradan yine güneye (---) saatte,

Makedone vilâyeti, Filiboz şehri eski kale ve büyük şehir yani güzel belde Filibe'nin özellikleri

Bu eski şehrin hakkında cümle Sırp ve Bulgar Despot, Latin ve Yunan Rum tarihlerinde "İstanbul'dan önce yapılan Filiboz Kalesi ve Makedone adlı İskender kızının tahtı bu Filiboz'dur" diye bütün Hıristiyan milletler bu şehirdir diye birleşmişlerdir. Ve,

"Hazret-i Süleyman uygun rüzgârla buraya gelip Belkıs ile sohbet edip Süleyman otağı (çadırı) yerinde Filboz kral kale yaptı" derler. Sırp taifesiyle Latin kavmi,

"Hazret-i Süleyman'ın Saydun adındaki kralın kızından olan Melik Rac'im adlı evlâdı Filibe kayaları içinde gömülüdür" diye yazmışlardır. Hele Rum diyarında ilk olarak yapılan bu Filiboz Kalesi ve Makedona şehridir. Hâlâ Leh, Çek, İsfaç, Eflâk ve Boğdan dillerinde "dona" kralların avratlarına derler.

Bu Filibe şehrini İskender kızı Make yaptığı için Makedona şehri derler. Bu avrat İstanbul'a da krale melike olduğundan İstanbul'a da Makedona-opol derler. Daha sonra Kostantin imar ettiği için Kostantin-opol derler.

Bu kusurlu hakîr Alman diyarına kral-ı dâlle vardığımızda Nemse çasarı bir kaç kere Osmanoğulları padişahları için "Makedon-opol, Kostantin-opol" deyip ayağa kalkarak tazim (hürmet) ile Osmanoğulları padişahlarını yad ederlerdi. Onların da yanında Osmanoğulları şanı büyük cem haşmetli padişahtır. Ve onlar Budin'i, Mısır'ı, Kuds-i Şerif'i, İstanbul'u ve bu Filibe şehrini çok çok hakîre sorarlardı. Dobra Venedik kralı divanında da bu Filibe Makedona diye anıp,

"Âh onun dağlarında olan altın, gümüş, kurşun ve demir madenleri bizim devletimizde olsa Büyük İskender gibi *[134a]* cihangir olurduk" diye teessüf ederlerdi.

Ondan bellidir ki bu Filibe'de olan madenler ve gömlü hazineler bir diyarda yoktur. Meğer dünyanın anası olan Mısır-ı Kâhire'de yahut Budin şehrinde veya İslâm elinde ola.

Meramın sonu ve sözün özü bu Filibe şehri nice kraldan krala intikal edip Sırp Despot elinden Yunan Rumu aldı. Edirne sahibi kötü işli sapık İdrivne kral kış günlerinde bu Filibe'yi cehennem yurdu edinip öyle imar etti ki bağ ve bahçelerine büyük nehir Meriç parça parça akmadan Edirne şehrine Meriç Nehri akmazmış. Ta bu derece Filibe İrem Bağları ile ma'mur imiş.

Daha sonra (---) tarihinde bizzat Gazi Hudavendigâr Edirne'yi feth edip gelecek senede yine denizler gibi büyük bir orduyla Lala Şahin Paşa'yı Filibe üzerine baş kumandan ederek yedi koldan şehri kuşatmış, yedi yerden Meriç Nehri üzerine köprüler kurarak zorla ve kahirle Şahin kılıcı ile 765 [1364] tarihinde Filibe Kalesi'ni feth etmiştir. Gerçi küçük kaledir ama o

zamanın kuşatmasına göre çetin hisar idi. Hâlâ bir kaya üzerinde beşgen şeklinde taş yapı eski bir kaledir.

Rum tarihleri üzere Filboz kral yapısı olduğundan Filiboz'dan bozulma Filibe derler. Hâlâ kalesi şehrin ortasında bir boz kaya üzere olduğundan kale içinde yapıdan bir belirti yoktur. Ancak bazı mahzenler, zir-i zeminler (yeratlı) ve buğday anbarları vardır. (---) (---) yönüne kapısı açıktır. Aslâ hendeği yoktur, zira dört tarafı yalçın kayalar üzeredir.

Ve fırdolayı büyüklüğü (---) adımdır. Dizdarı, mehterhanesi ve neferatları yoktur. Zira iç il olduğundan cebehane ve neferat lâzım değildir. Ancak iki mübârek bayramlarda ilân için iki şahî topları vardır. Filibe Nazırı Mehmed Ağa tarafından atılırdı. İmar olsa şirin yapı güzel bir kaledir, *vesselâm.*

Ve eski şehir olduğundan Rumeli eyaletinde (---) sancağı toprağında hâkimi Filibe nazırıdır.

Filibe şehrinin hâkimlerini bildirir

Evvelâ Resul-i mübin şeriati hâkimi 500 akçe pâyesiyle şerif mollalıktır. Hükûmeti altında 9 adet nahiye naibleri hükm eder. Şehir içinde 3 naibi var. Taşrada Istanimaka varoşunun naibi ve karşı varoş naibi (---) (---) (---) (---) (---) var.

Ve bütün mollalığında 360 adet kasaba gibi han, cami, hamam ve çarşı pazarlı köylerinden mollaya senede 40 Rum kesesi hasıl olur. Zira Rumeli valileri mollaların saldırılarından genellikle müdahale edemezler. Gayetle müstakil serbest şerif mollalıktır.

İkinci hâkimi Filibe nazırıdır. Zira 70 yük akçe iltizamlı hükûmettir ki Filibe Sahrası'nda 360 adet Meriç Nehri arklarında hasıl olan pirinç mahsulü padişah malıdır. Nazır 200 adamla yönetip kendine 100 kese tahsil eder.

Üçüncü hâkimi şer-i şerif tarafından şeyhülislâmlardır, ki bu da mollalık pâyesiyle saçaklı abayî ve yeniçeri çukadar taşır.

Ve dördüncü şer'î hâkimi bütün temiz soylu Hazret-i Muhammed evlâdı üzerine nakibüleşraftır.

Beşinci örfi hâkimi sipah kethüdayeridir. Zira bu şehir sipahi yatağıdır.

Altıncı hâkimi yeniçeri serdarı vardır. Zira yeniçerisi de çok boldur.

Yedinci hâkimi şehir muhtesibidir.

Sekizinci hâkimi şehir subaşısıdır.

Dokuzuncu hâkimi köprü başında bâcdârdır.

Onuncu hâkimi köprü başında gümrük eminidir.

On birinci hâkimi padişah tarafından haraccı ağadır.

On ikinci zabiti koru ağasıdır ki, padişah develerinin çayır, otluk ve yeşillikleri, av yapılacak ağaçlıkların ve ormanları koruyup gözetir. Mütekellim koru ağalığı serbest hâkimdir.

On üçüncü zabiti şehir içinde ayak naibidir ki bütün sultan çarşısında terazi tutup alış veriş edenlere hâkimdir.

On dördüncü hâkimi şehir kethüdasıdır ama dizdarı yoktur. Böyle bir yerleşim merkezi büyük ve işlek şehirdir ki bu kadar hâkimleri vardır.

Rumeli beldesinde on adet büyük ve işlek şehirlerin birincisi ikinci taht merkezi olan Edirne şehridir.

Ondan sonra Selânik şehridir, ondan Serez şehridir, ondan Yenişehir şehridir, *[134b]* ondan Sofya şehridir, ondan büyük şehir cennet benzeri Belgrad'dır, andan İslâm seddi Budin Kalesi'dir, ondan bakımlı şehir Bosnasarayı'dır, ondan sevgili şehir Üsküp Kalesi'dir.

Ondan bu Filibe şehri hapsinden şirin ve tamamından bolluk ve işlek büyük şehirdir ki yük çözülür ve denk bağlanır karaar ve denizer tüccarı yeridir. Günden güne hâlen imar olmadadır. Yüce Tanrı kıyamete kadar Osmanlıların elinde imar ede. Sözün kısası,

Filibe şehrinin imaretlerinin anlatılması

Filboz Sahrası'nın tâ ortasında büyük Meriç Nehri'nin güney tarafı kıyılarında Çanlıtepe, Boztepe, Canbaztepesi, Saraytepesi, Nöbettepesi, Saattepesi, Pınarcıktepesi, Gözcütepesi ve Alalıtepesi. Bu yazılan dokuz adet yumru ve yamrı boz boz kayalı dere ve tepeler arasında ve tepelerin yüksek zirvelerinde kat kat birbiri üzere kârgir yapılı, bağlı ve bahçeli altlı ve üstlü tamamı kırmızı renkli kiremit ile örtülü büyük saraylar ve başka güzel yapılar vardır.

Lâkin bu tepe addettiğimiz mahallelerin tamamı topraksız yalçın yalçın kayalardır. Havası şiddetli kışta gayet tatlıdır, ama Temmuz ayında adı geçen tepe kayalara âlemi aydınlatan güneşin sıcaklığı tesir edince şehrin içi cehennem çukuru gibi olur. Sıcağın şiddetinden tabiat sahibi olan kimseleri Istanimaka Kasabası ve Despot Yaylası'na çıkıp iki üç ay hava değişimi ederler, ama kış mevsiminde bu şehrin tatlılığına ve halkının hoş sohbetine doyulup inkar olmaz.

Filibe mahallelerinin sayısı: Tamamı (---) adet mahalledir. 23 Müslüman Mahallesi, 7 adet Latin, Sırp, Bulgar, Rum ve Ermeni Mahallesi vardır, ama Frenk keferesi yoktur. Ve bir mahalle Yahudi'si çoktur.

Evvelâ Saat Mahallesi, Boztepe Mahallesi, Canbaztepe Mahallesi, Saray Mahallesi, Nöbet Mahallesi, Pınar Mahallesi, Gözcü Mahallesi, Al'alı Mahallesi, Eskicami Mahallesi ve Şehabeddin Mahallesi.

...............(1 satır boş) ....

Ve Karşı Kasaba Mahallesi.

...............(1 satır boş) ....

Ve tamamı 8.060 adet saraylar ve diğer hanelerdir. Evvelâ Filibe Nazırı Celeb Mehmed Paşa Sarayı.

...............(1 satır boş) ....

Filibe şehrinde toplam 53 adet ibadetgâh vardır. Evvelâ çarşı içinde kalabalık cemaate sahip eski mabetgâh ve büyük yapı,

Ulucami: Edirne fatihi Gazi Hudavendigâr Sultan I. Murad Han'ındır. Kârgir yapı büyük kubbeler bezenmiş ve cami içinde yüksek sütunlar ile süslenmiş büyük bir camidir, ama mihrabı ve minberi eski tarz olduğundan o kadar sanatlı değildir. Ve süslenmesi için avizeleri yoktur. Hemen sade gözeli ruhaniyetli, nur dolu bir camidir. Kapıları üzerinde tarihi yoktur. Kıble kapısına altı basamak taş merdiven ile çıkılır. Ve bir yüksek sanatlı Muhammedî ezan okunacak düzgün minaresi vardır. Bu imaretin bütün kubbeleri mavi renkli kurşun ile örtülüdür. Ve hâlâ büyük vakıftır ki imamları, müezzinleri ve diğer hizmetçileri mevcuttur. Ondan aşağı Meriç Nehri kenarında ve köprü başında,

Şehabeddin Paşa Camii: Sultan (---) vezirlerindendir. Bu da çarşı içinde kalabalık mahallinde olduğundan gece gündüz kalabalık cemaatten hâlî değildir. Cami içi gayet sanatlıdır. Mihrabı ve minberi ibret verici bukalemun renklidir. Ve bir nazik kâşi (çini) ibret verici yeşil renkli çok uzun bir şerefeli bir minaresi vardır. Kıble kapısı üzerinde tarihi celî hat ile böyle yazılmıştır:

Tekabbel yâ Kadîme'l-ihsân.

Sene [848/1444]

Bir nazik avlusu var ama Ulucamiin avlusu yoktur. Zira tenha yerdedir.

Bu Şehabeddin Camii'nin bütün yapılarının kubbeleri kurşun ile örtülüdür, büyük vakıflıdır ve bakımlıdır. Ondan yine şehir içinde

Yeşiloğlu Camii: Aydınlık yapıdır.
İmaret Camii: Bakımlıdır.
Anbar Kadı yeni Camii: Nur doludur.
Koruağası Camii: Bu da yeni cami nurun alâ nurdur.
Köprübaşı Camii: Cemaati mutludur *[135a]*
Tabbağlariçi Camii: Mesire yeridir.
Uğraş Camii: Ulu dergâhdır.
Emir Şeyh Camii: Cemaati her zaman vardır.

................(1 satır boş) ....

Filibe şehrinde tamamı (---) adet mescit vardır. Evvelâ,

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet ilim yuvası medreselerdir. Evvelâ Karagöz Paşa Medresesi, Şehabeddin Paşa Medresesi.

................(1 satır boş) ....

Ve hepsi 7 adet Kur'an-ı Kerim darülkurralarıdır. Evvelâ Ulucami'de Şeyhu'l-kurra Gazzazzâde kıra'at-i seb'a okutturur. Ve Şehabeddin Paşa Camii kurrası (---) (---) (---) (---) (---) Ama darülhadis yoktur.

70 adet de masum, temiz, taze çocuklar için mektepleri vardır. Her camide ve her mahallede birer ebced okuyan çocuk mektepleri bulunur. Evkaf tarafından sene başında her çocuğa birer kat elbiseler verilir.

Ve Aşağı Çarşı'da Dede Mektebi'nin kapısı üzerindeki tarihidir.

Rûh-ı Kudsî kasd edip tarih ana
Dedi tarihin Bekir "Hayrun cemîl"

Sene 982 [1574]

Ve cümle 11 adet derviş tekkesi vardır. Evvelâ 11 adet Halvetî ve Celvetî tekkesi vardır. Ekseriyyâ ehl-i hırefi geysûdâr erlerdir. Kadirî ve Gülşenî tekkesi de var, ancak Mevlevîhane yoktur.

Ve tamamı (---) adet bekar tüccar hanları olan kervansaraylardır. Evvelâ çarşı içinde Zâl Paşa Hanı, (---) Dede Hanı, Şehabeddin Paşa Hanı (---) Tahtalkale Han ve köprünün karşı başında Varoş Hanı üçtür. (---) (---) (---). Meşhur kurşunlu hanlardır.

Ve hepsi (---) adet hoş havalı hamamlardır. Evvelâ Hünkâr Hamamı, kurşunludur, gayet aydınlık yapıdır, suyu ve havası tatlıdır.

Meriç Nehri kenarında Şehabeddin Paşa Hamamı, hoş suludur.

Tahtalkale Hamamı, her zaman kalabalık ünlü hamamdır.

Çelebi Kadı Hamamı, Yeni Hamam ve Kadıasker Hamamı.

Bu 8 adet has ve genel hamamlardan başka şehir içinde vilâyetin ileri gelenlerinin dediklerine göre 165 özel saray hamamları vardır ki nicesinin şehir hamamı olma özellikleri vardır.

Ve tamamı 880 sultan çarşısı dükkânlarıdır. Köprü başında tâ Ulucami'ye varıncaya kadar 1060 adım uzunluğunda büyük bir caddedir ki baştan başa büyük taşlar ile eski tarz kaldırım döşelidir. Bu anayolun iki tarafında kat kat çeşitli dükkânlar ile süslenmiş uzun bir çarşıdır.

Tahtalkala çarşısı da bakımlıdır. Balık pazarı, Bezzazlar pazarı, Gazzazlar pazarı ve attarlar gayet bakımlıdır.

Bir kârgir sağlam yapılı kapıları zincirli bakımlı bedesteni vardır. Bütün diyarların kıymetli eşyaları onda bolca bulunur.

Ve bir çarşı da karşı varoşta 300 dükkândır ama onda bedesten yoktur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve hepsi (---) adet sebil ve akar çeşmelerdir, ama böyle büyük şehre o kadar çeşme yetmeyip nice bin beygir yükü temiz suları Meriç Nehri'nden taşıyıp belde halkı kullanıp susuzluklarını giderirler. (---)

Şehrin âlimlerinin, salihlerinin ve şeyhlerinin anlatılması: Her ne kadar bölge halkı heva ehli ise de âlimleri, büyük şeyhleri, imamları ve hatipleri gayet çoktur. Genellikle kadı taifesi hesapsızdır. Derin bilginlerden ve seçkin şairlerden maarif erbabı çoktur.

İleri gelenlerinin anlatılması: Bir sınıfı da hizmet erbabı ağalardır. Renkli çukalar, değerli elbiseler giyip gezinirler. Orta hâlli olan sanat ehli hâline göre akça, gökçe ve pâkça elbiseler giyerler.

Filibe'nin mahbub ve mahbubelerinin anlatılması: Mahbub gençlerinin yüzlerinin renkleri kızılcadır, ama mahbubeleri beğenilmez.

...............(1 satır boş) ....

İbret verici eserlerinin anlatılması: Evvelâ şehir içinde Saattepesi derler, onun en tepe yerinde göklere doğru baş çekmiş minare gövdesi gibi bir bir saat kulesi var, onda bir saati vardır. Öğle vaktinde on iki nöbet vurur bir *[135b]* heybetli sesi var, Filibe Ovası'nın doğu ve batı tarafında bir konak yerde duyulur bir seyirlik saat kulesidir.

Meriç Nehri üzerinde 300 adım tahta köprüsü üzerinde bir köşkü var, ibret verici büyük bir köprüdür.

Filibe'nin ikliminin anlatılması: Usturlab ilmine göre bu şehir beşinci iklimin ortasında bulunduğundan boylamı (---) saat (---) derece (---) dakikadır ve enlemi (---) (---) (---) (---) dir.

Sanayiinin beğenilenlerinin anlatılması: Bağ ve bahçesi ve ak akçesi gayet çoktur. Zira kâr yeridir. Gazzaz ve terzileri gayet yetkin ustalardır. Beyaz ve siyah renkli ve ince şeyh abası olur ki bir diyara mahsus değildir. (---) (---)

İmaret aşevinin özellikleri: Evvelâ köprü başında Şehabeddin Paşa imareti: Bütün gelen giden yolculara, ateşe tapanlara, Hıristiyanlara, Yahudilere, Kıbtîlere, Frenglere, miskinlere, zengin ve fakirlere gece ve gündüz cömert sofrası Keykavus Mutfağı'ndan minnetsiz dağıtılır. Ondan sonra Ulucami imareti; ara sıra işler, ama her Ramazan gecesinde nimeti dağıtılır.

Filibe Ovası'nın mahsülleri: Şahdâne hâs ve beyaz pirinci olur, bir çeşidi de kırmızı renklidir ama lezzette Mısır diyarının Fereskür, Menzile, Birimbal ve Dimyat pirincinden fazla su götürür, gayet lezzetli ve hoş kokuludur. Cenâb-ı Hak bu Filibe Sahrası'na öyle bereket vermiştir ki Mısır diyarından pirinç gelmese bu Filibe pirinci yeterli olur.

Filibe'nin mesire yerleri: Evvelâ köprünün karşı tarafındaki kasabada Osmanoğlu padişahının bin katar deve alır ahırları vardır. Her biri beşer yüz adım uzunluğunda deve ahırlarıdır. İçinde pek çok deveci haneleri, mutfakları ve hamamları vardır. O tarafta büyük cirit meydanlarında Filibe şehrinin iyi at binicisi olan asker, silâhşör ve sipahileri o çayırlıklarda silâhşörlük gösterirler.

Pınarbaşı Mesireyeri: İrfan meclislerinin kurulduğu bir zarifler yeridir. Ve (---) (---) gezinti yeri,

................(1 satır boş) ....

Filibe şehrinin yapılarının durumları: Şehrin bütün evlerinin pencereleri kuzey tarafındaki Filibe Sahrası'na bakmaktadır. Bu hakîr saat kulesine çıkıp şehrin yapılarını seyr ettiğimde 19 yerde kurşunlu yapı gördüm. Gayet bakımlı büyük şehirdir.

................(1 satır boş) ....

Eski şehir Filibe'nin ziyaret yerleri

Evvelâ köprü başında **Gazi Şehabeddin Paşa ziyareti**: Caminin avlusu önünde bir yüksek bir kubbede gömülüdür. Ondan,

Hudavendigâr imamı Behlül Efendi ziyareti:

................(1 satır boş) ....

Bu şehirden kalkıp köprüyü geçip batı tarafına kâh Meriç Nehri kenarınca, kâh bakımlı ve şenlikli köyleri seyr ederek

Tatarpazarcığı Kasabası'nın anlatılması: Filibe Sahrası'nın batı tarafı bitiminde Despot Yaylası eteğine yakın bir verimli bir ovada kurulmuş bakımlı bir kasabadır. Eski zamanlarda bir köy idi. Lâkin Süleyman Han zamanında amansız Alman diyarlarına çok seferler olduğundan bu mahalle büyük bir yerleşim yeri yapılması uygun görünüp Süleyman Han fermanı ile Makbul iken Maktul İbrahim Paşa sadrazam iken bu köyü imar edip büyük kasaba etmiştir.

Hâlâ Rumeli eyaleti toprağında Filibe nazırı hükmünde 300 payesiyle şerif kazadır. Senede kadıya adalet üzere 7 kese hasıl olur. Nazıra da 40 kese hasıl olur. Zira pirinç çeltikliği tamamen Filibe nazırı hükmündedir. Ancak Eski Murad Han arkı mahsulünü vakıf tarafından mütevellîsi zabt eder.

Bu sahrada Meriç Nehri'nin kanal ve arkları var ki sanki Kandiye Kalesi'nin veya Haleb Kalesi'nin hendeği gibi derin arklardır. Bütün reâyâ vü berâyâlar her sene o arkları temizleyip pirinç ekerler.

Bu kazanın hepsi (---) parça bakımlı, halkı zengin ve mutlu köylerdir. Bu şehrin sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi ve subaşısı vardır, ama müftüsü ve nakibi yoktur.

Ve tamamı 16 mahalle ve 870 adet faltlı ve üstlü hepsi kiremitli bağ ve bahçeli güzel hanelerdir. Ve bütün anayolları pâk kasabadır. Ve gayet emniyetli yerdir.

Hepsi 20 adet mihraptır. Sekizinde cuma namazı kılınır, güzel camilerdir. Evvelâ çarşı meydanında, *[136a]*

Hacı Cafer Ağa Camii: Kıble kapısı üzere tarihi budur:

Goften în beyt Vâhiyâ tarih
Dilkeş u dil-firib şode în câ. *Sene [1060/1650]*

Gürcü Mehmed Paşa hazinedarlığından çıkma **Nazır (---) Ağa Camii:** Yeni yapı güzel bir camidir ve bütün yapıları kurşun ile örtülüdür. Şehrin meydanında pazar yerinde cemaatin kalabalığında yeni bir mabedgâhdır. (---) (---) (---) (---) (---) (---). Geri kalanları mescitlerdir.

Ve 7 adet sıbyan mektebi, 200 adet dükkân, 3 adet gönül alan hamam, 7 adet derviş tekkesi, bir gelen giden yolculara imaret aşevi ve 7 adet bekar tüccar hanları var. (---) (---) (---)

Süleyman Han veziri Makbul İbrahim Paşa Kervansarayı'nın özellikleri

Şehir içinde büyük bir kaledir ki içinde 2.000 adet deve alır develiği, 3.000 at alır at ahırı ve kamberîsi vardır. Aileleriyle gelen seçkin ve ileri gelenler için 70-80 birkaç odalı harem odaları var. Gelen giden vükelâ ve vezirlerin kalmaları için başta altlı ve üstlü, içli ve dışlı özel bölümleri var.

Zengin ve yoksul Tanrı kulu bütün yolcular için büyük hanın iki tarafında yan sofaları üzerinde tam 200 ocaklı sofalar vardır. Duvarın yüzünde âletleri ve silâhları asacak demir çengeller var. Bütün atları bağlayacak demir halkalar vardır.

Yazlık meydanına güvercinlik derler bir büyük meydandır ki üzeri göklere baş çekmiş tahta kubbedir. Bu meydanın dört tarafı ocaksız yaz meydanı sofalardır.

Dış avlusu da beyaz taşlar ile döşenmiş büyük bir meydandır ki 5.000 at alır, sanki İstanbul'un Atmeydanı'dır. Bu avlunun tâ ortasında yuvarlak ona on büyük bir havuzu var, sanki bir Mısır körfezidir, bütün gelen giden yolcuların hayvanları bundan içip susuzluklarını giderirler.

Bu avlunun bir tarafında büyük bir ziyafet evi imareti var; her gece ve gündüz bütün yolculara, isterse kefere ve fecere olsun, yeter

ki bu konuk sarayında kalsın, akşamdan sonra bütün hizmetçiler Keykavus mutfağından her ocak başına birer bakır sini içinde birer tas buğday çorbası, adam başına birer ekmek parçası ve birer yağ mumu tanesi verirler. Her at başına da birer torba yem verirler. Allah'ın izin verdiği zamana kadar hayrat sahibi böyle devamlı vakfeylemiş, *Allah rahmet eylesin.*

Akşamdan sonra kervansarayın mehterhanesi çalınıp demir kapıları kapatırlar. Sabahleyin yine mehterhane çalınıp bütün yolcuları uyandırıp kapıları açarlar. Bu han bir dolup boşalan bir kervansaraydır ki sanki Azerbaycan Kalesi'dir. Her gece türlü türlü canlar dolu bir minnetsiz hanedir.

Hanın dış avlusunun kuzey tarafı köşesinde tahta ile yapılmış bir saat kulesi var. Beş vakti ve gece yarısını devamlı ilân eder bir heybetli sesli saattir, ama Allah bilir hayrat sahibi İbrahim Paşa makbul iken maktul olduğunda bu iman seddi han tamamlanmamıştır. Zira demir kapısının üst tarafında tarihi böyle yazılmıştır,

Du'âlar eyleye atşân rûhuna der bânî
Dedi tarih Âyşe Sultan kalup lilleh mâ cârî

Sene [994/1586]

Bir muğlak vezindir ama böyle yazılmıştır. Kısacası, Rum, Arap ve Acem'de, İsfeç, Leh ve Çek'de 41 yıldır dünya seyyahıyım böyle bir kale gibi büyük han görmedim. Kıyamete kadar Tanrı şenlikli eyleye.

Bu şehrin suyu ve havası gayet şiddetli sıcak olduğundan havası biraz ağırcadır. Sıcak hava olduğundan genellikle orta hâlli olan erkekleri ve kadınları tamamen beyaz aba ferace giyerler, ama ümmetin salihlerinden ermiş kimseleri vardır.

Beğenilenlerinden; şeyh abası ve Yörük ihramı meşhurdur. Genellikle halkı Yörük taifesidir ki Temmuz ayında Despot Yaylası'na çıkarlar. Rumeli eyaletine özgü bir çeşit kavimdir. Başka lehçeleri, deyimleri ve terimleri vardır. İnşaallah yeri geldiğinde tumturaklı kelimeleriyle yazılır.

Tatarpazarcığı'nın ziyaret yerleri: Gazi Hudavendigâr bir kabile Tatar kavmi iskân ettirdiği için Tatarpazarı *[136b]* derler.

Evvelâ **Tatar Hüsâm ziyareti** ve **Ömer Helvayî oğlu Şeyh Mehmed ziyareti:** Sofyalı Balı Efendi'nin yetiştirmesidir ve yine

Tatarpazarcığı sılalarıdır. Yine orada Müslüman mezarları içinde babalarının çevresinde gömülüdürler.

Oradan batı tarafa Meriç kenarıyla kâh köyler içinden geçerek Destpot Yaylası yolu sol tarafında kalıp (---) saatte,

Amansız yol, harap kale
İhtiman Kasabası'nın özellikleri

(---) tarihinde Gazi Hudavendigâr zamanında Lala Şahin Paşa eliyle Bulgar elinden bilek kuvvetiyle, zorla ve kahren, ahd-i aman ile sulhla kaleyi feth ettiğinden ahd-i imandan bozma İhtiman derler. Kale içinden kötü işli murdar küffar aman ile çıkıp Samakov Kalesi'ne canları cehennem olup gittiler.

Daha sonra sonunu düşünen Lala Şahin Paşa bir daha bu kaleyi Bulgar ve Sırp keferesine sığınak yeri olmasın için hisarını yıkıp yerle beraber edip diğer yapılarını İslâm yurduna ilave etti.

Hâlâ Rumeli eyaletinde belirlenmiş ve ayrılmış Yörük beğlerinin ocaklığıdır ki bütün hükûmetinde 16 adet bakımlı köyleri vardır. Hâss-ı hümâyûndan beyinin padişah tarafından (---) yük akçe hâssı vardır ki 16 pâre köy kendine İhtiman ile hâs kayd olunmuştur. Bu hâslar ile Rumeli valisinin sancağı altında davulunu döverek 300 cebelü yiğit ile sefer eşer.

Kanun tarafından bir hâkimi 150 akçe kadıdır. Toplam (---) adet köylerinden üç kese hasıl olur. Kethüdayeri, serdarı, muhtesibi, voyvodası ve bâcdârı vardır ki ocak beyi, Gazi Mihaloğulları'na mensuptur. Bütün bâd-ı hevâ geliri beylerindir.

Tamamı 600 adet hanelerdir ki kimi tek katlı ve kimi üst katlı ufak tefek evlerdir. Yer yer bağ ve bahçeleri, akarsuları ve değirmenleri vardır.

Tamamı (---) adet mihraptır. (---) (---) camii açıktır. (---) (---) (---) (---) geri kalanları mescitlerdir.

İki adet tekkesi var (---) (---) ve bir adet hamamı var (---) (---) (---) (---) Ve yüz miktarı çalaş yapı dükkânları var. (---) (---)

Toplam üç adet hanları vardır. Bunlardan (---) (---) Bey büyük hanı kapısı dibinde Gürcü Mehmed Kethüda'nın yaptırdığı can bağışlayan âbıhayat çeşmesinin tarihidir.

Kethüda-yı sadr-ı âlî kim odur
Köprülü Paşa-yı ferhunde-likâ

Ey Mezâkî bî-bedel tarihdir
Çeşme-i sâf Mehemmed Paşa *Sene 1070 [1658-59].*

Bu güzel kasaba günden güne imar olmadadır. Hoş Bulgar kızları misafirlere güzelliklerini arzedip yağlı poğaça, arpa ve gayrı malları satarlar. Oradan yine batıya doğru dere ve tepeleri geçip,

Ormanlı Köyü: Sofya Sahrası'nda Müslüman köyüdür. Bir camii var. Bu mahalde bütün Sofya şehrinin ileri gelenleri ve seçkinleri paşaya hediyeleriyle karşılamaya çıktı. Müsellim Erganeli Ahmed Ağa büyük bir ziyafet çekip paşaya dört adet köle ve bir tavla saba süratli küheylân atlar hediye verdi.

Daha sonra sabahleyin büyük alay ile (---) tarihinde (---) ayının (---) günü Rumeli eyaleti olan vezirler tahtı iman seddi Sofya şehri olan büyük şehre girerken Tanrının azameti (büyüklüğü), yaşlı ve genç, zengin ve yoksul anayol üzerine el açıp dua ve senâ edenin ve kurbanlar kesenin haddi ve sınırı yok idi. Zira bizden önceki paşa, Siyavuş Paşa mühürden (sadrazamlıktan) azledilip mal ve erzakı devlet tarafından alındıktan sonra Sofya şehrine çıplak geldiğinde biraz zulüm etmiş ve düşmanca davranmış. Paşa efendimiz Sofya Sarayı'na girince yine Müsellim Ahmed Ağa, yüce divanhanede 2.000 sahan misk kokulu yemeklerle ziyafet çekti. Vilayetin bütün ileri gelenleri nimetlendiler. Müsellime bir samur ve diğer divan erbabına kanunları üzere çeşit çeşit değerli elbiseler giydirildi. Tablhanelere darblar vurulup azim vezni üzere Âsaf-ı Berhıya divanı kurularak bir kaç dava dinlenip dua ve sena ile herkes sevinip,

"Tanrı'ya hamd olsun Melek veziri gördük", diye mutlu olup gittiler.

Rumeli'nin eski taht merkezi, büyük güzel belde, Rumeli gazilerinin ocağı yani Sofya-i sâfiye, Aysofya şehrinin özellikleri

Bu eski beldenin hakkında bütün Hıristiyan milletlerin tarihçileri söz birliği edip doğru bir şekilde öyle yazmışlar ki; *[137a]*

İnsanoğlunun ikinci babası Hazret-i Nuh Necî Tufan'dan kurtulduktan sonra Musul yakınında Cude Dağı'nda Nuh'un gemisi karar edip orada 70 nefer kimse ile kurtuluşa şükran olarak herkeste ne nimet bulundu ise bir araya getirerek bir kazan içinde

pişirip yiyerek Hakka şükür ettiler. O yemeğin ismine aşur aşı adını kodular. Zira Tufan'dan kurtuldukları gün Muharrem ayının onuncu günü olduğundan yevm-i âşir (onuncu gün) deyip aşur aşı dediler.

Ondan sonra Hazret-i Nuh *aleyhisselâm* gemisinde olan 70 adet insanlara peygamberlik ile emr edip her birini birer diyara gönderdi. Kalimon kâhini Arz-ı Hasan'a gönderdi ki, hâlâ Mısır diyarında Bilbes şehrine Arz-ı Hasan derler. Onun için Mısır Arz-ı Mukaddes'den değildir. Daha sonra Kalimon hekim Mısır'a varıp Hazret-i İdris'in öğretmesiyle yapılan Mısır bölgesindeki Herem Dağları ki hâlâ onlara Firavn Dağları derler, ama yanlıştır Sürid hekim Hazret-i İdris'in izni ile yapmıştır. Tufan'dan birazca harap olduğundan Kalimon hekim yine imar edip orada yerleşti. Ölünce Ehram Dağı'nda gömdüler. Oğlu Mısrayim büyük hekim olup Fustat şehrini yaptığı için Mısır şehri dediler.

Bu Mısrayim de ölünce 70 adet evlâdı kaldı. Bunlar Musul'da Hazret-i Nuh'a gelip birer vatan toprağı istediklerinde her birini bir diyara gönderdi.

Sırfâyil adındaki bir oğlunu Rum'a gönderdi. İlk defa Rum'da vatan tutunan bu Sırfâyil'dir. Rum topraklarında gezip dolaşarak bu Sofya toprağının suyundan, havasından ve Vitoş adındaki yüce dağından hoşlanıp Sofya toprağında yerleşti. Sırfâyil'in soyu çoğalarak 40 evlâdı olup her biri yüzer yaşına ulaşmış iken her birini birer beldeye gönderip vatan tutundular.

Bir oğlu Latine'dir, Dobra Venedik'e gidip yeni oluşan Venedik körfezi kıyısında köyler ve kasabalar yapıp orada soyu çoğalarak Latin kavmi oldu.

Bir oğlu Hersek idi. Hersek diyarı onun ismiyle isimlenmiştir.

Bir oğlu Vornik idi. İzvornik'de yerleşti. Voynuk kabilesi Vornik neslindendir.

Bir oğlu Bulkarya'dır. Bulgar ondan çoğalıp yayıldı.

Bir oğlu Franka idi. Frenk ondandır.

Biri Hırabda idi, Hırvat ondandır.

Bir oğlu Boşnak idi, kavmi andandır.

Bir oğlu Duşka idi, Alman ile Venedik arasında Doduşka kavmi ondandır, ama Macar Acem'den gelme Menuçehr evlatlarından Mençar'dan bozma Macar kavmidir.

Sırfâyil'in bir oğlu da Roma idi. Kızılelma Roması'nda kalup 11 evlâdı olup her birini birer diyarı sulayıp imar etmeye gönderdi ki İspanya vilâyetinin ismidir.

İspanya, Fransa, Ceneviz, Portugal, Donkarkız, Danimarka, İngiltere, Fiyamenk yani Felemenk, İsfeç, Çeh ve Korol, bu adı geçen 11 adet krallık ki hâlâ ban ve krallardır ki sikke ve ülke sahipleridir. Tamamı Sırfâyil oğlu Roma ve Romaoğlu bu 11 adet evlatları adı geçen diyarlara gidip soyları çoğalarak Tanrı'nın hikmeti Rum diyarı böyle imar oldu.

Daha sonra Sırfâyil 700 sene yaşayıp öbür dünyaya göç etmesinden sonra Sofya'da Vitoş Dağı'nda kalan evlatları defn ettiler. Hâlâ Latin taifesi bednam günlerinde "Peygamberimizdir" diye Sırfâyil kabrini bulup ziyaret ederler.

Sırfâyil'in bir oğluna Sırfa derlerdi. Babasının ismiyle isimlenmiş olup o kadar yaşadı. Sofya toprağında yüz pâre kale ve şehir yapıp Sırfa adıyla Sofya'yı öyle mamur etti ki sanki cennet bahçesi oldu. Nice kere yüz bin askere sahipti ki, Sırfa askeri derlerdi. Hâlâ Sırf (Sırp) taifesi Sırfâyil oğlu Sırf'dan türemiştir. İlk defa Sofya Kalesi'ne temel vuran bu Sırfâyil oğlu Sırfa'dır, (Latin ve Sırp tarihlerinin yazdığına göre).

Bu yukarıda zikr olunan Sırfâyil'in 40 evlâdı ve Roma'nın 11 adet evlatları tamamı Hazret-i Nuh Necî imanı üzere idiler. Aslâ ortak koşmadıklarından hâlen günümüze kadar çocuklarının çocukları kıyamete kadar krallardır diye muteber kitaplarında öyle yazmışlardır.

Hıristiyan milletlerinin tarihlerinde Latin tarihleri ve Yunan tarihleri kadar güvenilir tarihler yoktur, ama Arap diyarında Kıptî kavimlerinin de güvenilir tarihleri vardır. *[137b]*

Hâlen günlük olayları Mısır diyarında Kıptîler yazmaktadırlar, ama Hıristiyanların Latin tarihleri tâ Sırfâyil'den beri ve oğlu Sırfa'dan beri yazmışlar ama Sırfa taifesi cengâver ve hünerli savaşçı olduklarından tam marifet ile cihanârâ olmayıp devletleri de uzun süreli olmadıklarından tarihleri azdır ama özdür ve gayet sağlamdır.

Onların ilk tarih senetlerini İkinci Baba Hazret-i Nuh Necî'den Sırfâyil'ın kalemiyle zabt etmişler, ama Yunan Rum Hıristiyanlar İskender'in doğumundan tarih tutmuşlar. Latin ve diğer esir Hıristiyan milletler tamamen İskender'den tarih senedi etmişlerdir, ama Müslümanlar Resul-i Ekrem'in hicretinden tarih

zabt etmişlerdir. Dünyanın sonuna kadar tarihleri, devletleri ebedî ola, *âmin.*

Beri taraftan, "laf lafı açar" sözü uyarınca yine konuya dönelim.

Bu Sofya şehrini yapan Sırfâyil oğlu Sırfa ölünce çocukları birbirlerine düştüler. Bulgarya evlâdından Mâyil gelip Sırfiye şehrini işgal etti. 300 sene Sırfiye şehrinde yönetip imar etti. Tâ Hazret-i İsâ zamanında Alina kral İstanbul'u imar ederken Makedonya olan Filibe şehrinde Aysof adında bir kızı ünlü olup tahtına ve devletine asker toplayarak Sırfa kavmi elinden Sırfa şehrini aldı. 150 sene yaşayıp Vitoş Dağı'nda nice nice hazineler ve defineler bulup o bulduğu defineler ile Sırfiye şehrini yeniden imar ettiği için Aysofya dediler.

Daha sonra bu Aysof adlı kralın defineci olduğunu babası Alina kral İstanbul'da duyup bin araba ve hınto (bir çeşit atlı araba) mal ile kızı Aysof'u İstanbul'a davet etti. Aysof kız o define mal ile 40 yılda Ayasofya Kilisesi'ni imar ettiği için Ayasofya dediler.

Daha sonra Ayasofya'yı yapan kız ölünce Yeniodalar başında Kadıasker Hamamı'nın dibinde uzun sütunun en tepesinde bir mermer sanduka içinde yılan korkusundan defn ettiler.

Ertesi gördüler ki o sandukanın içi ağzına kadar yılan, akrep ve çıyanla dolmuş ama kızın vücuduna aslâ zarar gelmemiş.

İşte Sofya şehrinin birinci kurucusu Nuh Tufanı'ndan sonra Sırfâyil'dir. Daha sonra oğlu Sırfa'dır. Daha sonra Alina kral kızı Aysofya'dır. Sözün kısası nice yüz devletten devlete geçerek bu bukalemun renkli atlas feleğinde Sofya şehri kâh imar ve kâh harap olmuştur.

Sonunda Peygamberimizin hicretinin 786 [1384] tarihinde Gazi Hudavendigâr'ın vezirlerinden Balaban Paşa denizler gibi asker asker ile Sofya'yı kuşatıp tam 70 günde küffâra gelen yardımlarını kıra kıra kale içinde Bulgar, Sırp, Voynuk, Laz ve Rum hepsi kederlere gömülüp genel bir kıtlıktan dolayı,

"Aman el-aman ey Âl-i Osman askeri!" diye kale içinden feryat ettiler. Zira kale içinde 170.000 kefere var idi. Yiyecek kıtlığı olunca hemen savaş öncesi Latin kavminin ileri gelenleri aman ile kaleden dışarı çıkıp Balaban Paşa'nın ayak toprağına yüz sürüp Sofya şehrinde yerleşecek bir yurt istediler. Ricalarının kabul edildiğini kale içindeki Latin milleti duyunca hemen o an aman

ile dışarı çıktılar ve çıktıkları kapının anahtarlarını kumandana teslim edip bir tarafa durdular.

Ondan sonra aman ile Bulgar kavmi çıkıp şehirde mekan rica ettiler ve ricaları kabul oldu. Ondan sonra Rum taifesi çıkıp mahalle ve kilise istediler. Ondan Lazka taifesi çıkıp vatan istediler, verilmeyip Niğebolu sancağından Pilevne adlı kazada yer gösterdiler.

Daha sonra sulhla kale feth olup içinde geri kalan 40.000 seçkin zorba Sırp melunları ahid bozgunculuğu edip cenge başladılar.

Hemen başkumandan Balaban Paşa Müslüman gazilere "Koma kurdum!" deyip kol kol gülbâng-ı Muhammedî'ye yol buldurup on bir koldan yürüyüş ettiler.

Kılıçları ağzında nice bin Müslüman askerleri kale yıkan topların sadmelerinden yaralanmış duvarlardan içeri girip bütün Sırp kafirlerini kılıçlarının ağızlarına verirken hemen dışarıya vere ile çıkan Lazka kafirleri kendilerine Sofya şehri içinde yurt verilmediğinden gücenmişlerdi. Gazilerin ardlarınca kaleye yine girip Sırp kâfirlerine yardım edelim derken Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle onlar da Sırp kavminin sırasında *[138a]* ömür nakitleri savaş pazarında bir pula satıldı, kanları Işkır Nehri'ne katılıp pis vücutları âlemin sayfasından silindi.

Kale içinde tek bir can bile kalmayıp Sofya Kalesi bu şekilde sulh ile feth olmak sadedinde iken Tanrı'nın takdiri bu türlü feth oldu. Daha sonra Gazi Hudavendigâr buyruğu ile başkumandan Balaban Paşa denizler gibi askeri üşürüp kalenin burçlarını ve bedenlerini 40 günde güç ile yerle beraber ettiler. Zira gayetle büyük şehir idi.

Latin tarihlerinin yazdığına göre İstanbul Kalesi büyüklüğünde 47.000 adım büyük sur imiş. Gerçekten de bu hakîr temel kalıntılarını gezip dolaşırdım. Vitoş Dağı eteğinde Korubağları adlı mahalde, halkın ziyaret yeri olan Balı Efendi semtinde, Peteviçe semtinde ve Hacı Karaman Köyü yolunda ve Lozna bayırlarında tâ Işkır Nehri kenarında Ken'an Paşa Çiftliği yerinde büyük enli kale temelleri, burç ve bedenleri belirtileri nice yüz yerde açık seçik görüldüğünü bütün Sofya halkı bilirler, ayrıntılara ihtiyaç yoktur.

Ve 27 kapısı, 1.700 kulesi, 70.000 beden dişleri ve 700 adet tılsımları olduğu Yunanlıların *Yanvan Tarihi*'nde yazılıdır. Ve

hâlâ imar olan Sofya eski yapı harap surunun bir köşesinde bir mahalle gibidir, ama hayli geniş büyük işlek şehirdir, *Allah daim etsin.*

Sofya şehrinin ahvalinin anlatılması

Fetihten sonra bu Sofya şehri için saf-dil Hazret-i Gazi Hudavendigâr "İmar ola" diye hayr dua edip nice hayrat ve hasenatlar ederek bizzat kendileri üç sene bu şehirde oturmuşlardır. Rumeli diyarına vezirlerin taht merkezi olması için fethettiği diyarları, kasabaları ve kaleleri bu şehre eyalet kayd eyleyip deftere yazdı. Daha sonra Süleyman Han da Osmanoğlu devletini gözden geçirip,

"Sofya sancağı paşa sancağıdır, tahtı Sofya şehridir ki bütün Rumeli'nin tâ ortasıdır. Ve başkumandanlık ile defterhane ve telhis arzı sahibi düstur-ı mükerem" diye izin verip üç tuğlu vezirlik eyledi. Tâ o mertebe müstakil vezirlik etti ki İstanbul'un Yedikule dizdarı ölse Rumeli'nin veziri arzı gelmeyince Yedikule dizdarlığı başkasına verilmezdi. Zira o zamanda bu Sofya serhad sonu idi.

Hâlâ Rumeli paşasının padişah tarafından kanun üzere hâss-ı hümâyûnu on bir kere yüz bin (1.100.000) akçedir.

Timar defterdarı, defter kethüdası, sağ kol ve sol kol alaybeyleri ikişer tuğlu pâyesiyle hâkimlerdir.

Zeamet kethüdasının hâssı ve timar defterdar hâssı kanun üzere 52.000'dir. Rumeli eyaletinde bütün zeamet sahiplerinin, timar sahiplerinin, paşanın askeri, bütün sancakbeyleri, timar defterdarı, defter emini ve çavuşlar katibinin tamamının cebelüleri ile bütün Rumeli eyaleti askeri 40.000 seçkin silâhlı asker olur.

Rumeli eyaletinde yedi adet Yörük beyleri vardır. Meselâ İhtiman beyi, Pileve beyi, Yanbolu yörükleri beyi, Vize yörükleri beyi, Koca yörükleri beyi ve Selânik yörükleri beyi.

Bu beyler Rumeli eyaletinde paşa ile sefer eşerler. Üçer davul ve ikişer ravza çalıp birer tuğ ve birer bayrak taşıyıp ve üçer yüz Yörük yiğidi cebelüleriyle sefer eşmek Süleyman Şah kanunudur.

Adı geçen Yörükân beylerinin zeametlerini bildirir

Evvelâ İhtiman beyi zeameti 900, Vize beyi zeameti 300, Yanbolu yörükleri beyi zeameti 535, Tekirdağı beyi zeameti 600, Naldöken beyi zeameti 335.

Kavala kapudanı üçer pâre yarar kalita sahibidir, 40.412 zeameti bahasıdır, 3.000 Voynuk keferesiyle Devlet kapısında (İstanbul'da) mirahur ağa hizmetinde Kâğıthane Çayırı'nda üç ay padişahın atlarını bekleyip hizmet ederler.

Ve Rumeli defterdarı zeameti 52.000. *[138b]*

Bu yukarıda yazılan sekiz adet yörükân beyleri zeametlerinin ve Kavala zeamet beyinin Süleyman Han kanunu üzere cebelüleriyle hepsi birlikte gizlice denizde kefere isyanı olursa üç pâre kadırgasıyla kapudan paşa ile sefer eşer, kanun budur, ama paşa sancağı ki, Sofya şehridir, yalnız bu sancakta bütün zeamet 322 adettir ve timarın tamamı 1.782 adettir.

Bunlar da kanun üzere cebelüleriyle savaş sırasında 3.000 seçkin asker olur. Sağ kol ve sol kol beyleri derler bütün Rumeli eyaleti zeamet ve timar sahiplerine ve bütün alaybeylerine hükmeder. Metrise ve diğer işlere asker kollanan bunlardır.

Sekiz adet yörükân beylerinin askerlerine top çeken camuzlarını koşturup top çektirip top çitleri vurduran, gerekirse yörükânı öldüren iki adet sağ ve sol kol beyleridir ki savaş sırasında hüküm bunlarındır.

Rumeli veziri değil saadetlü padişah da bu iki adamın emrine boyun eğer. Zira bunlar ceng eri olduğundan gece gündüz ateş içinde can ve baş oynatırlar, müstakil beylerdir.

Rumeli eyaletinde olan sancakları bildirir

Evvelâ Köstendil sancağı, İskenderiye sancağı, Tırhala sancağı, Ohri sancağı, Avlonya sancağı, Yanya sancağı, Elbasan sancağı, Selânik sancağı, Delonya sancağı, Üsküp sancağı, Dukagin sancağı, Alacahisar sancağı, Prizren sancağı, Vuçitrin sancağı, Çirmen sancağı. 16 sancak bunlardır, ama Sofya sancağı paşa sancağıdır.

Bu yazılan 16 sancağın hepsi Rumeli eyaleti veziriyle sefer eşer. Kanun üzere bütün cebelüleriyle 40.000 asker olur ama 3.000 asker de sekiz adet yörükân beyleri askeri olur.

Bu hesap üzere toplam 52.000 asker olur, ama Revan Seferi'ne Rumeli eyaletine mutasarrıf Canpoladzâde Mustafa Paşa 53.000 asker ile gidip Okmeydanı'nda çadırları çergeleri ve bütün ağırlıklarıyla konaklayıp Beşiktaş'dan Üsküdar'a 70 pâre at gemisiyle kırk günde geçtiği bilinmektedir. O zamanda Rumeli eyaletinde 700 kaplan postlu yedek at çekilirmiş.

Yine Sultan IV. Murad Han zamanında Bayram Paşa Rumeli valisiyken "derdes" yoklaması olup cebelüleriyle bu yazılan derecede Müslüman askerleri var idi. Zira Süleyman Han Engürüs (Macaristan) seferlerine atlandığında Anadolu'dan Rumeli'ye aslâ asker geçirmezmiş, ancak Mohaç Savaşı'nda Seleşdi Kral cengine Anadolu, Maraş ve Karaman eyaletleri askeri geçmiştir.

Diğer savaşlarda hemen Rumeli askeri Rumeli'ye, Anadolu askeri Ümm-i Tolı (Anadolu)'ya memurlar imiş. Tâ bu derece Rumeli İslâm askeri denizler gibi çok imiş. Bosna, Budin, Eğre ve Tımışvar eyaletleri ona kıyas oluna.

Ama Rumeli hepsine başkumandandır. Hâlâ günümüze kadar ve Süleyman Han kanununda Mora, Silistre, Niğebolu, Vidin, Akkirman, Özü ve Bender sancakları da Rumeli eyaletine bağlı idi.

Daha sonra Karadeniz'de Kazak keferesi tehlikesi çıktığından Silistre sancakları Rumeli'den ayrılıp Özü eyaleti diye başka vezirlik oldu. Mora sancağı da, savaşçı kötü renkli Freng Akdeniz yalılarına istilâ etmesin için Rumeli'den ayrılıp eyalet oldu, ama yine Rumeli eyaleti, Rumeli diyarında hâlâ büyük eyalettir ki beş ayda dolaşılır.

Sofya şehrinin hâkimlerini bildirir

Evvelâ şer-i şerif-i Muhammedî tarafından Sofya şehrinin şer'i hâkimi 500 akçe pâyesiyle saçaklı abayî, yeniçeri çukadar ve dergâh-ı âlî kapıcılarından muhzırbaşı taşır şerif mollalıktır.

Ve bütün hükûmeti altında (---) parça bakımlı ve şenlikli köyler ve kasabalardan senede 20 Rum kesesi hasıl olur. Bu eyaletten paşasına adalet üzere 100.000 guruş olur.

Üçüncü şer'î hâkimi şeyhülislâmdır.

Dördüncü hâkimi bütün şeriflere nakibüleşraftır.

Beşinci hâkimi ayak naibidir.

Altıncı hâkimi sipah kethüdayeridir.

Yedinci zabiti yeniçeri, topçu ve cebeci zabiti yeniçeri serdarıdır.

Sekizinci hâkimi şehir muhtesibidir.

Dokuzuncu zâbiti paşa voyvodasıdır.

Onuncu hâkimi şehir kethüdasıdır. *[139a]*

On birinci zâbiti bâcdârdır.

On ikinci zabiti haraccıdır.

Böyle zâbitlere hâkim, paşadır. Ana hâkim, hâkimler hâkimi mutlak hâkim Allah'dır ki bütün canlılara, bütün zerrelere ve bütün yaratılmışlara muhtesib o Ezelî Yaratıcıdır.

Sofya şehrinin zeminini ve sağlam yapılarını bildirir

Evvelâ Sofya şehri sahrasının güneyinde Vitoş Dağı eteğinde Korubağları adlı İrem Bağları'nın bitişiğinde bir düz boşlukta kurulmuş işlek, büyük bir şehirdir. Batı ve kuzey tarafı verimli bir ova, güllük gülistan, bakımlı ve şenlikli İhtiman kırlarıdır. Köy köye çitilmiş beldelerdir.

Tamamı 41 adet mahalledir. Evvelâ Bana Mahallesi, Çelebi Mahallesi, Gül Camii Mahallesi, Mahmud Paşa Mahallesi, Paşa Mahallesi, Siyavuş Paşa Mahallesi, İmaret Mahallesi ve,

................(1,5 satır boş) ....

Tamamı (---) adet ileri gelen sarayları ve diğer evlerdir. Evvelâ,

Paşa Sarayı: Vitoş Dağı'na bakar bir havadar, süslü vezir sarayıdır. Bir geniş meydanında cirit silâhşörlüğü olur at meydanıdır. Divanhaneden başka altlı üstlü 70 adet hâs gılmanlar odaları ile bezenmiş, kiler, mutfak ve hamam ile süslenmiş saraydır. Paşa odasının tarihidir:

Görüp itmâmını anın dedim tarihini ol dem
Ta'âlallah olup tâk-i bülendi âsumân-âsâ.

Sene [942/1534-35]

Bu sanatlı odanın pencereleri anayola ve Çelebi Camii'ne bakmaktadır.

Ondan Yakub Ağa Sarayı, Koca Mehmed Ağa Sarayı, Koca Peltek Yakub Çavuş Sarayı, Molla Sarayı, Gınayî Efendi Sarayı, Durganlı Ağa Sarayı ve (---) (---) sarayı.

................(1 satır boş) ....

Bu hanelerden başkası altlı üstlü fukara evleridir. Ama bu şehrin bütün küçük ve büyük evleri kırmızı kiremit ile örtülü bakımlı bir şehirdir.

Sofya şehrinde toplam (---) adet mihrap vardır. Evvelâ hepsinden eski,

Gül Camii'dir. Eski zamanlarda büyük kilise imiş. Kubbesi ve bir düzgün minaresi var. Ondan,

Koca Mahmud Paşa Eski Camii: Uzunluğu ve genişliği 200 ayaktır. Toplam 18 adet kubbeleri ve (---) adet pâyeler üzerine oturtulmuş başeğmiş kubbelerdir. Bu şehirde bundan büyük eski mabed yoktur. İki saadet kapısı var. Sağ tarafında minare dibinde bir kapısı var ve bir kıble kapısı var, biri kapalıdır. Ve bir ölçülü tuğladan uzun minaresi var, avlusu hayli geniştir. Mihrâbı önünde bir İrem Bağı var. Avlunun üç tarafı alçak duvardır ve dört kapısı vardır. Bu nur dolu cami sâfî mavi renkli kurşun ile örtülüdür.

Büyük velilerden bir çok yaşlı Şaban Efendi adında mübârek bir imamı var. Hatta minberde hutbe okurken "*Ve ale'l-imâmeyni'l-hümâmeyn*" mahalline geldiğinde uyku ağır basıp horuldamakta iken başından imamesi minberden aşağı yuvarlanıp uykudan yanınca,

"Alıverin şu imameynin imamesin" deyip,

"*Kâzımeyni's-sa'îdeyni'ş-şehîdeyn*" diye hutbeyi okumaya devam eder, bir adam imamın imamesini minbere çıkarıp hatibe verirken zarif herif zarafetiyle inemeyip minberden aşağı tekerlenip düştü.

Ertesi gün imam gayri camiye gelmeyip âhirete gitti. *Allah rahmet eylesin.* O gün camide bütün cemaat gülmüştü. Hemen hatip Allah bilir utancından öldü. Ondan sonra,

Koca Derviş Mehmed Paşa Camii: Süleyman Han vezirlerindendir. İmaret Camii derler, aydınlık bir ibadetgâhdır. Selâtin camii gibi bir yüksek kubbesi var. İçi ve dışı gayet sanatlıdır. Gayet geniş avlusu var, çevresi tamamen sütunlar üzerinde ibret verici mavi kurşunlu kubbeler ile örtülmüştür, ama yüksek minaresi gerçekten çok düzgündür. Bu nur dolu cami Süleyman Han'ın Koca Mimar Sinan'ı yapısıdır ki vezir camilerinde bu ibadetgâhda ustalığını göstermiştir. Ondan sonra,

Molla Efendi Camii: Banabaşı adlı kalabalık yerde olduğundan sabah ve akşam cemaattan hâlî değildir. Dört köşe duvar üzerinde yüksek bir kubbedir ama hayli büyük camidir ve tamamen kurşun örtülüdür. Büyük evliyâlardan bir vaizi var. Bunun da minaresi gayet sanatlıdır ki Sofya şehri içinde benzersizdir. *[139b]* Ondan sonra,

Eski Siyavuş Paşa Camii: Süleyman Han vezirlerindendir. Daha önceden kilise imiş, ama bu da kurşunlu ve bir minareli, bir yüksek zeminde büyük camidir.

Defterdar Camii kalabalık cemaate sahiptir.

Paşa Sarayı önünde **Çelebi Camii** ve **Şeftali Camii,** kalabalık cemaati vardır (---) (---) (---) (---) (---).

Bakımlı kurşunlu camiler bunlardır ki cuma namazı kılınır. Bunlardan başka şehrin dört tarafında bahçeler içinde kalmış nice yüz cami, medrese, han, mescit ve tekkeler meydanda cemaatsiz kalmıştır. Tamamen zulümden harap olmuştur. Tamamı (---) adet bakımlı mescitlerdir. Evvelâ,

................(1.5 satır boş) ....

Toplam (---) adet ilim yurdu medreseler vardır. Evvelâ İmaret Medresesi Koca Mehmed Paşa'nındır. Kubbeleri tamamen kurşun ile örtülüdür. Dersiâmmı, talebeleri, odalarının et ve aydınlatma bedelleri ve belirli maaşlarıyla birlikte her gün yemekleri verilir.

Ve Mahmud Paşa Medresesi:

................(1.5 satır boş) ....

Ve hepsi 40 adet eğitim yuvası sıbyan mektepleri var.

................(1.5 satır boş) ....

Ve hepsi (---) adet derviş tekkeleridir.

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet darülkurra ve darülhadisdir.

................(1.5 satır boş) ....

Ve hepsi (---) adet can bağışlayan çeşmelerdir.

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet hayat pınarı selsebillerdir. Evvelâ saraçhane başında demir pencereli Mahmud Paşa Sebili, Temmuz ayında da buz parçalı âbıhayat dağıtılır. Ve Banabaşı'nda Molla Sebili (---) (---) (---) (---) (---) .

Ve hepsi 1086 adet sultan çarşısı dükkânlarıdır, ama bir dayanıklı kârgir yapı süslü kubbeler ile sağlam bedesteni vardır. Bütün değerli şeyler orada bolca bulunur. Saraclar çarşısı, haffaflar (kavaf) pazarı, kuyumcular pazarı, sabbağları (boyacıları) ve attarları gayet çoktur. (---) (---) (---) (---) .

Ve tamamı (---) adet bekar tüccar hanlarıdır.

................(1.5 satır boş) ....

Ve tamamı (---) adet konuk evleri kervansaraylar vardır.

Evvelâ bunlardan Banabaşı Hanı, İmaret Hanı, Koca Mehmed Paşa'nın hasbî kervansarayıdır ki 100 tavla at alır.

Siyavuş Paşa Hanı, 5.000 at alır büyük kervansaraydır.

Eski Han, Mahmud Paşa Hanı, Tahılpazarı Hanı, saraya bitişik Küçük Han, Bedesten karşısında Büyük Han, Çukacılar Hanı, Yahudiler Hanı ve diğer Yahudiler Hanı. (---) (---). Bunlar tamamen kurşunlu hanlardır.

Ve hepsi (---) adet aşevi imaretleri vardır. Bunlardan Koca Mehmed Paşa'nın,

İmaret Camii İmareti: Yazda ve kışta gece gündüz bütün misafirlere nimeti bol bol dağıtılır, ama arpası yoktur. (---) (---) (---) (---) (---).

Ve tamamı (---) adet hamamı, Mehmed Paşa'nındır. Suyu, havası ve takımları pâk mahbub tellâklı hamamdır. Ondan,

Sunkur Beğ Hamamı: Harabe idi. Şeyhzâde Çelebi imar etti. Başka hamam yoktur.

Sofya şehrinin pâk ılıcalarının anlatılması

Bu diyarda ılıcaya "bana" derler. Acem'de "germâb", Arap'da "humma", Türkistan'da "ılıca", Yörükistan'da "kaplıca" derler. Tatar "ılısı" der. Kürtler'de "çermik"tir. Sırp dilinde "kösünce" derler. Türkmen'de "ılığın" derler. *[140a]* Bu gibi isimler ile isimlendirilmiş olan ılıcalar toplam beş adeddir. Evvelâ,

Avratlar ılıcası: Tanrı'nın emriyle avratlara faydalıdır. Erkek kısmı girse saçı sakalı dökülüp dam dazlak bir mahbub kart cavavlakî ışığına döner, ama kadın taifesi girse bütün kıllardan eser kalmayıp aşağı kapılar pâk olup kaymak gibi vücutları taze olur.

İkinci bana, kefere, Yahudi ve gayri Hıristiyan avratlarınındır.

Üçüncü ılıca, bütün Rum, Latin, Bulgar ve Ermenilerindir ki başka Hıristiyan komazlar. Ondan sonra,

Dördüncü ılıca, Yahudilerindir, ki onlardan başka buna bir millet girmeye tiksinir.

Bu dört adet ılıcaların her birinin birer özellikleri vardır ama hepsi mükellef kârgir yapı değillerdir. Havuzlarından taşıp ayakları akarken tamamen debbağlar içinden ılıca ayakları akıp debbağlar kullanırlar.

Amma beşinci büyük ılıca tâ şehrin tam ortasında bulunur, büyük bir kubbe camekânı vardır. 1.000 adet adam alır ortasında havuz ve şadırvanı var, ondan içeri bir büyük kubbesi var ki insanlar birbirini güç ile teşhis eder. Kubbenin dört tarafında altı adet kemerler vardır. Her kemer altında birer hanefî kurnaları kol kalınlığı suları akmadadır. İki halveti var, birine "Ak halvet" derler bir kurnası var. Kurnasında bir kurbağa resmi var, ona işarettir kim,

"Sen âdemoğlusun, kurbağa gibi suda çok durma" demektir. Ve halvet gayet aydınlık ve beyaz ham mermerler ile döşendiğinden "Ak halvet" derler.

Ve birine "Kara halvet" derler, gerçekten de karanlıktır.

Ve bir kurnaya "diner kurna" derler, büyük havuzun sol tarafındadır. Kurnaya uzak duvarda bir delik vardır, o deliğe bir adam parmağını soksa veya o deliğe ağzıyla üflese o kurnanın suyu akmaz olur. Parmağını çekip üflemese yine akmaya başlar, acep seyirdir.

Bu büyük kubbenin ortasında haliç kadar bir büyük havuz vardır ki adam boyunda ona on pâk sıcak su ile lebâleb doludur. Fırdolayı etrafında altışar basamak merdivenleri var. Mermer ejder ve arslan kellelerinden âbıhayat sular akarak havuza dolar ama gayet sıcaktır.

Bu havuz içinde bütün sadık âşıklar, özleyen maşukları ve safalı dostlarıyla vasıtasız sarmaş dolaş olurlar, deniz yaratıkları gibi yüzgeçlik edip kimi takla atar, kimi rakkaslık edip el ele vererek dönerler. Nicesi el ele olup turna katarı olup "kur kur" diye turna sesi çıkararak dolaşırlar. Kimisi bir yere toplanıp birbirlerini kucaklayıp omuzlarına ayak üzere bir kat adam da birbirlerini kucaklayıp öyle dönerler. Bir hây-hûydur kim ta'bîr olunmaz.

Hakîr bu havuza "mecma-ı dilberan" dedim. Zira herkes güzel dilberler ile vasıtasız sarmaş dolaş, daha sonra bir genc köşe bucak isterse o çağ; istemezse öbür çağ eder. Böyle bir vasıta havuzdur.

Nice yüz garip yer kurnalarda camekânda, elbiselerini ve geceliklerini yıkayıp temizlenirler.

Ve nice yüz adam da mahbub dellâklara kese ve sabun sürdürüp kendi de dellâke sabun gibi sürünür, kimi pâk ve kimi

gusül şartlarını bilmeyip nâ-pâk (pis) olur. Bir patırtı kütürdü, bir başka hengâmedir ki kısa akıl hayran olur.

Bu ılıcada zengin ve yoksul birdir. Eğer peştemalın var ise hamamcıya bir akçe vermeden çıkarsın. Ancak esvabını koyuncada bir penez veresin. Zira çapulcu askerleri gibi hesapsız cins cins yaratıklar, haşeratlar gelip gitmededirler. Ve eğer peştemalın yok ise hamamdan peştemal alıp kese sabun sürünürsen iki akçe verirsin.

Bazı şehir ileri gelenleri uzun gecelerde 70-80 adet yâran yaşlı ve genç banayı halvet edip nice yüz adet kandiller ile ve çeşit çeşit kâfurî balmumları ile aydınlatıp âlem ağyardan habersiz tâ sabaha dek canlar canı sohbetleri edip çeşit çeşit nefis yemekler, miskli hoşaflar, gülsuyu, ûd ve amberler ile hamamın içi hoş kokulu olup hoşâb zevkleri ederler.

Sofya halkının hoş alışkanlıkları: Tabiat sahibi olan kimseler pâk testiler ile bu bana suyundan doldurup soğuk olunca içerler. Zira âbıhayattan nişan verir. Bütün ılıcaların suları kükürt veya zırnıh kokup gümüşün rengini değiştirir, ama bunda aslâ ve kat'a öyle koku ve madenlerin rengini değiştirmek yoktur. Altına ve gümüşe gayetle parlaklık verip berrak eder.

Bana suyunun özelliği: Yedi gün içip yıkanan cüzam, beras (leke, ala-ten), kaba, uyuz, sarılık, hafakan (yürek oynaması) ve saçkıran hastalığından, *[140b]* Hakîm-i Mutlak'ın hikmeti ile adı geçen çeşitli hastalıklardan kurtulur. Her zaman içen ishalden, zâtülcenbden ve basur ağrısından kurtulur. Ateşli hummaya yakalanan bir kaç kere girse şifâ bulur, ama bu banaya girmenin şartı vardır. Sofya şehri gayet kış yurdudur. Ilıcada çok durup dışarı camekânda da çok durunca kış yurdunda şifâ yurdunu yokluk yurdunda bulursun.

Birinci şart odur ki, hemen her hamamdan, özellikle bu ılıcadan çıkınca acele olarak gömleğini ve elbiseni giymek gerek *vesselâm.*

Sofya halkının diğer bir hoş âdeti: Bu şehirde erkek ve kadından herhangi biri ölse o an vakıf tarafından her mahallenin sakaları çile derler bal fıçıları vardır, onları sırıklara geçirip bananın o kudret eliyle ısıtılmış hayat suyunu çilelere doldurup bütün ölüyü o kudret ılısıyla gasl edip defn ederler. Ve o kadar sabun köpürtür ki sanki Van Gölü'nün suyudur.

Diğer hoş hareket, ancak lâkin isyan sahibi kadınların kötü âdetleri: Bu Sofya şehrinin kadınlarının perde ehli olan mesture kadınları aslâ caddeye çıkmazlar. Meğer zorunlu hâlde olup sultan çarşısına çıkalar, ama her gece nice bin kadınlar ve zâniyeler kirlenip kendini temizlemek için, kirli esvaplarını yıkamak, kendi yıkanmak ve bir köşede kalmak için esvaplarını bohçalayarak nicesi fener ile nice bini karanlık gecede banaya giderim, diye ehil olmayan kocalarından izin alıp kimi banaya kimi başka haneye gidip kirlenen esvaplarını yıkarlar. Bu şehre mahsus bir ayıp şeydir. Efendimiz Melek Ahmed Paşa yasaklamak istedi, ancak bütün vilâyet ileri gelenleri razı olmadılar. Her gece bu şekilde kadınlar tâ sabaha dek bölük bölük gelmede, gitmede ve gezmededirler.

Diğer bir güzellik: Her seçkin hanesinde beşer, onar, hiç olmazsa en az birer ikişer Bulgar Voynuk kızları hiçmetçileri var ama gayet mahbube kızlardır. Onlara bu şehirde "orfana" derler, yani hizmetkâr derler, ama başka bölgelerde orfana fahişeye derler. Bu şehrin makbul olan cariyeleri şeklinde onlardır. Çarsı pazarda ve hanelerinde yüzü açık insanların arasında hizmet ederler ve her hizmete can baş ile hizmete yeteneklidirler.

Sözün kısası bu şehrin eski tarzları böyle ola gelmiştir, ama banaya gitmeleri gayet çirkindir. Adı geçen bana ılıcaların hayrat sahibi ismi yukarıda geçen Kosova'da şehit olan Gazi Hudavendigâr'ındır. Bu bana yüzünden Sofya şehrinde ancak iki hamam vardır, ama bütün halk bedava tarafından banaya girerler, *vesselâm*, ama vilâyet ileri gelenlerinin söylediklerine göre şehir içindeki saraylarda 70 hamam vardır, derler.

Âlimler, salihler ve ileri gelenlerin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

İmamlar, hatipler, şeyhler ve fakihlerin özellikleri:

................(1.5 satır boş) ....

Maarif erbabı şair dostların anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Abdal meczuplar ve ermişlerin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Mahbubların yüz renklerinin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Bölge halkının dilleri ve giyimlerinin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Suyu, havası ve beldenin arzının bildirilmesi:

................(1.5 satır boş) .... *[141a]*

Sanatlarının beğenilenlerinin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Cennet bahçesi bağlarının sayılarının bildirilmesi:

................(1.5 satır boş) ....

Hububat mahsüllerinin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

Yiyecek ve içeceklerinin anlatılması:

................(1.5 satır boş) ....

İrem Bağları mesire yerlerinin özellikleri

Sofya şehrinin dört tarafında 21 adet mesire yerleri ve gezinti yerleri vardır. Bunlardan Vitoş Dağı ile Sofya şehri arasında,

Korubağları Mesireyeri: Rum, Arap ve Acem'de Konya şehrinin Meram'ı, Malatya şehrinin Aspozu'su, Antalya'nın Istanaz'ı, Rumeli serhaddinde İrem Bağı'na denk Peçoy şehrinin Baruthanesi ve Bosnasaray'ın Mevlevîhanesi meşhur mesire ve gezinti yerleridir, ama bu Sofya'nın Korubağları bir mesiregâh korudur ki çeşit çeşit ağaçların bir kurusu yoktur. Bu kadar bütün ağaçları yeşil renkli güzel ağaçlardır. Bahar günlerinde bu bağlara adam girse türlü türlü çiçeklerin hoş kokularından insanın dimağı kokulanır. Bütün ağaçlardan vişne çiçekleri cihanı tutup yeryüzü çiçek yapraklarıyla kaplanır.

Lala Paşa Mesireyeri: Bu da Korubağları'nda bir İrem Bağı'dır.

Ahmed Bîcan gezinti yeri: Eski zamanlarda şenlikli tekke imiş. Hâlâ bağları kalmış. Gelibolulu Yazıcızâde Ahmed Bîcan'dır ki burada yerleşmiş idi. Bî-can (cansız) olan âşık bu gezinti yerinde pür can olur, bu da Korubağları'ndadır.

Ahmed Hoca Mesireyeri: Bu da Korubağları'nda bir gönül açan dinlenme yeridir ki üzüntü ve sıkıntı ile oraya varan kimsenin gönlü rahatlar. Bu Korubağları'nda nice yüz minnetsiz mesire yerleri vardır ama hepsini anlatmak müşkildir. Ondan,

Lozna Mesireyeri: Sofya Ovası'na bakan Vitoş Dağı eteğinde her yeri gören tatlı bir seyir yeridir. Ondan sonra ona yakın yarım saatte,

Ken'an Paşa Çiftliği dinlenme yeri: Bir ağaçlık gölgeliği içinde tekke gibi bir saraydır. Ve buna yakın yine Vitoş Dağı eteğinde Işkır Nehri kenarında ve bir yeşillik yerde,

İbret verici Örencik Ilıcası Mesireyeri'nin özellikleri: Bu da Rum, Arap ve Acem'de çok özellikli bir ılıcadır ama yapı yönünden o kadar donanımlı ve mükemmel değildir. Eski zamanlarda Osmanoğlu padişahlarından Gazi Hudavendigâr bir ufak tefek sağlam kubbe inşa etmiştir, ama yetmiş derde deva bir ılıca sudur ki bütün diyarlardan nikris (gut) hastalığına ve türlü türlü sızılara yakalanan özür sahibi hasta kimse gelip ılıcasına girer, çamurundan sızlayan yerlere sürünüp Hakîm ve Kâdir olan Allah'ın emriyle şifa bulup sağlam vücutlu olur.

Özellikle şehir ileri gelenleri Temmuz ayında sürü sürü çadırlarıyla gider, bir hafta orada bana faslı edip taze can bulurlar. Gayet meşhur bir Hâlık-ı Rezzak ılıcasıdır. Ondan sonra Sofya şehrinin batı tarafında yarım saat uzaklıkta,

(---) Ilıcası Mesireyeri: Bir yüksek her yeri gören zeminde Şeyh Balı Efendi oğlu Şeyh İshak Efendi çiftliği var, ona bitişik bir ılıcadır. Üzerinde bir yüksek kubbesi var, ama camekânı yoktur. Ancak gayetle şiddetli sıcak yaratılıp değme adam girmeye tahammül edemez. Hattâ koyun kellesi ve paça ütülerler, yumurtayı pişirirler, gayet sıcaktır, ama zâtülcenbe (akciğer veremine) yakalananlar girip göğüs ağrısını, sarılığı, hafakanı, zâtülcenbi iyileşir.Bir özelliği görülmüş çok sıcak sulu ılıcadır. Ondan sonra ona yakın Balı Efendi Köyü civarında,

Balı Efendi Ilıcası Gezintiyeri: Bir dere kenarında bir alçacık kubbecik içinde ılık ve benzersiz bir ılıcadır, *[141b]* ama suyunda kükürt kokusu vardır. Ona yakın köylerde oturan Bulgar, Voynuk ve Sırp taifesi girip frengi zahmetinden, *Allah affetsin* cüzam hastalığından, âkile (ülser) ve şîrpençeden kurtulur. Çok denenmiştir ama donanımlı ve bakımlı değildir. Ondan sonra ona bitişik,

Balı Efendi Korusu Mesireyeri'nin özellikleri: Vitoş Dağı'nın eteğinde bir ağaçlık, sık koruluk, dağlık ve ormanlıktır ki ok vursan geçmez ve kurşun atsan işlemez bir ormandır. Gökyüzüne doğru boy uzatmış yüksek çınar ağacı, meşe, kavak ve servi ağacı vardır.

Benzeri meğer Bosna diyarında Revane Dağları'nda ve Çimirne Yaylalarında ola, ama bu Balı Efendi Korusu'nun her tarafında akarsular akıp her salkımsöğüt ağaçlarının gölgesinde bütün âşıklar, tutkun ziyaretçiler zevk ü safâ edip Sübhan'a taat ve ibadet ederler.

Aziz Şeyh Balı Efendi Mesireyeri: Yine bu koruluk içinde bir mabetgâhdır. Büyük ağaçların çokluğundan, bir ağacın yapraklarının sıklığından âlemi aydınlatan güneşin ışıkları zemine tesir etmez. Böyle bir gölgelikli koruluktur. Onda bir yuvarlak kaya vardır. Hazret-i Aziz Balı Efendi o kaya üzerinde taat ve ibadet ettiği secde yerinde mübârek başlarının taşa tesir ettiği yer bellidir. Yağmur suları, o sert taştaki mübârek başları çukuruna dolup bütün vahşî hayvanlar ve kuşlar oradan rahmet (yağmur) suyunu için susuzluklarını unuturlar. Bu da ibret verici bir mesire yeridir. Ve ona yakın,

Süleyman Han Mastabası (sekisi) Mesireyeri: Bizzat Süleyman Han (---) tarihinde Alman diyarı serhaddinde Sigetvar Kalesi gazasına yöneldiklerinde Balı Efendi hazretleri hayatta olmak ile bu aziz ile buluşmak için korusuna gelir. Bu kadar bin asker ile emin yer olan korusuna konup askeri koruyu kırıp çadırlarını kurup konaklarlar. Balı Efendi aziz bu hâli duyunca,

"Süleyman garib, 48 yıldır gaza cihadı edip cihad-ı ekber etmedi. Nice yüz bin Tanrı yaratığını kırarak şimdi bizim korumamızda olan korumuzu son senesinde kırmaya mı geldi?" deyip seccadesini alıp dağlar içine firar eder.

Süleyman Han mümkün olup azizle buluşmak nasip olmaz. Süleyman Han, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'yi kıyafet değiştirip azizden yardım talep etmeğe nice hediyeler ile Ebussuud'u azize gönderir. Oraya vardığında hemen aziz hazretleri keşf edip,

"Zâhir hocası Ebussuud (---) safâ geldin. Resul'ün şeriatına pek hizmet eyle. Bâtın yolunu da elden komayıp beraber terazi tut" deyince hemen Ebussuud azizin eteğini öper.

"Molla! İki dünyada berhurdar olasın. Dünyanın sonuna kadar te'lifinle, evlâd ve torunlarınla ecel-i müsemmanda (tabii ecel) ebedî olasın. Süleyman âhiret padişahlığı ister, hele varsın, Sigetvar'ı görsün. Bu bizim korumuzda kırdığı ağaçtan Sigetvar Gölü'ne ağaç doldursun. Feth eder bulunur. Kalbini orada bıraksın. Daha sonra bizimle İrem Bağı korusunda görüşsün ve barışsın.

Yohsa bizim koruda onunla görüşmezik. İşini Allah kolay ide, bizden selâm eyle" diye böyle nice rumuzlu ve gizli manalı kelimeler ile Ebussuud'u Süleyman Han'a gönderir. Nükteci Süleyman Han Gazi,

"Hay molla! Allah bilir, biz Sigetvar'a emek çekip gölüne ağaç doldurup feth eder bulunur, dediğinde, aya feth edemeyiz yahut kalbini orada bıraksın dediği, biz orada ölürüz ve aziz ile âhirette görüşürüz" diye çok ham endişelere düşer. Hemen o saat Balı Efendi Korusu kendine temlik olunur. Hiç bir kimsenin koruyu kırmaması için hududnâme fermanları yazılır.

Ondan sonra Sigetvar'a menzilleri kat ederek varır. O an kuşatıp dağ ve taşını, büyük ağaçlarını kırıp Balı Efendi Korusu'ndan getirdiği ağaçlardan Sigetvar haliçine döküp gölü ağzına kadar doldurur. Kaleyi feth etme durumunda iken zahîr (içağrısı) hastalığından vefat eder. Karnını Âsaf-ı Berhıya'sı *[142a]* olan (---) paşa yarıp, Süleyman Han'ın kalbini zemine emanet yollu defn edip mübârek naaşını tuzlayıp gizlerler.

Bu durumdan İslâm askerlerinin aslâ haberleri olmaz. Tedbir sahibi vezirin ileri görüşlü davranışıyla Sigetvar Kalesi'ne göl üzerinden yürüyüş hücumu edilip cebren ve kahren koca Macar melun Zirin'in elinden Sigetvar Kalesi'ni feth ederler. O anda Erdel diyarında Pertev Paşa da Göle Kalesi'ni feth eder. Hâlâ insanların dilindedir ki,

"Süleyman Han'ın ölüsü Sigetvar'ı ve Göle Kalesi'ni feth etti" derler.

Tanrı'nın hikmeti Süleyman Han'ın öldüğü gün bu Sofya korusunda Balı Efendi,

"Süleyman ile görüşmeye ahd etmiştik, ey ihvân-ı vefâ, onlar gittiler, biz de onlar ile görüşmeye gidelim. İlk başta bananın kudret suyuyla gasl edelim, sonra gidelim" diye nice keşifli manalı sözler söyleyip fukarasıyla veda edip ruhunu teslim eder. Korusu içinde medfundur.

Daha sonra II. Selim dörtnala Sigetvar'a varır, oradan Belgrad'a gelip tahta çıkar. Oradan Sofya şehrine gelerek Balı Efendi'nin üzerine yüksek bir kubbe ve Balı Efendi'nin dervişleri için bir tekke yaptırıp İstanbul'da karar eder.

İşte bu Balı Efendi Mesireyeri bu şekilde menkıbeli rahat bir tekkedir. Tanrı koruyucusu olup hıyabanının gölgesi dünya durdukça devam ede, *âmin.* Zira bu hakîr o gönül açan yerde nice

ağaçların gölgesinde zevk u safâ, taat ve ibadet etmişizdir. İki dünyanın Yaratıcısı kabul ede.

1025 [1616] tarihinde Ekmekçizâde Ahmed Paşa bu Balı Efendi Köyü'ne bir kurşunlu ve40-50 ocaklı büyük bir han ile 40-50 dükkân inşa edip aziz Balı Efendi âbadan emiştir. Bu Sofya şehrinde nice yüz gönül açan mesire yerleri vardır, ama gördüklerimiz bunlardır, *vesselâm.* (---) (---) (---)

Vitoş Dağı Büyük Yaylası Mesireyeri'nin özellikleri: İmdi safalı dostlara malum ola ki Anadolu diyarında bütün yayla ve yüksek dağların ulusu Hazar denizine meyilli Dağıstan padişahı, Acem şahı, Gürcistan ve Çerkezistan memleketleri etrafında olan Tanrı yapısı dağ, Elburz Dağı'dır. Ondan sonra büyük yayla, Erzurum beldesine meyilli Bingöl Yaylası olduğu ve bütün Anadolu yaylalarının (---) adet benzerleri ikinci cildimizde yazılmıştır, ama hâlâ bu Rumeli seyahatinde gördüğümüz ve bildiğimiz yüksek dağ yaylası bu güzel dağ Vitoş Dağı'dır ki Sofya şehrinden bir günde yetmiş adet yakın dostlarla Temmuz ayında şenlikli olduğu sırada çıktık, çadırlarımızı kurarak zevk u safâyla meşgul olup seyrine daldık.

Evvelâ bunun yüksek tepelerinde, Selânik, Kavala, Serez ve Zehin'den kısacası bütün Rumeli şehirlerinden nice kere yüz bin koyun yaylaya çıkıp yedi ay safâ ederler. Bu koyunlardan bize yüz adetten fazla kuzu gelip kebap şöleni ederdik. Ve her gün göllerde alabalıklar avlayıp tereyağıyla pişirerek yerdik. Altı yedi okka gelir balıkları olur ki Bingöl'de, Göksun'da ve Ramazanoğlu Yaylalarında olmaz. Kırmızı renkli, sarı benekli ve misk kokulu alabalığı olur. Sazan balığı, şıba balığı ve dilçe balığı, bunlar da bir yüksek dağa özgü değildir, ancak bu Vitoş Yaylası'nda olur.

Bir çeşit alçacık ağaççıklarda bir vişnesi ve çilek meyvesi olur ki gerçekten acaiptir. Aşağı derelerinde kestane, ahlat, gögem, muşmula ve üvezi olur ki, gariptir. Billûrdan nişan verir buz parçalarını vişne hoşafına koyup gece ve gündüz helâl vişne suyu içerdik.

Vilâyet halkının söylediklerine göre; "Bu yüksek dağda 3.000 eğrek, yani saya ve yani koyun ağılı vardır" derler. Sırp, Bulgar ve Voynuk kefere ve fecere çobanları var ki her biri başdarda karavanasına benzer, uzun boylu çobanlarının kulübelerinde mahbube yayla güzeli Bulgar kızları var ki her biri birer âlemi aydınlatan güneş parçasıdır.

Ama bunların mahbublarından ziyade Yörük taifesinin, Çıtak halkının, yobaz kavminin ve mablaz taifesinin tombul ve iri yapılı zamane mahbubesi ve cihana fitne salan temiz kızları olur ki her birinin yüz renkleri kızılımsı olup gül yanakarı Freng mahsubesi yanaklarıdır. Tam beş gün bunların obalarında *[142b]* süt, kaymak, yoğurt, gölemez, höşmerim ve tereyağıyla pişmiş bazlama, damzırma, sızırma, katık, teleme peyniri, ağız, akir, uyku, ayran, yayık, pişi, katmerce, poğaça, ezme ve yazma gibi yiyecekler ki bu yaylalarda yörüklere özgü hafif yiyecekler yiyip semiz kuzu kebapları ile şişmanlayıp irileştik.

Sözün özü köşe köşe, oba oba Yörükler ve Çıtaklar kavmi içinde kırk gün tamam zevk ettik. Yine Yörük taifeleri kılavuz olup bu yayladan inerken bir ihtiyar Yörük,

"Burada bir kayada çeşme vardır, ona Tâlih Çeşmesi derler. Varın onda tâlih dutun" diye bizi o dere içine götürdü. Daha sonra yol sıkıntılarını çekip giderken Sofyavî Refiîzâde Şefiî Çelebi,

"Bu Türük kocasının bizi götüreceği Tâlih Çeşmesi nedir, bilir misiniz" deyince,

"Hayır bilmeziz ve görmemişiz" dedik.

Tâlih Çeşmes., tılsımlı Eflatun-ı İlâhî çeşmesinin anlatılması

Şefiî Çelebi "Dinleyin ey vefalı dostlar! Bu çeşme o tatlı pınardır ki ömründe kan etmişse ve çocukluk çağında terü tazeliğinde yef'allendi (çirkin fiile maruz kaldı) ise o akan çeşmeden su alıp içemez. Eğer pâk etek ise tereddütsüz âbıhayatından içip safâ ve sürur eder. İçemeyen halktan utanır. Halk arasında yerilmiş ve kötü isimli olur. Böyle çeşmeye gitmek caiz mi?" deyince nice dostlar,

"Şefiî Çelebi, kırk gündür evimiz sırtımızda olup asıl vatanına varıp cuma geceleri borcunu ödeyip cemâl oynaşsa gerek" dediklerinde Şefiî Çelebi'ye bu gibi kınayıcı sözler çok ağır gelip,

"Doğuran kısrak utansın, gitmeyen yaşlı kocakarı olsun. Yürü baba yörük yürü, bize yol göster" diyerek Tâlih Çeşmesi yoluna doğru hareket edip gitmedeyiz, ama dostların çoğu,

"Yolları çetin imiş ve hayli uzun yol imiş" demeye başladılar. Sonunda o adı geçen pınara varıp ağaçlıklar içinde atlardan inip konakladık.

Safalı dostların başından geçenler: Onu gördük, göklere doğru baş çekmiş bir yalçın yalama ve parlak kayada bir berrak saf su akmada. Dostlar birbirine teklif edip köşe köşe müşavereye başladılar. Kimse cüret edip su almaya varamadılar. Sonunda Şefiî Çelebi,

"Tanrı'ya hamd olsun, çocukluk zamanımdan beri her cihette kendimi masum ve temiz bilirim" diye *Bismillah* ile ileri varıp korkusuzca o temiz sudan alıp içti. Müezzinzâde Ali Çelebi cüret edip eline ağaç keşkülü aldı, su alayım derken hemen su kesildi. Bütün dostlar şaka ile gülüp,

"Bre sen mef'ulmüşsün" dediklerinde garip herifin yüzünde kan kalmayıp şaşırıp dondu kaldı.

"Ey imdi ben aldım, sizler alamazsınız" diye bütün dostlar birbirleriyle tartışmaya başladılar. Kimi; içelim, kimi; bre gidelim demeye başladılar. Sonunda bütün dostlar,

"Sır bu arada kala" diye yemin billah edip çeşmeden su almaya başladıklarında Şefiî Çelebi'nin kardeşi varıp akarsuya el uzattığı gibi kesildi. Yine bütün yârân gülüşmeye başladılar. Ondan sonra Şeyhzâde Çelebi'nin Hımhım Mehmed Çelebisi çeşmeye yönelip on adım kaldığında çeşme kesildi.

"Hay bunu çok if'al bâbına çekmişler" diye çok gülüştüler.

Ondan sonra Resmî Çelebi *Bismillah* ile varıp tereddüt etmeden içti. Ondan sonra Muhzırzâde vardığında kesilip yine aktığında alıp içti. Buna bütün dostlar bir mana veremediler. Ondan sonra bizim bir kölemiz varıp korkmadan ve çekinmeden içti. Hemen bütün dostlar gözlerini bu hakîre diktiler.

"Elbette siz de içersiz" diye zorlayarak gereksiz tekliflerde bulundular. Hakîr,

"Bre sadık âşıklar, biz bu şekilde hoş görülü, görmüş geçirmiş âlem seyyahıyız. Bu hakîre bu teklifi etmeyin" diye rica ettikçe bütün yârân gülerek ısrar ettiler.

"Elbette bizim mahiyetimize vâkıf oldun. Bir de seni görelim" diye çok çok zorladılar. Hakîr de kendi hâlimden haberdarım ama yine içinde bir korku eseri var idi. Hemen yüce ecdadım Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin ruhaniyetinden yardım taleb edip *Bismillah* ile keşkülü ele alıp temiz sudan, *[143a]* bu çok kusurlu bu temiz sudan içtim. Bütün yârân sevindiler.

Ondan sonra Saraç Mehmed Çelebi aldı ve Tanrı'ya şükr eyledi. Bu kere bizi bu çeşmeye getiren Yörük kocasına teklif ettiklerinde,

"Oğullar, benim tâlihim yoktur, belki su kesile" diyerek çeşmeye vardığında su alamayınca ona da gülüşüp,

"Bre koca sen de mef'ul imişsin" diye bol bol şakalar ettiler.

Sözün kısası, bu yalçın kayadaki çeşmeden yetmiş adet kimse su içmeye niyetlendi. Ancak beş kimse içip diğerlerine nasip olmadı. Bir garip ve acaip akarsu tılsımıdır. Kimse bu çeşmenin sırlarının ne olduğunu anlayamadı.

Ertesi kırk birinci gün Sofya'ya girdik, ama bu Vitoş Yaylası'nda nice yüz ibret verici alâmetler ve yapı kalıntıları var ki insanın aklı gider. Hatta bir ibret verici eski bir yapı var, bütün krallar onu Ferhadî külünkler ile delmeye çalışmışlar ancak tesir ettirememişlerdir.

"Tufan'dan sonra Sofya'da oturan Sırfâyil oğlu Sırfa'nın hazinesidir ve kabri kendidir" diye Latin kavmi bu yanlış inançtadırlar, ama Rum diyarında ve edna'l-arz olan Rum eyaletinde Hâlık-ı Kevneyn'in yarattığı yetmiş adet yüksek dağlar ve gönül alan yaylalar vardır.

Evvelâ Leh ile Erdel seykeli arasında Sahansamur Tise Nehri ile Turla Nehri başıdır. Turla Nehri, Leh içinden Kamaniçse Kalesi ve Bender Kalesi altından akıp Kamerülkum'da Akkirman Kalesi yakınında Karadeniz'e katılır, ama Tise Nehri yine Samur Dağı'ndan çıkıp Erdel diyarının Husvar Kalesi, Kaşa Sahrası ve Budin serhaddinde Sonluk Kalesi ve Segedin Kalesi altından geçip kıble yönüne doğru akarak Tenil Kalesi altında Tuna Belgradı karşısından yukarı Tuna Nehri'ne karışır.

Sahansamur Dağı ulu dağdır. Ondan sonra Alman diyarında Tuna ve Tunaç Nehri başında Alman Dağı meşhurdur. Ondan sonra Leh ile İsfeç arasında Korul Dağı'dır, ama küffârı yaylaya çıkmazlar. Aslında şehir toprakları yayladır. O dağ yaylalık ile meşhur değildir.

Ondan sonra Bosna diyarında Çimirne Yaylası, Hersek'te Morina Yaylası, İllok Yaylası ve Arnavut Belgradı yakınında (---) (---) yaylası hemen yalnız bir yüksek dağdır.

Elbasan yakınında Yanya Yaylası, Ohri ensesinde (---) yaylası, Serez Yaylası büyük seyirlik yerlerdir. Her sene 70-80 bin adam ve on kere yüz bin (bir milyon) koyun yaylağa çıkar. Sama-

kov Yaylası, ona yakın Rila Yaylası ve ona yakın Despot Yaylası Köstence ve Tatarpazarcığı üzerinde kurulmuş büyük yayladır. Bosna'da Köprez Yaylası ve Puruluk Yaylası.

..............(1.5 satır boş) ....

Ama bu adı geçen (---) adet yaylalardan suyu, havası ve mahsulü tatlı Sofya'nın Vitoş Yaylası'dır ki Rumeli diyarında Samur Dağı ve Alman Dağı'ndan sonra bu Vitoş Dağı ibret vericidir. Nuh Tufanı'ndan beri karlar vardır.

İbret verici acaip bir seyirlik

Sofya şehrinde Paşa Sarayı önünde Çelebi Camii adlı eski bir mabedin kurşunlu çatısı üzerinde bir çift leylek kuşu yuva yapıp yumurtlamışlardı. Bir gün Debbağoğlu adında ünlü bir serseri camiin duvarlarının üzerine çıkıp leylek kuşunun yumurtalarını alarak yerine kara karga yumurtası kor. Vakti saati geldiğinde iki tane karga yavrusu çıkar. Beyt:

Beyza-i zâğı kosan tâvûs-ı kudsî altına
Zâğdır peydâ olan bin dürlü tedbîr eylesen.

Sözü uyarınca kara karga yavruları leyleğin yuvasında hareket etmeye başlayınca leylek baba avlanmaktan gelip görür ki, iki tane karga yavrusu. Hemen leylek baba havalanıp bağırıp çağırarak Sofya şehrinin içinde ve dışında dönüp dolaşıp laklak ile nice bin leylek kuşu toplar. Doğruca Çelebi Camii'nin kubbeleri üzerine gelip konar. Camiin kubbeleri ve duvarlarında leylek kuşlarından kurşunlu kubbe *[143b]* görünmez oldu.

Bu kere bütün kuşlar anılan leyleğin yuvasına birer birer gelip aşlama olan karga yavrularına bakıp laklak diyerek cami kubbesi üzerine konarlardı. Sanki hâl dili ile feryat ederlerdi. Her kim bu feryadı işitse, sanki kalbi parçalanırdı. O gün bütün kuşlar ne yediler ve ne içtiler. Lak lak feryadından o gün Sofya şehrinde aslâ rahat kalmayıp bütün halk işinden kalıp leylekleri seyr ederlerdi. İşin sonunda nice yüz leylek karga yavrularını öldürdüler. Ondan sonra leylek anaya,

"Sen zinâ mahsulü evlat kazanmışsın" diye gaga üşürüp parça parça ederek insanların gözü önünde cami duvarlarından aşağı parçalarını bıraktılar.

Bir çeşit laklak sesi daha çıkararak laklak babaya bir laklak anne eş verdiler. Bütün kuşlar yuvalı yuvasına kanat çırpıp gitti-

ler. Bütün bölge halkı bu hâle şaşırıp kaldılar. Melek Paşa efendimiz de bu içler acısı hâle hayran kalıp,

"Tez bu yumurtaları değiştiren vicdansızı getirsinler, hakkından gelelim," demişken,

"Sabr eyleyin! Kâdir ve Kahhâr Allah adalet edip o vicdansızın hakkından gelir" diye nefes etti.

Üçüncü gün Tanrı'nın hikmeti, Leylek kuşu yumurtalarını değiştiren Uşkurta adındaki sekban hizmetçisi Debbağoğlu diye bilinen eşkıya bozuntusu yarı sarhoş olup bir kötü ilişkide olduğu bir kadının hanesine girip çulha ustası gibi fahişesinin kârhanesini kurup mekik atarken avradın kocası habersizce içeri girer. Bir de görse ki kârhane meydanda don ağacıyla kurulu şirinkâr usta durmadan çalışıp mekik atar.

Hemen hane sahibi herifin gayret ve hamiyet ile can başına sıçrayıp dal-kılıç olup yerinden fırlayarak avradını ve Uşkurta Debbağoğlu'nu yaralar, ikisinin ellerini ve kafalarını bağlayarak dışarı çıkarıp,

"Gör e, ümmet-i Muhammed" diye feryat ederek Sofya'nın irfân mekanı ve dostlar meskeni olan Banabaşı'na vardığında o sırada Banabaşı'nda Zadra yeniçerileri bu avrat için kavga ederler. Meğer evvel ve âhir anılan fahişe, leylek kuşunun yumurtasını değiştiren Debbağoğlu'nun fahişesi imiş.

Hemen Debbağoğlu zındık kurtulup yeniçerilerin elinden orfanasını (fahişesini) kurtarmaya çalışırken kavga şiddetlenir. Hemen yeniçeriler Debbağoğlu'nun üzerine dal-kılıç saldırarak Debbeğoğlu'nu ve fahişesini parça parça edip Banabaşı'na bıraktılar. Şehrin bir alay debbağ bekarları öldürülen Debbağoğlu'nun leşini paşa sarayına getirip,

"Bizim çelebimizi yeniçeriler pâre pâre edip kan ettiler. İşte leşi" diye feryat edip yanıp yakıldılar.

Paşa da biraz hoşnutsuzluk gösterdi. Debbağ bekarları Debbağoğlu'nun leşini paşa sarayı önündeki cami saçağı altına kodular.

Gör Cenâb-ı Bârî'nin takdirini. Bu Debbağoğlu leylek yumurtasını alıp yerine karga yumurtası koyduğu için yine karga yavrusu hasıl olup bütün kuşlar dişi leyleği parça parça edip cami saçağından aşağı bıraktılar idi. Cenâb-ı Allah üçüncü günde mısra:

Müntakîmdir bir adı Kayyûm'un

mısraı üzere onu da leylek dişisi yerine fahişesini de pâre pâre ettirip leyleklerin leyleğî bıraktıkları yere Debbağoğlu'nun leşini bıraktırdı. Zira Allah âdildir. Paşa bu işten haberdar olup,

"Ben onun hakkından gelsem gerek idi, ama Allah'a saldım. Üçüncü günde Cenâb-ı Kibriya onun hakkından geldi. Hak ettiği şeyi buldu. Tez melunun leşini cami avlusundan kaldırıp bir hasır ile defn eylesinler" diye buyurunca debbağ eşkıyaları Debbağzâde'nin leşini debağat etmeye bana başına götürdüler. Bir acaip seyirlik idi. Bunda çok hisse vardır.

Sözün kısası, Sofya şehri içinde bu Debbağoğlu olayından sonra paşa efendimiz şehrin bütün fahişelerini sürgün etti. Bir kaçını şeriat izniyle âlemin ıslahı için gazzazlar içinde köşe başlarına şehir süsü için avize gibi astı. Vilâyet ileri gelenleri,

"Şehrimiz huzura kavuşup fahişelerden temizlendi" diye şükr edelerdi. Ama,

"Eşkıya ve haşerat nefslerinin arzusu için şehrimizin beti bereketi gitti, kıtlık ve yokluk olur, veba da da olur" diye nice bin çeşit dedikodular olurdu.

Tanrı'nın hikmeti günden güne veba şehir içinde yayılmaya başladı. Bir ay sürdü ve her gün beşer yüz insan ölürdü. Tâ bu derece ilerledi ki nice bin adam Sofya'dan kaçıp diğer beldelere gittiler. Hatta devlet sahibi efendimizin 67 ünlü ve namlı iskemle sahibi ağaları öldü. Paşa da ağrı hastalığı deyip yatağa düştü. Hattâ başı Adana kabağı kadar olup dili kapkara yandı, kulaklarından cerahat akıp bir kaç kere can çekişir hale geldi.

Bu mahalde reisülküttabımız olan Gınayî Efendi'nin gayetle hasta olduğu iyi huylu paşanın kulağına varınca her an Gınayî Efendi'yi sorup teselli etmek için yük yük yiyecek ve içecek türü şeyler ve birer kese hamam akçesiyle *[144a]* Gınayî Efendi'yi anardı.

Ve bir gün bir güneş parçası tertemiz genç kız, Çerkez cariyesi gönderdi. Böyle iken paşa da ala vereye düşüp arada hemen ölüme ramak kalıp hakîr nice kere Yâsîn-i Şerîf okudum.

Hepimizin içine bir vaveylâ, vaveledâ, korku ve üzüntü düştü. Bütün ağaların acınacak hâlleri perişan oldu. Bütün hekimler paşaya çare bulamaz oldu. Bütün iç oğlanları paşanın sağlığından ümitlerini kesti. O gün paşanın burnu kanayıp biraz iyileşti.

Ertesi sabahleyin paşanın yanına bu hakîr varıp mübârek ellerini öpüp mübârek sağ elini ovarken ağır dille ile hakîre hitap edip,

"Evliyâm benim gördüğüm rüyayı sen de gördün, bana söyle" dedi. Hakîr de,

"Benim Sultanımı gördüğüm rüya değildir. Hâlâ sağlıklı gördüğüm gerçektir" dedim. Kanlı gözyaşım damla damla süzüldü.

"Yok Evliyâm, bu gece gördüğün rüyayı söyle" diye Fâtiha dediler. Fâtiha okunduğu gibi hatırıma gelip o gece müthiş bir rüya gördükten sonra paşayı gördüm.

"Evliyâm bu şimdiki gördüğün rüyayı sabahın bana söyle" diye rüyamda paşa tembih etmişti.

Hakîr kötü düşüncelerle hatırdan gitmişti. Sabahleyin mübârek elini ovarken gece gördüğün rüyayı söyle, dediği meğer o imiş.

Riyasız hakîr Evliyâ'nın acaip doğru rüyası

Paşaya hakîr dedim "Sultanım bu gece rüyamda hepimiz İstanbul'da imişiz. Cenâb-ı şerifiniz Bahçekapısı'nda bir kalyon inşa etmişsiniz, ama karada durduğu yerde kıçı ve başı göklere doğru baş çekmiş, bütün halk bu kalyonun başına üşüşmüş,

'Ayâ bu kalyon bu karadan selâmetle denize nasıl iner' diye taaccüp ederlerken Nakşibendî tarikatından bir fukara gelip,

'İnşaallah bu kalyon karadan dünya denizine selâmetle iner yine çıkar' diye bütün insanların arasında bir Ümmü'l-kitab olan Fâtihayı okuyup gitti.

Daha sonra sizin geminin çevresine binlerce adam toplanıp Allah diyerek geminizi karadan selâmetle denize indirdiler. Şenlik topları atılup geminizi karşı Kurşunlu Mahzen önüne yedek ile götürdüler. Orada yedi yerde demir bırakıp yattı. Bütün âlem halkı bu geminin seyrine gelip,

'Bu geminin şurası şöyle burası böyle gerek' diye sizin gemini-zin hakkına türlü türlü fikir yürütürlerdi. O sırada bir saçlı Freng hekim gelip,

'Ben bu denizde çok gemi gördüm, ama böyle donanımlı ve hazırlıklı, kerestesi dayanıklı ve içi dışı sağlam gemi görmedim, ama başında havalesi çoktur ve içinde safra yoktur. Bu derya fırtınasına dayanmaz. Altını, bu geminin elbette yağ sürüp kalafat etmek gerek. Dümen evinden kurbanlar edip kan akıtmak gerek. Direği bu kalyona gayet yüksektir, kesmek gerek ki bu gemi dünya fırtınasından kurtula' der.

Freng hekim bu gibi öğütlü sözler söyleyip gidince Tanrı'nın hikmeti büyük bir fırtına kopar, sizin geminiz yedi demir üzre ya-

tamayıp beş demiri kırılıp demirler denizde kalır. Sizin gemi iki demir üzere serseri denizin dalgasında dönüp dolaşırken az kaldı ki gemi batacaktı. Bu sırada gemi içinden gemiciler bağrışıp feryat ederek,

'Bre meded hay, imdad vay' dediler.

Derhâl Sarayburnu'nda bostancıbaşı, saadetlü padişahın fermanıyla on parça kayığa askeriyle binip sizin kalyonun dört tarafından üşüşüp üşüp geminizin içine girdiler. Onu gördüm, daha önce gelen Freng hekim bostancıbaşıya,

'Sultanım bu geminin kurtulmasını isterseniz elbette bu geminin direğini kesiniz. Zira bu gemiye bu direk çok yüksektir' deyince bütün bostancı ve baltacılar direğe balta vurarak denize uçurdukları an denizin fırtınası dinip geminiz kurtuldu ve Kurşunlu Mahzen önünde karar etti" diye bu rüyayı paşaya görmüş olduğum gibi bir bir anlattım. Paşa bu rüyayı can kulağıyla dinleyip iç ağalarına,

"Beni bu döşekten kaldırın" deyince kaldırdılar. Bir başka köşede köşe yastığına dayanıp inleyerek arı vızlaması gibi söyleyerek,

"Bu doğru rüyayı Evliyâ'dan sorun" diye hakîre rüyamda tembih ettiler.

"Bu gece sen beni rüyanda görüp bu rüyayı bana söyle dediğim bu rüya idi. *[144b]* İmdi bu doğru rüya Hazret-i Yusuf aleyhisselâmın gördüğü ve yorduğu rüya olup hayr ola. Rabbanî ilham ile kalbime doğup yorumladım. Bu niyete el-Fâtiha" deyip bütün toplantıda bulunanlar Fâtiha-i şerif okudu.

"Tanrı'ya hamd olsun Paşa biraz sıhhat buldu" diye bütün ağavlar Yaratıcı'ya şükr edip mutlu oldular.

Acaip rüyanın yorumu: Bu hakîrin rüyasını Melek Ahmed Paşa dermansız ve mecalsiz iken *Bismillah* ile yorumlamaya başlayıp buyurdular ki,

"O Bahçekapısı'nda benim yaptırdığım kalyon ki benim vücudum gemisidir. O Bahçekapısı dediğin Osmanoğlu devleti bağıdır ki ben o cennet bağında Sultan Ahmed Han zamanından beri 47 yılda yetişip geliştim. O muhterem haremde İlâhî aşk ile dolup Hâsoda'da Hazret-i Risalet-penâhın hırka-i şerifi hizmetinde idim. Daima o saadet yuvasında aşk deryası üzerinde yatıp kalkardım.

'O kalyonun kıçı ve başı havaya baş çekmiş' dediği hâlâ benim başım havadâr olup şişmiştir. Ve karada duran geminin başına halk üşüşüp,

'Aya bu kalyon denize selâmetle nasıl iner?' dedikleri benim ağalarımdır.

'Aya efendimiz dünya deryasında nasıl sıhhat bulur?' diye müşavere ettikleridir. Nakşibendî tarikatı fukarasından bir fakirin,

'Bu gemi selâmetle iner ve çıkar' dediği ben Hâcegân (Nakşibendî) tarikatındanım. Onların himmetleriyle sağlık ve esenlik bulup devletten devlete iner ve çıkarım.

Gemimin etrafına nice bin halk üşüşüp "Allah Allah" diyerek gemiyi denize indirip şenlik topları atıldığı; bütün iyiliğimi gören halkın "Allah Allah" ismi dualarıyla sıhhat bulduğumun haberi toplarıdır ki atıldı.

Gemiyi yedek ile Kurşunlu Mahzen önüne götürüp orada yedi demir bırakıp yattığım; işbilir adamlarımı Hak yoluna yedekleyip götürerek Kurşunlu Mahzen ki gayblar hazinesidir, orada yedi adamımın yerine demirler ile yattığımdır.

Kurşunlu Mahzen din ve imanımın mahzenidir. Dinim de kurşun gibi ağır olup dinimde sabit-kademlik demirini atıp yattığımdır.

Geminin şurası şöyle, burası böyle diye âlem halkı müşavere ettikleri; hâlâ benim sadık sevenlerim, iyileşmem için çabalayıp şöyle böyle gerek, dedikleridir.

Bir Freng gelip vücudum gemisine bakıp,

'Çok gemi gördüm ama böyle gemi görmedim' dediği; 'Bütün usta hekimlerin insanoğlunda böyle hastalık görmedim' dediğidir.

'Donanımlı ve hazırlıklı içi ve dışı sağ gemi görmedim' dediği; inancı pâk, saflık ve durulukla donanmış, içi dışı kötülük ve kinden uzaktır, dediğidir.

'Ama başında havalesi çoktur' dediği; âlemin gürültü patırtısına kapılıp tabilerimin çokluğu ve başımın havaleli olup şiştiğidir.

'Gemi içinde safrası yoktur' dediği; hâlâ perhiz ile karnım açtır ve fırtınaya dayanamaz dediği halk üzerime hücum edip faydasız boş tedaviler teklif ettikleridir ve rüzgâr fırtınasına paşayı çıkarmayın işaretidir.

'Bu geminin altına yağ lâzımdır' dediği; yetmiş günden beri yatağa esir olup altımda makadım delik delik olup gerçekten de yağ sürmek gerek dediğidir.

'Dümen evinden kurban edip kan akıtmak gerek' dediği, başım vücudum gemisinin dümenidir. Hekimler hacamat edip kan akıtıp sağlığıma kavuştuğumda kurban eylemek işaretidir.

'Direği bu gemiye havaledir (yüksektir), kesmek gerek' dediği; bir işbilir, becerikli adamımın vücudu direği kesilip benim sağlığa kavuşmamın işaretidir.

Geminin yedi demirinin beşinin kırılması beş adet demir sahibi adamlarımın ölüp iki işbilir, becerikli adamımım kalması işaretidir.

Gemi içinden gemicilerin 'Gemi batıyor' diye feryat ettikleri iç ağalarımın korkuya düşüp 'Paşa ölür' diye feryat ettikleridir.

Sarayburnu'ndan bostancıbaşının geldiği ve gemi direğini kestiği padişah tarafından bir bostancı hasekisi gelip ölümüm haberini beklemekte olup devlet direğimden bir adamımın öldüğünü görmesi işaretidir.

Direk kesilip fırtınanın dinmesi, bir ulu adamım ölünce benim kurtulmamın işaretidir. Gemim büyük fırtınaya uğradığı, hâlâ vücudum gemisinin biraz hasta olduğumdur. Az kaldı ki gemi batayazdı dedikleri bir iki gün önce vücudumun ölüme ramak kaldığı idi.

Bostancıbaşıyla gemime bir Freng hekim girdiği, Kaya Sultan'ım *[145a]* tarafından bir hekim ile baltacı gelip vücudumu usta hekimin timar etmesidir.

Sıhhat buldukça hekime gönülden sevgi gösterip bağışlarda bulunsam gerektir, ama Allah bilir büyük işaret odur ki; vücut gemimin direği kesilerek ten gemisinden ayrılıp benim yoluma gidip ben hastalıktan kurtulurum inşaallah" dedi. Bir Fâtiha deyip Fâtiha'dan sonra,

"Evliyâm işte sen bizim sadıkâne seven kadim dostumuz olduğundan sen bizim için bu rüyayı görüp o gece bize de işaret olup,

'Evliyâ'nın gördüğü rüyayı kendinden sorun' diye bize müjdelediklerinden bu gün bu rüyanın oluş hâlini senden sormamın aslı o idi. İmdi bu hakîr Rabbânî ilham ile böyle yorumladım, hayr ola" deyip çok konuşmaktan dermansız ve mecalsiz kalıp yastığında inleyerek söylenip uykuya vardı.

Bütün iç ve dış ağaları ve diğer toplantıda hazır olan kimseler paşanın bu rüyayı böyle yorumladığına şaşırarak,

"Âferin, yüz binlerce âferin ey Melek Ahmed Paşa, yüzlerce tahsin ola. Gerçekten de hâl sahibisin. Tanrı sıhhat vere" diye hepsi hayr dualar ettiler. Hakîre de,

"Gerçekten Evliyâm, sen de er oğlu ersin ve gerçekten de pâk âlem seyyahısın ki böyle bir salih rüya gördün!" diye dualar ettiler ve içten muhabbet ettiler.

Daha sonra paşa yine uykudan uyanıp Hazinedar Sakallı İmam Mehmed Efendi'ye,

"Yetmiş gündür ben açım ve bir ekmek parçasına muhtacım, bana bir parça yiyecek ver" dedi.

Hemen bir ekmek parçası ile piliç çorbası ve bir kase şerbet yedi. Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emri ile paşa o an yeni hayat bulup o an hazinesinden 7.000 altın çıkardı. 1.000 altın iç ağalarına, 1.000 altın taşra kapıcıbaşılara, 1.000 altın saygın kimselere, 1.000 altın müteferrikalarına, 1.000 altın deli ve gönüllülere, 1.000 altın aşçılara, çaşnigirler, kilârcılar, deveci ve seyis meş'alcilere, 1.000 altın Sofya şehrinin garip ve kimsesizlerine verdi.

Hakîre özel olarak 300 altın ve bir kendisinin samur abdest kürkünü bağışladı.

Tanrı'nın emriyle günden güne iyileşirken Kaya Sultan tarafından bir baltacı ve kapı kethüdası Hazinedar Ahmed Ağa bir Frenk hekim ile geldi. Paşa, Kaya Sultan'ın gönderdiği esvapları giyip başka odaya ve başka yatağa naklederek paşayı ilaçla tedavi etmeye başladı, ama paşa da sersem idi.

Tanrı'nın hikmeti anılan rüyanın yorumlandığı günden üç gün sonra paşa efendimizin gözbebeği, kırk seneden beri sırdaşı, can dostu ve reisi Gınayî Efendi vefat edip ruhu cennet bahçelerine yolcu oldu. *Allah rahmet eylesin.*

Gınayî Efendi'nin vefatının anlatılması

Muhallefatını (bıraktıklarını) yazmaya hakîri tayin etti. 12.000 Venedik altını, 1.000 adet dökme iryal damgasında onar dirhem altın, 9 kese, 20 sipahi esâmesi, 50 adet kılıç, gaddare, 40 adet at takımı, 20 köle, 12 zırh, 20 kalkan, 7 tüfeng, 40 mızrak, 7 samur kürk, 2 adet ardı önü namusiyeli (cibinlikli) çerge, 10 adet muşambalı yeni çadır, dörd katar deve, beş katar at, ona göre diğer kap kacak, haliçe ve hesapsız gül enkli ihramlar idi.

105 adet nefis kitaplar ki her biri birer melik için yazılıp vezirler ve devlet adamları Gınayî Efendi'ye hibe etmişlerdi. Böyle nefis kitaplar biriktirmişti. Bunların tamamını yazıp koruyarak paşanın izniyle ve şeriat kassamı defteriyle paşa hazinedarına teslim ettim.

Hemen o gün paşa Gınayî Efendi malından bir kese guruş çıkardı. Yıkanıp kefenlendi ve Sofya şehri içinde Sofu Mehmed Paşa Camii mihrabı önünde defn ettik. *Allah rahmet eylesin.*

Hakîr, Gınayî'nin ölümüne bu tarihi etmişizdir:

İşidüp Evliyâ ol demde mevtini Gınâyî'nin
Hayâtı ve memâtı tarihi lafzı Gınâyî'dir.

Sene 1062 [1652]

Ama bir eksiktir. Ömür müddeti 61 sene olup [10]62 [1652] senesi sonunda vefat etmiştir. Asli vatanları Karadeniz kıyısında Trabzon'dur. Orada okuyup yetişmiş, sonunda Bağdad fethinde şehit olan Sadrazam *[145b]* Tayyar Mehmed Paşa'ya reis olmuş idi.

Daha sonra IV. Murad Han'ın fermanıyla Melek Ahmed Paşa'ya Bağdad eyaletinde reis oldu. Osmanoğlu Devletinde Tâc kadar, Okçuzâde ve Veysî kadar münşî (iyi resmî yazı yazan), ıstılah bilir ve kanuna aşina bir serî kalem idi, sanki vahiy katibi idi. *Allah rahmet eylesin.*

Bütün bıraktığı mallarını paşa saklayıp Trabzon'da bulunan oğlu Çelebi Ali Efendi'ye alelacele ulak gönderdi. Oğlu sağlıkla gelince paşa ufak bir parçasına bile el koymadan hardal tanesine varıncaya kadar şeriat izniyle Gınayîzâde'ye teslim etti ve bir değerli samur hediye edip babasının yerine reis etti. Zira her yönüyle reisülküttablığa layık ve yetenekli idi. Daha sonra Sofya şehrinde nice zaman rahatça kaldık. Yine şehri seyr etmekten hâlî değil idik. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sofya şehrinin yapılarının tamamlanması:

................(5.5 satır boş)................

Ârif evliyâ ve Hakk'a erenlerin ziyaret yerleri

Allah onların hepsinden razı olsun

Evvelâ Sofya şehrinin batı tarafında bir saat uzaklıkta Vitoş Dağı eteğinde bakımlı ve şenlikli küçük bir kasaba köşesinde bir

cennet bahçesi gibi bir gölgelik ve gülistan içinde, Âmil-i âlîmâye, sermayesi kıt ömrün hasılı, velilik feleğinin kutbu, icabet noktasının merkezi,

Şeyh Hazret-i Balı ziyaret yeri, *Allah sırlarını aziz etsin:* Bayramiye tarikatındandır. Pâk toprak olan Sofya'dan doğup güneş gibi âlemi aydınlatarak 70.000 müride ışık vermiş Yörük kabilesinden ârif-i billah ulu sultandır. Adı geçen korusunun içinde göklere baş çekmiş nur dolu kârgir bir kubbe içinde yatmaktadır.

Temiz ırktan (Ehl-i Beyt'ten) olduğundan mübârek başlarında yeşil sarığı vardır. Mübârek kabrinin sandukası yeşil renkli sof ile örtülü olup dört tarafı nice yüz adet hüsn-i hatlı Kelâmullah ile süslüdür. Başka türden avize ve işaretler yoktur. Zira aziz evlâdı Mustafa Ağa hayatta olduğundan nazırı odur. Mübârek kabrine başka bid'atler koymaya izin vermezler. Yüksek kubbesinin dört tarafında olan pencereler İrem Bağlarına bakmaktadır. Kutlu kapısının üzerinde tarihi böyle yazılıdır:

Mâte şeyhü'l-kül kutbu'l-ârifîn
Tâliben bi'r-râğbeti sebbûhahû

Revvehallahu bi-rûhı sırrıhî
Sabbere fi'l-cenneti habbûhahû

Elhemallahu lenâ tarihahû
Kaddesallahu Te'âlâ rûhahû.

Sene [960/1553]

Ondan sonra nur dolu kubbesinin kapısı karşısında,

Hazret-i Balı Efendi oğlu Hazret-i Şeyh İshak Efendi ziyareti: Bu azizin mübârek kabri tarihidir.

Hazret-i İshâk Efendi ol aziz
Vâsıl-ı Hakk idi nefsi sâliha

Bilmek için fevtinin tarihini:
Cehr ile de rûhı için Fâtiha.

Sene [1056/1646]

Molla Efendi ziyareti, Molla Camii yakınında **Emir Dede Sultan** ve Koru Bağlarında,

Yazıcıoğlu Hazret-i Ahmed Bîcân: *Envâru'l-âşıkîn* kitabı sahibi Ahmed Bîcân'dır ki Gelibolu'da *Muhammediyye* kitabı yazarı Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin can kardeşidir. Hattâ *Envâru'l-âşıkîn*'i bu Sofya'nın Koru Bağlarındaki tekkesinde yazdığı muhakkaktır. Sofya âlimlerinin söylediklerine göre, Ahmed Bîcân, kardeşi Mehmed Efendi'yle ilmî tartışmalarda uyuşamayıp gezerek bu Sofya'ya gelir. Bu gönül açan, hoşlanınca buraya yerleşir. Âhirete göç ettiğinde dervişleri tekkesinde defn ederler.

"Gelibolu'da *[146a]* kardeşi Mehmed Efendi yanında gömülüdür" derler ama o cansız (bî-cân) makamdır. Bu Sofya'daki Ahmed Bîcân'ın canlı kabridir.

Koca Mehmed Paşa Camii yakınında **Seyyid Dede Sultan,** *Allah sırrını aziz etsin,* ve **Mevlânâ Muharrem Efendi.**

................(3 satır boş) ....

Bu Sofya şehri eski şehir olduğundan nice bin büyük evliyâlar gömülüdürler, ama bu ziyaret ettiğimiz bu yazılan sultanlardır. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bu adı geçen büyük evliyâları ziyaret edip çeşit çeşit seyirler ederken Âsitâne (İstanbul) tarafından ulaklar gelip paşa efendimiz yine karışık hâlde iken buluştular. Meğer müsellim bir samur kürk giydirip,

"İnşaallah bir haftadan sonra Âsitâne'ye gideriz" diye efendimiz Kaya Sultan'ın, Sadrazam Çerkez Derviş Mehmed Paşa'nın kısacası bütün devlet adamlarının mektuplarını paşa okutturdu,

"Âsitâne-i saadete gelip ikinci kubbe vezirisiniz, gelip sağlığınıza kavuşasınız" diye bütün mektuplar yazmakta idi.

Paşa efendimiz ve bütün ağalarımız taze can bulup herkes yol hazırlığı görmeye başladılar. Meğer 1063 senesi Receb ayının 3. günü [30 Mayıs 1653] Melek Ahmed Paşa efendimiz Rumeli'nden azledilip Rumeli eyaleti Silâhdar Muslu Paşa'ya vezirlik ile sadaka olundu.

Paşa efendimiz tam bir hafta sarayda oturup yol hazırlıkları görülünce saraydan kalkıp aşağı şehirde Balı Efendi azizin temiz soyundan Seyyid Mustafa Çelebi'nin sarayına inip orada konuk oldu. Bütün hazırlıklar görüldükten sonra tüm ağalara ve bütün karakollukçulara tarhile adında 20 kese harcırah verilip,

1063 yılı Şaban [Mayıs 1653] ayının başında Sofya şehrinden İstanbul'a giderken bütün köyleri, kasabaları ve menzilleri bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile paşayı tahtırevane koyup yola çıkılarak doğru tarfına doğru,

Birinci menzil Ken'an Paşa Çiftliği: Işkır Nehri kenarında kale gibi bir çiftliktir. Bu Işkır Nehri'nin kaynağı; Samakov Yaylarından toplanıp Samakov Kasabası içinden geçip Sofya Sahrası'nı sulayarak akıp Izladi Kasabası Sahrası'ndan geçip iner, Niğebolu sancağında Kabirova hâssı toprağından akarken deniz olup bütün gelen geçenler Işkır Nehri'ni gemiler ile geçerler. Ondan aşağı Gürcü Mehmed Kethüda köylerinden Zamet adlı bir köy yakınında Niğebolu toprağında Tuna Nehri'ne katılır, ama Samakov Yaylalarında demir madenleri içinden akarak geldiğinden o kadar beğenilir iyi nehir değildir. Demir taşı gibi adamın yüreğine durur. Beri taraftan Işkır Nehri'ni bu Ken'an Paşa Çiftliği dibinde tahta köprü ile geçip yine doğu tarafına,

Kızlar Derbendi Köyü menzili: Sofya toprağında Vitoş Dağı devamındaki dağların eteğinde 300 haneli muaf ve müsellem tamamı Bulgarlardır. Gerçekten de kızlarının bir diyarda olması ihtimali yoktur. Evlerinde misafirler konaklayıp beyaz poğaça ve bal peynir getirip halk ile yağlı ballı kelimeler ederler. Oradan yine doğu tarafına,

Harap kale, eski şehir Köstence'nin özellikleri

Bulgarlar zamanında ismi Ispavod idi, yani Allah suyu. Bu şehirde kudret ılıcası olduğundan Ispa-voda derlerdi. Sırp taifesi bu şehre Köstence derlerdi, yani ılıca derlerdi, ama bu şehir aziz iken Bulgar, Voynuk ve Sırp kavmleri bu şehri bilâ teşbih Kudüs-i şerif kadar ziyaret ederlerdi. Zira burada bir baş papas var idi. İrim Papa gibi 300 sene sapkınlık içinde vücudunu çürütüp bütün kafirleri Hazret-i Yahya dininden caydırırdı, ama nefis mücadelesi ve perhiz ile o dereceye varmıştı ki kırk günde bir badem, bir zeytin yer ve bir kâse süt içerdi. Bu perhizle nice gizli şeylerden haber verirdi. Hatta *hâşâ sümme hâşâ* "Allah'ın oğlu Mesih gelir" diye haber vermişti.

Tanrı'nın hikmeti Hazret-i İsâ babasız olarak Hazret-i Meryem'den *[146b]* dünyaya gelince bu melun papazın gizli şeylere hükm ettiği muhakkak olduğundan bütün Rumeli kefereleri bu ra-

hibe inanıp güvendiler ve dibelik küffarlar buna sevgiyle bağlanıp nice kere yüz bin kefereyi Yahya dininden çıkararak İsâ dinine davet ederdi, ama bütün gizli ve acaip ilimlere ve hesapsız türlü fenlere sahip idi. Hattâ 7.000 ruhban, patrik, kıssis, papas, papa, ladika ve rahip melunları dinsiz hizmetçileri var idi.

O zamanlarda bu papaz Bulgar dilini, Sırp dilini, Voynuk ve Çakuna dilini, Hırvat, Boşnak, Leh, Rus, Latin, Çek ve İsfeç dillerini 300 yılda meydana getirmiştir. 7.000 adet hizmetçilerine bu dilleri öğreterek vilâyet vilâyet bu hizmetçileri gönderdi. Her ülkede papaslara ve diğer Hıristiyanlara öğretti.

Hazret-i Yahya zamanında ve Hazret-i İsâ'nın çocukluk yıllarında bu çeşitli diller kâfiristana yayılıp kullanılır oldu. Bu yüzden anılan papaz da Köstence şehrinde meşhur oldu.

Bütün kâfiristandan bu bıtrik kâfire adaklar gelip o kadar Kârûn malı topladı. Sonunda o hesapsız mal ile bu şehri öyle imâr etti ki Kudüs yerine Bulgar ve diğer kötü işli murdar kafirler bu şehri ziyaret ettiler. O papazın ismiyle bu şehre Hazret-i Yahya zamanında Lâdika derlerdi.

Hatta Hazret-i İsâ halifelerinden Semun adlı bir havâri bu Lâdika şehrinde Lâdika papaz ile tanıştı. Lâdika papaz havârinin gelişi şerefine nice yüz bin milyon mallar harcayarak büyük bir kilise yapıp saf gümüş döşedi ve Meryem Ana'ya hibe eyledi. Sonunda o kilise Hazret-i Risâlet dünyayı şereflendirdikleri o mübârek gecede o Lâdika Kilisesi zelzeleden yıkılıp yerle beraber oldu. Halâ yapı kalıntıları Rila Dağı eteğinde görülmektedir.

Sözün kısası, bu Lâdika ölüp Bulgar'ın devletleri ters yüz olup bu şehir nice devletten devlete geçti. Sonunda (---) tarihinde Gazi Hudavendigâr zamanında Despot Kraloğlu Yıvan Ban korkusundan bu şehre bir dayanıklı bir kale yapıp sağlamlaştırdılar. Hudavendigâr bu kalenin yapıldığını duyuncaş

"Yolumuz üzerinde bu gûr (mezar) iki olmasın" için yer götürmez sayısız asker ile Gazi Balaban Paşa'yı başkumandan etti. Bu kaleyi kuşatıp aman ve zaman vermeyerek yedi günde Muhammedî kılıç ile feth eyledi ve 773 [1370-71] tarihinde kalesini yerle beraber eyledi.

Hâlâ nursuz kalnin duvarlarının yapı kalıntıları açıkta bellidir. O zamandan beri Köstence adıyla anılan bir kasabadır. Rila

Dağı uzantısı derelerinde bir geniş öz içinde bağlı ve bahçeli bakımlı kasabadır.

Rumeli toprağında (---) hâssıdır. Subaşısı hâkimdir. Ve 150 akçe pâyesiyle kazadır. Tamamı 47 adet köylerinden kadıya senede iki kese hasıl olur.

Kethüdayeri ve serdarı vardır, ama müftüsü, nakibi ve ayanı yoktur. Hepsi yedi adet mahalle ve 700 kiremitli basit haneleri vardır. Zira zulümden ve dere içi olduğundan havasının ağırlığından o kadar bakımlı değildir.

Tamamı dokuz mihraptır. Bunlardan çarşı içinde kiremit ile örtülü bakımlı bir camii vardır ve minaresi kârgir uzun boylu yapıdır. Bundan başka mahalle mescitleri vardır. Ondan sonra,

Tamamı üç adet sıbyan mektebi, bir hanı ve on kadar dükkânı vardır, ama hamamı ve başka imaretleri yoktur, ama bahçeleri gayet çoktur.

Köstence ılıcasının özellikleri: Derli toplu bir küçük kubbeli ılıcası var. Suyu o kadar sıcak değildir. Gümüş cinsini altın gibi sarı eder. Havuzu gayet küçüktür.

Beğenilenlerinden; bir şeyi meşhur değildir. Mahbub ve mahbubesi yoktur. Kadınları tamamen beyaz aba ferace giyerler. Halkının genellikle işleri ve gelirleri aba ve ihram dokumaktır. Nicesi de demircilik ederler. Zira dere ve tepelerinde demir madenleri samakovu, yani çarkları vardır. Çekiçlerini su çarhları vurur. İnşaallah yeri geldiğinde anlatılır.

Genellikle halkı Bulgarca, Voynukca ve Sırpça konuşurlar. Zira Bulgar dili bu şehirden yayılmıştır. *[147a]* Bu dili icat eden Lâdika adlı papaz burada ölmüştür. Onun için bu şehir halkı tamamen Bulgarca bilirler. (---) (---)

Bulgar dili, yani küffâr kavmi (---) (---) (---).

Gerçi bu gibi saçma sapan dilleri yazmada fayda ve belirtmede mana yoktur, ama âlem seyyahı ve Âdemoğlu nedimi olan kimselere ekmek, şu isteyecek kadar ve kendine bir zarar geleceğini anlayacak kadar çeşitli dillerden bilmeli ki kendini tehlikeden kurtarabile. Zira her şey'in bilinmemesinden ilmi yeğdir. Onun için bu Bulgar bu mahalle yazıldı, ama Latin dili gibi fasih değildir.

................(10 satır boş) ....

Bu kasaba Rumeli diyarında ikidir. Biri de Karadeniz kıyısında Babadağı yakınında Köstence benderi derler. Buna Samakov Köstencesi ve Bana Köstencesi derler. Zira Samakov Kasabası bu Köstence'nin batı tarafında yayla aşırı bir konak yerdir, ama korkulu ve tehlikeli yoldur ve haydut mekânı çetin beldir. Bu Köstence Kasabası'nı seyr edip yine doğuya doğru,

Saruhanbeyli Kasabası menzili: Rumeli eyaletinde Tatarpazarcığı Nahiyesi hükmünde bir geniş dere ağzında bağlı, bahçeli, 700 kiremit örtülü bakımlı ve şenlikli haneli, yedi mihraplı, bir camili, bir hamamlı, üç hanlı ve 20 adet dükkânlı derli toplu güzel bir kasabadır. Vitoş Yaylası eteğinde bulunduğundan havası tatlıdır, ama suyu Meriç Nehri'nin kaynağı olan derelerdir ki,

Büyük Meriç Nehri'nin özellikleri

Bu Saruhanbeyli dereleri, Rila Yaylaları, Destpot Yaylaları, Köstence dereleri ve Kız Derbendi derelerinden akan akarsular demir madenlerine uğrayarak bu Saruhanbeğli altına, Tatarpazarcığı Sahrası'na uğrar, oradan Filibe şehri içinden ve Edirne yakınında Koca Mustafa Paşa Köprüsü'nden geçip Edirne şehri içinde Mihal Uzun Köprüsü altında Tunca Nehri ve Arda Nehri'ne karışır. Böylece üç büyük nehir bir olup Enez Kalesi altında derya gibi Rumeli (Ege) denizine karışır.

Rum ülkesi (Marmara) denizinin anlatılması

Bu mahalle Rum denizi demelerinin aslı odur ki; Karadeniz ile Akdeniz'in iki boğazı arasında bir küçük denizciktir, ama aslı Karadeniz'den gelip Akdeniz'e karışır. Kızıladalar ve Marmara Adası bu Rum denizi içindedir. Hattâ Tekirdağı ve Gelibolu bu Rum halici kıyısındadır. İstanbul'un Sarayburnu'ndan Akdeniz boğazına varınca uzunluğu 200 mildir, ama genişliği 70-80 mildir, ama İzmit Körfezi ve Gemlik Körfezi bu Rum denizinden iki kulaktır.

Anadolu tarafında Darıca ve İzmit karşısında Kazıklı, Değirmenderesi, Halıdere, Yalova, Gemlik, Mudanya, Mihalıç, Edincik, Bandırma, Erdek, Kapıdağı, Boğaz ve Lapseki adındaki kasabalar bütün bu Rum denizi kenarında gayet bakımlı kasabalardır. *[147b]*

Bu Rum denizine Anadolu ve Rumeli tarafında 105 adet nehirler karışır, Papamonta'ya göre, ama bu Rumeli tarafında Arda

Nehri, Tunca Nehri ve Meriç Nehri üçü bir olup Rum denizine karıştığında bu nehirden başka ulu su yoktur. Hattâ Enez'den Gelibolu ve İzmir firkateleri girip tâ Edirne'ye gelip yanaşırlar. Tâ bu derece Meriç Nehri ulu büyük nehirdir, ama bu adı geçen Saruhanbeyli altında ilk olarak doğduğundan azdır. Giderek derinleşir ve genişler. Lâkin suyu güzel değildir. Zira demir madenlerinden gelir.

Beri taraftan küçük kasaba Saruhanbeyli'den yine doğuya doğru,

Tatarpazarcığı Kasabası menzili: Yukarıda Sofya'ya giderken bütün imaretiyle yazılmıştır, ama paşa biraz hasta olduğundan bir gün konaklanıp ikamet olundu. Yine doğuya doğru,

Büyük şehir, eski Filibe menzili: Bu da yukarıda ayrıntılarıyla anlatılmıştır, ama burada Nazır Celeb Mehmed Paşa hanesinde paşa konuk olup üç gün zevk u safâlar ettik. Oradan yine doğuya meyilli Papaz Korusu adlı sık ağaçlı ormanlık yeri geçerken Yüce Yaratıcının yarattığı yüksek ağaçları seyr ederek,

Papazlı Köyü menzili: Filibe Nahiyesi'nde muaf ve müsellem koru mustahfızları Bulgar köyüdür. 300 kiremitli hane, bir cami, yedi dükkân ve bir büyük han, Gürcü Mehmed Paşa'nındır, ama acaip büyük hayrattır.

Oradan **Kayalı Köyü**'nü geçip **Semizce Köyü**'nü de geçtik. Bu ikisinde hanlar, bakımlı haneler, cami ve imaretli ve kurşunlu binalar var, onları ve hanları bizim canlar geçip Semizce karşısında,

Altınçayırı menzili: Bu mahal Çirmen sancağı toprağıdır. Gerçekten de altın çayırıdır. Öyle yeşil otluk, yoncalık, lâlezâr, çemenzâr, verimli zemin ki bir gecede bütün küheylân atlarımız cüsse sahibi oldu. Oradan doğuya doğru,

Hırmenli Kasabası menzili: Çirmenli sancağı temiz toprağındandır ve nahiyedir. Tamamı 200 haneli kasabacıktır. Bir camii var, kapısı üzerindeki tarihi budur,

Sâlikî dedi o demde tarih:
Hasılı cami-i rûşendir bu *Sene [1021/1612]*

Gerçekten de imaret, mescit ve medreseli şirin camidir. Bir ban'atlı minaresi var. Bir hamamı ve yetecek kadar dükkânları var, ama kale gibi elli ocaklı, çeşitli avlu haneli, develikli ve at ahırlı büyük bir hanı var. (---) tarihinde (---) (---) veziri (---)

(---) yapısıdır, ama katı iyi yerinde konuk sarayı bir handır, daim ola.

Bu hanın güney tarafında dağlar içinde Osman Baba'nın büyük tekkesi vardır. Oradan yine doğu tarafına nice bakımlı köyler geçerek,

Mustafa Paşa Köprüsü Kasabası menzili: Çirmen sancağı toprağında Meriç Nehri kenarında bir bağlı, bahçeli ve 700 adet kiremit örtülü bakımlı hanelerdir.

Tamamı yedi mihraptır, ama büyük köprü başında (---) camii, selâtin camii gibi aydınlık bir camidir. Avlunun yol üzre olan kapının üst eşiği üzerinde Karahisarî Hasan Çelebisi hattıyla beyaz mermer üzere sihir gibi yazılı güzel tarihtir:

H[âz]e'l-mescit üssise ale't-takvâ

Sene [921/1515]

Bu camiin imareti, sıbyan mektebi, hanı, hamamı ve çarşı pazarı tamamen has kurşun ile örtülü bakımlı bir hayrattır ki Süleyman Han zamanında Koca Mimar Sinan yapısıdır, ama minaresi ve camii gayet sanatlıdır. Ziyafet evi imaretinde daima gelen gidenlere nimeti boldur.

Meriç Nehri üzerinde on iki göz büyük köprü Koca Lala Mustafa Paşa hayratıdır. Rumeli diyarında memhur olan sanatlı köprünün biri de bu büyük köprüdür ki her kemeri gökkuşağından nişan verir köprüdür. Sanatlı tarihi budur:

Bildi merhûm Mustafa Paşa
Köprüdür fi'l-hakîka bu dünyâ

Göçdü merhûm dediler tarih:
Köprüden geçdi Mustafa Paşa

Sene [858/1454]

Hattâ Süleyman Han Budin gazasına giderken,

"Lala iyi köprü bina eylemişsin. Bize ihsan edersen geçip gazaya gidelim" deyince yaşlı ebleh çiftçi,

"Padişahım! Allah gazanı müyesser ede. Dönüşte geçen gazilerin *[148a]* sevabı padişahımın olsun" deyince hemen Süleyman Han o an köprüden saparak kendini atıyla Meriç Nehri'ne vurdu. Solak kulları, kadrince, Süleyman Han'ın yanınca üzengiden

ayrılmayıp hepsi birden karşı tarafa geçince Süleyman Han bu beyti mırıldanır. Beyt:

Minnet ile kokma gülü al eline süseni
Geçme nâmerd köprüsünden ko aparsın su seni

derler. Meğer o zamanda Süleyman Han rikabında (üzengisi yanında) bütün peykler önden gidermiş, yeniçeri solakları arkadan gidermiş.

Hikmet; o gün aslâ peykler hünkârın üzengisinde bulunmayıp hepsi köprüden geçerler, ama solaklar hünkâr ile suya girdiklerinden hoşuna gidip bütün peykleri ileri kovup solakların rikabında gitmesini ferman ederler. Ondan sonra köprü sahibi Mustafa Paşa gözden düşüp Anadolu'da ve Gebze'de cami ve imaret yapmak ile ömrü geçer. *Allah rahmet eylesin.*

Nice hayrat ve hasenatlarına rast gelmişiz ama bu Edirne yakınındaki köprünün benzeri yoktur. Meğer ki Hersek diyarında bir göz Mostar Köprüsü ola. Bu köprüden paşa efendimiz geçip Edirne'ye gitti. Hakîr saltça kalıp üç kölemle güney tarafa (---) saatte bakımlı köyler geçerek,

Hırmen Kalesi, yani Çirmen sancağının özellikleri

İsimlendirilmesinin sebebi odur ki Hazret-i Zekeriyya peygamberliğinde Edirne sahibi İdrivne Kral Zekeriyya Nebî'ye iman getirip tacını, tahtını, bahtını terk ederek bu Çirmen ensesinde büyük bir tapınak yaparak sevabını Zekeriyya Nebî'ye bağışlar. O büyük tapınakta oturur idi.

Bu İdrivne Kralın bir kızı yaşayıp ismine Çirmene derlerdi. Latin dilinde çirmen ve sirmene dünyayı terk etmişe derler. Bu Sirmene krale babası İdrivne kral için bu mahalde bir kale yaptı. İsmini Çirmene koydular. Ondan galat olarak meşhur oldu.

767 [1364-65] tarihinde Gazi Hudavendigâr vezirlerinden Timurtaş Paşa Rum keferesi elinden feth etti. Bütün gaziler bu kaleye Çirmen dediler. Zirâ nice bin adet Müslüman askerler çirmenip geçtikleri için Çirmen dediler.

Hâlâ Rumeli eyaletinde sancakbeyi tahtıdır. Beyinin hâssı (---) (---) akçedir. Ve sancağında toplam (---) adet zeamet vardır. Ve hepsi (---) adet timardır. Savaş sırasında beyinin sancağı altında kanun üzere cebelüleri ile (---) silâhlı asker olur. Lâkin

bazı zaman bu sancak Özü eyaleti muhafazasına memur olurlar. Zira o taraflara yakın sancaktır.

Kalesi Meriç Nehri'nin karşı tarafında bir bayır başında dörtgen şeklinden uzunlamasına bir Şeddadî taştan Ferhad yapısıdır, ama iç il olduğundan cebehanesi, dizdarı ve neferatları yoktur. Ve kısım kısım surunun nice yerleri yıkılmıştır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve 150 akçe kazadır ve (---) adet köyleri vardır. Kadıya senede adalet üzere beş kese olur, ama müftüsü ve nakibi yoktur, ama ayanı ve eşrafı çoktur. Sipah kethüdayeri, alaybeyi, çeribaşısı, yüzbaşısı, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdârı, subaşısı, şehir naibi ve şehir kethüdası vardır.

Şehri bir düz geniş yerde bağlı ve bahçeli sekiz mahalle ve 800 adet kırmızı kiremit ile örtülü bakımlı hanelerdir. Bütün evlerinin pencereleri kuzey taraftaki verimli yeşillik sahraya bakmaktadır. Tamamı (---) adet mihraptır. Evvelâ bunlardan Paşa Sarayı yakınında,

...............(1.5 satır boş) ....

Bunlardan başka toplam (---) adet mescitlerdir. Hanı, hamamı ve yetecek kadar dükkânları var ama medrese, aşevi imareti yoktur. Ancak sıbyan mektebi çoktur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[148b]*

Oradan yine doğu tarafına Meriç Nehri'nin karşı tarafında,

Hamza Baba Tekkesi: Anayol üzerinde bir Bektaşî Tekkesi içinde gömülü Âl-i Abâ âşığı zattır. Gelen geçenler çerağına adaklar korlar. Oradan yine doğu tarafa,

Ulu şehir, büyük sur, yakın belde, hastalıkları gideren ve rahatlık veren, kötü işli sapık İdrivne Kral yapısı, yani ikinci taht merkezi, güzel belde, eski kale Edirne şehrinin özellikleri

Allah kötülüklerden korusun.

Edirne olayının sebebi: Rum tarihçileri ve mükteli sözler söyleyenler tek tek bütün yeryüzünde olan olayları bu yüzden yazdılar ki; ilk defa yeryüzünde mesken edinen Hazret-i Âdem Safî'dir. Muhammed b. İshak'ın görüşüne göre, Hazret-i Âdem Nebî'den Peygamber Efendimizin doğumuna gelinceye kadar 6.750 sene olup bu ikisinin arasında 124.000 peygamber gelmiştir, ama Peygamber Efendimizin doğumundan 5.590 sene önce İkinci baba

olan Hazret-i Nuh Necî *aleyhisselâm* gelip onun gemisiyle Tufan'dan kurtulanları yeryüzü imar olsun için bu dünya yüzüne yaymıştır.

Önce Kalimon Hekim'i Mısır toprağına gönderdi. Tufan'dan evvel yapılan Ehram Dağları dibinde yerleşip çocuklarının çocukları yayılarak Mısır ülkesini ve Hasan arzını imâr ettiler. Büyük oğlu Mısrayim eski Mısır'ı imâr ettiği içn Mısır dediler. Mısrayim ölünce 70 adet evlatları kaldı ve Musul'da Hazret-i Nuh'a geldiler. Nuh Necî de bunların yetmişine birer ülke gösterince bunların her biri birer başka ülkeye gittiler, ama Sırfâyil adında bir oğlunu hayr dua ile Rum'a gönderdi. İlk defa Rum'a ayak basan bu Sırfâyil'dir.

Evvelâ bu Edirne toprağına gelip gördü ki Nuh Tufanı'nın dalgalarından yerle bir olmuş yapılar gördü. Onlara taaccüp edip nice günler o harap yerde kaldı. Latin tarihine göre, "Tufan'dan kalan yapı Edirne'nin Zindan Kulesi tarafıdır" derler.

Bu Edirne zemininde Sırfâyil durmayıp Firav adında bir oğlunu koyarak kendi Sofya'yı imâr etmeye gitti. Tâ Hazret-i Süleyman asrına dek bu Firav adındakinin çocuklarının çocukları Edirne toprağında yerleştiler.

Daha sonra İstanbul yapıcısı Alina kızı Makedone bu Edirne'yi imar etti. Ondan Hazret-i İsâ zamanında Rum krallarından İdrivne adında bir kral büyük bir kale yaptı.

Bu, onun ismiyle isimlenen güzel bir kale oldu. İdirven'den bozma Edirne adıyla meşhur olup Bulgar ve Sırf taifeleri elinden nice ban ve hersek kral ellerine girip günden güne eyle bayındır oldu ki dört tarafı üç günde dolaşılırdı.

Daha sonra Sırp taifesi Rum keferesine galip gelerek Kostantin Kalesi'nin dış kalesi ki Silivri Kalesi'nden tâ Karadeniz kenarında Terkoz Kalesi'ne varır dört kat kale ve dört kat hendek idi. Bu kadar büyük yapıyı Sırp kralı yıktı. Ancak hâlâ bakımlı kalan bu İstanbul'un bu iç kalesi kaldı. Sırp kralı İstanbul'dan bu kadar ganimet malları aldı.

Zaferle dönüşte Edirne şehrin de Rum kavmine rağmen yağmalayarak ateşlere yaktı. Hesapsız bol mallar ile bütün Sırp kefereleri doyum olup taht merkezleri olan Sofya şehrine gittiler.

Ondan sonra yine Rum keferelerinden Kavala Kalesi sahibi Filikos oğlu Kavala'da büyük bir hazine buldu. O çok mal ile düşmana rağmen var kuvveti pazuya getirip Edirne şehrini o ka-

dar imar etti ki bütün dünyada İdriv ban adıyla meşhur olmuş bir imaristan idi.

Bir daha Hıristiyan milletlerden bir kral istilâ etmesin için bütün Hıristiyanların olumlu görüşleriyle Kudüs-i Şerife vakf eyledi. Her sene bu Edirne'den Kudüs'e yedi milyon altın gönderirler idi. Bu anlayışla Hıristiyan milletlerden biri Edirne'ye tamah etmeyip öyle imar oldu ki sanki Macar diyarında Kaşa şehri gibi ve İrem Bağı'na benzer Peçevî Sirem gibi oldu. Amma *"Tedbir kuldan, takdir Allah'dandır"*. Kârhane sahibi mutlak ve muhtar fâil Allah'ın hikmetinden haberleri yok idi.

Sonunda Hicret-i Nebeviyye'nin (---) si tarihinde *[149a]* Osmanoğulları'nın ortaya çıkışında Rum âlimleri, tefsirci, hadisçi, bütün vaiz ve nasihatçılarında genellikle *"Elif lâm mim. Rum(lar), yenildi. En yakın yerde..."* [Rum, 1-3] âyetinin yorumları Rumeli toprağında İrem Bağı Edirne'dir, diye ümmet-i Muhammedi ve Müslüman askerleri fethine teşvik ederdi. Hak suretinden görünüp Edirne'ye ve başka sapık krallara elçiler gönderip yollarını, bellerini ve geleneklerini görüp gelirlerdi.

Tâ ki (---) tarihinde Orhan Gazi saltanatında Bursa Rum keferesi elinden feth olup Edirne şehrinin de fethine çalışıp ikinci taht merkezi olmasına karar verildi.

Bizzat Hacı Bektaş-ı Velî huzurunda gülbâng-ı Muhammedî çekilip Fâtiha okundu. Bizzat Hacı Bektaş-ı Velî 300 fukarasıyla ve 70 nefer İslâm askerinden Ece Yakub, Haladere, Yalvac Dede, Kara Mürsel, Kara Koca, Kara Hoca ve Kara Evren adlı gaziler Kapıdağı'ndan sallar ve kelekler ile *Bismillah* ile Rumeli'ye geçtiler. Gece baskınları yaparak ilk önce İpsala'yı feth edip ilk cuma namazını orada kıldıkların "ibtidâ salâ"dan bozma İpsala derler. (---) tarihinde feth olan Rumeli toprağında bu kaledir. Orhan Han zamanı, Orhan Gazi oğlu Süleyman Şah eliyle.

Sözün kısası, yedi senede Müslüman gaziler 70 pâre şehir ve sağlam ve dayanıklı kaleler feth ettiler. Sonunda Süleyman Şah bir turnaya şahin salıp av almaya atıyla seğirtirken tekerlenip vefat edince bütün küffâr kızıl yumurta boyayıp sanki şenlik ettiler.

Onun ardınca Gazi Murad Bey Edirne altına ve İstanbul altına varıncaya kadar baskınlar, çapullar ve yortumlar bırağıp kötü işli küffarı Edirne'den dışarı çıkarmaz olup her zaman gaziler ile

çok mallar alıp yine esenlikle İpsala'ya kaytavul ederdi (dönerdi).

Tâ ki (---) tarihinde Gazi I. Murad Han müstakil padişah olunca *"Bismillah,* İdrivne gazasına niyet" deyip yedi yerden gayret kılıcını kemerine bağlayıp Tatar ve Moğol-ı Rum'dan 170.000 asker toplayıp Edirne Kalesi'ni kuşattı. Dört taraftan gelen yardımlarını kılıçtan geçirip kale içinde sığınan yeri cehennem olası küffar,

"el-Aman ey Osmanoğlu askerinin güzidesi!" deyip kaleyi aman ile vererek nice bini Sofya tarafına, nice bini İstanbul'a gitti. Tanrı'ya hamd olsun 762 [1359] tarihinde bizzat Gazi Hudavendigâr Edirne Kalesi'ni, (İstanbul'dan (---) sene önce, ama İstanbul fethi 857 [1453] senesidir) feth edip orada yerleşti ve Edirne ikince taht merkezi oldu. Dünyanın sonuna kadar Osmanoğlu elinde daim ola, *âmin yâ Mu'in.*

İkinci taht merkezi Yunan Edirnesi'nin durumu: Yunan kavminin ikinci taht yeridir, ama Alman diyarının ve Kızılelma ülkesinin kapısıdır. *İnşaallahu Taâlâ* "Ganim" kelimesinde Kızılelma da feth olur. Nitekim Edirne o diyarın kilididir. Osmanoğlu tarafına kapıları açıktır. Onların da fetihlerini veren Rabb-i Sübbûh'dur.

Nitekim Alman Kızılelması Budin, Macar Kızılelması Estergon ve Orta Macar Kızılelması olan İstolni-Belgrad feth oldu. Yüce Tanrı İspanya Kızılelması'nı da nasip ede, *âmin, Seyyidü'l-Mürselîn hakkına.*

Budin, Belgrad ve Edirne gibi gaziler yurdu büyük şehirler elimizde iken inşaallah "Ganim tarihinde Kızılelma, Paris, Kurtuba, Lonçat, Beç, Prag, Donkarkız, Danimarka ve Felemeng'e varıncaya kadar feth olup bu 87.000 mil dünya yüzünde Hıristiyan milletlerden bir kefere kalmayıp tamamen ümmet-i Muhammed ile bu âlem arsası dopdolu ola" diye Muhyiddinü'l-Arabî işaret buyurmuşlardır.

"Bütün Hıristiyanlar Yeni dünya bulunup oraya gidip Hıristiyanların cehennem yurtları ola" diye rumuz ehlini uyarmışlardır.

Hemen Cenâb-ı İzzet Osmanoğlu elinde olan belde ve kalelerimizi imar edip Müslüman askerler ile dolu olup Muhammedî haşmet daha da artsın. Dünyanın sonuna kadar Osmanoğlu devleti ebedî olup üç belde; Bursa, İstanbul ve Edirne sonsuza kadar dünya felâketlerinden korunup devamlı bakımlı ve şenlikli ola. Beri taraftan,

Edirne Kalesi'nin görünüşü ve şekilleri

Evvelâ Edirne Kalesi, zemini bir cins topraklı yedi adet bayırlar arasında bir geniş kırlık *[149b]* vadide kurulmuş eski bir kaledir. Evvelâ Eskisaray zeminine Çullubayır, derler, ikincisi Murad Bey bayırı, üçüncüsü Aşağı saray meydanında Yassı bayır, dördüncü Hıdırlık bayırı, beşinci Kadirî Tekkesi yakınında Kurt bayırı, altıncı Eşe Kadın yakınında Sirkeci Sultan bayırı, yedinci Kıyık bayırı. Bu yedi bayırlar küçük dağlar kadar yüksek ve havadar amber kokulu pâk topraklı tepelerdir.

Bunlardan başka yedi adet özler içinde Edirne imaristanı deniz gibi dalga vurup gülistan hıyabanı içinde çalkanıp durur. Bu imaristanın fırdolayı çevresi tam beş fersah gelen büyük bir şehirdir, ama kalesi bu derece geniş değildir.

Edirne Kalesi'nin temellerinin atılması: Yukarıda yazılan beş fersah genişlikte alanı olan büyük şehrin ta ortasında İdrivne kral yapısı dörtgen şekilden batıya doğru uzunlamasına Şeddadî yapı gibi bir taş yapı, sanki usta Ferhad işidir. Duvarları öyle sanatlıdır ki bir sıra kırmızı renkli tuğla ve bir sıra yontulmuş taş ile yapılmış sağlam ve dayanıklı kaledir. Duvarının temeli yer altında 12 arşın derinliktedir. Surunun boyu tam kır melik arşınıdır. Bütün çevresinde küçük ve büyük 160 adet Kaf Dağı kulesi gibi sağlam burçlardır.

Ama bu kale dört köşe olarak yapıldığından her köşesinde birer sağlam ve dayanıklı duvarlı kuleler vardır. Evvelâ Ağaçpazarı köşesinde kuzey tarafa bakan **Kaplı Kule**; içinde cebehane olmak ile en tepesi tahta ile kapalı olduğundan Kaplı Kule derler.

Ondan güney yönüne Meriç Nehri kenarında **Manyas Kulesi,** Kahkaha burcu gibi bir sağlam hisardır.

Bir köşesinde **Zindan Kulesi** vardır ki yine Meriç Nehri kıyısına, kıble tarafına bakar borçlu burcudur ki bütün borçlu, katil ve ortadan kaldırılması gereken yol kesiciler bu Zindan Kulesi'nde hapsedilmişlerdir. "Nuh Tufanı'ndan önceden kalan eski kule budur", diye kule üzerinde Latince olarak İdrivne Kral bu kulenin tarihini yazıp tamir etmiştir.

Dördüncü köşesinde doğu tarafına bakar Üçşerefeli yakınında Ekmekçiler köşesinde **Makedone Kulesi,** bu hepsinden büyük ve sağlam yüksek kuledir.

Bu dört köşede olan büyük kulelerden başka küçük ve büyük dört köşe yapı güzel kulelerdir. Bütün çevresi 12.000 adet beden dişleridir. Ve her bedende birer mazgal deliği vardır. Eski zamanda fırdolayı çevresinde hendeği var imiş. Hâlâ yapı kalıntıları görülmektedir. Hattâ Manyas Kulesi'nden tâ Zindan Kulesi'ne varıncaya kadar Tabahane taraflarında Arda, Tunca ve Meriç nehirleri hendek içinden akarmış, ama hâlâ Osmanlılar elinde iç il olduğundan tehlike ve korkudan uzak olup göz yumula yumula derin hendeklerine çöp, toz ve toprak doldurarak hendeği kaybolmuştur. Üzerine dükkânlar, han ve imaretler yapılarak kalenin iki tarafı yapılardan görünmez olmuştur. Ancak Zindan Kapısı tarafı ve Ağaçpazarı semtinde iki taraf kale duvarları görünmektedir, ama biraz tamir isteyen harap eski bir kaledir.

Surunun çevresinde toplam altı adet kapı vardır.

Evvelâ doğu tarafına **Balıkpazarı Kapısı.**

İkincisi yine doğu tarafına **İğneciler Kapısı.**

Üçüncüsü **Zindan Kapısı.**

Dördüncüsü **Manyas Kapısı,** bu iki kapı güney tarafa Meriç kenarına açıktır ki Meriç Nehri'nden su alınır.

Beşinci kapı **Mihal Kapısı** kuzey tarafa açıktır. Bu kalabalık kapıların hepsi ikişer kat demir kapılardır, ama kale fırdolayı bir kat sağlam hisardır, diğer kaleler gibi ikişer üçer kat değildir.

Ama bu kapılardan başka daha sonra kalenin nice duvarlarını delip nice uğrun (gizli) kapılar yapmışlar. Meselâ biri Ali Paşa Çarşısı içine **Uğrun Kapı'**dır.

Edirne Kalesi fırdolayı tam 6.000 adımdır. Selânik kadar büyük kale değildir. Bu büyüklükte olan kale içinde toplam 14 mahalle vardır. Güleşçiler Tekkesi yakınında üç adet Müslüman mahallesi vardır. Ve bir Müslüman mahallesi Topkapısı iç yüzündedir. Gerisi on mahalledir.

Kale içi Rum kefereleri ve Bekrî meyhaneleri ile süslenmiş bir kaledir. Tâ fetih sırasında böyle *[150a]* sulh anlaşması olmuştur. Geri kalan bütün Müslümanlar dışarıda, büyük şehirde bağlı ve bahçeli büyük evlerde oturmaktadırlar, ama kale içinde bağ ve bahçe yoktur. Kat kat evleri havlısız kasvetli, sıkıcı evlerdir, ama Müslüman haneleri biraz geniştir. Tamamı kırmızı kiremit ile örtülü evlerdir.

Kale içinde tamamen sadranç nakşı döşenmiş 360 adet anayollar vardır ki bütün anayolları baştan başa büyük taşlar ile eski

tarz kaldırım döşelidir. Diğer yapıları "külliyat"ta anlatılacaktır.

Ama bu Edirne Kalesi'ni ve taşra şehrini üç adet derya gibi büyük nehirler kuşatıp şehrin çevresinden akarlar.

Edirne şehrindeki üç nehrin anlatılması: Evvelâ Edirne beldesinin doğu tarafında, **Tunca Nehri** akar. İlk kaynağı Kızanlık ve Niğebolu sancağı hududunda Torbakotran Dağları'dır. Oradan toplanıp Kızanlık Kasabası yakınından kıble yönüne doğru akarak Edirne içinde Hünkâr Bahçesi çevresini dolaşarak Saraçhane Köprüsü altından geçip Mihal Köprüsü'ne varır.

Arda Nehri: Edirne şehrinin güney tarafında (---) (---) (---) (---) dağlarından gelip Mihal Köprüsü'nde Tunca Nehri'ne katılır.

Meriç Nehri: Edirne şehrinin batı tarafında dört konak yerde Samakov Dağları'ndan, Köstence ve İhtiman Dağları'ndan gelir. Bu da Mihal Köprüsü altında Tunca Nehri'ne ve Arda Nehri'ne karışıp derya olur.

Meriç Nehri'nin Edirne şehrine faydası azdır, ama Tunca Nehri ve Arda Nehri Edirne şehrinin dört tarafında olan yetmiş adet adalar içindeki bağ ve bahçeleri, şebekeli bahçe ve bostanları ve bizzat cennet bahçesi olan Hünkâr Bahçesi'ni Tunca Nehri sulayıp, şebboy gülistanı ve menekşe bostanı hayat pınarı Tunca ile bütün ağaçlar ve meyve ağaçları taze can bulup sanki her İrem Bağı Konya'nın Meram'ı olur. Tunca Nehri tâ bu derece hayat pınarıdır.

Arda Nehri de yine arı bir saf sudur. Bu gülistan ve bostanlara faydalıdır. Şehre faydalı değildir.

Bu üç büyük nehir Mihal Köprüsü altında deniz gibi olduklarında şehir etrafında olan adalar içinde nice yüz bağları bostanları sel olup harap eder. Eski bilginler; "İşin sonunda bu üç büyük nehir Edirne şehrinin helâk olmasına sebep olalar" diye kafesli kapı üzerinde Latin dili ile yazmışlardır.

Münasip hikâye: Daha Edirne şehri, yerle bir olası küffarın elinde iken Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî Bursa şehrinde bir alay büyük evliyâullah ile danışıp konuşurken söz sırasında buyururlar ki,

"İdrivne şehrini üç büyük ejderha nehir kucaklayıp İdrivne beldesini helâk etmek isterler. sonunda sulara gömerler, ama 762 [1361] tarihinde Osmanlılar eline girip İslâm ülkesine ilave ola-

caktır. Ayâ bizden Edirne'ye kim gider ki orada hazır olup üç su bir olup taşarak geldiklerinde dua etsin ve o dua sebebiyle sular teskin ola?. Fetihten sonra İdrivne şehrinde büyük tekke sahibi ola" buyurduklarında hemen Sefer Şah Sultan:

"Padişahım, eğer emir buyurursanız bu kemter kul ve hakîr gidelim" deyince hemen Bektaş-ı Velî Sultan,

"Hak mübârek eyleye!" diye Sefer Şah'a post, sancak, çerağ, def, kudüm, kalem, nakkare, zil, boru ve sadem, seccade, hırka, sof elbise, sofra, gülbâng ü biat-ı perem ve kırk kerem sahibi halife verip Sefer Şah Sultan'ı Rum ereni olmaya lâyık görür.

Mecliste gülbâng-ı Muhammedî çekilip Hazret-i Pîr'den Sefer Şah izin alır. Menzilleri dürerek ve merhaleleri uçarak Edirne şehrine sancak kaldırıp def, kudüm ve davulunu dövdürüp erre tevhid ü tezkiri ile borularını çalarak Edirne içinden geçtiklerinde bütün Hıristiyanlar parmaklarını ağızlarına götürüp hayrette kalırlar. Sefer Şah Sultan bu hâl ile tevhid-i sultanî ederek Hıdırlık adlı yerde yerleşir, sabah ve akşam tevhid ve zikir ile tevekkül kapısında kanaat kâfı ile fakirlik er çilesini çekmeye devam ederler.

Tanrı'nın hikmeti iki aydan sonra Edirne şehri içine üç büyük nehir ansızın gelip *[150b]* deniz gibi olup coşarak nice bin sarhoş küffârı boğdu, kimini nâhoş ederek şehrin bağlarını, bostanlarını ve gülistanlarını harap etti, nice bin hanelerin toprak edip günden güne üç nehir sakinleşmeyip daha da artmaya başladı. İşin sonunda sapık Monka Kral şehirden kaçıp cehennemde durmaya karar verdi. Bütün iş erlerini başına toplayarak danışıp,

"Aya! Böyle büyük şehrim elden gidiyor. Buna ne ilaç eylesek" derler. Sonuçta namazgâh taraflarındaki yeşil alana hendekler kazarak kurtulduk sanırlar. O gece gök gürlemesi ve şimşek olup üç adet nehir Ceyhun, Seyhun ve Fırat gibi dalgalanıp şehrin imâr kalan yerlerini de seller altında bırakıp evlerini ve kiliselerini harap eti. İşin sonunda bütün küffar dediler ki,

"Şu şehrimize bir alay Muhammedî dervişler gelip şu Hıdırlık Dağı'nda her gece uyumayıp boru, düdük ve davul çalarlar. Onlar çok gezip çok yaşayıp çok bilirler. Onlardan bu şehrimizin durumunu bir kere soralım. Görelim ne derler ve bu sulara ne çare ederler" diye Sefer Şah Sultan'a haber gönderdiler. O zat da Hızır Dede'yi ve diğer fukaraları alıp Bektaş-ı Velî töresi üzere sancak kaldırıp def ve kudümlerini döverek tevhid-i erre

ederek Monuka Kral huzuruna gelip çekinmeden her biri tertiplice dizleri üzerine edep ve haya üzere oturdular. Monuka Kral bunlara hayli ikram ettikten sonra,

"Hoş geldiniz!" deyince Sefer Şah,

"Hoş bulduk!" dedi. Kral,

"Bu üç su pek taştı ve bütün adamlarımız şaştı. Sahip olduğumuz bütün emlâkimiz ve bütün kiliselerimiz toprak oldu. Bu içler acısı hâl neye varır?" dedi. Sefer Şah,

"Allah emriyle buna çare kolay bir iştir. Bu sulara akma desem akmaz. Ancak sizden tam 3.000 adamın Hazret-i Muhammed dinine girmesi gerektir ki bu sular akmayıp durgunlaşa" dediğinde hemen toplantıda hazır olan küffârlar hep birlikte,

"İsâ ve Muhammed Allah'ın kulları ve peygamberlerdir. 3.000 değil 10.000 kadar adam içten gelerek imana gelelim. Yeter ki şu boğulmaktan kurtulalalım!" diye yemin billah ve kasem tallah ettiler.

Derhâl Sefer Şah Sultan bütün fukarasıyla tevhid-i sultanî edip Mihal Köprüsü adlı yerde üç nehrin birleştiği yere vardı. Orada iki rekât namaz kılıp eline asasını alıp yine tevhid ederek deniz gibi üç adet nehrin üstüne postunu döşedi. Elindeki asa ile her nehre birer kere vurup,

""Ey nehirler! Kahhâr olan Allah hakkı için durgunlaş(ınız)" diye asasıyla vurunca Yüce Allah'ın emriyle üç adet deniz gibi büyük nehirler o an mahvolup birer küçük ark kadar akmaya başlayınca,

"Yâ mübârekler, birer birer coşarak gelin" diye dua edip elini yüze sürdü.

Hemen bütün küffâr bu büyük nehirlerin bu şekilde kerametle durgunlaşıp Sefer Şah'ın deniz üzere seccade döşeyerek namaz kıldığını gördüklerinde bütün hazır olan küffar ve kötü işli murdar kral ile derhâl el kaldırıp bütün ruhbanlarıyla İslâm'a geldiler. İslâm ile şereflenmeyenleri kendileri kırıp kılıçtan geçirdiler.

Tanrı'ya hamd olsun Edirne şehri savaşsız Müslüman oldu. Ara sıra Bursa'dan İslâm askeri gelerek Edirne'de Monuka Abdullah'a buluşurdu. Yine hâkim Monuka Abdullah idi. Nice müddet ömür sürüp Sefer Şah Sultan'dan fakirlik cihazını kabul etti. Daha sonra Sefer Şah Dede 761 [1360] tarihinde öbür dünyaya göç etti. Mihal Cisri yanında Ortaoda'da bir tekke içinde gömülüdür.

Zira kerametlerini gösterdikten sonra kendileri hemen vefat ettiler.

Daha sonra Belgrad'ın Sırp kralı, Sofya'nın Bulgar kralı ve Filibe'nin Destpot kralları bu Edirne'de Monuka Kralın Muhammed dinine taptığını duyup yer götürmez yerle bir olası küffârlar ile Edirne üzere geldiler.

Kudüs-i Şerif vakfı iken ahidlerinden döneklik ederek Edirne'de büyük savaş ettiler.Sonunda aman ile Edirne'yi istilâ edip Edirne içinde Sefer Şah keşif ve kerametiyle İslâm ile şereflenen canlar Gelibolu'ya ve İpsala'da Gazi Süleyman Paşa'ya *[151a]* gidip orada kaldılar.

Dinden dönenler ve imana gelmeyenler Edirne'de kaldılar. Yine üç kral Edirne'yi "Kudüs-i Şerif vakfıdır" diye İstanbul tekfuruna verdiler. Tekfur oğluna Edirne'yi verip zabt ettirdi, ama Cenâb-ı Bârî kâdirdir. *Allah bir şeyi yaratmak (halk etmek) dildiği zaman sebebini de hazır eder.*

Ne zaman ki Gazi Hudavendigâr yüce tahta oturdu, bu Edirne-'de Müslüman olanlar Murad Han'ı Edirne'nin fethine teşvik ede ede sonunda onlar İslâm askerinin öncüleri oldular. Edirne'yi Murad Han'a feth ettirmeye sebep onlar olmuştur.

Edirne şehrinin fethinin sebebi yine Hacı Bektaş-ı Velî'nin nefesi ve Sefer Şah Sultan'ın üç adet keşf ü kerameti olmuştur.

Gerçekten de günümüzde bu üç nehrin biri taşsa ikisi taşmaz, acaip sırdır. *Vesselâm.* Beri taraftan,

İkinci taht merkezi olan Edirne şehrinin eyaleti 25 adet hâkimlerini bildirir

Evvelâ Kanunî Süleyman Han yazımı üzere Edirne şehri, Rumeli eyaletidir, ama ikinci taht merkezi olduğundan bir hâkim müdâhale edemeyip bütün salb u siyaseti ve cürm ü cinayeti (çeşitli vergiler) Edirne bostancıbaşıları yönetimindedir. Zamanımızda Kırkayak Koca Sinan Paşa Edirne bostancıbaşısı olup gerçekten de Rumeli eyaletine varıncaya kadar yerlerde kırkayak gibi gezip hırsızı ve haramzâdeyi Hamele-i sevrin (dünyayı taşıyan öküz) boynuzunda ise de bularak hakkından geldiğinden Edirne eyaleti güvenlikli idi. Hâsları ve 700 tabileri var idi.

İkinci hâkimi; şer-i Resul tarafından 500 akçe şerif mollalıktır. Oradan İstanbul mollası olur. Yönetimi altında (---) adet

verimli köyler vardır ki bu köylerden mollaya senede 40.000 guruş olur. Bostancıbaşıya yine 40.000 guruş olur. Ve molla hizmetçilerinden rüus-ı hümâyûn ile dergâh-ı âlî muhzırbaşısı ve yeniçeri çukadarı vardır.

Üçüncü hâkimi; Hanefî meznebi şeyhülislâmı (müftüsü) vardır. Onun yönetimi altında Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî müftüleri "El-cevâb: Allahu a'lem-Allah bilir" demeye fetva başına insanlardan onar akçe alıp geçimlerini sağlarlar. Başka gelirleri yoktur.

Dördüncü hâkimi; bütün temiz soylu seyyidlere zâbit nakibüleşraftır.

Beşinci hâkimi; cârî narh üzere bütün çarşı esnafına ayak naibidir.

Altıncı hâkimi; sipah kethüdayeridir.

Yedinci hâkimi; dergâh-ı âlî tarafından bir oda neferatıyla yeniçeri çorbacısı zabittir. Daha önce tâ Gazi Hudavendigâr'dan Süleyman Han zamanına gelinceye kadar kırk oda yeniçeriler gece ve gündüz hazır olup muhafaza ederlerdi. Hâlâ Murad Bey Mevlevîhanesi harap olan yeniçeri odaları bellidir.

Sekizinci hâkimi; yeniçeri ocağından kale dizdarı, elli adet neferatı, yetecek kadar cebehanesi ve kırk pâre şahî topları vardır.

Dokuzuncu zabiti; şehir voyvodasıdır ki bostancıbaşı tarafındandır.

Onuncu zabiti; muhtesib ağadır.

On birinci zabiti; gümrük eminidir.

On ikinci hâkimi; haraccı ağadır ki 13.000 baş kefereden cizye alır.

On üçüncü zabiti; hane-i avarız ağasıdır.

Yazım sırasında bu bölge hane-i avarıza kayd olunmuştu. Her sene hane başına birer adam azeb askeri verip büyük alay ile toplam (---) tam silâhlı asker tuğları ile davullarını döverek İstanbul'a gelip ondan palaşkerma kayıklar ile Tershane-i Âmire'de donanma-yı hümâyûna hizmet edip altı ay deniz seferi eşerler.

Bunlar azeb taifesi levendleridir. Bu sınıfın sefer-i hümâyûnda işleri bütün kadırgalarda kürek çekmektir. Sırası geldiğinde de küreği bırakıp ceng ederler.

On dördüncü hâkimi; şahbender olan bedesten kethüdasıdır ki rüus-ı hümâyûn ile bütün sanat ehline hâkimdir. *[151b]*

Edirne camileri, yani Osmanoğlu selâtin camileri ve diğer camilerin anlatılması

Evvelâ Edirne şehrinin eski mabedgâh ve büyük ziyaret yerleri: Küffar elinde iken Hacı Bektaş-ı Velî izniyle Sefer Şah Sultan 300 adet fukarasıyla ilk defa gelip Hıdırlık adlı yerde konuk olup orada bir mescit yaptılar. Fetihten sonra Gazi Hudavendigâr onu genişletip Hudavendigâr Camii oldu.

Edirne halkı yanlış bilgilerince "Gazi Hudavendigâr Kosova gazasında şehit olunca devlet adamları kalbini Edirne şehrine getirip bu Hıdırlık'da yaptırdığı küçük camide defn ettiler" derler ama yanlıştır. Kosova Sahrası'nda Kelâb(?) Nehri kenarında yüksek bir türbe içinde Murad Han'ın kalbi gömülüdür. Melek Ahmed Paşa Rumeli valisi iken hakîri anılan türbenin bakım ve onarımıyla görevlendirmişti. İrem Bağı ettiğimden dolayı biliyorum. İşte bu şekilde Edirne'de ilk cami budur.

Yıldırım oğlu Sultan I. Mehmed Han Camii yani Ulucami'nin anlatılması: İlk temelleri Yıldırım Han oğlu Musa Çelebi'nindir. Daha sonra Musa Çelebi'yi, Çelebi Sultan Mehmed dünya devleti için şehit edip kardeşi Musa Çelebi'nin eksik kalan bu camiini Çelebi Sultan Mehmed tamamladı. Edirne şehrinin tâ tam ortasında irfan toplantılarının yapıldığı, ileri gelenlerin yuvası olan yerde yapılmış büyük bir camidir.

Üç kapısı var, iki yan kapı ve bir kıble kapısı var. Kıble kapısından ta mihraba varıncaya kadar uzunluğu 180 ayaktır ve genişliği 185 ayaktır. Ancak eski tarz üzere yapılmıştır. Cami içinde doğramalı kârgir sütun üzere dokuz Kisra kemeri üzree yine dokuz ibret verici kubesi vardır. Cami içinde öyle süs-püs askılar, sanatlı şeyler ve avizeler yoktur.

Bu camiin içi geniş olduğundan dışarıda avlusu yoktur. Hemen altı adet sütunlar üzre yedi kubbesi var. Ondan taşra anayol olduğundan avlusu yoktur.

Çarşı pazar içinde yapılmış olduğundan kalabalık cemaati sabah akşam boldur. (---) (---) Bir minaresi üç şerefelidir. Edirne şehrinde bundan ulu ruhaniyetli eski cami yoktur. Gerçi bundan evvel Mihal Köprüsü başında Yıldırım Han Camii vardır ama nursuz Timur olayında Yıldırım Han vefat edip bu Edirne'deki camii eksik kalınca onu da bu Çelebi Sultan Mehmed tamamlayıp sevabını babası Yıldırım Han ruhuna bağışlamıştır. Onun için bu Ulucami daha önce yazıldı.

Bu camide Hacı Bayram-ı Velî i'tikafa girerek çok ibadet edip nice yüz bin insanı vaaz ve nasihatlerle irşad etmiştir. Hâlâ mübârek kürsüleri teberrüken bir köşede durur. Bir kimsenin, o kürsüye çıkarak vaaz ve nasihat etmeye gücü yetmez. Zira erenler mekânıdır. (---) tarihinde Sultan Ahmed Edirne'ye geldiğinde bir fodul şeyh kendini göstermek için Hacı Bayram-ı Velî kürsüsüne çıkmak isteyince cami görevlileri engelleyip,

"Çıkmayın sultanım!" diye rica ederler.

Hemen inatçı şeyh kürsüye çıkarak *"Bismillah!"* demeye bile gücü yetmeden dili tutulup donup kalır. Nice kere konuşmaya niyetlenip başlamak ister ancak hüsrana uğrayıp kürsüden iner. O zamandan beri öyle kalmış büyüklerin mekânı bir kürsüdür, ama mihrabı ve minberi gayet sanatlı imam makamıdır. Ve köşe köşe yerleri birer seçkin şeyhe ibadet köşesidir.

Kuyumcular tarafındaki sağ kapıya on bir adet taş merdivenle çıkılır. Gece ve gündüz kalabalık cemaatten hâlî olmayan herkesin gittiği bir camidir.

Mihrâb önündeki İrem Bağı'nın içinde mesken edinen güzel sesli kuşların yanık sesleri namaz kılan cemamate hayat verir. O nurlu cennet bahçesi gibi bahçede ekili olan menekşe, lâle ve erguvanın güzel ve hoş kokusu cemaatin dimağını kokulandırır. Vakıf tarafından bu camiin nazırı olan mütevellîsi gül, sünbül, nesrin ve zanbak mevsiminde bütün saflar arasına nice yüz adet hokkaları (saksı, vazo) anılan çiçeklerle doldurarak nur dolu camii süsleyip nur camii iken içi ve dışı pür-nur olup misk kokulu olur.

Kıble kapının yüksek eşiği üzerinde *[152a]* celî Müsta'sımî hattı ile yazılı olan tarihi budur:

Sene sitte aşere ve semâne mi'e merhûmdur.

[816/1413]

Ondan sonra tamamlanan eski mabedgâh cami,

Hudavendigâr Gazi Murad Han oğlu Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'dir ki anlatılır

Evvelâ bu eski cami Mihal Köprüsü başında Meriç Nehri kıyısı yakınında Filibe şehri anayolu üzerinde bir düz geniş İrem Bağı gibi yeşillik içinde **Küpeli Cami** adıyla meşhur olmuş Yıldırım Han musallâsıdır. İsimlendirilmesinin sebebi odur ki nice Havernak kemerlerinin ortalarında usta mimar ve yapıcı

mühendisler güzel halkalar asmışlar. Onun için Küpeli Cami derler. Bu cami Timur olayında eksik kalıp Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Mehmed ve Yıldırım Han kızı Küpeli Sultan bir küpesini satarak babasının camiini tamamladıklarından Küpeli Cami derler. Kıble kapısı ve bir burmalı yiv yiv burma minaresi vardır. O kadar sanatlı değildir ve cemaatten gariptir. Zira yapıcısı vefat ettiğinden dürr-i yetim gibi yetim kalmıştır, ama has kurşun ile örtülü olan kubbeleri dayanıklı bir şekilde yapılıp güzel bina olmuştur. Ondan sonra,

Çelebi Mehmed Han oğlu
Gazi Murad Han Camii'nin özellikleri

Üçşerefeli adıyla meşhur olmuş bir camidir. Edirne şehrinin tâ ortasında büyük kalabalık mahallinde yapılmıştır Bu mabedgâhın ilk yapıcıları Yıldırım Han oğlulları İsâ Çelebi ve Musa Çelebi'dir.

Temellerini attıktan sonra iki kardeşini de devlet saltanatı için Çelebi Sultan Mehmed büyük cengler ile şehit etmiştir. Bu yüzden bu camiin temelleri ortada kalmıştır. En sonunda tamamlanması (---) tarihinde Çelebi Sultan Mehmed Han oğu Koca Murad Han'a nasip oldu, ama Edirne şehri değil bütün İslâm diyarlarına şan ve şöhret verdi.

Bu camiin toplam beş adet kapıları var. Her kapının yüksek eşikleri üzerinde eski tarz tezhipli celî yazılar ile Arapça tarihler vardır, ama gayet girişmeli muğlak yazı olmak ile yazılmadı. Adı geçen yüksek kapıların ikisi sağ ve solunda sağlam kapılardır. Üç adedi kıble yönüne açıktır. Orta kıble kapısı üzerinde celî yazı ile yazılı olan süslü tarihtir:

"Câmi-i Murâd b. Mehemmed Hân, sene tis'a bi-gayri elifin ve semâniye mi'e" [809/1405-06] yazılmıştır.

Bu kıble kapısından tâ mihraba varıncaya kadar cami içi uzunluğuna 100 ayaktır. Genişliği 250 ayaktır. Tamamı yapma (---) adet altı sütun üzre beş adet ibret verici mavi renkli kubbelerdir ki her biri felek kubbelerinden nişan verir.

Bu beş adet acaip ve garip kubbenin içine üstad nakkaş nice bin renkte, kırmızı, silû, laciverd, mavi, yeşil ve sarı renkli boyalar ile öyle ibret verici bukalemun nakışları yapmış ki çok dikkatle inceleyen bilge kişiler parmaklarını dudaklarına götürüp hayran olarak susup boyun bükerler. Sanki bu beş adet büyük kubbelerin

nakşını Nakkâş-ı ezel kudret eli ile çizmiştir. Behzad ve Mânî bir kıl ucu kadar cevher saçan fırçasını çekmede acizlerdir. Bilge kişilere gizli ve saklı değildir.

Bu beş kubbe içinde olan ibret verici nakışlar, bir kubbede olan boyalar ve bir kubbede olan resim tarhlarının durumu bir mavi kubbede yoktur. Bu ibret verici kubbeler biraz alçak olduğundan gayet rahat seyr olunur.

Mihrap ve minberinde çeşit çeşit sağlamlaştırıcı yüzükler ve ibret verici mermer halkalar ile bağlanmıştır. Müezzinler mahfili ve eczahân kürsüleri köşe köşe umk-ı mancuklar ile beyaz, siyah, kırmızı ve başka çeşit çeşit değerli taşlar ile süslenmiş, aynü'l-hûr (huri gözü) ve aynü'l-hirre (kedi gözü) taşları benzeri hurda taşlar ile bezenmiş büyük şeyhler makamı kürsüleridir.

Bu camiin sol tarafında olan kürsü üzere bir Kelâm-ı Kadim vardır. Zamanemiz hattatları ona benzer Kudret Kelâmını yazmaya güçleri *[152b]* yoktur. Öyle büyük Kelâmullahdır ki bu kürsü ancak onun için yapılmıştır. Okunması için başka dört basamak sofası vardır. İki adam yerinden kaldırmaya gücü yetmez. Tâ bu derece büyük Kelâmullahdır. Garaiplik onda ki hattat üstad bunu nasıl yazdı, asıl şaşılacak şey budur. O kadar hüsn-i hattır ki Allah'ın âyetlerinden bir âyettir.

Cami içinde diğer ibadethaneler gibi sanatlı avizeler yoktur. Ancak her karanlık gecede nice bin kandiller ile aydınlatılır, kandiller ve çeşit çeşit yaldızlı ve parlak şamdanlar vardır.

Dört tarafında eski tark küçük pencerelerin kıblesi dışında bir çiçeklik, güllük, lâle bahçesi var. Onda olan çiçeklerin hoş kokuları cemaatin beynini kokulandırır. Bunun da mütevellîsi vakıf tarafından cami içini saf saf fağfurî ve kaşî çini saksılar ile türlü türlü gül yapraklarını, menekşe ve reyhanları dizerler. Bütün namaz kılanların dimağları kokulanıp cemaatin camiden dışarı çıkacakları gelmez. Bu derece hoş kokulu bir camidir.

Bu güzel camiin avlusunun anlatılması: Bu ferahlık veren avlunun uzunluğu tam 100 ayaktır. Genişliği ise tam 200 ayaktır. Üç adet avlu kapısı vardır. Sağ kapısı ve kıble kapısı yedişer adet taş merdivenler ile çıkılır, ama sol kapısı merdivensizdir. Bu avlunun dört tarafında yan sofaları üzere 18 adet kırmızı renkte, yeşil, somaki direkler, zenburî, sarı sütunlar, ham mermerler ve bulut renkli direkler var ki 41 sene seyahat ettiğimiz diyarlarda benzerini görmedik. Upuzun çeşit çeşit direklerdir ki sanki her biri

bu camide Tanrı'ya dua ve ibadet etmeye el bağlamış direklerdir. Bunların benzeri sanki yeryüzünde İstanbul'un Süleymaniye'sinde ve Kudüs-i Şerif'in Mescid-i Aksâ'sında ola.

Bu anılan renkli sütunlar üzerinde tam yirmi adet mavi kubbeler vardır. Her biri alemleriyle avlunun etrafını süsleyip her bir kubbeler hübâb gibi alem olmuştur. Bunda da bir ibret verici seyirlik odur ki üstad Mânî nakkaş elinin ustalığını göstermek için bu yirmi adet kubbelere var kuvvetini sarf edip öyle kıl kalem vurmuştur ki bütün dünya ressamları seyrine gelip kıl kadar ayıbını bulamamışlardır.

Yirmi adet baş eğmiş kubbelerin içinde olan ibret verici bukalemun nakışları bir kubbede olan başka bir kubbede yoktur. Gariplik onda ki her birinin tarh ve tarzı ve renkli boyaları her birer kubbede başka başka şekilde resm olunmuştur. Bir acaiplik de odur ki 360 yıldan beri Edirne şehrinin kışının sertilğinden ve sıcaklığının aşırılığından hâlen bu kadar renkli boyaların renkleri değişime uğramamıştır. Sanki henüz Nakkaş-ı Ezel elinden çıkmıştır. Bütün ressam nakkaşların yaptıkları resimlerde nur yoktur, ama bu kubbeler baştan başa pür-nur olup bukalemun renkli çiçekleri sanki canlıdır. Ayna gibi bir tür cilalıdır ki parıltısı seyredenlerin yüzüne ışık vurur.

Bu avlunun dört tarafında olan pencereler üzerinde türlü türlü ibret verici yazılar ile kasideler yazılmıştır. Bu gönül açan avlu öyle ham mermerler ile döşenmiştir ki her küçük taşın uyuşup kaynaşmasına insan hayran kalıp sanki yek-pâre (tek parça) der. Bir oyulmuş taşın, diğer bir kesilmiş taştan bir karınca ayağı kadar farkı yoktur. Sanki bütün bu kadar çok taş yek-pâredir ve öyle parlaktır ki bütün insanların yüzlerini renkleri bellidir.

Yine bu avlunun ta ortasında kalabalık cemaate abdest tazelemek için Hanefî havuzu var, âbıhayat fıskiyelerinden fışkırıp akmaktadır. Bütün namaza niyet edenler ondan abdest yenileyip Yaratan'a ibadet ederler.

Bu avlunun dört tarafında dört rükn (direk) gibi dört adet yüksek minaresi var ki her biri göklere baş çekmiştir, ama sağ tarafında olan süslü minare üç şerefeli olduğundan bu camiye "Üç şerefeli" derler. Aşağıdaki bir kapıdan üç tane *[153a]* okuyucu müezzinler girip minareye çıktıklarında birbirlerini görmezler, seslerini işitmezler, her biri birer tabakaya çıkıp bâng-i Muhammedî ururlar (ezan okurlar). Keramet derecesi bir çeşit sanatlı ib-

ret verici, seyre değer güzel bir minaredir ki mimarî ilmine Aristo aklı ermez.

Sol taraftaki minare iki şerefelidir. Ve avlunun iki köşesinde minarelerin ikisi de birer tabaka burma burma ve şeşhane (altı yivli süs) ölçülü ibret verici minarelerdir. Sanki hepsi yek-pâre ezan haneleridir.

Bu benzersiz camiin bütün kubbeleri mavi renkli kurşun ile bir şekilde örtülüdür ki görenin aklı gider. İnsanın yapacağı şey değil bir çeşit acaip ve garip iştir. Kısacası bu camiin mimarisinin tatlılığı, inceliği, zarifliği ve temizliğinde benzeri yoktur. Yapıcı usta bütün becerisini sarf edip o usta bu camiin içinde ve dışında o kadar tasarruflar etmiştir ki felek atlasında öyle bir işçiliği hiç bir eski mimar etmemiştir.

Gerçekten de hayrat sahibi Koca II. Murad Han birinci tahta çıkışında Anadolu'da İzmir Kalesi'ni Kaydefâ soyu Rum kefereleri elinden feth ettiğinde bütün hazine ve defineleriyle ele geçirip o Karun hazinesini bu Üçşerefeli Camii'ne sarf eylemiştir. Bütün kubbelerinde olan ibret verici bukalemun nakışlarını yapan Acem Mânî'dir. Yiğitlik iddiası ile Acem'den 70 adet deve yükü renkli boyalar getirip yedi senede bu camiin duvar ve kubbelerini nakş edip masraf göstermiştir. Koca Murad giden masrafa bakmayıp her üstada haddinden aşkın bağışlarda bulunmuştur.

Bu camiin bütün taşları, ağaç kısımları ve diğer gereçleri hesap olununca bir miskal taşı bir altın olmuş, derler. Hattâ Timurtaş Paşa oğlu Elvend Bey bina emini imiş. Onların yazımı üzere bu camiin masrıfına hemen saf altın kısmından 7.000 kese İzmir malı sarf olunmuştur. Diğer saf gümüş ve rayiç gümüş masraflarını Tanrı bilir, demişler. Zira bağış kapısı açık olduğundan yedi iklimde ne kadar çeşitli bilimlere ve ustalıklara sahip yetkih ustalar var ise kerem kaynağı Murad Han'ın keremini görmeye gelip her biri bu camide birer ibret verici eser bırakmıştır. Onun için bu camiye nice kere girsen her bir girişte de nice çeşit sanatlar ve ibret verici resimler ve tasarruflar görürsün. Kısacası bu camiin anlatılmasında dil kısa ve kaleler kırıktır. Beyt:

Râ'eynâ camia'd-dünyâ cemî'â
Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâzâ[1]

---

1 Dünyanın bütün camilerini gördük / Ancak bunun benzerini görmedik..

türünden ibret verici bir camidir. Ondan sonra,

Gazi Murad Bey b. (---) (---) Han *(Allah'ın rahmeti ve acıması ona olsun)* **camiinin anlatılması:** O zamanda padişahlara bey derlerdi. Tâ Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u feth edip Akşemseddin hazretleri sultan dedi. İstanbul fethi için bütün Müslüman gazilere Okmeydanı'nda büyük ziyafet verip eteğine ekmek doldurup Muhammedî sofra başında Müslüman askerlere ekmek kanı dağıttığı için "hûn-kâr" dediler.

Fransa kralının kızını ganimette alıp Tershane Bahçesi'nde açılmamış bâkirenin bekaretini giderdiğinde yine Akşemseddin hazretleri latife yollu,

"Beyim bu gece yine hûnkârlık ettiniz, yani kan akıttınız" buyurdular. Hâlen o nefes ruh bulup Osmanoğulları'na sultan, hünkâr ve padişah derler, ama Acem diyarında Osmanoğulları'na kayser-i şah derler. Beri taraftan bu anlatacağımız camiin sahibi o Murad Bey'dir ki,

................(1 satır boş) ....

Ahsen-i mesâcid, derler. Daha önce cami olmak için yapılmamış idi. Celâleddin-i Rumî muhibbi, yani Hazret-i Molla Hünkâr muhibbi olmak ile bu güzel binayı iki kubbeli bir Mevlevîhane etmişti. Daha sonra içinde bir yolla kan oldu. Murad Han'a bu içler acısı durum yansıyınca mimar, yapı ustaları ve muallimler göndererek tekke içinden semâhane tahtalarını kaldırttı. Ancak bir peygamber minberi yaptırdı, yeşil renkli uzun bir minare inşa etti. İmam, hatip, müezzin ve diğer hizmetliler tayin eyleyerek sonradan cami olmuştur.

Uzunluğu 150 ayaktır. *[153b]* Genişliği 100 ayaktır. Zira kıble kapısından mihraba varıncaya kadar iki kubbe biri biri önündedir. İçinde aslâ ve kat'a sütunlar yoktur. Ancak iki yanında misafirhane dedikleri tevhanesi vardır. Gelen ve giden yolcular konaklayıp bu misafirhanede dinlenip güç kuvvet kazanırlar. Bir küçük aydınlık camidir. Bir yüksek tepe üzerinde inşa olunmakla mesire yeri bir camidir. Lâkin cemaati seyrektir. Mevzun minaresi gayet sanatlı safi kaşî çinidir. Edirne şehri içinde sanki yeşil renkli açık servidir. Dış avlusunda daha sonra Mevlevîhane inşa olunmuştur. *Vesselâm.*

Fatih Sultan Mehmed Han oğlu Bayezid-i Velî Camii'nin anlatılması: Edirne şehrinin kuzey tarafında Tunca Nehri kenarında ve bir yeşillik lâle bahçesi düz yerde dörk köşe duvar üzere bir büyük kubbeli gönül açıcı bir camidir. Ancak iki kapısı vardır. Sol taraftaki kutlu kapı padişahlara mahsus hünkâr mahfili kapısıdır. İkinci kapı kıbleye açılır büyük kapıdır. büyük kapının üst eşiğinde olan güzel tarihler bunlardır.

Yûseru'l-hayrâtu sultan Bayezid
Azze nasruhû dâme bi'l-kadri'l-celîl

Ammere li'l-hakkı hâze'l-mescidî
Lâ-cerem hakkâ lehû'l-ecrü'l-cezîl

Hâtifu kad kâle âme'l-ihtitâm
Camiün tarihuhû "Hayrun Cemîl"

Sene 896 [1491]

Ama *"hayrun cemîl"* lafzı Samakov şehrinde Malkoç Bey Türbesi kapısı üzerinde yazılmıştır. Allah bilir, yine Bayezid Han beylerinden imiş.

Ama bu Sultan Bayezid-i Velî Camii anılan kıble kapısından tâ mihrâba varıncaya kadar uzunluğu seksen beş ayaktır. Genişliği tam seksen ayaktır. Cami içinde aslâ sütunlar yoktur, ama hünkâr mahfili bu camiin sol tarafında (---) şeşhane harekân taşı on adet sanatlı sütunlar üzerinde bir fevkanî selâtin mabedgâhıdır. Mihrâbı ve minberi beyaz ham mermerden yapılmış bir imam makamıdır. Ve nice sanatlı avize ve kandiller ile süslenmiş ve kubbe pervazları da kandil tabakasıyla bezenmiştir. Bilâl-i Habeşî makamı, yani müezzinler mahfili gayet sanatlıdır.

Bu güzel mabedin kıblesi önünde tâ Tunca Nehri'ne varıncaya kadar İrem Bahçelerinden nişan verir bir türlü cennet bahçesidir ki diller ile anlatılıp kalemler ile yazılmaz. Bu cennet bahçeleri içinde yetişen çiçeklerin misk gibi güzel kokuları cemaatin dimağını kokulandırır.

Bu camiin sağında ve solunda, Gazi Murad Bey Camii gibi iki tarafında gelen giden yolcuların konuk ve yakın olmaları için konukevleri vardır. Pencerelerinden imama uyulur. Bazı vakitlerde

kalabalık cemaat olsa iki tarafta inşa olunan misafirhanelerde kalabalık cemaat Tanrıya ibadet ederler.

Bayezid Han-ı Velî Camii avlusunun anlatılması: Bu avlu beyaz ham mermer ile döşenmiş parlak ve cilalı ibret verici güzel bir avludur ki bütün cemaatin yüzlerinin rengi mermere insan yüzleri yansır ki ayna gibi bellidir. Tâ bu derece becerikli usta bu avlunun mermerlerine cila vurmuş ki zerre kadar bir toz parçası bir an eğleşmeyip pâk ve parlak durur.

Üç tarafında üç adet büyük kapıları vardır ve gayet yüksek boylu kapılardır. Bu avlunun dört tarafında yan sofaları üzerinde 18 adet düzgün sütunlar vardır. Her direği çok değerli uzun sütunlardır. Üstünde de 16 adet küçük kubbeler vardır. Toplam (---) adet pencereleri dış büyük avluya bakmaktadır.

Bu avlunun kubbelerinin içi, Üçşerefeli kubbeleri gibi nakışlı değildir. Hemen tamamı sade gözeli beyaz kubbelerdir. Bu avlu uzunluğuna ve genişliğine ikişer yüz ayak geniş avludur. Tâ ortasında bir abdest havuzu vardır ki şadırvanı havuz kubbesine fışkırır.

Dört adet yeşil renkli zümrüt gibi serviler var ki bizzat Bayezid-i Velî mübârek elleriyle diktiklerinden mübârek nazarları değip her biri göklere boy uzatmış misk kokulu uzun serserî servilerdir. Gariplik bu ki birbirinden boyda bosta, görünüşte ve tatlılıkta aslâ farkları yoktur. *[154a]* Birinin bir yaprağı, sürgünü ve dalları kıl ucu kadar baştan başa farklı değildir. Ta bu derece büyük mansurî ağaç servilerdir.

Bu avludan dışarı büyük avlunun temiz toprağı nice bin dut ağaçları ile süslenmiş bir avludur ki uzunluğu ve genişliği yedişer yüz ayak büyüklüktedir. Dört tarafında hastahane, aşevi, kilâr, mahzenler, konuk evi, kütüphane ve derslikler dizilmiştir.

Ama bu orta avlunun iki tarafında iki adet düzgün minareleri birer kadeh gibi şerefelidir ama gayet ince ve uzun minarelerdir. Hattâ yetkin usta ve becerikli mühendis ileri görüşlü davranıp bu boy bosta ve su ince ve zayıf görünüşte olan minareler ihtimaldir ki zamanın geçmesiyle zelzeleden, göklerden ve yerden gelecek felâketlerden yıkılıp camiin dokuz gök kubbesine zarar verir düşüncesiyle anılan iki minareyi camiden uzak yerlerde, misafirhaneler arsasında yapıp camiye bitişik yapmamıştır, ama gerçekten de uzun boylu minarelerdir. Boy bosları ve görünüşleri birbirlerinden azıcık bile eksik olmayıp her biri yüz seksener

ayak yükseklikte iki Bilâl makamı ezan evi kârgir taş yapı güzel minarelerdir.

Ve inşaallah darüşşifa, imaret ve diğer hayratları yerinde anlatılır. Tanrı imar ede. Böyle bir iç açıcı camidir. *Vesselâm.*

Bundan sonra yapılan,

...............(6.5 satır boş) ....

Sultan Süleyman oğlu Sultan II. Selim'in ibret verici benzersiz camiinin özellikleri (Selimiye Camii)

Allah ikisine de rahmet eylesin

Vefa dostlarına gizli olmaya ki, "Bu Selim Han Camii niçin İstanbul şehrinde yapılmadı" denirse bir gece II. Selim İstanbul'da Üsküdar tarafında Fenerbahçesi adlı yerde uykuya dalmış iken bizzat Hazret-i Peygamber'i rüyasında görür. O Varlıkların Övüncü,

"Ey Selim, Allah ile ahd ü misak etmiş idin ki 'Eğer Kıbrıs Adası fatihi olursam, gaza malından bir cami yaptırayım' demiş, idin. Cenâb-ı Bârî sana Kıbrıs Adası'nın 770 mil arzında 170 parça kale bağışladı. Niçin ahde vefa edip ömrüyün kalanını hayrat ve hasenat yolunda geçirmezsin. Tez Kıbrıs'da Magosa Kalesi'nde alınan ganimet mallarını vezirin Kara Mustafa Paşa'dan isteyip benim himayemde olan Sedd-i İslâm Edirne'mde bir cami inşa edip sancağım dibine gel!" deyince hemen Selim Han uykudan uyanıp,

"Tez veziri çağırın!" der. Yiğit veziri gelince de,

"Tez Lala! Sende olan Kıbrıs ganimetleri malından bana mal verip canını kurtar!" der. Doğru tedbir sahibi vezir,

"Saddaktü yâ Resûlallah- (Ey Allah'ın Resulü, tasdik ettim)" dedi. Selim Han,

"Neden 'Ey Allah'ın Resulü, tasdik ettim' dedin" diye sorunca,

"Padişahım, akşam Yüce Peygamber'i rüyamda gördüm.

'Ey Mustafa, Selim'e tenbih ettim. Sendeki ganimet mallarını Selim'e ver. Edirne'ye birliktee gidip tatlı bir cami ve temiz bir mabedgâh inşa edin' dedi. İşte padişahım gaza malından 11.000 kese guruş biriktirdim ve baban Süleyman zamanında 3.000 kese hasıl ettim. O da efendim Risâlet-penâhın uğuruna feda olsun, ama padişahım Kıbrıs gazasından sana 3.000 kese Venedik kralının San Marka mührüyle bundukanî mümessek altın hediye

getirdim. Padişahım! Dahi onları Edirne'ye götürüp harcayasınız" diye söyledi.

Tedbir sahibi vezir bütün *[154b]* bu anılan hazineleri padişaha teslim etti. 972 [1563-64] tarihinde bütün İslâm askeri ile Edirne'ye girip orada kışla verildi. Yine Resûlü's-sakaleyn'i II. Selim rüyasında görüp,

"Camii şu Kavak Meydanı'nda bina eyle!" diye camiin temellerini ve kıblesinin yönünü bizzat Hazret-i Peygamber işaret ettiğinden Edirne şehri içinde Selim Han Camii mihrabından dürüst ve Eski camiden doğru kıblegâh yoktur.

Ondan sonra *bismillah* ile nice kere yüz bin insan toplanıp dua ve sena ile 3.000 adet kurbanları temel yerlerinde hazır edip uğurlu saat girince tekbir ile bütün kurbanları kesip temellerinin atıldığına güzel tarihtir:

Kâle Mi'mar Sinân târîhahû
Faslu sârallahu târîhu'l-esâs.

Sene 972 [1563-64]

Mimar ve mühendis İstanbul'da Süleymaniye Camii, Şehzâde Camii, su kemerleri ve nice bin hayrat ve hasenatlar inşa eden Koca Mimar Sinan b. Abdülmennan Ağa'nın usta eli eseridir ki yazmaya ve anlatmaya cüret olunur.

Evvelâ bu güzel cami Edirne şehri içinde bir geniş tepe üzerinde kârgir yapı ve tamamen yontma taş ile yapılmış dört köşe hoş bir camidir. Kıble kapısından tâ mihraba varıncaya kadar cami içi uzunluğuna ve genişliğine yüz seksener ayaktır.

Selimiye kubbesinin özelliği: Cami içinde dört adet çâr-pâ amelî sütunlar üzere göklere baş çekmiş yüksek bir kubbedir ki sanki dokuz kemerli gök kubbedir. Bütün hendese sahipleri yetkin üstadların ve inşa eden Mimar Sinan'ın doğru sözü üzere bu büyük kubbe İstanbul'da Ayasofya kubbesinden tam altı melikî arşın boyu derindir ve fırdolayı kubbenin çevresi döt arşın geniştir. Hatta bu hakîr güvenmedim. Selimiye kubbesi içinde olan kandil tabakası anılan kubbenin pervazesi beraberincedir. Oradan ayakladım (ayakla ölçtüm), fırdolayı kubbesinin büyüklüğü (---) ayaktır, ama Ayasofya kubbesinin kenarından büyüklüğü (---) ayaktır, ama derinliklerini bilmiyorum.

Ama Ayasofya kubbesi cami içindeki döşemeden tâ kubbenin alem yerine varıncaya kadar bütün camilerden yüksek kubbedir amma yassıcadır.

Ve kıble tarafı Hazret-i Risâlet-penâh Mekke'de dünyaya geldiği gece Ayasofya kubbesinin bir tarafı yıkılıp bir tarafı hâlâ çökmüştür. Daha sonra yine Hazret-i Risâlet-penâhın ağzı yarıyla (tükürüğle) yapılıp karar etmiştir. O yüzden üstad Mimar Sinan bu Edirne'de Selimiye kubbesini yaparken Ayasofya kubbesini Hazretin ağzı yarıyla yaptıkları yerden bir okka miktarı kireci Ayasofya kubbesinden kazıyıp Selimiye kubbesi kirecine karıştırmıştır. Bu Selim Han kubbesini Mimar Sinan bu yolla inşa etmiştir ki *inşaallah ilâ mâşâallah* dünyanın sonuna kadar bu Selim Han kubbesi ebedî olur.

Bu Selimiye kubbesinin içinde anılan dört direk pâyelerden başka dört adet amelî pâyeler daha var, ama onlar cami içinde duran dört pâyeler gibi meydanda değildir. Dört köşedeki duvarlara bitişik pâyelerdir. Bu pâyelerin köşelerinde duvara bitişik türlü türlü ibret verici eczahân kürsüleri var ki her biri birer çeşit sihirli ve kafesli ham mermerden maksureciklerdir.

Büyük kubbe altında toplam sekiz adet kemerler vardır ki sanki her biri birer ebemkuşağıdır. Büyük kubbe bu kemerler üzere oturtulmuştur. Bu kemerler altında camiin sağında, solunda ve kıble kapısı içinde yan maksûreler vardır ki kalabalık cemaat olduğunda bu mahfillerde ibadet olunur.

Kısacası bu Selimiye'yi görmek isteyen İstanbul'da Tahtakale'de Rüstem Paşa Camii'ni görsün ki hemen o tarh ve tarz üzere yapılmış büyük bir camidir, ama Rüstem Paşa küçüktür.

Bu Selimiye mihrabı bir alçacık yarım kubbe içinde Hind sadefkârîsi gibi bir püsuskârî mihraptır ki sanki Sivas eyaletinde Keskin Kazası'nda Şeyh Şamî hazretlerinin mihrabıdır.

Minberinin övgüsünde dil kısa kalır ki Resul-i Kibriyâ makamıdır. Dağ kazıcısı, mermer yontucusu üstad minbere bir çeşit keski, tarak, delici ve demir kalem vurmuş ki sanki Karadeniz sahilinde Anadolu tarafında Sinop Kalesi'nde Sultan Alâeddin Camii'nin minberidir, ki onun da bu Selimiye minberi gibi bu geçici dönen dünyada benzerleri yapılmamıştır.

Bu Selimiye'nin *[155a]* tâ ortasında Bilâl-i Habeşî müezzinler makamı mahfili (---) adet sütunlar üzere dört köşe bir makamdır

ki onda bütün yetkin üstad mü'ezzinler on iki makamı, 24 şube ve 48 terkibi o makamda icra ederler, bir tatlı hoş mahfildir.

Bu mahfilin altında bir küçük havuz içinde şadırvanı dükeli zaman fışkırıp akmadadır. Bazı susamışlar ve abdest tazelemek isteyen müezzinler ondan içip susuzluklarını gidererek Rablerine şükrederler. Bu gibi bir havuz ve şadırvan bir camide yoktur. Ancak Bursa'da Yıldırım Bayezid Han'ın Ulucamii'nde ola, ama o da gayet büyük havuzdur.

Selimiye Camii'nin dört köşe duvarlarında toplam 250 adet billûr, necef ve moran cam vardır. Dünyayı aydınlatan güneşin ışıkları bu camiye yansıdığında cami içi nur iken pür-nur olur. Onun için bazı pencereleri üzerinde, *"Allahu nûru's-semâvâti ve'l-arz* - Allah göklerin ve yerin nûrudur." [Nûr, 35] âyeti yazılmıştır. Her camlarda çeşit çeşit ince işli sanatlar vardır.

Bunda olan sanatlı avizeler, türlü türlü kıymetli askılar ve dört tarafında tâ kubbe pervazına varıncaya kadar kandil tabakaları üç kattır. Üç ay mübârek gecelerinde 12.000 adet kandiller ile bu cami aydınlandığında gerçekten de her gece Mirac kandili, Kadir kandili ve İsrâ gecesi olur.

Bu şekilde süs ve ziynet bir diyara mahsus değildir. Ancak İstanbul'da Sultan Ahmed Camii ve Kudüs-i Şerif'de Mescid-i Aksâ ola. Zira onun hakkında İsrâ suresinde *"Eksiklikten uzaktır O (Allah) ki gecenin bir vaktinde kulunu, âyetlerimizden bir bölümünü kendisine göstermemiz için, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüttü..."* [İsrâ, 1] âyeti nâzil olmuştur, ama bu Selimiye'de olan Karahisarî Hasan Çelebi'sinin hatları meğer İstanbul'da Süleymaniye Camii'nde de ola, ama fakir Hattat Hasan Çelebi bu camiin kubbesinin tâ göbek kısmına (---) (---) âyetini yazarken nergis gözünün birine kireç parçası düşmüştür. "Ah gözüm" diye can havliyle yanında hazır olan çanak içinde kalemleri yıkayacak kireçli su ile ceylan gözünü yıkayınca bir gözü daha pişmiştir. İşte göremez olmasına sebep Selimiye kubbesinde ustalık gösterdiğidir ki ustalığı burada son bulmuştur, ama gerçekten de Koca Hasan Çelebi resim ilminde el ustalığını göstermiştir ki bütün hatları *âyetün min âyâtillah*dır.

Daha sonra Selim Han adalet edip Hasan Çelebi'ye Bâb-ı hümâyûn vazifelerinden her gün ikişer adet mümessek sikke maaş bağlamıştır ki ömrünü onunla tamamlayıp İstanbul'da Ebâ Ey-

yub-ı Ensarî karşısında Sütlüce adlı kasabada Çavuşbaşı Camii sahasında üstadı Ahmed Karahisarî yanında yatmaktadır.

Edirne şehrinde Selimiye Camii avlusunun anlatılması

Bu avlu tamamen beyaz ham mermer ile, öyle düzgün rengâreng mermer ile döşenmiştir ki sanki ibret verici bir beyaz sahradır. Uzunluğu ve genişliği yüz seksener ayaktır. Dört tarafında 26 adet çeşit çeşit sütunlar var ki çoğunluğu Mora diyarına yakın Atina'da Temaşalık adlı yerden gelmiştir. Ve nicesi Kıbrıs Adası'ndan ve bazısı Hudavendigâr sancağında Hazret-i Süleyman'ın Belkıs vâlidemize yaptırdığı Edincik şehrinden gelip bu camiye konulmuştur. Her birine birer Mısır hazinesi sarf olunup nice kere yüz bin sıkıntı ve zorluklarla gelmiş çeşit çeşit direkler bir tertiple bu avlunun yan sofaları üzere dizilmiştir.

Bu sütunların da üstünde 24 adet yuvarlak küçük kubbeler vardır, ama nakışlı değildir. Tamamı sade gözeli Nahşevan demir tası gibi Havernak kubblerdir, ama her kubbe altındaki kemerlerde olan çeşit çeşit değerli taşların birbirine uyumu seyr ettiğimiz binaların birinde yoktur.

Bu avlunun üç tarafında üç adet sanatlı kapısı vardır. Her birinden beşer altışar basamak taş merdiven ile çıkılır. Ve yine üç tarafında 26 adet pencereleri var, taşrada büyük avluya bakmaktadır, ama avlu ortasında (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Edirne şehrindeki Selimiye Camii'nin acaip minarelerinin anlatılması

Bu benzersiz cami ve cennet törenli mabedgâh, öyle bir cennettir ki bunun dört köşesinde dört adet ibret verici minareleri dört büyük direk gibi yapılmıştır. Ve mavi renkli kubbe kâsesi dört minarelerin tâ ortasında kurulmuştur. Bir minare bir minareden uzak değildir. *[155b]* Pergel hesabı ile bir çırpıda olup dördü de üç şerefeleri, bir boy bosta ve bir görünüşte on altışar terek hane-i şeşdeh (16 yivli) tarhlı uzun minarelerdir ki birbirlerinden bir kıl ucu kadar farkları yoktur.

Bu dört minarenin, iki yan kapıları dibindeki iki minaresi üçer yolludur. Yani aşağıdaki kapıdan üç müezzin girip her biri birer yola çıkar, üç müezzin üç tabakaya çıkıp aslâ birbirlerini görmezler. Yine böyle iken öyle ince minarelerdir ki her birini ikişer yiğit adamlar sarsalar kucaklamak mümkündür. Tâ bu derece zarif ve uzun minarelerdir, ama kıble duvarı köşelerinde olan

minarelerin ikisi sadece birer yolludur ancak boy posta ve sanat yönünde tektir.

Dört minarelerin üçer kadeh şerefeden on iki tabaka eder. Ona işarettir ki, Sultan II. Selim, Osmanoğullarının on ikinci padişahı ola. Ve her şerefesinin duvarları öyle ağ gibi oymadır ki sanki Fahrî makas ile Hıtayî kâğıttan oymuştur. Ve dördü de ikişer yüz otuzar basamak taş merdiven ile çıkılır, ama iki minaresi üçer yollu olduğundan her birinin ikişer yolu daha fazla olup dörder yüz altmış ayak daha fazla olur. Bu takdirce üç adet yolunda bir minarenin 690 basamağı olur ki dördü de göklere doğru baş çekmiş *"Kad kâmeti's-salâ-Haydin namaza"* mahalli güzel minarelerdir.

Gariplik bunda ki bu Edirne şehrine girerken elbette dört tarafında dört adet büyük anayol vardır. Her hangi yoldan Edirne'ye girersen gir, bu Selimiye'nin dört minaresi iki görünüp altı şerefeli görünür, ister yakın ister uzaktan olsun. Bu şekilde hendese üzere tasarlanmıştır ki iki minare görünür, ama şehir içinde anayolları ters köşeden olduğundan yine dört görünür. Seyretmesi garip olan ibret verici minarelerdir. Kısacası bu dünyada benzerleri yoktur. Taklit dahi kabul etmez, görmeye değer ezan kuleleridir ki her gören bu mısraı söyler. Mısra:

Hezâr ahsend evkâr-ı kârın merd-i meydanı

deyip parmağını ağzına götürür.

Bu camiin bir seçkin sanatı da, kurşun ustası bu camiin bütün kubbelerini öyle has kurşun ile sihirli bir şekilde örtmüştür ki her bir mavi renkli kubbe üzerine pergel vursan bir tahta kurşuna bir tahtadan kıl ucu kadar hariç değildir. Tâ bu derece düzgün örtülmüş ibret verici kubbelerdir.

Bir sanatı da bütün üzerine yağmur suyu inince bir damla yağmur boşa gitmeyip tamamı bir akarsu gibi mihrabın biraz alçak olan yarım kubbesi yanında büyük bir kuyuya akıp oradan oradan camiin iki tarafında olan abdest çeşmelerinin sarnıcında toplanır. Bu da bir çeşit seyirliktir.

Sözün kısası bu cami 370 ustalık üzere yapılmış sağlam bir camidir, ama her bir şekilde icra olunan ustalıklarını anlatsak başka bir ciltli kitap olur. Hatta babamız merhum Ser-zergerân-ı dergâh-ı âlî yani Derviş Mehmed Zıllî bu Selim Han Camii'ni yapan Mimar Sinan ağzından duyup anlatır, buyurmuşlar ki,

"47 selâtin camii yaptım ve 140 mescit, 30 adet sultan hanı, 140 âyan sarayı, 120 köprü, yedi adet su kemerleri ve nice bin ileri gelenlere ve seçkinlere haneler ve saraylar yapıp hendese ilminde çok sanat icra edip zamanın seçkini oldum, ama kalfalığımı İstanbul'da Şehzâde Camii'nde icra ettim. Ustalığımı Süleymaniye Camii'nde tamamladım, ama bütün gücümü ve becerimi bu Selim Han Camii'nde sarf edip uzmanlığımı açık seçik ortaya koydum. Cihan mimar ve mühendisleri bütün güçlerini ve becerilerini harcasalar böyle büyük bir eser yapmaya güçleri yetmez. Ve bir padişah bu kadar çok mal harcamaya cüret edemez" diye ustalar ustası Koca Mimar Sinan Ağa babamıza böyle anlatırmış.

Edirne şehrindeki Selim Han Camii'nin masrafı

Bu camiin ilk başta temeline nazır olan Müeyyed Paşa'nın Selim Han'a azettiği üzere Serdar Mustafa Paşa'dan alınan gaza malıyla toplam 27.760 Rum kesesi gitmiştir ki yazıldı.

Sözün özü, kısası ve sonu odur ki bu hakîrin, bu Selim Han Camii'nin bu derece özelliklerini yazmaktan maksat ve gayesi odur ki bu kemter-i ahkar *[156a]* mimari ilminden ve mühendislik mesleğinden birazcık haberdar olduğumuzdan dolayı bu Edirne şehrine her geldiğimizde bu ibret verici camiye inceleyici gözle bakıp elimizden geldiği kadar özelliklerini anlatmaya cüret ettik.

Aziz babamızın hikâyesi

Muhterem babamız Derviş Mehmed Zillî merhûm bu cami sahibi Selim Han zamanında Kıbrıs fethinde fetâ yiğit bulunup şeyhi Can Paşa'nın müezzinbaşılığı ve bazan da insanlara önder olup imamlığı hizmetlerinde olup fetihten sonra o sevindirici fetihte Magosa Kalesi'nde ilk yürüyüşte feth ezanını okuyup gülbâng-ı Muhammedî'ye yol bulduran bu kusur sahibi hakîrin babası idi. O yüzden fetihten sonra İstanbul'a gelip bütün vezirler, devlet adamları ve başka iş başında olup Kıbrıs fethinde bulunanların tamamı padişah huzurunda hil'at-i fâhire (değerli elbiseler) ve makam ve değerlerinin yükseltilmesi ile nasiplendiklerinde babamız da ilk fetih ezanını okuduğu için hil'at-i fâhire giydiğinde Tanrı'nın hikmeti öğle vakti imiş. Hemen o ân Selim Han,

"Kişi ibtidâ fetihde burc u bârû üzere nice (nasıl) ezan okudun, dinleyelim!" buyurduklarında hemen babamız Davudî-dem ile Bilâlî tarzı hicaz makamında bir yüksek ezan-ı Muhammedî okur ki bütün mecliste hazır olanlar dinleyip taze can bulurlar.

Hemen o an Selim Han babama bir hatt-ı şerif yarlığ-ı beliğ ihsan eder, buna göre günlük ikişer altın maaşıyla bu Edirne'de yapılan Selim Han Camii'nin ilk defa temel müezzini olan babamızdır. 976 [1567-68] senesinde tamam olunca babamız bu nur dolu cami hizmetinde olduğundan bütün özelliklerihi bu hakîre anlattığından bu camiin övgüsüne fazlaca cüret olundu.

Hatta babamızdan dinleyip yazılan tarihleridir:

Kâle Mimar Sinan tarihahû
"Fazl-ı [Allah]" sâra(llahu) tarihu'l-esâs.

Sene 972 [1563-64]

Bu tarih ilk defa temelin kazılmaya başlanıldığına tarihtir, ama tamamlanmasına bu mısra tarihtir:

"Fazl-ı Yezdân" kâne tarihu't-temâm.

Sene 976 [1567-68]

................(1.5 satır boş) ....

Bu tarihleri babamızdan dinlediğimiz şekilde kaydetmiştik. 41 sene geçtikten sonra bu seyahat ile Edirne şehrine gelip bu aydınlık camii seyr ettiğimiz sırada bu tarihleri yüksek pencerenin üst eşik aşı üzerinde yazılı bulduk ki babamızın inci gibi sözlerine uygun geldi. *Allah rahmet eylesin.*

Zira babamız Süleyman Hanlı idi. Sigetvar gazasında birlikte idi. Eğri fatihi III. Mehmed Han ile bile idi. Onda kuyumcubaşılık hizmetinde idi. Çok yaşlı beli bükülmüş olduğundan bütün vezirler, devlet adamları, âlimler, salihler ve şeyhlerin sevdikleri ve saygı duydukları biri idi. Zira kendilerinin çok yâddaşı (andığı kişi) var idi.

Zira kendilerinin babası Demircioğlu Kara Ahmed Bey, Fatih ile İstanbul fethinde bulunmuş idi. O zat 147 sene ömür sürüp Kütahya'da Zeregen Mahallesi'ndeki evimizin önünde gömülüdür. babamız da 117 yaşında vefat edip İbrahim Han'ın tahta çıktığında defn olunmuştur. Hakîr Kulekapısı Mevlevîhanesi mezarlığında mübârek kabrini tarihleriyle açık seçik belirtmişizdir. *Allah rahmet eylesin.*

Bu sıkıntı veren uzun sözlerden maksat odur ki dedemizden babamız ve babamızdan bu kemtere miras olarak intikal etmiş 300 seneden beri yaşanmış ve baştan geçmiş olaylar vardır. Babamızdan dinlediğimiz Selim Han Camii'nin özellikleri de çoktur, ama biz kısalttık.

Sözün kısası, Osmanoğulları devletinde çok meşhur olan camiin biri Süleymaniye ve biri bu Edirne'de Selimiye'dir, ama bunun misli hiç bir yerde yoktur. Âdem oğlanı onun yapılış şeklinin anlatılmasında aciz ve yetersizdir. Zira bu ibadet evinde beğenilen ve güzel sanatlar ve türlü türlü tasarruflar yapılmıştır ki övgücüler onun övülmesinde yetersiz kalır. Kısacası güzelliği, hoşluğu ve zarifliği anlatılamaz ve tarif edilemez. Dünyanın sonuna kadar sabit olarak kala, *âmin yâ Mu'în.*

Ama Tanrı'nın hikmeti Selim Han Camiin tamamlandığını duyduğu gece Hazret-i Peygamberi rüyasında görüp,

"Ey Selim, camiin cemiyeti tamam oldu. Son cuma sancağım dibinde kılmak için Edirne yoluyla bana gel" derler.

Hemen Selim Han İstanbul'dan Edirne yolu diye giderken iki gün hastalanıp üçüncü günde Çorlu adlı yerde çorlu olup vefat etti. Selim Han, camiinde ilk cumayı kılamayıp son cumada cenaze namazı kılındı. Mübârek naaşını Ayasofya'da defn ettiler. Kapısı üzere bu âyet-i şerif yazılıdır:

"İllâ men etâllahe bi-kalbin selim. Sene (---)[1]

diğer tarih:

Şah-ı cihân oldu bin üçde fevt.

Sene (---) [1003/1593-94]

Ondan **Sultan Süleyman Han Camii,** ancak **Taşlık Camii** demek ile meşhurdur. Eski zamanlarda zâviye idi. Daha sonra Süleyman Han veziri Mahmud Paşa ruhu için bir güzel cami yaptı. Bir yüksek kubbeli ve bir uzun minareli kalabalık cemaate sahip hoş bir camidir ama yazılan camiler gibi selâtin camii gibi donanımlı büyük cami değildir, ama geçimini buradan sağlayan ve hizmetçileri bol, tevhid ehli, dindar ve temiz insanların karargâhı ve beş vakitte ibadet yerleri olan *[156b]* hoş bir camidir.

---

1 Şuarâ, 89 "Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)"

................(3 satır boş) ....

Edirne şehri içinde toplam 14 selâtin camii vardır, ama meşhur olan bu yazmış olduğumuz padişah camileridir.

Büyük Edirne şehrinde vezir ve diğer devlet adamları camilerinin anlatılması

Evvelâ **Defterdar Mustafa Paşa Camii**: Bir büyük kubbeli ve düzgün minareli kalabalık cemaate sahip âlimler yuvası ve salihler meskeni bakımlı ve süslü bir camidir. Ve,

Çelebi Camii: Bu iki cami Sultan II. Selim Han zamanında Selimiye Camii yapılırken bunları da Mimar Sinan yapmıştır ki ferahlık yurdu camilerdir.

Haseki Sultan Camii: Yeni Mustafa Paşa Köprüsü başında Mimar Sinan yapısı hoş camidir.

Noktacı Camii: Kalabalık cemaate sahiptir.

Eski Ali Paşa Camii: Çarşı sahibi Ali Paşa'dır. Bu camide Mimar Sinan yaptı.

Beylerbeyi Camii: Gayet ferah mekânlı, hoş ve sevimli bir camidir.

Lârî Camii: Eski tarz yapıdır. Ve,

Cezerî Kasım Paşa Camii.

Kafesli Kapı yakınında **Hacı İlyas Camii**, cemaati çoktur ve ziyaret yeridir.

Mihal Bey Camii: Mihal Köprüsü üzerinde Çirmen tarafına giderken sol tarafta bir ada üzerinde eski tarz aydınlık bir camidir. Avlusunun kapısı tâ Mihal Köprüsü üstüne konulmuştur. Bu camiin kıble kapısı üzere tarihi:

Fî sene hamse ve ışrîn ve semâne-mi'e *[825/1422]*

yazılmıştır ki, Fatih'in babası Koca Murad Han zamanında bu Mihal Köprüsü ve bu cami yapılmıştır.

................(20 satır boş) ....

Acaip hayratların anlatılması: Bu Edirne şehrinin bütün camilerinin şiddetli kış günlerinde vakıf tarafından abdesthane musluklarında sıcak sular akarap kalabalı cemaat huzur ile abdest alup ibadet ederler. Gerçekten büyük hayrattır. *[157a]*

Sözün kısası, Edirne içinde IV. Murad Han fermanıyla Avarezâde yazımıyla ibadethane olan mihrap, toplam zâviyeleriyle 1.705 adet mihraptır. On dördü selâtin camidir. Üç yüzü vezir ve

ileri gelenlerin camileridir, ama yukarıda yazılanların tamamı vezir ve ileri gelenlerin kurşunlu camileridir.

Edirne beldesinin mescitlerinin anlatılması

Tamamı (---) adet Müslümanların secde yeridir. Evvelâ bunların içinde en eski **Hıdırlık Mescidi,** kefere zamanında Sefer Şah Sultan yapıp daha sonra Gazi Hudavendigâr'ın inşâ ettiği mabedgâhdır. **Timurtaş Paşa Mescidi** ve **Kızılminare Mescidi.**

................(2.5 satır boş) ....

İlim yuvası medreselerin anlatılması

Tamamı (---) adet öğrenim yuvalarıdır. Evvelâ **Muradiye Medresesi,** bakımlı evkaflı meşhur, İshak mekânı olan eski bir medresedir.

Ondan Yıldırım Han Medresesi, evkafı zayıftır.

Ondan Yıldırım Bayezid Han oğlu Musa Çelebi Medresesi, Çelebi Sultan Mehmed Han Medresesi ve Koca Murad Han Medresesi, bakımlı ve meşhur medresedir.

Üçşerefeli Medresesi, Atik Medresesi, Küçük Çelebi Medresesi, Hüsamiye Medresesi, Çukacı Hacı Medresesi ve Anbar Kadı Medresesi bakımlıdır.

Kemâl Paşazâde Medresesi: Bu medresede bir odayı cinler zapt edip insanlardan hiç bir kimsenin girmeye gücü yetmediğinden nice seneler kapısı kapalı olup bol ve terkedilmiş olarak dururdu. Sonunda 888 [1483] tarihinde Sultan Bayezid-i Velî zamanında Kemâl Paşazâde Ahmed Çelebi talebe iken bu Edirne şehrine seyahatle gelip bu şehirde konaklayarak kendisine kalacak bir yer bulmak için aranırken yolu bu medreseye uğrar. Dersiâmından bir oda istediğinde,

"Ey molla! Medresemizde ancak bir kullanılmayan oda vardır. Onu da cinler ele geçirmişlerdir. Ondan başka boş hanemiz yoktur," deyince Kemâl Paşazâde Ahmed Çelebi,

"Sultanım, o odayı bize bağışlayın. Yüce zatınızdan teyemmünen ve teberrüken biraz ilim görelim" deyince müderris,

"Hoş mollam, diriğ etmeziz, güzel buyurursunuz ama o odaya kim girdi ise sabahısı ölüsü taşra çıkar" der. Kemâl Paşazâde,

"Her çi bâd-âbâd-ne olursa olsun, o odayı bize sadaka edin" diye ısrar eder. Sonunda müderris efendi biraz sıkıntılaranak,

"İmdi molla! Âhiret hakkını helâl eyle" diye odanın anahtarını mollaya verir. Molla odanın kapısını *Bismillah* ile açıp postu üzere oturur. Akşamdan sonra kapıcılar ve müderris Kemâl Paşazâde'nin odası önünde eski âdetleri üzere bir teneşir, bir tabut, tencere ve ölü için gerekli olan diğer malzemeleri hazırlayıp beklemeye başlarlar.

Tanrı'nın hikmeti, gece yarısıda Kemâl Paşazâde dersle meşgul iken hemen duvarın kıble tarafı ikiye ayrılıp bir bitkin ve güçsüz ihtiyar elinde bir sevimli civan evlâdıyla belirip, *"es-Selâmu aleyk"* der. Kemâl Paşazâde selâmını alıp nice nice konuşmalardan sonra,

"Ey oğul, bu evlâdımı sana Allah emaneti veririm, buna ilim öğretip namazın şartlarını öğretesin" deyip gider.

Kemâl Paşazâde *Bismillah* ile o pâk masuma Kur'an öğretip kendi işiyle meşgul olur. Şâfiî vakti olduğunda yine duvardan o ihtiyar belirip,

"Ey oğul, Allah senden razı olup iki dünyanın mutluluğuna eresin. Ben cinlerin meliklerinden Asfâ'il adlı melikim. Her ne zaman ki bu odaya gelip kalanlara bu evlâdımı emanet verip giderim. Onlar Allah emanetine hıyanet edip evlâdıma el uzunluğu (el uzatırlar) ederler. Ben de onları katl ederim. Şimden gerü var sana bütün acaip ve garip ilimler açılıp *'Müfti's-sakaleyn'* olup bu Bayezid oğlu Selim adında bir büyük zat Mısır fatihi olacaktır, onunla Mısır'a gidersin. Orada benim kardeşim meliktir, orada da ecinneye sol tarafından, âdemoğullarına sağ tarafından fetva verip sakaleyn şeyhülislâmı ol ve dünya çirkefine tamah etme. Her sabah seccaden altında biner altın bulup fukaraya tasadduk eyle!" *[157b]* diye dua ve sena edip yine evlâdıyla duvara girip kaybolur.

Sabahleyin Kemâl Paşazâde dışarı çıkınca görse ki kapısı önünde imam, müezzin ve cemaatler tabut hazır edip su ısıtmışlar. Kemâl Paşazâde'yi görüp şaşırıp Tanrı'ya şükrederler. Kemâl Paşazâde sırrını açıklamayıp bu odada öğrenimini tamamlayarak öyle âlim ve fazıl olur ki zamanın en seçkini, manalar deryasının dalgıcı olup gerçekten de müfti's-sakaleyn olur.

Sonunda Süleyman Han Gazi zamanında Mısır kadıaskerliğinden azledilmiş olup İstanbul'da şeyhülislâm iken selâm yurdunu selâmlayıp Edirnekapısı dışında bir demir kafes içinde üstü açık bir mezarda gömülüdür. Saralı olan canlar yedi cumartesi

sabahleyin ziyaret edip amber kokulu temiz toprağından birazcık yeseler Allahu Taalâ'nın emriyle sağlık bulup gider.

Bu sultanın kadrinin yükselmesine sebep bu Edirne'deki (---) (---) medresesi odası olmuştur. Hâlen günümüzde de sultanın o odası kapalıdır. Yanına varmaya bile cüret edemezler. Öyle bir korkutucu odadır.

Ondan Taşlık Medresesi ve Ramazanoğlu Pîr Mehmed Sarrac Medresesi, Adana'da Ramazanoğulları'ndandır. Medresesi Sarraciye namıyla meşhurdur.

................(2 satır boş) ....

Meşhur olan medreseleri bunlardır.

Kur'an öğretilen darülkurraların anlatılması: Tamamı (---) adet şeyhülkurra mekânıdır. Evvelâ 14 adet selâtin camilerinde birer Hazret-i Kur'an öğreten şeyhülkurralar vardır ki hıfz ilmi, İbn Kesîr ilmi, Seb'a, Aşere ve takrib ilmi görülüp *Kitâb-ı Cezerî* ve *Kitâb-ı Şâtıbiyye* ebyatları okunur. Kaynakları ve okuyucularıyla Ebu Amr kıraati, Hafs kıraati, Verş kıraati, Bezzî kıraati, Kalûn kıraati, Zekvân kıraati ve Dürrî kıraatları görülür. Hamele-i Kur'an'ı (Kur'an okuyan) çoktur ama Kur'an hafızı yoktur. Olmamak olmaz ama insanlarının çokluğuna göre İstanbul, Kastamonu, Şam, Haleb ve Mısır kadar hafızları yoktur, ama muhteşem âlimleri çoktur. Selâtin kurralarından başka Eşe Kadın Camii'nde Ekmekçizâde Ahmed Paşa Darülkurrası vardır.

................(2.5 satır boş) ....

Hadis öğretilen darülhadislerin anlatılması: Tamamı (---) adet darülhadis vardır. Evvelâ bunların içinde donanımlı ve mükemmel mavi renkli kurşun ile örtülü kârgir bakımlı yapı **Sultan II. Selim Darülhadisi** meşhurdur. Zamanın fazıllarından hadis bilgini ve tefsirci dersiâmlara meşruta bakımlı bir darülhadistir.

Ondan (---) (---) darülhadisi,

................(2 satır boş) ....

Bunlardan başkasını bilmiyorum.

Ebced okuyan çocukların öğrenim gördüğü sıbyan mektepleri: Tamamı (---) adet sıbyan mektebidir. Evvelâ 14 adet selâtin camilerinin birer sıbyan mektebi vardır. Her sene bayramlarda her

ciğer köşesi ilim öğrenmek isteyen yetişmemiş çocuğa birer kat elbise, çanta ve harçlık vakıf tarafından verilir.

Ama hepsinden **Murad Han Mektebi, Çelebi Mehmed Han Mektebi** ve **Selim Han Mektebi** bakımlıdır.

Ondan (---) (---) mektebi,

................(2.5 satır boş) ....

Şanlı derviş tekkelerinin anlatılması

Tamamı (---) adet Allah'da yok olmuş gariplerin mekânıdır. Bunların en eskisi karalar ve denizler seyyahlarının hüzün kulubeleri,

Hazret-i Hızır Dede Hünkâr Tekkesi: Kefere zamanında da Hazret-i Hızır Tekkesi idi. Daha sonra Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî izniyle Sefer Şah Dede ve Hızır Dede gelip bu tekkede konaklayıp *[158a]* imar oldu. Hâlâ Hıdırlık ismiyle isimlendirilmiş meşhur bir Bektaşî Tekkesi'dir.

Edirne şehrindeki Hıdırlık Tekkesi'nin özellikleri: Kefere zamanında da Hazret-i Hızır Makamı diye imar etmişlerdi, ama fetihten sonra Edirne'yi Gazi Hudavendigâr Hızır Makamı ve Sefer Şah Sultan Tekkesi'dir diye Edirne'nin gaza malından bu tekkeyi ihya edip Bektaşî fukaraları için büyük bir meydan, eski mabedhane, Keykavus Mutfağı, kilârı ve pek çok odalar inşa edip bütün yapılarını safi kurşun ile örtüp İrem Bağı gibi mamur etti.

Daha sonra 831 [1428] tarihinde Gazi Mihal Bey oğlu Yahya Bey bir tarafına kalenderhane, çeşitli çillehaneler ve bahçesi içini türlü türlü maksureler ile şenlendirip sanki İrem cenneti oldu. Ancak suyu ve havası hoş ve her yeri gören temiz bir mesire yeri olduğundan bütün Edirne şehrinin maarif erbabı ve bütün san'at ehlinin dinlenme ve gezintisi bu tekkededir. Bunların sebebiyle nice bin aşağılık belalı kişiler toplandığından 1051 [1641] tarihinde İbrahim Han veziri Kara Mustafa Paşa'ya vilâyet halkı dilekçeler gönderip,

"Bu Bektaşî Tekkesi'nde nice fenalıklar işleniyor, men ve def edilmesi için padişah emri rica ederiz" dediler.

Hemen istekleri kabul edilip derhâl Kara Mustafa Paşa tarafından bir kapıcıbaşı Edirne Bostancıbaşısı Kırkayak Sinan Paşa'ya geldi. O da ulu'l-emre itaaten nice bin bakkal, çakkal ve haşeratlarını başına toplayıp baltalarla ve ferhadî külünkler ile

tam bir haftada bütün halkın toplanmasıyla zorlukla yıktılar. Zira büyü bir eser ve eski bir yapı idi.

Sözün kısası böyle bir yapıya kıymadan ferhad külüngünü vurup bütün kurşunlarını nice yüz arabalara yükleyip İstanbul'da Kara Mustafa Paşa Türbesi'ne örttüler.

Bu içler acısı hâli bu Hıdırlık'da bulunan şanlı Bektaşî dervişleri görüp 4.000 adet bakır kap kacak, sahan ve tencereleri şeriat izniyle bostancıbaşıya teslim ettikten sonra bütün bâbullah fukarası bir yere toplanıp Allah Allah seslerine yol buldurup bu tekkenin yıkılmasına sebep olanlara "Fenâ" gülbângı çekerler ve her biri birer diyara seyahate gidip dağılırlar. Tanrı'nın hikmeti bu "Fenâ" gülbângının yedinci günü İbrahim Han, Kara Mustafa Paşa'yı katl ettirir; Bostancıbaşı Sarhoş İbrahim Paşa eliyle.

Daha sonra bir haftada Edirne şehri ileri gelenlerinden bu tekkenin yıkılmasını arz edenler tamamen öldüler. Nice bin büyük evliyâullahın nazargâhı bir Hazret-i Hızır makamı idi. Daha sonra zamanın geçmesi ile hâlî ü boş kaldı. (---) tarihinde Sultan IV. Mehmed Han Edirne'ye gelip bu yüksekteki gönül açıcı mekândan hoşlanıp arta kalan yapı kalıhtılarını yerle beraber etti.

Orada gömülü olan büyük evliyâları eskisi gibi yerle beraber ettikten sonra yüksek bir cami ve güzel bir saray yapılmasını ferman eti. Bir senede öyle bir ibret verici büyük saray yapılmıştır ki her yönüyle yapıların özellikleri dillerde destan olmuştur. Her ne zaman ki bizzat Cem yapılı padişah orada konaklasa kalabalık cemaat olup Mehmed Han Camii'nde ibadet olunur.

Bu gönül açan makamın tekrar canlanmasına sebep Sultan Mehmed Han olup Hızır makamına sanki henüz Hazret-i Hızır erip cennet bahçesi etti. Bu yuvadan şahin gibi süzülüp Erdel diyarında Şebeş, Lagoş, Arat, Yanova ve Varat kalelerini avladı. Yüce Tanrı nice bin kalelerin fethedilmesini ve avlanmasını nasip ede.

İnşaallah bu ikinci taht merkezi Edirne elde iken Alman diyarın ve amansız Kızılelma da feth olur. Hemen Allahın gölgesi padişah bu Edirne şehrinde Hıdırlık Sarayı'nda Hazret-i Hızır gibi yaşayıp otura. Hıdırlık Tekkesi de dünyanın sonuna kadar bakımlı ola. *Seyyidi'l-mürselîn hakkı için.* Ondan,

Küşte-gîrân yani Güreşçiler Tekkesi, Seyyid Cemaleddin Sultan âsitanesi: Fetihten sonra Gazi Hudavendigâr İslâm askerleri

canlansın ve renklensin için bu tekkeyi gürbüz, genç, güçlü kuvvetli, yiğit ve korkusuz kahraman erler için yapmıştır, ama gerçekten de İslâm askerine revnak vermiştir. Hâlâ burada olan Rumeli yiğitleri toplanıp haftada bir kere cuma günüde bir araya gelip 70-80 çift yağa bulanmış geçmişin *[158b]* sahibkıranları (hükümdarları) gibi Rüstem gibi cesur ve güçlü genç pehlivanlar birbirleriyle el sıkışıp el öptükten sonra koç gibi baş tokuşup gülbâng-ı Muhammedî çekilip muhabbet meydanında güreş tuttuklarında insan hayran kalıp susup boynunu büker. Gerçekten de pîr-i perverleri olan Hazret-i Mahmud Piryâr-ı velînin mübârek ruhunu yâd edip bütün Müslüman gazileri gaza yoluna teşvik ederler.

Bu tekke zemini siyah taş gibi yağ ile bulanmış bir arbede meydanıdır. Ehil olmayan adamlar o tekkeye ayak bassa yağ üstünde tepesi üzere gelip kendi kendine yenilir, ama iki yiğitlik meydanı sahibi yiğitler yalınayak ve gömleksiz bu meydanda iki üç saat bu yağ üzere elbeşti ederler. Değme hâl ile birbirine galip gelemeyip 360 çeşit pehlivanlık hileleri yaparlar. Elbette bir oyun ile ile hasmının ya kesebend hanesinden, ya künde atmasından veya şirazîden veya asmanişinden veya sarmadan veya kesmeden veya ters kepçeden veya kavak dikmeden veya taşlamadan veya Cezayir sarmasından veya karakuşdan veya havalamadan veya kiretten veya boğmadan veya şıkıdan veya kapan atmadan,

...............(1.5 satır boş) ....

Kısacası bu yazılan güreşçi hilelerinden birini yaparak rakibinin bir yerini gafil yakalayı ondan atıp intikam alır. Zira pehlivanlar arasında bilek gücü erliktir, ama hile yapmak erlikten erliktir. Zira atalar dilinde "Erlik on, dokuzu hile" demişler.

Niceler buna zâhib olmuşlar. "Belî on, dokuzu da hiledir" demişler. Gerçekten de savaşçı olup yiğit olanlara silâhşörlük ve güreşçilik çok çok gereklidir. Zira Peygamber Efendimizin sünnetidir ki Hazret-i Mefhar-i Mevcudat Ebu Leheb ve Ebu Cehil melunlar ile güreşip ikisini de taşlamadan yenip pis suratları mezbahada kan yalamış azgın köpek ağzına dönmüşler idi. Heybetli ve salâbetli bir sanattır. Bu Edirne Tekkesi'nde yaz ve kış yüz çift pehlivan dervişler hazır olup Piryar-ı Velî töresi üzere idman ederler.

Bu tekke gerçi kârgir kubbeler ile yapılmış değildir ama bakımlıdır. Pek çok odâları, mutfağı ve biraz bahçesi vardır. Ve meydanında geçmiş zaman pehlivanlarının demirden yayları, okları, gürzleri ve türlü türlü seçilmiş kemankeş darbları, salıkları, zerdeste ve matrakları, kırkar ellişer okka gelir camuz derilerinden yağlı kisbetleri ve nice türlü pehlivan âletleri muhabbet meydanları üzerinde asılıdır.

Bu güreşçiler dergâhı Ali Paşa Çarşısı yakınında Balıkpazarı Kapısı'nın iç yüzünde kurulmuş Güleşciler Tekkesi'dir. Bundan sonra yapılan,

Hazret-i Celâleddin-i Rumî yani Hazret-i Molla Hünkâr Hazret-i Mevlânâ dervişleri Tekkesi yani Koca Murad Han ibn (---) Han Mevlevîhanesi: Kurşun ile örtülü büyük kubbeler ile yapılmış büyük bir Mevlevîhane idi. Daha sonra bu tekkede hata ile bir kan olduğundan bir minare, bir mihrap ve bir minber inşa edip cami oldu. Daha sonra bu cami avlusunun kuzeyi tarafında bir yüksek meydanlı Mevlevîhane, imaret ve dervişler medresesi odaları yapılmıştır. Kuzey tarafa, Hünkâr Sarayı'na bakar yüksekçe yerde ibret verici bir Mevlevîhanedir.

İki yüzden fazla dervişleri her hafta semâzenlik edip mutribanları eski gelenekleri üzere segâh, dügâh, çârgâh, pençgâh, nevâ, hüseynî, bûselik, aşîrân, kürdî ve hicâz makamlarını icra edip her zaman râst makamında karar edip bütün dervişler neyzenleriyle kudümlerini döğerek semâ-ı safâ ederler. Pâk ve pâkize maarif erbabı mesnevî okur gönlü yaralı dervişleri vardır ve gayet donanımlı büyük vakıftır. Ondan sonra,

Hazret-i Şeyh Zindanî Tekkesi: İstanbul'da Zindan Kulesi içinde gömülü olan Seyyid Baba Cafer Sultan ki sahabe-i kiramdan olup Harun Reşid'in saltanat yıllarında İstanbul tekfuruna elçilik ile gelip sapık krala ağır küfürler ettiği için zehirletilerek ve zahir hastalığından vefat etmiştir. Sapık kral kral,

"Bana divanda küfür etti. Onun naaşına zindanda olanlar küfür etsin" diye merhum Baba Cafer'i İstanbul *[159a]* Zindanı kulesinde defn ederler. Mahpus olan keferelerin her hangisi bu Baba Cafer kabrine dua ederse kurtulurdu. Beddua eden hapisten kurtulamazdı.

Onun için hâlen günümüzde de Baba Cafer Türbesine kefereler bile inanıp "zeyt-yağ hakkı" diye adaklar verirler. Daha sonra onların temiz soylarından bu adı geçen Edirne Tekkesi'nde gömülü

Şeyh Zindanî hazretleri Fatih Sultan Mehmed ile İstanbul fethinde bulunmuştur.

Balat Dede Polat Kapısı'ndan, Ayas Dede Ayazma Kapısı'ndan, Hatabî Dede Odun Kapısı'ndan bu Zindanî Dede hazretleri Zindan Kapısı'ndan feth edip büyük dedesi olan Baba Cafer hazretlerini ziyaret ederek bütün kefereden kalmış katil ve borçları serbest bırakıp dedesinin nur dolu mezarını Müslüman töresi üzere imar etmiştir. Daha sonra kendileri Edirne şehrinde vefat edince üzerine bir Şeyh Zindanî Tekkesi yaptırılmıştır.

Genellikle Sa'dî, Bedevî, Râ'î ve Rufâ'î fukaraları bulunmaktadır, ama evkafı sağlam değildir. Bu tekke Edirne şehrinin Zindan Kulesi dışında yol aşırı anayol üzere bir küçük eski tekkedir. Oradan şehir içinde,

Şeyh Hazret-i Abdülkadir Cîlânî Tekkesi: Cennet benzeri Bağdad yakınında Cîlân adlı bir ünlü kasabadan çıkıp meşhur bir şeyh olup Rum ve Hindistan'da velvele veren kutb-ı Rabbânî ve ârif-i Samedanî Şeyh Hazret-i Abdülkadir Cîlânî'dir. Yoksa Acem diyarında Gilân'dan değildir.

Bu tevhid-i erre makamı tekkesi onların ruhaniyeti sebebiyle imar olmuştur. Kurt Bayırı adlı yerde güney tarafa bakar bir yüksek zeminde bir ulu tekkedir ki sadık âşıklardan bin adet tevhid ehli fukarası olur bir tevhid meydanıyla süslenmiş ve çeşitli odalarla bezenmiş mutfağı, kileri ve diğer yapıları bakımlı Kadirî Tekkesi'dir. Her cuma günü nice bin ârif-i billah toplanıp tevhid ve zikir edip dua ve senadan sonra bütün âşıklara nimet (yemek) dağıtılır.

Nice kere şeriat ehli, "Tevhid ve raks haramdır" diye bu taifeye suç ve iftira taşı attılar. Bunlar bütün bütün susup aslâ törelerini ve törenlerini bozmadılar. *"Allah'ı çokça anın!"* [Ahzâb, 41] nassı ile âyet-i şerif *"Ey inananlar, Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman, Allah'ı anmaya koşun, alışverişi bırakın!"* [Cum'a, 9] âyetiyle ve diğer kesin nas ki *"Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmışlardır."* [Zümer, 75] deyip tevhid-i erre ile Rahman'ın arşını deveran eder gibi dönerek semâ edip Kadirî törenini yerine getirirlerdi. Nice kere fermanlar çıktı, ancak aslâ ve kat'a tetiklerini bozmayıp Cenâb-ı Bârî'yi birlemeden bir an geri durmadılar. Ermiş zatlardan bir aziz vaiz ve nasihatçisi vardır. Ondan sonra,

Şeyh Hazret-i Seyyid İbrahim Gülşenî Tekkesi: Aziz hazretleri Belh ü Buhara erenlerinden olup Horasan'da Hazret-i Ömer Ruşenî hazretlerinden fakirlik cihazını kabul etmişti. Sultan Gavrî zamanında Mısır'a gelip şeyh olup Rûşenî'den Gülşenî tarikatını icra ederek Gülşenî tarikatı kurucusu olmuş fakr u fâka (yokluk, yoksulluk) sultanı idi. Ebussuud Cârihî ve Merzuk Kifâfî hazretleriyle çağdaş olduğundan onların sohbetleri şerefiyle şereflenmiş ulu sultandır. Daha sonra I. Selim Han'ı Gazze'de karşılayıp,

"Müjde beyim. Size Mısır erenleri Hâdimü'l-Haremeyn dediler" deyip Mısır'ın fethini müjdelemişlerdir. Oradan Mısır'a bile gelip fetihten sonra Selim Han kendilerine Mısır'da Mü'eyyed Camii dibinde tekkeleri yerini yarlığ ile bağışlamıştır.

Daha sonra Süleyman Han'ın tahta çıkışında Ebussuud hazretlerinin kışkırtmasıyla dinsiz ve Şiî'dir diye İbrahim Gülşenî'yi Âsitane'ye davet etmeye haseki tayîn olunduğu an İbrahim Gülşenî Mısır'dan biraz fukarasıyla,

"Bizi misafirliğe davet ettiler" diye İskenderiye'ye gelip denizin dalgası ile İstanbul'a giderken bunların getirilmesiyle görevli olan haseki bu azize rast gelir.

Birlikte Âsitane'ye giderken deniz yüzünde bir Mesnevî kitabı yapraklarını gemi yelkeni gibi açıp gelirken İbrahim Gülşenî kitabı denizden alıp memur olan haseki ağaya *[159b]* kitabı gösterir. Aslâ ve kat'a kitâba bir damla deniz suyu tesir etmediğini haseki ağa görüp hayretler içinde kalarak,

"Sultanım bu ne haldir?" der. İbrahim Gülşenî,

"Ağam senin ağan Süleyman Han Farsça kitapları okunmasın, diye Ebussuud'un kışkırtmasıyla nice yüz bin cilt Mevlânâ kitabını ve nice bin diğer Farsça kitapları ateşe yakıp bir hadise ettiler. Bir dostumuzu bizim gibi elini kolunu bağlayarak Süleyman Han'ın huzuruna götürürken koynundan bu Mesnevî-i Şerifi 'Al ey İbrahim, sende emanet olsun. Yine Süleyman Han huzurunda bana ver' diye denize attı. Burada bana ulaştığını sen de gördün, böyle tanıklık eyle" der.

Daha sonra üçüncü gün Sarayburnu'nda Süleyman Han huzurunda vardığında selâm verip selâm alındıktan sonra Şeyh Hazret-i Ümmî Sinan, Şeyh Hazret-i Merkez Efendi, Şeyh Bâkî Efendi ve Kasımpaşa Tekkesi Şeyhi Abdî Dede ile görüşüp öpüşüp bilişirler. Hemen İbrahim Gülşenî koynundan *Mesnevî-i şerifi* çıkarıp Kasımpaşa Şeyhi Abdî Dede'ye,

"Alın bize gönderdiğiniz emaneti" diye kitabı teslim ederken Süleyman Han,

"Nedir o güzel kitap" diye sorarken hemen haseki ağa,

"Padişahım, Akdeniz engininde bu kitap denizin yüzünde yüzerken yapraklarını dağıtıp bizim geminin kenarına geldi. Şeyh alıp koynuna koyarak 'Hünkâr huzurunda yine sahibine teslim ederim' deyip kitabı denizden aldı. Bütün gemiciler ve reis gördü. Şimdi kitabı bu şeyhe verdi" diye haseki ve geminin reisi tanıklık edince Süleyman Han'ı dehşet alıp Ebussuud'a,

"Allah'ı seversen efendi, şu fakirlere karışıp bunların hatırını incitme" deyince yine Ebussuud,

"Şeriatın gereği sihir ile bu asıl keşif ve keramet gibi şeyi gösterenleri it pisliğiyle ateşte yakmak gereklidir" diye dibelik inadına ısrarcı olur. Süleyman Han görse ki *Mesnevî-i şerîf* Şeyh Abdî Efendi'nin hattı, imzası ve mührüyle. Kitabı, Abdî Dede'ye teslim eder.

Sözün kısası padişah huzurunda bu yedi adet büyük şeyhler ile Ebussuud ve onun 70 adet zahir ulemasından olan destekçileri yedi gün yedi gece adı geçen yedi adet şeyhi haps edip ne yerler, ne içerler ve ne yatarlar. Gece ve gündüz taat ve ibadette olup Ebussuud ile ilim tartışmaları yaparlar. Yetmiş kişi bunların birine nükte ve nokta kondurmaya güçleri yetmez. Bunların nice türlü keşif ve kerametleri görülür. Her birisinin menkıbeleri *Risâle-i Sinaniye*'de yazılıdır, burada tekrar yazılması lâzım değildir.

Daha sonra İbrahim Gülşenî Süleyman Han izniyle Edirne şehrine gelip bu Gülşenî Tekkesi'ni Lârî Camii yakınında yaparak Gülşenî törenleri icra eder. Kendileri yine Mısr'a gidip orada Mü'eyyed Camii yakınında bir büyük tekke yapar, orada gömülüdür.

Daha sonra bu Edirne'deki tekkesinin halifesi ermişlerden bir kimse olup Edirne şehrinin bütün halkı Gülşenî fukarası olur. Halen günümüzde de bir şanlı Gülşenî dervişleri tekkesidir. Her cuma namazından sonra büyük kalabalık olup tevhid-i sultanî olur, ama evkafının ne mertebede bakımlı olduğunu öğrenemedim, *vesselâm.*

Bundan sonra,

Hacı Ömer Ağa Tekkesi: Ağaçpazarı yakınında Halvetî Tekkesi'dir. Tarikatın önderi, şeyhi Hazret-i Rıdvan Efendi orada gömülüdür. Evkafı sağlam olduğundan gelen giden yolculara, Halvetî ve Celvetî fukarasına nimeti bol bol dağıtılır. Ve,

Şeyh Hazret-i Mestçizâde İbrahim Efendi Tekkesi *Allah sırlarını aziz etsin:* Halvetî tarikatından ulu tekkedir. Beylerbeyi Camii yakınında anayol üzere bulunup Hakk yoluna varır bir has Halvetî tarikatı tekkesidir ve büyük ziyaret yeridir. Ve,

Müezzin Sultan Tekkesi: Üçşerefeli kapısı dibinde bir küçük tekkedir. Fukaraları çoktur ama hangi tarikattan olduklarını bilmiyorum. Ancak büyük ziyaret yeridir. Ve,

Ebu İshak Kâzvinî Tekkesi: Bütün fukarası İshakîlerdir ki silsileleri Nakşibend-i Hâcegân'a ulaşmaktadır. Bu tekke Üçşerefeli Camiin mihrabı önünde, yol aşırı bir ulu kutup İshak Tekkesi'dir. Ve,

Taşkend Baba Tekkesi: Ulucamiin sol tarafında *[160a]* yol aşırı bir köhne Özbek Tekkesi'dir. Ve,

Tütünsüz Baba Sultan Tekkesi: Büyük nazargâhdır, ama hangi tarikattan ve kimin yapmış olduğunu bilmiyorum. Bu bakımlı tekke Ağaçpazarı'nın kuzeyinde yol aşırı bir bahçe içinde şenlikli bir dervişler misafirhanesidir. Bir İrem Bahçesi'ne benzer mesire yeri bir çiçek bahçesi var. Ve,

Üçler ve Yediler Tekkesi: Kıyık Mahallesi'nde eski ziyaret yeri ufak tefek bir tekkedir ama her taraftan kurban ve adakları sayısız ziyaretçileri eliyle bol bol gelmektedir. Ve,

Şarablar Tekkesi: Eşe Kadın yakınında bir yüksekçe yerde tekke ve ziyaret yeridir. Ve,

Karaca Ahmed Sultan Tekkesi:

...............(6.5 satır boş) ....

Edirne şehrindeki susayanları suya kandıran çeşmeler ve akarsuların anlatılması

Tamamı (---) adet hayat suyu çeşmelerdir. Gerçi bu büyük şehrin suya ihtiyacı yoktur ama eski belde olduğundan nice bin hayrat sahipleri gelen giden yolcular ve çevredekiler için mahalleler ve çarşı pazar içinde hayat pınarı çeşmeler yapmışlar ki her biri zülâl suyundan nişan verir. Bunlardan başka nice bin at sakası ve arka sakası büyük nehir Tunca, Arda ve Meriç'den su taşırlar.

Evvelâ Gazi Hudavendigâr Çeşmesi, on bir yerdedir.

Ve Sultan Musa Çeşmesi, Yıldırım Han Çeşmesi, Sultan İsâ Çeşmesi, Eski Cami Çeşmesi ve Bayezid Han Çeşmesi, altı adet tatlı su çeşmesidir.

Ve Sultan Selim Han hayat pınarı, Timurtaş Paşa hayat suyu ve Koca Murad Bey Çeşmesi, dokuz yerdedir.

Ve Beylerbeyi Çeşmesi, Sokollu Mehmed Paşa Pınarı ve Tahtakale Çeşmesi, Allah bilir Koca Murad Han'ındır, hele malumum değildir.

Kasım Paşa Çeşmesi ve Eşe Kadın Çeşmesi,

................(5 satır boş) ....

Can bağışlayıcı sebilhanelerin anlatılması

Tamamı (---) adet akarsu sebilleridir, ama bunların içinde donanımlı ve güzel olanı Arastabaşı'nda Selim Han Sebili, ondan Üçşerefeli kapısı dibinde Kızlarağası Mustafa Ağa Sebili, kalabalık bir yerde yapıldığından daima susamışlar eksik değildir. Anayola bakan penceresi üzerinde iri ve tezhipli yazı ile tarihi budur:

Dedi tarihini ashâb-ı safâ
Mâ-i Kevser oldu dünyâya sebil.

Sene 1000 [1592]

Ondan Ali Paşa Sebili.

................(5 satır boş) ....*[160b]*

Şenlikli şehir Edirne'nin mahallelerinin isimleri

Tamamı 414? adet mahalledir. İlk başta kale içinde 14 mahalledir. 5 mahallesi Yahudi ve 10 mahallesi Rum keferesi, Pehlivanlar Tekkesi yakınında bir Müslüman mahallesi, Topkapısı dahilinde yine bir Müslüman mahallesi var ve beş mahalle kavgacı Kıpti (Çingene) Mahallesi var. Gece ve gündüz kavga ve bağırışmalarından geçilmez. Bu mahallelerden başka yine büyük varoşta toplam (---) adet Müslüman mahallesi vardır.

Edirne şehrinin mahallelerinin isimleri

Evvelâ Hünkâr Mahallesi, Saray Mahallesi, Muradiye Mahallesi, Taşlık Mahallesi, Kıyık Mahallesi, Selimiye Mahallesi, Eski Cami Mahallesi, Üçşerefeli Mahallesi, Mahkeme Mahallesi, Arasta Mahallesi, Fildamı Mahallesi, Kasım Paşa Mahallesi, Timurtaş Paşa Mahallesi, Kızılminare Mahallesi, Eşe Kadın Mahallesi, Darülhadis Mahallesi, Katırhanı Mahallesi, Beylerbeyi Mahallesi, Saraçhane Mahallesi ve,

................(1 satır boş) ....

Osmanoğlu sultanları sarayının anlatılması

Evvelâ Sultan Selim Camii yakınında Kavak Meydanı adındaki yerde yapılan,

Eski Saray: Edirne fatihi Gazi Hudavendigâr'ın fethettiği sırada yaptığı saraydır. Kefere kralı Manyas Kapısı yakınında otururlar imiş. Daha sonra bu Eski Sarayı, Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Musa genişletip kale gibi burçsuz ve bedensiz büyük bir sur taş yapı güzel bir saray etti. Fırdolayı büyüklüğü 5.000 adım kuşatır. Dörtgen şeklinden uzunlamasına bir sultan konuk sarayıdır. Duvarlarının boyu 20 arşındır. Kuzey tarafa bir adet demir bâb-ı hümâyûnu (kapısı) vardır.

Daha sonra Süleyman Han Macar seferlerine rağbet etmekle bu saray ve yeniçeri odalarını imar edip 40.000 yeniçeri hazır ve 6.000 hassa gılmanları bu sarayda oturmaları için bu eski sarayda divanhane, hâsoda, büyük ve küçük, hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla donattı, ama bağ ve bahçesi yoktur. Lâkin suyu ve havası bir yüksek zeminde olduğundan tatlı ve ılıman havalıdır. Yapım tarihi 767 [1364-65] senesidir.

Eski bir saray olduğundan burada yetişip büyüyen hassa gılmanları ve diğer enderun ve birun hizmetçileri elbette ve elbette berhurdar olup iki dünya mutluluğuna erişirler. Süleyman Han kanunu üzere bu eski sarayda 3.000 hassa gılmanı taat ve ibadetle meşgul olarak eğitimlerini tamamlarlar, üç senede bir yollarıyla Âsitane-i Saadete gelip mertebelerince Yeni Saray'a girip padişah hizmetinde olurlar. Edirne Eski Sarayı böyle bir sultanların nazargâhıdır. Dünyanın sonuna kadar Osmanoğulları padişahlarının elinde şenlikli ola.

Şenlikli Edirne şehrinde Osmanoğulları sultanlarının hassa bahçelerinin anlatılması

Eski zamanlarda İdrivne sapık kralın av alanı bir ağaçlık, bir güllük koru idi. Fetihten sonra Şehit Murad Han halktan kaçarak ibadet için bir ibadethane ve yer yer bazı odalar inşa edip imar eder. Ondan sonra Fatih'in babası Koca II. Murad Han bu İrem Bağı içinde Tunca Nehri kenarınca nice Havernak kemerleri ve nice tumturaklı dokuz-gökkubbeli kuleli yüksek köşkler inşa eder. Her padişah birer eser yaparak sanki İrem Bağı Peçoy-i dilcu-yı

Sirem benzeri olur. Sultan Süleyman Han zamanına gelindiğinde Osmanoğulları devleti şan, şöhret ve yücelik bulup günden güne ilerlemede olduğundan Süleyman Han Alman ülkesi gazalarına rağbet edince bu Edirne'yi yuva edinir. Bu mübârek mekandan her tarafta olan düşmanlarına süzülüp av alıp yine bu Edirne yuvasında kışlak verirdi. O yüzden bu sarayı o kadar bakımlı ve şenlikli eyledi ki cennet bahçelerinden Rıdvan bahçesi oldu.

Hâsbahçe zemininin anlatılması

Edirne şehrinin kuzey tarafı dışında bir alçacık yeşillik ve lâlelik zeminde Tunca Nehri her tarafını kuşatmış ada ada bir genişçe verimli havadar arsaya kurulmuş Osmanoğlu bahçesidir. Bir tarafı tâ Saraçhane Köprüsü'ne varıncaya kadar göklere doğru baş uzatmış söğüt, çınar, servi, karaağaç ve kavak ağaçları ile süslenmiş bir meşelik ve güllüktür. Bu gölgelik içinde yaratık türlerinden nice kuşlar, hayvanlar ve yabanî hayvanlar dopdoludur. Bu bağın güney tarafı büyük bir yeşillik *[161a]* sahradır ki o tarafa açık bir kapı (bâb-ı hümâyûn) vardır.

Onun yakınında adalet köşkü var ki anılan yeşillik alanın ta ortasında göklere doğru baş uzatmış yüksek bir sütunun tepesinde bir altın top vardır. O topa bütün okçular ve pehlivan silâhşörler ok ve tüfenk atarak padişah huzurunda becerilerini gösterip padişahın bağışlarından hisse alırlar.

Bu bahçenin kuzey tarafındaki ovada hâs ahırlar ve çeşit çeşit at ahırları vardır. Bunlarda şenlenmiş bir hayvan alanıdır.

Ama bu bağın dört tarafında kale gibi duvarları yoktur. Zira her tarafını deniz gibi Tunca Nehri kuşattığından duvara ihtiyacı yok, bir kat sağlam duvardır ve bostancıbaşı 3.000 adet bostancı ile gece ve gündüz gözcülük yapmaktadır. Devamlı koruyucusu da bekçisi olan Tanrı'dır.

Doğu tarafı da bir yeşillik vadide müminlerin namazgâhıdır, ama bahçe içinde kale gibi harem-i hümâyûn vardır. Bütün hadımlar ile darüssaade ağası orada hazırlardır ve hizmet ederler.

Ama bu İrem Bahçeleri içinde bütün yapılardan yüksek (---) (---) Han köşküdür. Göklere doğru bay çekmiş her tarafı gören bir köşktür ki anlatılmasında dil kısa kalır. Tamamı yedi kattır. Her katı pek çok odalar, şahnişinler, fıskiye ve havuzlar ile bezenmiş bir İrem köşküdür.

Daha sonra 1021 [1612] senesinde Ahmed Han kasrı, ondan sonra IV. Murad Han kasrı bakımlıdır. Lâkin (---) tarihinde Sultan IV. Mehmed Han avlanmaya düşkün olduğundan genellikle vakitleri bu Edirne şehrinde geçer, Erdel memleketini, Alman ülkesinde Uyvar Kalesi'ni ve Girit Adası'nda Kandiye Kalesi'ni bu Edirne şehrinden başkumandanlar gönderip feth ederdi. Özellikle (---) tarihinde Leh diyarının sağlam kalesi ve dayanıklı suru olan Kamaniçse Kalesi'ni bizzat kendileri âsaf-ı Berhıyası (veziri) olan Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa serdarıyla gidip (---) günde Kamaniçse Kalesi'ni aman vermeyip feth etti.

Dört tarafa kumandanlar tayin edip İlvov Kalesi'ni, Çehriniçse Kalesi'ni, Omaniçe Kalesi'ni, İşceriz Kalesi'ni, Lubinye Kalesi'ni ve Horodok Kalesi'ni, bunun benzeri 76 pâre cevher yüzük gibi kaleleri feth edip nice bin adet açılmamış bâkire esirler, köleler ve nice kere yüz bin hesapsız çok mallar ile yine Edirne şehrine girdi. Gaza malıyla bu Edirne Bahçesi'ni, Akpınar adındaki mesireyerini ve Hıdırlık adındaki gezinti yerini, kısacası 70 adet İrem Bağlarını bu gaza mallarıyla yapıp Edirne Bahçesi eyle oldu ki hâlâ bu yeryüzünde öyle bir cennet bahçesi yoktur. Meğer Alman diyarında Nemse çasarının Peşpehil şehri bağı ola.

Ama bu Edirne şehrinde olan çiçek türünden gül, sünbül, müşk-i Rumî, lâle, menekşe, sünbül-i Hıtayî, reyhan, yasemen, fûl, erguvan, zerrin, nergis, zanbak, nesrin, şebboy, şakâyık (gelincik), karanfil ve bunların benzeri nice bin çeşit misk kokulu çiçekler ile bezeyistan olmuş bir bahçedir.

Özellikle bunda olan meyveli ağaçların çeşitleri Konya Meramı'nda, Malatya Aspozusu'nda ve Adaliye'nin Istanaz'ında yoktur. Zira bu gölgelik bahçe Sultan Mehmed Han'ın nazargâhıdır.

Sözün kısası bu bağın anlatılmasında dil kısa kalır, ama bu hakîr küstahane denizde damla ve güneşte zerre miktarı yazmaya cüret ettik. Zira birkaç gün konaklamakla ancak bu kadarca Edirne'nin durumlarına vâkıf olabildik. Tam olarak inceden inceye dikkat etmek mümkün olmayıp "Tamamı anlaşılmayan bir şeyin hepsi tek edilmez" diye öğrenebildiğimiz kadarıyla bu derece özellikleriyle yazmakla yetinip sözü kestik, *vesselâm.*

Ama günümüzde de bu ibret verici bahçeden hâlâ saadetlü padişah ile avlanmaya ve küffarla savaşa hâs gılmanlardan 12.000 yağız altı silâhlı ve donanımlı genç pehlivan hizmetçiler küheylân atlarına binip sultana yoldaş olurlar. Bir tarihte bu İrem Sarayı bu şekilde bakımlı olmamıştır, derler. Dünyanın sonuna kadar da bakımlı ve şenlikli ola, *âmin yâ Müste'ân.*

................(3 satır boş) ....*[161b]*

Şenlikli Edirne şehrinde vezir, devlet adamları ve ileri gelenlerin sarayları

Tamamı (---) adet büyük saraylar ve diğer eski haneler vardır. Gerisi âlimler, salihler, imamlar, hatipler ve diğer orta hâlli olan çarşı esnafı ve tüccarların hüzün kulubeleri evleridir ki, bütün yapıları baştan başa kırmızı renkli kiremit örtülüdür.

Selim Han Camii minaresine bu hakîr çıkıp şehrin içine ve dışına dikkat narazıyla bakıp tâ gözümün ulaştığı noktaya kadar baktım. Bu şehrin bütün yerleşim yerinde 148 yerde kurşun örtülü binası var. Toplam (---) ezan hanesi minaresi görünmekte idi. Diğer ibret verici yapılar da kendi bölümleriyle yazılır.

Ama bu şehir içinde padişahlara mahsus olup yazılan iki adet büyük saraylardan başka 340 adet vezir sarayları vardır.

Evvelâ bunlardan Sokollu Mehmed Paşa Sarayı; 360 adet odaları, çeşitli divanhaneleri, havuz ve şadırvanı, içinde ve dışında iki adet hamamı ile bakımlı büyük bir saraydır. Geniş avlusu da cirit meydanıdır.

Ondan Makbul İbrahim Paşa Sarayı, Timurtaş Paşa Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Bülehnikli Hüseyin Paşa Sarayı, Şakşakî Paşa Sarayı, Ferruh Paşa Sarayı, Selimiye Mu'temedi Mü'eyyed Paşa Sarayı, Rüstem Paşa Sarayı, Mahmud Paşa Sarayı, Mihal Bey Sarayı, Defterdar İsmail Efendi Sarayı, Ekmekçizâde Ahmed Paşa Sarayı, Zağanos Paşa Sarayı, Halil Paşa Sarayı, İshak Paşa Sarayı, Mezid Paşa Sarayı, Kadıasker Sarayı ve Bostancıbaşı Sinan Paşa Sarayı, ama IV. Mehmed Han zamanında imar olan saraylar bunlardır,

Evvelâ Köprülü Mehmed Paşa Sarayı, Kıbleli Paşa Sarayı, Defterdar İbrahim Paşa Sarayı, Defterdar Ahmed Paşa Sarayı, Nişancı Paşa Sarayı, Musahib Mustafa Paşa Sarayı, Reisülküttab Şamîzâde Sarayı, Ruznâmeci Ali Efendi Sarayı, Vanî Efendi Sa-

rayı, kale içinde Yeniçeri Ağası Sarayı ve Hasan Paşazâdeler Sarayı.

................(2 satır boş) ....

Öğrenebildiğimiz büyük saraylar bunlardır, ama tamamı kırmızı renkli kiremit örtülüdür, ama Yeni Saray ve Eski Saray padişahlar ve sultanlar için olmak ile tamamen kârgir yapı ve has kurşun ile örtülüdür. Tanrı tamamını mamur ede.

Bunlardan başka tamamen bağlı, bahçeli, havuzlu fıskiyeli ve su dolaplı ayan ve eşraf evleridir.

Gelen giden yolcuların konuk evleri, kervansarayların anlatılması

Hasbî yapı yani Allah rızası için büyük kervansarayın hepsi 53 tanedir, meşhur olanlar bunlardır.

Evvelâ Muradiye Kervansarayı, Yıldırımiye Kervansarayı, Mehmediye Kervansarayı, Koca Muradiye Kervansarayı, Selimiye Kervansarayı, Bayezidiye ve Ali Paşa .

Selimiye yakınında Yemişçi Hasan Paşa Hanı, gayet muazzam kale gibi büyük handır. Rüstem Paşa Hanı da sağlam yapıdır. Yemiş Hanı, Kapan Hanı ve Ekmekçizâde Ahmed Paşa Hanı, Halil Paşa Hanı, Pamuk Hanı, Tahtakale Hanı, Sücâh Hanı, İmaret Hanı, Mihal Hanı ve Şehabeddin Paşa Hanı, ama bu yazılan kervansaraylardan hasbî büyük misafirhane Eşe Kadın Hanı'dır. Sultan Ahmed Han zamanında bir küçük han imiş. Defterdar Ekmekçioğlu Ahmed Paşa o küçük hanı temelinden yıkıp büyük bir han yapmıştır ki Edirne şehrinde ve İstanbul'da benzeri yoktur. Ancak Tatarpazarcığı'nda Makbul İbrahim Paşa Kervansarayı'dır.

Eşe Kadın Hanı tam 200 ocaktır. Avlusunun bir tarafında içli dışlı harem odaları var. Ahırı 1.000 adet at alır. Dışında göklere doğru baş çekmiş bir güvercinliği yüz katar katır alır. Dört tarafında sofalar vardır. Dış avlusu da bin adet at ve deve alır sanki kale bir güzel handır. Anayol üzerine kuzey tarafa bakar bir demir kapısının üst eşiği üzerinde tarihi budur:

Temâşâ eyleyip Kesbî dedi itmâmına tarih
Yapıldı han-ı Sultan Ahmed oldu bî-bedel âbâd.

Sene 1018 [1609]

Tamamlandıktan sonra Sultan Ahmed'e hibe olunmuş kurşunlu handır. [162a]

Şenlikli Edirne şehrindeki tüccar hanlarının anlatılması: Tamamı 53 adet tüccar hanlarıdır. Evvelâ Bedesten kapısının karşısı yakınında (---) (---) hanı gayet bakımlıdır. Genellikle zengin bezirgânlar orada kalırlar. Ondan,

................(3 satır boş) ....

Garip bekar hanlarının anlatılması: Tamamı 70 adet bekarhane hanları var, başka kapıcıları ve zabıtları var. Genellikle pabuççu bekarları ve diğer çarşının garipleri kalıp birbirlerine kefillerdir, ama bu bekar hanlarında her gece diğer kervansaraylar gibi davul çalınmaz.

Evvelâ Zağanos Paşa Bekarhanesi, Mahkeme ile Eski Medrese arasındadır. İçinde bin kadar dikici bekarları kalırlar.

Ondan Taya Kadın Bekarhanesi, bunda da pabuççular kalmaktadırlar. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Çarşı pazar ve bedesteninin anlatılması

Tamamı 6.700 adet sultan çarşısı dükkânları vardır, ama bunların içinde tâ şehrin ortasında Murad Han bedesteni (---) (---) gayet bakımlıdır. Tamamı (---) adet büyük kubbeleri baştan başa çividi renkli kurşun ile örtülü bakımlı bir bedestendir ki bütün memleketlerin değerli ve seçkin malları burada çok mikarda mevcuttur. Bedesten içinde 300 adet dükkançe ve dolap vardır. Her birinde nice değerli mallar korunmaktadır, ama bir nakışlı dolap üzerinde bu beyt yazılıdır,

Hüsnün esbâbını hıfz etmeğe ey gevher-i nâb
Oldular didelerim iki kapaklı dollâb

diye yazılmıştır.

Bu dükkânların içine insan girse bu altın ve mücevherleri, çok pahalı değerli eşyaları seyretmekten insan şaşkınlaşır ve hayran olur. Ud ve anber kokusundan oraya gelenlerin dimağları kokulanır. Bu bedestende nice yüz Mısır hazinesi olduğundan her gece 60 adet bekçileri aydınlatıp ta güneş doğuncaya kadar gözcülük edip dört tarafında olan demir kapıları kapatırlar.

Ondan Eski Bedesten; Gazi Hudavendigâr yapısıdır. Bunda kıymetli mallar yoktur. Zira bir iki kubbesi yıılmış olduğundan içinde hallâçlar işler. Taşrası bit pazarıdır ve 20 kubbedir. Ondan,

Ali Paşa Çarşısı'nın övülmesi

Süleyman Han vezîrlerinden tabiat sahibi ve cömert yapılı Ali Paşa hayratıdır. Ve Süleyman Han mimarbaşısı Koca Mimar Sinan yapısıdır. Gerçekten bunda da bütün ustalığını sarf edip Balıkpazarı adlı kapı dibinden tâ İğneciler Kapısı dibine gelinceye kadar büyük bir anayolun iki tarafına koca mimar bir güzellik çarşısı yapmış ki cidden elinin ustalığını bu işde de belli etmiştir. İki başında çok büyük ölçekte kale gibi demir kapıları vardır ki sanki her biri Hazar denizi kenarında Acemlerin elindeki Demirkapı Kalesi'nin demir kapılarıdır. Yahut Dünyanın anası olan Mısır'ın Bâb-ı Nasır'ıdır, ama bir bakışta o anılan kapılardan sağlam dayanıklı kapılardır. Zira her gece yüzer adet bekçileri keşik beklerler. Zira bunda da hesapsız Kârûn malı Hâmân hazinesi vardır.

Bu sultan çarşısı kuzeyden güneye uzunlamasına yapılmış olup bir demir kapıdan bir demir kapıya varıncaya kadar tam 1.000 adım anayoldur. Sağında ve solunda toplam 360 kepeng ve dükkân sayılır. Bütün kepengleri usta öyle çırpı (hesap) ile düzgün yapmış ki bir kepeng bir diğerinden bir kıl ucu kadar dışarıda değildir. Sağda ve solda bütün kepengler iki kanat gibi kanat açıp dururlar.

Bu sultan çarşısının üzerleri Kisra kemerlerinden nişan verir toloz (tonoz, mahzen) kârgir yapıdır ki tamamen kurşunludur. Ve açık olmak için kemerlerin eteğinde birer demir kapaklı demir pencereler vardır. Bekçiler her gece o manzara bacalarını kapatırlar. Burada da zengin bezirgânlar vardır. Beyt:

Çârsû-yı hüsn seyr eden serâser hocim
Bir vefâ dükkânı yokdur, hep cefâ bazarıdır.

Bütün değerli eşyalar burada da bolca bulunur. Misk, gül suyu, mâ-i verd (gülsuyu), buhur suyu, asel-bend (bal) suyu, ûd, amber ve diğer ıtriyat kokusundan alış verişe gelenlerin dimağları kokulanır. Bir çeşit *[162b]* güzellik pazarı teşamasıdır. Edirne, İstanbul ve Bursa'da benzeri yoktur. Ancak dengi Şam-ı Şerif'de Sinaniye Çarşısı ola. dünyanın sonuna kadar dünyanın âfetlerinden koruna.

Edirne şehrinin süslü çarşılarını bildirir

Evvelâ bu adı geçen Ali Paşa Çarşısı'nın ardında saraçhane, bir anayol üzerinde büyük bir işyeridir.

Ondan Yeni Bedestene bitişik Zergerân (Kuyumcular) pazarı ve Gazzazlar (İpekçiler) pazarı; ter ü tâze, tatlı, zarif ve temiz ay ve güneş parçası gazzaz (terzi) mahbubları var ki parmaklarında elekleri seyr olunup bitkin âşıkları çehrelerine sırma teli gibi sarılırlar, âşıklar çarşısıdır.

Bezciler Çarşısı zengin tüccarlar ile ve gönüller sevgilisi yanaşmalarıyla süslü dükkânları bezelidir.

Attarlar Pazarı, gerçekten de nice kere yüz bin türlü ağaç ve ilaç maddeleri kokusundan gezen kimselerin beyinleri kokulanır.

Uzun Çarşı'nın boyu 2.000 adım bir uzun anayoldur. Sağında ve solunda nice bin sanat ehli *"El emeğiyle kazanan, Allah'ın sevgili kuludur"* [Hadis-i Şerif] deyip lokma ve hırka parası kazanma kaygısına düşmüşlerdir. Zira dünyanın işi böyle olagelmiştir.

Ve İğneciler çarşısı, Bakırcılar pazarı, Kapıcılar pazarı, Demirciler pazarı, Pamukçular pazarı, Hallâçlar pazarı, Ketenciler pazarı, Çadırcılar pazarı, Balıkçılar pazarı, Boyacılar pazarı, Çukacılar pazarı, Helvacılar pazarı, Kavaflar (haffaflar) pazarı. Selim Han Camii yakınında Ali Paşa çarşısı gibi iki başı demir kapılı büyük anayolun sağında ve solunda 300 adet kepengli süslü dükkânlardır ki kavaf civanları seccadelerinde oturup ellerinde çevganlarıyla zergerdan pabucu şaşkın kimselere verir.

Genç ve çevik kimselere lorta, kurt ağzı, tilleli, kaba rüzgâr, ulu lorta ve merdane pabuç verir. Ağalara saray pabucu, düz taban ve çingan pabuç verir. Çocuklara orta ayak, kütane, sayış, kubadî ve orta lorta verir. Akçesi az olan forta verir. Ve kadınlara paşmak, içmedik, iç edik, dış edik, fillâr ve terlik edik verir. Bu şekilde kâr olur pâk ve temiz kârgir yapı gönül açıcı ferah arasta pazarıdır.

Bütün kubbeleri baştanbaşa çivit renkli kurşun ile örtülü bakımlı bir kavafhanedir ki Edirne şehrinin yüz suyudur. 41 sene seyahatimde bu hakîr bir diyarda benzerini görmedim. Temmuz ayında cenet benzeri Bağdad serdabı (serinleme odası) gibi buz parçası bir dinlenme yeri çarşıdır. Bütün maarif erbabının şehrin ileri gelenlerinin buluşup görüştükleri toplandıkları yerdir.

Daha sonra ona yakın Küçük Arasta, böyle kârgir yapı haffafhane değildir, ama süslü ve tatlı bir çarşıdır.

Bu yukarıda yazılan (---) adet sultan pazarları bütün esnafıyla birer semtte bulunup şeyhleri, nakipleri (bir cemaatin ah-

valine nezaret eden büyük zat), yiğitbaşıları, kethüdaları ve çavuşlarıyla mazbut sanat sahipleridir.

Genellikle bu adı geçen çarşı pazarların dükkânları geçmiş zaman padişahları zamanında tertip üzre yapılıp her dükkânın önlerinde taş direkler üzerinde kemerler vardır ki şehre süs vermiş düzgün ve düzenli sultan çarşılarıdır.

Eski zamanlarda bütün sultan çarşısı saçakları kârgir yapı ile sağlamlaştırılmış olup kurşun ile örtülü imiş. Nice kere yangın çıkarak kurşunu eridiğinden hâlâ bu hâl üzere boş kalmış güzellik pazarlarıdır.

Bunlardan başka 41 yerde daha nice sultan çarşıları ve pazar yerleri vardır ki (---) *"Size ebdâlın yaptığını yapmanızı tavsiye ederim: 'Helâlinden kazanmak, aile fertlerine harcamak'"* deyip bütün Tanrı kulları geçimlerini sağlamak için gaflet gömleğini giyip alış veriş ederler. Bu adı geçen pazarlardan başka,

Şehrin içinde ve dışında dağılmış olan pazarları bildirir

Evvelâ Küçük Pazar, Saraçhane Pazarı, Muradiye Pazarı, Kıyık Pazarı, Taşlık Pazarı, Bayezid Han Pazarı, Yıldırım Han Pazarı, Mihalbaşı Pazarı, Manyas Pazarı ve Tabahane Çarşısı, yeryüzünde yoktur. 5.000 Âh-i Evrân köçeği genç, güçlü, cesur ve şahbaz yiğitleri çıkar. Kanlı varsa hâkime vermezler, ama katil de onlardan kurtulamayıp köpek pisliğinde terbiye edilip aman ile debâğat edip pâk ettikten sonra her şeyden tövbe edip temizlenerek yetişkin usta olur. Meriç Nehri'nin kenarına *[163a]* kurulmuş büyük bir işyeri, debbağhanedir.

Ondan Odun Pazarı, Araba Pazarı, At Pazarı, Koyun Pazarı, Sığır Pazarı, Küçük Pazar, Çingene Pazarı ve Katırhanı Pazarı, Osmanoğulları'nın bütün katırları burada durur bir büyük damdır, ama Filyokuşu'nda fil damı harap olduğundan Hindistan padişahının hediye gönderdiği Mahmudî, Menkerûsî ve Semenkânî filler Saraçhane Köprüsü başında bir viran hamamda dururlar.

Eşe Kadın Pazarı, Kale Pazarı, Meyhane Pazarı, Esir Pazarı ve Avrat Pazarı ve,

................(2 satır boş) ....

Bildiğimiz pazarlar bunlardır, ama bütün sultan çarşılarının ve bütün mahalleler içinde ana yollarının yukarısı ve aşağısı baştan başa taş kaldırım döşeli pâk ve temiz düzgün yollardır.

Bu derece sayılan sultan çarşılarında 360 adet türlü türlü sanat ehli mevcuttur. Ancak eşek ve deve kırkıcı, babulluk (pezevenklik), deyyusbaşı (karısının namussuzluğuna göz yuman alçak kimse) ve şeyhü'l-arasat gibileri Arabistan'a mahsustur. Padişah taht merkezi olduğundan Edirne'de bu gibi yerilmiş ve çirkin işler yapan esnaf yoktur. Ancak yağmacı ve yankesici çoktur. Zira Rumeli levendleri ve nice bin haşerat yurdudur.

Edirne şehrindeki ibret verici yapıları bildirir

Evvelâ bu İdrivne tahtı Edirne şehri içinde ibret verici büyük yapı **Mihal Bey Köprüsü'**dür ki Arda Nehri, Tunca Nehri ve Meriç Nehri bu üç adet deniz gibi büyük nehirlerin birbirine karıştığı yerde yapılmış büyük bir sed, bir eski tarz, bir geniş, uzun ve derin bir köprüdür ki bu yeryüzünde benzeri yoktur. Ancak ki Alman ülkesinde Tuna Nehri üzerinde Gulvar Köprüsü ola yahut bu Edirne'ye bir menzil uzaklıkta Koca Murad Han'ın (---) 64 göz Ergene Köprüsü ola, ama bu Mihal Bey Köprüsü'nün üç adet deli divane nehirlerin üzerine yapılmış olması mucize mertebesi bir ibret verici köprüdür.

Bir tarafı batı tarafa ve bir ucu doğu tarafa oturtulmuş olup uzunluğu tam (---) adımdır. Ve gayet geniştir ki her zaman üç araba yan yana geçer. Fil cüssesi kadar taşlar ile yapılmıştır ve kaldırımlı sanatlı büyük bir köprüdür.

Ve toplam büyük ve küçük (---) (---) adet göz Kisra kemerlerinden nişan verir ebemkuşağı gibi kemerlerdir ama Bosna serhaddinde Mostar Köprüsü ve Batman'da Batman (Malabadi) Köprüsü kadar kemerleri yüksek değildir, alçak da değildir. Boyu 40 arşın yüksekliktedir, ama sanki İskender seddidir.

Bu ibret verici köprünün tâ ortasında şehre girerken sol tarafta dört sütun üzere bir dinlenme ve mesire yeri yüksek kubbeli kisra köşkü vardır. Onda bu köprünün tarihi böyle yazılıdır:

Fî hamsin ve işrîn semâne mi'e

[825/1422]

diye yazılıdır.

Ama günlerin geçmesi ile kısım kısım yerleri üç nehrin taşkınlarından yaralanmış olup (---) tarihinde İbrahim Han saltanatında *toprağı güzel olsun ve mekânı cennet olsun* merhumun ferman-ı şerifiyle âsaf-ı Berhıyası (veziri) olan Veziriazam

Kara Mustafa Paşa Hıdırlık Tekkesi'ni harap edip onun bakır kap-kacak, sahan, tencere ve kazanların parasıyla ve daha nice yüz kese kendi malıyla bu Mihal Köprüsü'nü imkansız iken tamir edip sanki iman seddi Van Kalesi gibi sağlam oldu. Bu tamirine tarihi anılan dinlenme yeri kubbesinde tezhipli celî hat ile yazılmış sanatlı tarihtir, son mısraı,

Mustafa Paşa bu âlî cisri ahkâm eyledi.

Sene 1005 [1595-96]

Ama bu büyük köprü Fatih Sultan Mehmed'in babasının birinci padişahlığında Gazi Mihal Bey inşa etmiştir ki köprünün yanında Meriç Nehri Adası üzerinde büyük bir camii var. Ve Hacı Bektaş-ı Velî halifelerinden Sefer Şah Sultan'ın nur dolu mezarı ve tekkesi de bu sağlam köprü üzerinde bulunmaktadır. Sözün kısası gelen giden yolculara köprü olmuş bir doğru yoldur ki benzeri yoktur.

Ondan sonra yapılan **Saraçhane Köprüsü,** Şehabeddin Paşa'nındır. Fatih vezirlerinden olup *[163b]* bu büyük köprüye başlamış, tamamlanmadan Fatih İstanbul'da Maltepe adlı yerde vefat edince bu köprü sahibi Şehabeddin Paşa Bayezid Han ile Edirne'ye gelip bu köprüyü o zamanda tamamladı, ama seyretmeye değer benzersiz bir köprüdür. Tamamı sekiz gözdür ama her kemeri Kisra kemeridir. Tunca Nehri üzerinde olduğundan gayet sağlam ve geniş bir yapıdır. Edirne'den tarafı başında şehre giderken sağ tarafta dört köşe bir parça beyaz mermer üzere şeyh hazretlerinin bizzat kendi el yazılarıyla *"Emere bi-inşâ'i hâze'l-imaret zamanu's-sultan Bayezid Han"* diye nice inci gibi sözler yazılmıştır. Sözün kısası tarihidir

"Sene hamse ve hamsîn ve semân mi'e" [855/1451]

hattı yazılıdır, ama şeyh hazretlerinin ne mertebe usta hattat idiği bu benzersiz hattan belli ola. Gerçekte de bu mucezi gibi hattla bu sanatlı köprü Saraçhane Köprüsü adıyla meşhur olmuştur. Hâlâ sultanların düzgün köprüsüdür. Zira padişahların hâs sarayları yolu üzerinde bulunmaktadır.

Ondan Hünkâr Bahçesi içinde Tunca Nehri üzerinde üç yerde sanatlı köprüler vardır. Onlara **Sultan Köprüsü** derler. Yapanlarını bilmiyorum.

Ondan sonra Sultan Bayezid-i Velî Camii'nin mihrabı önündeki İrem Bağı köşesinde **Yalnız Göz** adıyla isimlenmiş bir göz güzel köprüdür ki Tunca Nehri üzerine inşa olunmuştur.

Ekmekçizâde Ahmed Paşa Köprüsü: Tunca Nehri üzerinde gayet sanatlı köprüdür. Demirdaş (Timurtaş) Kasabası'na oradan gider. Ne miktar göz idiğini bilmiyorum, ama ibret verici güzel bir köprüdür.

Ondan sonra Arda Nehri üzerinde iki yerde burdinar ağaç direkler ile yapılmış büyük köprülerdir ki bunlar da seyre değerdir. Nice padişahlar bu köprüleri kârgir yapı olarak inşa etmişlerdir. Ancak Arda Nehri deli divane akıp zemini tamamen kumsal olduğundan temel tutmayıp köprüler yıkıldığından dolayı ağaçtan yapılma büyük köprülerdir.

................(1 satır boş) ....

Bu yazılan büyük köprüler ile bütün Edirne şehrinin içinde ve dışında on bir yerde geçit yeri köprüler vardır.

Tatlı su nehirlerinin anlatılması

Yukarıda üç adet büyük nehirlerden Arda, Meriç ve Tunca nehirlerinin doğuşları ve batışları ayrıntılarıyla yazılmıştır, ama bu Edirne şehri içinde bütün çeşmelere, susamışların sebilhanelerine, han, hamam, cami ve evlere bölüştürülüp akan akarsular (---) (---) (---) (---) dağlarından ve kıyık bayırlarından gelip şehrin bütün yapılarını sular âbıhayattan nişan verir tatlı sulardır ki İstanbul'da Eskisaray Kapısı'nın önündeki çeşmelerin lezzetinde bir lezzetli sudur.

................(1 satır boş) ....

Evlerdeki su kuyularının anlatılması

Tamamı (---) adet sarayların, ileri gelenlerin halkın evlerinde acı sulu ve âbıhayat kuyuları vardır. Üç bini hemen şebekeli bostanların savakı çark-ı felek gibi dolaplı kuyulardır. Geri kalanları hüzün evlerindeki kuyulardır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

İbret verici hamamları bildirir

Tamamı (---) adet gönül açan, hoş ve aydınlık hamamlardır ki elimizden geldiği kadar bildiğimiz derece yazılır. Evvelâ bunlardan,

Üçşerefeli Hamamı: Suyu, havası, yapısı ve hizmetçileri pâk ve temiz büyük hamamdır. Bütün duvarlarından ve bütün kubbelerinden bir damla ter ve nem sızma ihtimali yok bir hoş kokulu hamamdır. Ondan,

Tahtakale Hamamı: (---) (---) yapısı eski tarz büyük hamamdır. Ondan,

İbrahim Paşa Hamamı, ondan,

Boyacılar Hamamı: (---) (---) yapısıdır.

İshak Paşa Hamamı, ondan **Selimiye Hamamı,** ondan,

Murad Bey Hamamı: Eski tarz ve büyük yapı hamamdır, ama suyu tatlıdır.

Mezid Bey Hamamı: Gerçekten de yıkananları çoktur. Kale içinde,

Topkapısı Hamamı: Beğenilir ve bilinir değildir.

Bayezid Han Hamamı: Camiye yakın Tunca Nehri kenarındadır, ama biraz sovucaktır, ama pâktir. *[164a]*

Mihal Bey Hamamı: Gayet büyük hamam olduğundan bir kaç halvetinde debbağlar gök rengi, kırmızı, sarı, gül rengi ve turuncu sahtiyan boyarlar.

Ağa Hamamı: Kıyık Mahallesi'nde bir hoş havalı hamamdır.

Kasım Paşa Hamamı: Eşe Kadın yakınındadır.

Sultan Mehmed Hamamı: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Beylerbeyi Hamamı: Acep gönül açan hamamdır.

Ahî Çelebi Hamamı'na **Oğlan Hamamı** derler. Zira bir halvetinde bir kurna yanında beyaz ham mermerden bir mahbub güneş parçası dellâk civanı resmi var ki sanki o resim canlıdır. Her ne tarafından o resme baksan o resim de bakıp tebessüm eder zann edersin. Onun için bu hamama Oğlan Hamamı derler, ama cami sahibi Molla Ahî Çelebi hazretlerinin yapısı bir hoş havalı hamamdır. Ondan,

Kadıasker Hamamı: Her malzemesi, dellâk hizmetçileri ve ham mermerleri pâk hamamdır.

Kızlarağası Hamamı: Sultan IV. Mehmed Han'ın Darüssaade Ağası Yusuf Ağa bu harap hamam fil damı iken münasip bir yerde çok gerekli olduğundan tatlı bir hamam etmiştir ki Edirne şehrinde değil Rumeli diyarında benzeri yoktur. Gerçekten de yerinde büyük bir hayrat oldu.

................(2.5 satır boş) ....

Osmanoğlu taht merkezi olan Edirne şehrinde hanelerdeki özel hamamların anlatılması

Edirne şehri ileri gelenlerinin tanıklıklarıyla bu üçüncü taht merkezi olan Edirne'de toplam 3.150 adet büyük hane hamamları vardır ki nice yüz vezirler, devlet adamları sarayları ve ileri gelenlerin evlerinde ikişer üçer özel hamamları vardır. En sıradan hanede bir gusülhane vardır, diye Edirne ileri gelenleri övünürler. Gerçekten de nicesine hakîr vakıfım ki ikişer üçer hamamları vardır. İsimleriyle yazmakta sıkıntı vardır. Ancak,

Hünkâr Sarayı Hamamı: Güzel bir tarz ve bir garip şekil üzere yapılmış bir selâtin hamamıdır ki benzeri meğer İstanbul'da Yeni Saray'da hâssa gılmanları içindeki hazineye bitişik hamam içinde ibret verici hamam ola. Ancak bu Edirne şehri içinde gördüğümüz sultan hayrat yapılarından başka nice bin yüksek yapılar, imaretler ve çarşılar sayısızdır. Ancak bu hakîr kısaltarak yazdık. Zira bizzat imaretleri yazdığımızdan bin kez daha fazladır. Yerleri geldiğinde yine yazılır.

Yaşlı ve gençlerinin yüz renklerinin anlatılması: Erkek kısmı olgunluk derecesinde yaşar, yaşlanır ve beli bükülüp kuvveti gitmiş, hey'eti yitmiş ve ömür sermayesi yüz yetmişe yahut yetmişe yetmiş olup sohbetten biraz kalmış olurlar, ama yine kârında kazancında zinde, hareket halinde yüz renkleri kırmızımsı adamlardır.

Dilber mahbublarının anlatılması: Gayetle dilberleri çoktur. Çoğu güzellikte ve hoşlukta orta hâlli olup kelimeleri düzgün, dişleri inci gibi, misk kokulu bölük bölük kâküllerini dağıtıp Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinde deniz yaratıkları gibi yüzgeçlik ettiklerinde âşıkların akılları darmadağın olur. Gerçekten de gümüş endamlı mahbubları var.

İleri gelenlerinin isimlerinin yazılması: Bunlardan Koca Kırkayak Sinan Paşa ve Küçük Sinan Ağa,

................(2 satır boş) ....

Usta tıp bilginlerinin bildirilmesi:

................(3 satır boş) ....*[164b]*

Usta cerrahlarının övülmesi: Bayezid Han Dârüşşifasında maaşlı uzman hekimleri ve nabız ilminde tecrübeli cerrahları

vardır, ama daha meşhur olan Ulucami yakınında Hızır Çelebi, sanki Hazret-i Hızır ikinci hızırdır.

İsmail Çelebi sünnetçilikte benzersizdir ki sünnet üzre masumları sünnet eder. Bildiklerim bunlardır.

İmam ve hatiplerinin anlatılması: Bu Edirne şehrinde 6.150 adet âlim, salih ve şeyh hatipleri var ama kadı taifesi hesapsızdır. Hancızâde Efendi, Kara Kadı ve Mesud Efendi (---) (---) (---)

Hatiplerinden Bayezid Han hatibi İbrahim Efendi, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Fasih şair ve yazarları: Zamanımızda bu şehir içinde 17 seçkin şair ve yazarlardan kimseler var idi. Bunlardan,

................(1 satır boş) ....

Kısacası, âlimler toplantı yeri, fazıllar kaynağı, şairler meskeni salihler yuvası, garip ilimlere ve çeşitli fenlere sahip Aristo akıllı çelebileri var.

Müşerref olduğumuz yakın dostlar,

................(2.5 satır boş) ....

Ermiş zatların anlatılması:

................(2.5 satır boş) ....

Erkek ve kadınların giydiklerinin anlatılması: Sayısız ve sınırsız ileri gelenleri samur kürk ve renk renk değerli kumaşlar giyip sarıklarının uçlarını sartıkıp salınırlar. Orta hâlli olanları çuka ve boğası kaftan giyerler, ama kadın taifesi çuka ferace ve renkli soflar giyip yassıbaş ile gezerler. İstanbullu gibi selâmiye takke giymezler.

Belde halkının konuşmaları: Bütün zarif âriflerinin sözleri düzgün, kelimeleri devamlı manalı, örfi konuşmalarda dostlar arasında söze gelseler gözel sözlerle ve fasih dille konuşurlar. Gerçekten de bu vilâyetin genel olarak halkının zarifliği ve tatlılığı gibi hoş-sohbet, hem-meşrep, şevk ve aşk ehli adamlar olmazdır.

Güzel havasının anlatılması: Edirne şehri dördüncü iklimin son üçüncü arzında vaki olduğundan suyu ve havası gayet tatlı ve yazı kurudur, kışı katıdır. Zira bu tatlı şehir üç temiz nehrin ortasında kurulmuştur. Bazı senelerde bu üç nehir buz parçası olur. Hekimler kışını tartmışlar, Erzurum ile beraber 70 okka kışı olmuştur.

Edirne şehrinin enlemi, boylamı ve ikliminin anlatılması: Dördüncü gerçek iklimde bulunmuştur. Müellif ve musannif Ali Kuşçu'nun görüşüne göre. *Allah rahmet eylesin.*

Ve usturlab ilmi hükmüne göre boylamı (---) saat (---) (---) derece (---) ve dakikadır. Ve enlemi (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Yıldız taliinin yazılması: Mahkeme sahibi Mevlânâ Ahî Çelebi'ye göre bu Edirne şehri uğurlu saatte yapıldığından tali yıldızı Zühre olduğunda bütün halkı mutlu, güler yüzlü, neşeli, zevk ve şevk ehlidir. Daima her padişah elinde oldukça imaretten hâlî değildir. Nice yerde imaret için gömülü garip tılsımları vardır.

Erkek ve kadınlarının isimlerinin yazılması: Evvelâ namlı yiğitlerinden Sehî Bey, Sıyâmî Bey, Kubad Bey, Polad Bey, Kasım Bey, Sührab Bey, Haydar Bey, Memi Can Bey, Resul Ağa, Kadri Ağa, Hüdaverdi Ağa, Şehsüvar Ağa ve Ahmed Ağa.

Kadınlarının isimleri, Emetullah, Afife, Emine, Mihrimah, Zühre, Abide, Zübeyde, Gülşah, Ümmühan ve Havva.

Köle ve cariyelerin isimleri: Ferhad, Ken'an, Tezgel, Kademli, Kutlubay, Laçin, Şahin, Çelerdi, Çalapverdi, Allahverdi, Sevindik, Hüdâverdi, Gündoğdu, Yaşar, Müyesser ve Muzaffer.

Ve cariyelerin isimleri: Çiğdem, Gülnar, Gülizar, Gülbûy, Gülfam, Gülruh, Evecan, Peymâne, Lâlebûy ve Verdişah *[165a]*

Ruhban kiliseleri

................(2.5 satır boş) ....

Hububat ürünlerinin, buğday tanelerinin övülmesi: Yedi çeşit deve dişi namıyla bilinen buğday olur, ama kılçıksız, kızılca ve beğlerce buğdayı ancak Şam Havranı'nda olur. Baklası, mercimeği, böğrülcesi ve diğer tahılları çok olur ama arpası az olur.

Gülsuyu yeryüzünde yoktur. Ve gülü gülistanı cihanı süslemiştir. (---) (---)

Seçkin yiyeceklerinin anlatılması: Türlü türlü misk ve amber kokulu helvası dünyanın hiç bir yerinde olmak ihtimali yoktur. Meğer Basra şehrinde Hamevî helvası ve Kureyşî helvası ola.

................(1.5 satır boş) ....

Meyve ve meyve ürünlerinin anlatılması: Evvelâ bir okka gelir türlü türlü ekmek ayvası, papa ayvası ve misk kokulu ayva perverdesi, şeftalisi, ama et şeftalisinin al tebekânî yanaklısı beğenilir.

...............(1.5 satır boş) ....

Keyif verici içeceklerinin anlatılması: Evvelâ kırmızı renkli şarabın damlası haramdır, Ancak günahkâr ve sapkınlar arasında beğenilen yılan zehiri gibi şırası vardır. Ve Muaviye ve Saltık Bay'ın icat ettiği cüllâb gibi (gülsüyu gibi) koyu bozası olur. Vişne suyu, bal suyu, hardaliyesi (rakısı) ve poloniyesi (rakısı) meşhurdur, ama misk kokulu ayva perverdesi (reçeli) Amasiyye perverdesinden daha iyidir.

Aşevi imaretlerinin anlatılması: Toplam (---) adet ziyafet evi imaretleri vardır. Bunlardan Sultan Bayezid-i Velî'nin aşevinin yemeği ay ve sene, sabahtan akşama zengin ve fakire bol bol dağıtılır.

...............(1.5 satır boş) ....

Sanatlarının beğenilenlerinin anlatılması: Evvelâ arabası, sanatlı koçuları ve kafesli taht-ı revan (araba)ları bir diyara mahsus değildir. Ve kırmızı sahtiyanı

...............(1.5 satır boş) ....

Erkeklerinin iş güç ve kârları: Nice yüz bin çeşit çeşit iş güç ve kâr sahibi tüccar ve esnaf vardır. Her garibin kârının yolu bir semte düşüp o tarafa gitmiştir, ama en kârlı esnaf debbağlardır ve hayli insandır. Ondan pâk berberleri, ayak dellâlları, pâk aşçıları, usta terzileri, ipekçileri, yorgancıları ve ketencileri çoktur.

Halkın dilleri ve özel lehçeleri: Şehir halkı taşra köylerden gelip şehirde oturarak şehirlice konuşayım diye bazı tuhaf kelimeler ederler. Meselâ *"Ahmed Çibu gilde idik" "onlarda vafir fişarlandık"* yani zevk ettik. *"Sinbaz'a vardık"* yani mezarlığa vardık. *"Afatladık"* yani güldük. *"Alatı seyran ettik"* yani acaip seyr ettik.

Bağ ve bostanlarının sayılarının yazılması: Tamamı 3.000 şebekeli verimli bostanlardır ki her biri birer lâlelik adada kurulmuş maksureli dinlenme yeri bostanlardır. Ve toplam 33.000 adet ağaçlıklı bağları vardır, ama üzümü pek beğenilmez. Zira kışı şiddetlidir. (---) (---) (---)

Bayezid Han hayratı yani şîfâ yurdunun anlatılması

Yukarıda yazılan Bayezid Han'ın camiinin dış büyük avlusunun sağında İrem Bağı içinde bir darüşşifası vardır. Başka

"Tabipler Medresesi" ve odalarında talebeleri var ki her biri sanki Eflatun-ı İlâhî, Bukrat, Sokrat, Filkos, Feylesof, Restatalis, Calinus ve Fisagores-i Tevhîdî gibi Aristo akıllı uzman hekimleri ve usta cerrahları vardır. Hadis: *"İlim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."* uyarınca her biri tıp ilminde muteber insanların derdine çare bulmak için ilaç yapar ve tedavi uygularlar. Orada bir dâr-ı şifâ var ki diller ile *[165b]* anlatılmaz ve kalemler ile yazılmaz, ama elimizden geldiği kadar özelliklerini anlatalım. Evvelâ,

Bîmârhane yani hastahanenin şekli: Adı geçen Meram Bağı'nın tâ ortasında göklere baş çekmiş bir kârgir yüksek kubbedir ki sanki aydınlık hamam camekânı gibi en tepesi açıktır. Bu açık olan yerde altı adet ince mermer sütunlar üzerinde keyâniyan (İran hükümdarları) tacı gibi bir kubbecik vardır, ama gayet ölçülüdür. Becerikli yapı ustası bu menfez olan küçük kubbenin en tepesine saf altın ile yaldızlanmış bir çeşit demir mil üzerine bir bayrak dikmiş. Ne taraftan rüzgâr eserse o bayrak alem o tarafa döner, seyirliktir.

Ama aşağı büyük kubbesi sekiz köşedir. Bu dokuz gök kubbenin içerisinde de sekiz kemer vardır. Her kemer altında birer kış odaları vardır. Bu odaların her birinde ikişer pencereleri vardır. Bir penceresi odanın dışında olan ağaçlıklı, gülistan ve sünbülistanlı olan baharistan bağına bakmaktadır. Bir penceresi büyük kubbenin ortasındaki ona on büyük havuzun fıskiye ve şadırvana bakmaktadır.

Bu sekiz adet kış odalarının önünde yine büyük kubbe içinde sekiz adet yazlık odalar vardır. Üç tarafları kafesli ham mermerler ile çevrilmiştir. Bu büyük kubbenin altında olan büyük havuzun dört tarafı beyaz cilalı ham mermerler ile döşenmiştir ki sanki bukalemun nakşı gibidir. Büyük havuzuna dört tarafındaki çeşme musluklarından berrak su çağlayıp sel gibi havuza girince fıskiyelerden tatlı su gökkubenin kemerlerinde son bulur.

Bu şekilde güzel yapılarla yapılmış olan dârüşşifânın zikri geçen odalarında türlü türlü hastalıklara yakalanmış olan zengin ve yoksul, yaşlı ve genç bütün odalarda dopdoludur. Bazı odalarda hastaların tabiatlerine uygun kış günlerinde ateşler yakıp kuştüyü döşekler, serâser yorganlar ve ipekli yastıklara hastalar dayanıp inleyip sızlarlar.

Bazı odalarda ilkbaharda cinnet mevsiminde Edirne'nin aşk denizi çukuruna düşmüş sevdâzede âşıkları çoğalıp hâkim emri ile bu timarhaneye getirirler, altın ve gümüş yaldızlı zincirler ile boyunlarına zincir gerdanlıkları bağlayıp her arslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar. Kimisi havuz ve şadırvanlara bakıp saçma sapan sözler ederler. Nicesi o kubbenin etrafında olan gül ü gülistan, bağ ve bostan ve reyhanistan içinde bülbüllerin yanık sesli nağmelerini deli biraderler dinleyip onlar da perdesiz, ölçüsüz ve endazesiz yüksek sesle bağırıp çağrışırlar.

Bahar mevsiminde çiçek kısmından sim ü zerrin, nebatî, deveboynu, müşk-i rûmî, yasemen, gül-i nesrin, şebboy, karanfil, reyhan, lâle, menekşe, erguvan, şakâyık, nergis, sünbül, buhur-ı meryem ve zaafran gibi çiçekleri hastalara verip güzel kokularından şifa bulurlar.

Deli biraderlere bu çiçekleri verince kimini yerler kimini yerlere atarlar. Biraz akıllıları ise koklarlar. Ve bazı deli biraderler pencerelerden dışarıda olan meyveli ağaçlara ve çeşit çeşit sulu meyvelere bakıp "Ah ha ha hil hop pih poha pih poh" deyip çemenzâr seyrini ederler.

Özellikle bahar mevsiminde divane biraderlerimizin zincir kırdıkları sırada Edirne şehrinin bütün dilberleri cavk cavk ve bölük bölük timarhaneye gelerek divanelerini seyrana gelirler ki o mahal şifa yurdu olur.

Ama bu hakîr Evliyâ o dilberleri gördükçe şifadan ümidi kesip deli gibi olup gözünün akı karasına, yaşı sümüğüne, tükrüğü balgamına ve balgamı salyasına karışıp timarhane faslı edeceği geldi. Tâ bu derece kalplerin sevgilisi güzel dilberleri vardır. Gerçekten de bazı deliler güler güzel yüzlere baktıkça akıllı olur. Zira eski hekimlerine görüşlerine göre güzel yüz, akarsu, güzel ses, saz ve söz insanın içini açıp gam pasından arındırarak parlatır.

Hatta *merhûm u mağfûrun leh* hayrat sahibi Bayezid Han, hastalara şifa, dertlilere deva, divanelerin ruhuna gıda olması ve sevdayı def etmesi için on adet hanende (okuyucu) ve sazendelerden (çalıcı) Gulâm Şâdî gibi üç hanende, bir neyzen, bir kemanî, bir mûsikârî, bir santurî, bir çengî *[166a]* ve santurî ve bir udî tayin etmişti ki, haftada üç kere gelip bu on adet hanende ve sazende üstadları hastalara ve deli biraderlere fasıl çalarlar. Hâlâ bu çalıcılar devam etmektedir.

Bu fasıllardan fayda bulmayan divanelere timarhaneci babalar o kadar kızılcık hoşafı kütüğü çalarlar ki her biri deynek darbesinden Ahfeş keçisi yahut Deli Mehmed maymunları gibi perende atarlar. Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle nicesi sazlar sesinden hoş hâl olurlar.

Gerçekten de musıkî ilminde rast, nevâ, dügâh, segâh, çârgâh ve sûznâk makamlardır ama zengüle makamı ile bûselik makamında rast karar olunsa insana hayat verir. Bütün makamlarda ve sazlarda ruha gıda vardır. Kös-i hakanî, tablbaz ve davul sesi ise de heybetli sesi olup divaneler bile dinleyip rahatlarlar.

Bu derece anlatıp yazmaktan maksat odur ki bu Bayezid Han timarhanesi gibi Edirne'de bir darüşşifa yoktur. Başkasının evkafları harap olmuştur. Hâlâ bu devam etmektedir. Her gece ve gündüz üçer kere hem divanelere ve hem hastalara Keykavus mutfağından her hastasının derdine göre nefis yemeklerden keklik, turaç, süglün, güvercin, üğeyik, kaz, ördek ve bülbüle varıncaya kadar bütün kuşları avcılar mütevvellîye getirip hekimler istekleri ve arzuları üzere pişirtip hastalara verirler.

Ve haftada iki gün macun işliği açık olur. Edirne şehrinde ne kadar hastalık sahibi kimse var ise darüşşifaya gelip nice bin çeşit derman macunları dağıtılır. Diğer tohumlu ilaçlar hesap dışıdır. Besbase, kebabe, kakule, zencefil, emlec ve kebbat perverdelerinin dağıtıldığı aslâ hesaba gelmez, ama şifâhanenin kapısının üst eşiği üzerine vakfedici şartı öyle yazmış ki,

"Sağlıklı olan adam bu anılan ilaçlardan bir kırat şey alırsa hasta olup Firavn ve Kârûn'un laneti üzerine ola" diye lanetname yazılmıştır, *vesselâm. Allah'ın rahmeti üzerine olsun, söz tmam oldu.*

Büyük Edirne şehrinin caddelerinin sayısı: Tamamı 6.170 adet satranc nakşı, yüksek ve alçak anayollardır. Bütün yollarından araba işler geniş kaldırımlı yollardır ki 300 adedi sultan çarşısı yolarıdır. Geri kalanları mahalleler içinde özel yollardır. Tanrı'ya hamd olsun öyle güvenli ve rahat sultan taht merkezidr ki bu anılan anayollar üzerinde aslâ ve kat'a kapılar yoktur. Mısra:

"Sıladır yârâna gelen gelsin giden gitsin"

mısraı üzere açık dürüst yollardır, ama bu şehir içinde her karanlık gecede 3.000 adet bekçi gözcülük ederler. Her biri pür-silâh

hazır olup fenerleriyle tâ sabaha dek dönüp dolaşarak muhafaza ederler. Ellerinde Gazî Hudavendigâr'dan beri hatt-ı şerifleri vardır. Fenersiz bir adam bulsalar aman vermeyip katl ederler ve hâkimden aslâ mes'ul olmazlar. Bu da bir diyara mahsus değildir. Eğer sorulursa,

"Ey Evliyâ, gerçek 'Seyyah-ı âlem ve nedim-i âdem'sin, ama her şehrin bu mertebe özellikleri neden ma'lumundur?' denirse cevap, "Bu hakîr kul, çocukluk çağından beri seyahate istekli olup rüyamda Tanrı Elçisi'nin izniyle evliyâ ve enbiya ziyaretine memur olduğumuz cihetten bütün güzel memleketleri kırk bir yıldan beri gezip dolaşırken, zabitleriyle, yaşlı ve umur görmüş ihtiyarlarıyla dostluk kurup şehrin hâllerini sordum, nice sicillere ve evkafnamelere bakıp bütün hayrat ve hasenatlarını tarihleriyle kayd edip bu şekilde yazarız. Yolumuz bu semte düşüp tesellimiz vardır. Beyt:

Hallâk-ı ezel âleme kıldıkta tecellî
Her kulu birer hâl ile kılmış mütesellî

Edirne bilgilerinin tamamlanması

Evvelâ bu *"En yakın yerde, Rum(lar), yenildi..."* [Rum, 2-3] şehri olan Edirne şehrinin her tarafından gül ü gülistan ve sünbül ü reyhanistan ve Rıdvan bahçeleri gibi cennet bahçeleri ve sayısız sınırsız şebekeli bostanları vardır ki hesabını gerek bağcı Rabbü'l-izzet bilir. Zira bu şehrin zemini bir bolluk bereketli geniş topraklı çok hububatlı bir yer olup böyle bir diyar Rumeli memleketlerinde yoktur. Ancak Budin sınır boylarında Baçka ve Laçka nahiyeleri ola, yahut cennet kokulu Şam toprağında eski şehir Busra ve Havran Nahiyesi ola, ama bu Edirne'nin onlara üstünlüğü suyu, havası ve meyvesin yönündendir. Böyle bir memlekettir ki aslâ dengi benzeri yoktur. Zira nice yüz bin büyük evliyâullahın nazarı *[166b]* değmiş İrem Bağı bir şehirdir.

Ve geniş vilâyeti bakımlı, daima halkı mutlu, ekinlikleri güzel, amber kokulu temiz toprağı insanlarca beğenilir. Doğu tarafı, İstanbul tarafına Solak Çeşmesi yolu tarafına varıncaya kadar bir lâlezar ova, ekinli, vadi, bakımlı ve şenlikli bağ ve bostanlar ile bezenmiş, çiftlikler ile süslenmiş mamur köylerdir. Batı tarafında Meriç Nehri'nin sağında ve solundaki vadiler tâ Çirmen sancağına varıncaya kadar kasaba gibi köylerle süslenmiş

ekinlikleri bol, hayrat ve bereketleri çok bol nice kırları arazileri ve sık ağaçlı ormanları vardır ki vakarel adındaki odunu ve kömürü tamamen bu taraflardan nice bin arabalar ile gelir.

Sözün kısası her cihette nimetleri bol, pınar ve nehirleri akar şenlikli bir Edirne şehridir ki acaip ve garip iklimdendir.

Suyunun ve havasının tatlılığından mahbub ve taptaze ciğer-köşe ebced okuyan çocukları gayetle tez-fehm olup temiz, yetkin zeki tabiatlı çocukları vardır ki nice değerli kitapları ezberlemişlerdir.

Ama kadınları gayetle güzel yüzlü ve hareketleri ölçülü olup levendce davranış ve hareketlerine insan hayran olur. Konuşmaları düzgün, dişleri inci mercan, her giyecekleri kendilere uygun, Râbia-i Adeviyye mertebesinde örtülü, dindar, güzellik sahibi edepli kadınları vardır. Gerçi böyle bir büyük şehirde "Çam çakalsız olmaz" sözü üzere 'koç kaçkını eder' isyan sahibi kadınları da olur ama diğer memleketlere bakarak bu Edirne şehri mevcutların iyisidir. Zira temiz yıldız gibi kızları gayet perhizkâr kızları var ki henüz her biri birer çeşit dürr-i yetim (inci) gibi birer delinmemiş inci ve birer açmamış goncadır ki babalarından başka er yüzünü görmüş ve erkek sözünü işitmiş değillerdir.

Her biri maralî ve gazalî Hoten ceylanı gözlü, şirin sözlü ve nurlu yüzlü güneş parçasına benzer kızları vardır. Evli veya dul edepli kadınları güzellik sahibi, davranışları ölçülü, yüzü güzel, peri görünüşlü, dünyayı aydınlatan güneş gibi güzellik sahibi, marifette olgunluk sahibi peri yüzlüleri var ki her oynaşmaları, hareketleri, yürüyüşleri ve konuşmaları öyledir ki gören âşıkları türlü nazlarla kendilerine çekerler ki, insan hayran kalır.

Nice bin memleketinden ayrılmış garp bu şehirde kendi memleketini derk edip ikamet demiri bırakır, bir yoluyla evlenip hanedan sahibi olmuşlardır. Zira bütün ileri gelenleri garip dostudurlar. Birer çeşit güzel yolla gariplere güzel davranıp kendilerine bağlarlar. Zira nimetleri boldur. Tabiat ve iyilik sahibi hanedân sahipleri yumuşak huylu, iyi niyetli, hoş görüşlü, dost canlısı, hoş-sohbet, zarif ve alçak gönüllü halkı vardır. Tanrı hepsinden razı olsun.

................(2.5 satır boş) ....

Edirne şehrini nice bin Rum şairleri suyu ve havasıyla, mahbub ve mahbubesiyle övmüşler ve şiirler yazmışlardır, ama denizde damla ve güneşte zerre anlatıp övememişlerdir. Zira Osmanoğulları elinde Rumeli memleketinde yedi önemli beldenin birincisi İstanbul'dan sonra bu Edirne şehridir. Ondan Sofya-i safiye şehridir, ondan cennet benzeri Belgrad'dır, ondan İslâm seddi Budin'dir, ondan Bosnasarayı'dır, ondan âdemoğlu yuvası olan Selânik Kalesi'dir, ama bu Edirne İstanbul'dan başka diyarlara göre tercih olunup övülmüştür.

Üç şehrin övgüsü:

Sanasın bağ-ı cennettir Edirne, Bursa, İslâmbol
Güzellerle müzeyyendir Edirne, Bursa, İslâmbol

Birinin Tunca suyunda, birinin kaplıcasında
Sitanbûl Kumkapusu'nda deniz mâlikleri oynar

övgüsü üzere Edirne şehri içinde akan üç nehirde ikindiden sonra bütün dilberler sadık âşıklarıyla bu nehirlere girip sarmaş dolaş olarak yüzgeçlik ederler.

................(1.5 satır boş) ....*[167a]*

Osmanoğulları'nın ikinci taht merkezi olan
Edirne evliyâlarının ziyaret yerleri

Allah onlardan razı olsun, sırlarını aziz eylesin.

Evvelâ ilk başta ziyaret ettiğimiz Sultan Bayezid Camii yakınında Edhemiye tarikatından **Hazret-i Hasan Baba**, ulu sultandır.

Ondan sonra Mihal Köprüsü üzerinde tekkesinde yatmakta olan gizli sırlardan haberli, **Hazret-i Sefer Baba,** Bektaşî fukarasından olup üç adet nehrin taşkın ve baskının engellemek için kefere zamanında bu Edirne'ye gelmişti. Hikâyesi geçen Sefer Şah Sultan'dır.

Ondan Güleşçiler Tekkesi içinde Küştegirân yolunda Hazret-i Pîr Mahmud-ı Yâr-ı Velî fukarası, Hakk yoluna yakın, cennet burcunun hüması, **Şeyh Seyyid Cemaleddin.**

Yine bu tekke içinde Pehlivan Demir üstadı, arslanlar arslanı, güreşçiler önderi, *düvâz-deh-i yâr-ı dilîrân,* **Hazret-i Er Sultan,** bir günde Fatih Mehmed Han huzurunda Azerbaycan şahı Uzun Hasan'ın yetmiş adet seçkin pehlivanına galip gelen Er Sultan'dır

ki Sultan I. Selim Han huzurunda dört arslanı da ikişer parça eden Pehlivan Demir'in üstadı olan Er Sultan'dır.

Beylerbeyi Camii yakınında zamanın kutbu, Hakk cemaline müştak, baş tacı **Mestçizâde Şeyh İbrahim,** tekkesinde gömülü, Halvetî tarikatında ulu sultandır. Beylerbeyi ziyareti; (Beylerbeyi) Camii yanında yüksek bir kubbede gömülüdür ki katline tarihtir:

Dâd edip beğlerbeğinin boynun urdurdu sipâh.

[Sene 997/1589]

Diğer tarih,

Ferruhu'l-âlem, bi-katlihi. *[Sene 997/1589]*

Diğer tarih,

Ola tarih-i deyir dâr-ı fenâda adlî
Kesdi beğlerbeğinün başını cellâd-ı felek

Sene 997/1589

Beylerbeyi Hamamı'na yol aşırı nur dolu bir türbede gömülü **Hazret-i Murad Baba** ve **Hazret-i Hızır Baba** bir yerde yatmaktadırlar.

Üçşerefeli Camii avlusunun kıble duvarı kapısı dibinde bir küçük aydınlık tekke içinde **Müezzin Sultan** ziyaret yeri; nice yüz adet kerametleri açık seçik görülmüştür.

Müezzin Sultan menkıbeleri: Bunlardan biri; bir mübârek gecenin yarısında temcid-i Muhammedî verirken kırk adet kefere bu sultanı öldürmek için minare kapısını beklerken, yüksek güzel sesinin etkisinden kırkı da İslâm ile şereflenmişlerdir.

Yine bu Üçşerefeli mihrabı önünde yol aşırı **Hazret-i Ebu İshak Kâzvinî,** makamı bir Kâzvinî Tekkesi'dir. Ve,

Balkapanı yakınında peşmine ve Âl-i Abâ sahibi, fukaralar sultanı **Hazret-i Toplu Baba,** *Allah sırrını aziz etsin.*

Ve Selim Han Arastası başında **Eskici Baba** ve **Telli Baba,** bir mübârek kabirde gömülüdürler.

İki sultanın menkıbesi: Bu iki aziz yoldaş ve sadık dostlar imiş. Birbirleriyle konuşma sırasında,

"Eş birader, Edirne şehrinin bir kenarında emanetlerimizi sahibine teslim edelim!" deyip Gelibolu'dan Edirne şehrine girerler,

birbirlerini kucaklayıp tevhid-i erre ile semâ ve safa ederek bu kabirleri yerinde ikisi de birbirine sarılmış olarak ruhlarını teslim ederler.

Hiç bir kimse bunları mümkün olup birbirinden ayıramazlar ve hâkim korkusundan defn edemeyip sabaha kalırlar. Rabbimin hikmeti, gökten yağmur rahmet gibi yağıp o gece üzerlerine amber kokulu temiz toprak yağarak o iki aziz zat kudret toprağı ile defn olunur, ama bunların mübârek naaşlarından başka yere bir zerre toprak yağmaz. Bu misk kokulu toprağın güzel kokusu Edirne şehrini değil dört tarafında olan köylere de bu hoş koku dağılıp koklayanların dimağları kokulanır. Bu çok manalı durum bütün vilayet halkına yayılıp ziyarete gelirler. Zamaneleri şeyhülislâmı fetva verip,

"Kudret eli ile defn olunmuştur. Hâli üzere kalsınlar" diye izin verilir ve üzerlerine bir nur dolu türbe yapılır. Hâlâ hasta olanların ziyaret yeridir. Hâlâ sar'alı olan kimseler onların anılan amber kokulu toprağından alıp suya koyarak suyundan içtikten sonra yine temiz toprağını mübârek abirlerine koysalar Allahu Taalâ'nın izniyle şifa bulurlar. Edirne içinde meşhur ziyarettir.

Ulucaminin sol tarafında yol aşırı **Taşkend Baba** ve **Kurd Baba ziyareti,** büyük ziyaret yeridir ve bir eski tekkedir. Bütün fukarası Belh ü Buhara, Semenkand, Luristan, Moltan, Kişmir, Lahor ve Gölkend, Dekend, Kum, Kâşân, Cemapur, Kandahar, Herat, Özbekistan, Hindistan, Horasan ve Dağıstan fukaralarıyla dopdolu bir Cemapur tekkesidir..

Zindan Kulesi önünde ârif-i Samedanî mukarreb-i Sultanî **Şeyh Hazret-i Zindanî:** Mübârek isimleri Abdürrezzak'dır. İstanbul'daki Zindan Kulesi'nde gömülü olan Hazret-i Baba Cafer Seyyid'in temiz soyundan Şeyh Zindanî'dir ki tekkesinde *[167b]* gömülüdür. Yukarıda Fatih'de ve Bayezid-i Velî ile Akkirman fethinde menkıbeleri yazılıdır. Bu Şeyh Zindanî Tekkesi'nde nice büyük şeyhler gömülüdür ama mübârek isimlerini bilmediğimden dolayı yazılmadı. Bu tekkenin karşısında mezarlık içinde,

Tatar Hanlar ziyaret yeri: (---) (---) tarihinde (---) (---) zamanında Yanbolu, İslimye ve Kızılağaç'da oturan sultanlar bahanesiyle nice bin Tatar Edirne'ye gece baskınları edip mahpus olan hanı kurtarmaya çalışırlarken tamamını kılıçtan geçirip o me-

zarlıkta hanlarıyla defn ettiklerinden Tatarlar Mezarlığı derler. Ayrıntılarıyla hikâyesi Âl-i Osman tarihlerinde yazılıdır.

Kafesli Kapı yakınında İlyas Camiinde **Şeyh Hacı İlyas:** Bayramî tarikatında ulu sultandır.

Topkapı'dan aşağı batı tarafa doğru kale köşesinde Kaplı Kule dibinde Bektaşî önderlerinden **Sultan Kaplı Dede,** halkın ziyaret yeridir.

Ağaçpazarı'nda Hacı Ömer Tekkesi'nde tarikat erbabı, hakikat ârifi, İlâhî nurlara mazhar, sonsuz nurlar mücahidi, **Şeyh Hazret-i Rıdvân Efendi,** kutuplar kutbu mertebesinde ulu sultandır.

Sallahane yakınında **Balaban Baba** ve **Yatağan Baba,** bir türbede gömülüdürler. Balaban Baba daima parsa toplanmasında balaban gibi av alıp Yatağan Baba'ya yiyecek getirirmiş. Yatağan Baba, kırk yıl ibadethanesinden çıkmayıp yattığı için Yatağan Baba derler. Kırk yıldan sonra Balaban ile Yatağan bir anda ruh teslim edip yatağında Yatağan ile Balaban yuva edinip yatarlar. Bektaşî fukaralarından ulu Hüdâ erleri imişler. Bunlara yakın,

Mumcu Baba: Bunlar da Bektaşî fukaralarındandır.

Mumcu Hasan Baba menkıbesi: Hacı Bektaş-ı Velî bu Hasan Baba'ya bir seccade ve bir balmumu verip,

"Var Edirne-i Rum'da post sahibi ol" diye bu Hasan Baba'ya izin verir ve balmumunu yakar. Bektaş-ı Velî yanmış mumu Hasan Dede'ye verince,

"Ey Hasan bu aydınlatan mum iki çatal yanar, biri söndüğü yerde Edirne içinde vatan edin. Biri daha söndüğünde orada makam edin" diye destur verir. Adı geçen Hasan Baba Edirne'ye gelip sapık kralla mumunu yakarak gelip buluştuğunda nice yüz küffarlar bu muma püf derler ve su serperler, ancak söndüremezler. Nice kötü işli küffâr bu hâli görüp gizlice Hasan Baba huzurunda İslâm ile şereflenirler. Bir gün balmumu Tanrı'nın emriyle kendiliğinden söner. Hasan Dede "Hay ebedî makamımdır" diye orada bir hüzün kulubesi inşa edip Balaban Baba ve Yatağan Baba ile kırk sene âşık ma'şuk gibi has sohbetler edip kırk birinci senede Yıldırım Han zamanında Mumcu Hasan Baba'nın aziz ömrünün mumu sönüp ebedî evinde yanar. Hâlâ tekkesinde gömülüdür. Onun için Mumcu Hasan Baba diye ziyaret ederler. Nice yüz kerametleri açık seçik görülmüştür.

Eşe Kadın Mahallesi yakınında arslan, kaplan, panter, vahşi hayvanlar ve kuşlar ile dost olan **Eğlence Baba** nice kere dağlardan ayılar, kurt ve geyikler gelip kendi yanında bir hayli yatarlar, bir gece kaybolup o geyikler yine dağlara gidermiş. Yakın zamanda olduğundan "Biz yetişip görüşüp hayr duasını aldık" diyen adamlarla tanışıp hikâyelerini onlardan dinleyerek yazdık.

Bu Eğlence Baba yakınında **Seyyidler Sultan**, Peygamber Efendimizin yedi adet torunudur ama isimlerini öğrenemedim.

Kemâl Paşazâdeler darülhadisinde Şehzâde Sultan Hasan, Sultan II. Murad oğlu Şehzâde Orhan ve Tatar Hanlar, isimleri belli değil. İstanbul yolunda **Hasan Baba Sultan** ve **Seyyidler Sultan** ve Ağaçpazarı'nda **Hazret-i Tütünsüz Sultan**, hâlâ mübârek cesedi nurlu kabri içinde bir taht üzerinde pamuk gibi ter ü taze bir temiz bir cesettir. Aydınlık tekkesinin Meram Bağı içinde yüksek bir kubbede yatmaktadır.

Tütünsüz Sultan menkıbeleri: Nice yüz kerametleri açık seçik görülmüştür, ama bunlardan biri, "Nice yüz kazanı ve tencereleri saç ayakları üzere koyup ateşsiz bol yemekler pişirmiş, bütün Edirne halkına ol tencerelerden üç gün üç gece nice kere yüz bin sahan misk kokulu nimetler ile ziyafet etmiştir. O nefis nimetler, Keykavus mutfağından beri öyle lezzetli nimetler pişmemiş. Meğer Hak tarafından Tih Çölü'nde Hazret-i Musa Sofrası olmuş ola. Bu da yakın zamanda olduğundan dedelerimiz hikâye ederlerdi" diye yaşlı adamlar hikâye ettiler. Onun için buna Tütünsüz Sultan derler. Gerçekten de çok kerامettir. Hâlâ tekkesinde nice yüz fukarası öyle lezzetli nimetler yiyip *[168a]* ibadet ederler, insanların gittiği bir acaip ziyaret yeridir.

Kırkık'da **Üçler ve Yediler makamı**, Şarablar Tekkesi'nde **Erenler Sultan, Seyyidler Sultan** ve **Karaca Ahmed Sultan makamı**, Hünkâr Bahçesi önünde **Kurd Baba**, bir küçük tekkede gömülüdür ki Bektaşî fukarasıdır.

Hıdırlık'da eski tekke içinde **Hazret-i Hızır Makamı, Hızır Dede merkadi** ve **Kalenderî Sultan.**

Azerbaycan şahı **Sultan Uzun Hasan oğlu Sultan Yakub**; Fatih Sultan, Uzun Hasan'ı yenince bu oğlu Sultan Yakub'u Edirne'ye götürmüştü. Vefat edince bu Hıdırlık'da defnettiler.

Şemmas Dede, İhlâs Dede, Cârullah Dede, Ulama Dede, Murtaza Dede, Ali Yâr Dede ve **Burhan Dede.** Bu adı geçen dedelerin

hepsi Bektaşî tarikatından dünyayı terk etmiş Kalenderî fukaralarıdır ki her birinin mezar taşlarında ömür müddetleriyle tarihleri yazılıdır. Hattâ bu fukaraların fakirlik cihazları ve peşmine hırkaları fukara meydanında asılıdır.

Kalenderî Sultan'ın büyük (cepli) hırkası tam 300 okka (1 okka=1283 gr) gelir, asılıdır. İçinde nice yerdeki ceplerinde sahanları, tenceresi, sofrası, mumu, şamdanı ve diğer yiyecekleri tamamen bu hırka içindedir.

Hatta bu Kalenderî Sultan İstanbul'dan Edirne'ye gelirken zerdestesini ata ata gelip asası nereye düşerse o gece orada yemek pişirerek konuk olup ibadetle meşgul olur.

Bu şekilde İstanbul'dan Edirne'ye tam bir yılda yürüyerek yol alıp Edirne'de bu Hıdırlık'a geldiğinde ruhu illiyyin cenneti burcuna çıkar. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Sultan Bayezid Camii yakınında **Şeyh İsmail Mes'udî Efendi:** Estergon Kalesi fethini müjdeleyenlerdendir. Fetihten sonra Edirne'ye gelip Ahmed Han'a,

"Beyim bu gece İsmail'in kurbanına hazır olmaz mısın?" der. Ahmed Han,

"N'ola?" derler.

Tanrı'nın hikmeti Şeyh İsmail o mübârek gecede ruhunu teslim eder. Bayezid Camii'nin civarında anayol üzerinde Tunca kıyısına yakın bir nurlu kabir içinde gömülüdür. Kutlu kapısının üst eşiği üzerinde tarihi budur:

Yüz sürüp dergâhına Tîğî dedi tarihini
Melce-i ehl-i safâ Mes'ûd kutbu'l-ârifîn

Sene 1018 [1609]

Çevresinde **Gazi Arslan Bey, Durhan Bey ve Evren Bey**. Bunlar Bayezid Han beylerinden olup Akkirman fethinde şehit olmuşlardır. Bayezid Han mübârek cenazelerini sallar ile getirip Şeyh İsmail Mes'udî yanında defn ederler. Ve,

Mevlânâ Fahreddin el-Acemî: Seyyid Şerif'den ilim öğrenip Yıldırım Han zamanında Rum'a gelip fetva sahibi oldu. Hatta kutlu zamanlarında Edirne'de bir hurufî mezhepli zındık dinsiz sapıklarıyla ortaya çıkıp nice yüz insanı saptırarak hem sapık ve hem de saptırıcı oldukları Fahreddin el-Acemî hazretlerince duyulunca Resul-i mübin şeriatı fetvası ile o sapıkları, dinden dönmüş adamlarıyla 16 kişiyi ateşlerde yaktılar.

Daha sonra Fahreddin el-Acemî de Sultan I. Mehmed zamanında vefat etti ve Eski Cami mihrabı önünde defn olundu. O zamanda onlardan fazıl ve âlim yok imiş ki insanoğluna ateş ile azap Allah'a mahsustur.

Molla Mehmed b. Mehmed Bezdaî: Ulucami kıblesinde gömülüdür. Sultan I. Selim devri ulemasıdır. Ve,

Molla Mehmed bin Yakub: Orhan oğlu Süleyman Paşa ile ilk defa Rumeli tarafına geçen Ece Yakub neslinden olduğundan Ecezâde derler. Türk dilinde "ece", kardeşe derler. Tanrı'nın hikmeti bu Molla Mehmed ikiz doğmuşlardır. İki can beraber kardeş bir anda vefat etmiştir. Üçşerefeli Mezarlığı'nda gömülü olup Eceler kabri derler. Sultan I. Selim Han devri âlimlerindendir. Ve,

Cerrahzâde diye meşhur Şeyh Muslihiddin b. Alâeddin ziyaret yeri: Aslında Edirnelidir. Yine Edirne'de Şeyh Şücâ zâviyesi sahasında büyük babaları yanında yatmakta olan ulu sultandır. Kadirî şeyhiyle ziyaret etmek nasip olmuştur. Ve,

Mevlânâ Kınalızâde Ali Çelebi: İstanbul temiz toprağındandır. Bu Edirne'de Nasır kabristanında gömülüdür. İlmî güftesi ile ölümüne tarihtir:

Elin Kınalızâde yudu gör âbıhayattan

Sene 1021 [1612].

Mevlânâ Şeyh Hekim Çelebi: İstanbul körfezi bitiminde İzmit şehrindendir. Bu Edirne'de Fildamı zâviyesinde gömülüdür. Ölümüne tarihtir:

Reft hayf ân habîb-i ehl-i dilân, *Sene 962 [1555].*

Büyük şeyhlerden ulu sultandır. *[168b]*

İrem Bağı Edirne'nin gülü, **Şeyh Âşık Dede Gülşenî:** İsimleri Mehmed'dir. Edirne yakınında Ahur Köyü'nde doğup seyahatte yetişerek Yavuz Sultan Selim ile Mısır fethinde bulundu. Hazret-i İbrahim Gülşenî sohbetiyle şereflendiğinde İbrahim Gülşenî, Âşık Çelebi'nin kulağına bir kere "Hû" diye bir nara vurunca hemen Âşık Çelebi İlâhî aşka mazhar olur. Derhâl malından mülkünden, bütün çadır, çerge ve ağırlıklarından kurtulup yalınayak başı kabak Mısır şehri içinde meczup şekilli olup "Âh aşk!" diye gezerdi. Selim Han bir kaç kere rast gelir. Selim Han'a zerre kadar tanıdık gözler bakmayıp geçer. Selim Han İbrahim Gülşenî'den rica ederler ki,

"Benim tutkun âşıkım olan Âşık Çelebi'me bir nazar edesiz" diye haber gönderir. Şeyh İbrahim buyurlar ki,

"Altınsız gümüşsüz alan satan şad u handandır. Âşıkın gerçek aşkına mani olmasınlar" diye haber gönderirler.

Yedi yıldan sonra Şeyh Ni'metullâh tarikatından Şeyh Sâib, Âşık Çelebi'ye Mısır yolunda rast gelip durumuna vakıf olur. Derhâl İbrahim Gülşenî'ye gelip Âşık Çelebi'yi rica ederler. Derhâl âşıkı ma'şuku olan Şeyh Gülşenî huzuruna getirtirler. Yedi yıldan sonra bir kere daha kulağına "hû!.." deyince Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle Âşık Çelebi ayılıp harap gönlü İlâhî nur ile pür-nur olur. O an İbrahim Gülşenî, Âşık Dede'ye bir kat hırka-i peşmine, seccade ve alem verip Edirne şehrinde İbrahim Gülşenî'nin yaptırdığı tekkeye gönderip,

"Rum diyarı âşıklarına tarikat önderi ol" diye Edirne'ye gönderir. Onlar da Süleyman Han'a gelip izzet ikram ile İrem Bağı Edirne'ye gelirler ve Küçükpazar yakınında Şah Melek zâviyesinde post sahibi olup Gülşenî âyini icra ederler. 20.000 fukara kendilerinden Gülşenî fakirlik cihazını kabul edip bütün âşıklara tasavvufane ve âşıkâne kâh *Mesnevî kitâbı* ve kâh *Ma'nevî-i Gülşenî kitâbı* tefsir ederler. (---) tarihinde Gülşenî Âşık Dede cennet gülşenine yollanıp olup şen ve şaduman cennete ulaştı. Hâlâ zâviyesi sahasında gömülüdür ve gönül erbabının ziyaret yeridir. Daha sonra postuna oturan kendi fukaralarından,

Şeyh Hazret-i Abdülkerim Gülşenî, âşıklar önderi Edirne'de doğup seçkin bir zat oldu. Nice çeşit kerametleri açık seçik görülmüştür.

Şeyh Abdülkerim Gülşenî'nin menkıbeleri: On seneden sonra Ulucami'de namazımız kılarız, diye gusül edip bütün sadık âşıklarıyla Ulucamiye varıp cuma namazını kılarak dua ettikten sonra,

"Ey âşıklar, bizim namazımızı kılıp daha sonra işinize gidin. Sizlerden rica ve temenna ederiz" diye yakıcı bir ah öyle çeker ki cami içinde işiten bütün cemaat şaşırıp hayran kalırlar. Görseler ki, Şeyh Abdülkerim Efendi Cami içinde ruhunu teslim etmiş. Hemen hazırlıkları yapıp camiin dış sofasında yıkayıp kefenlerler. Nice yüz bin insan cenazesinde hazır olup bu azizi de şeyhi olan aziz Âşık Çelebi yanında defn ederler. *Allah rahmet eylesin.*

Ölümüne tarih:

Oldu Kerîm Efendi'ye dârü'l-cinân makam

Sene 992 [1584]

Daha sonra bu azizin üzerine **Ekmekçizâde Ahmed Paşa** güzel ve hoş bir tekke inşa edip huzur ve sevinç yuvası, dinlenme ve seçkin bir gezinti yeri olmuştur. Hâlâ her cuma namazdan sonra Gülşenî âyini olup bütün âşıklar sevinir ve mutlu olurlar.

Şeyh Ahmed Sultan, meşhur Dizdarzâde Efendi: Bizzat Üsküdarî Mahmud Efendi hazretlerinden el almıştır. Celvetî tarikatında tasavvuf ilmine sahip pâk ve temiz Hak yolunda giden bir ulu kimse idi. İstanbul'da iken babamızla eski hukukları ve ilişkileri olduğundan haftada bir kere elbette hanemize gelip Kur'an-ı azimden ve *Molla Câmî*'den bu hakîrin dersini dinlerdi.

Daha sonra Sultan Mustafa Han'ın tahta çıkmasında Edirne'ye gitmek için Mahmud Efendi'den izin aldı. Orada bir cami ve bir zâviye yaptı. Yine Mustafa Han zamanında vefat etti. Camii sahasında gömülüdür. Tanrı'ya hamd olsun bu sene ziyareti nasip oldu. *Allah rahmet eylesin.* Ve,

Mevlânâ Tepegöz Hızır Şah Efendi: Doğum yerleri Edirne'dir. Yine Edirne'de Tatarlar Kabristanı'nda yatmaktadır. Bütün ilimlerde zamanının seçkini idi. Hâlâ nice yazdığı eserleri âlimler arasında beğenilmektedir.

Mevlânâ Mehmed Şeyh Şâdilü: Aristo gibi dersi güzel anlatmasını bilen bilgi denizi idi. Çelebiye müderrisi iken ecel denizinden kurtulamayıp rahmet deryasınada boğuldu. *Allah rahmet eylesin. [169a]*

Sultan I. Selim devrinde Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi'den sonra seçkin âlimlerden biri bu adı geçen Mehmed Şâdilü Efendi idi. Bu Şâdilü'den bir kere ders okuyan şâd u handan olmuştur.

................(5.5 satır boş) ....

Tanrı'ya hamd olsun Edirne şehrinde bu yazılan ziyaretlerin kutlu eşiklerine yüz sürüp her bir büyük evliyâullaha Yâsîn-i şerif veya bir Elhâkümü suresi veyahut bir ümmü'l-kitâb Fâtiha okuyarak mübârek ruhların yad edip her bir büyük zata bir âyet-i şerifeyle âşinalık kazanarak ruhaniyetlerinden yardım talep eyledik. *Allah hepsine bol bol rahmet eylesin.*

Bu büyük evliyâlar dergâhından başka nice bin Allah'ın sevgilisi zatların nurlu mezarları vardır ama Melek Ahmed Paşa efendimiz Edirne şehrinde 20 gün konaklayıp iyileşince ancak

yazılabilen büyük evliyâ, salihler ve şeyhleri ziyaret etmişizdir, *vesselâm.*

Edirne şehrinde dua kabul olan makamları bildirir

Evvelâ Ulucami'de **Hazret-i Hızır makamı**, Üçşerefeli'de, Bayezid-i Velî Camii'nde, Tütünsüz Baba Türbesi'nde, eski tekke Hıdırlık'da, Süleymaniye'de ve Selimiye Camii'nin de kubbesinin tâ ortasındaki top altında, zira Büyük Ayasofya'nın kubbesi yıkıldığında Hazret-i Risalet'in ağzı yarıyla (tükürüğüyle) yapılıp sağlam oldu. Ondan Selim Han'ın Koca Mimarı (Mimar Sinan) kireç alıp Edirne Selimiye kubbesi kirecine katarak Hazret-i Risalet'in ağzı yarı bereketiyle bu Selim Han kubbesi tutunduğundan o kubbe altında hâlâ dua kabul olduğundan bu sırrı bilenler devam ederler, büyük nazargâhdır.

Ondan sonra bol faideli dua harmanı, **Kemâl Paşazâde Darülhadisi odası,** bu mahal de gönül erbabının ziyaret yeridir. Gerçi bu odayı ecinne padişahları ele geçirmişlerdir ama yine dua kabul olunur, Kemâl Paşazâde'nin nazargâhıdır.

Mihal Bey Köprüsü ortasındaki **Sefer Şah Sultan Tekkesi** boş değildir. Elbette dua kabul olunur. Zira o mahal suların kavuştuğu yerdir ki üç adet büyük nehir Tanrı'nın cemâlini görüp akarak üçü bir yere geldiği mahaldir. Bu da bir dua hırmenidir ki inancı pâk olan Hak talibi bilir. Bu yazılan dokuz adet yüce makamlarda elbette ve elbette dua kabul olunur. Meşhur olan bunlardır, *vesselâm.*

Tanrı'ya hamd olsun bu türbelerde nice kere ana baba hukuku için vezerre kadarda olsa yardımını ve iyiliğini görüp hukukunu kazandığımız efendilerimiz için ve özellikle efendimiz Melek Ahmed Paşa'nın sıhhat ve iyileşmesi için hayr dua ve senalar edip bütün ahbap, dost ve vefalı yâranlar ile 20 gün hâs sohbetler seyirler ve gezintiler edip vedadan sonra,

Edirne şehrinden İstanbul'a gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ Edirne'den doğu tarafına (---) saatte,

Solak Çeşmesi Sahrası menzili: Bir verimli ve lâlezar sahrada bütün çadırlarımız ve ağırlıklarımız ile konakladık. Buradan yine (---) saatte açık kırlıklar içinden geçip,

Hafsa (Havsa) Kasabası menzili: Süleyman Han musahibelerinden iyi konuşan ve manalı sözler sahibi Hafsa adındaki zarif

ve hoş sohbet bir kadın burada oturduğundan onun adıyla meşhur olmuş şirin bir kasabadır. Edirne nahiyelerinden olup (---) (---) evkafıdır. Daha sonra (---) tarihinde II. Selim Han zamanında Sokollu Mehmed Paşa katl ettiği sevgili evlâdı (---) Paşa'nın malıyla bu kasabayı imar edip işlek bir şehir gibi büyük kasaba etti..

Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu (---) nun öldürülme sebebi: Adı geçen (---) Paşa Budin valisi iken reâyâ ve berâyâya biraz zulm eder. Bir kaç defa reâyâ ve berâyâ Sokollu'ya gelip şikayet ederler. Zulümlerinin men edilmesi için bir kaç defa padişah emirleri gider. Fakat bu paşa babasına dayanıp aslâ ve kat'a uyarılara aldırış etmeyip yine açık zulmüne devam eder. Hemen reâyâ hep birden yedi kubbe vezirleri *[169b]* huzurlarında Selim Han'a arzuhâl sunup,

Dâd [u] feryâd ey çarna Selim Han u pumağa
Ey çeşteti paşa-yı gaziyân pumağa

diye arzuhâl verdiklerinde adaletli padişah Allah'ın fukara kullarının arzuhâllerini okudu. Ne yazdığını öğrenince Sokollu Mehmed Paşa'ya,

"Tez şu oğlunun zulmünü halkın ve zayıfların üzerinden yok eyle, yohsa seni yok edilmesi gerekenler defterine kayd ederim" deyince akıllı Mehmed Paşa'nın aklı başından gidip,

"Emriniz baş üstüne" dedi.

Padişah huzurundan dışarı çıktıktan sonra bir padişah emri yazarak bir güvenilir kapıcıbaşısına verip,

"Elbette Budin'e varıp bu emri icra edip tez gelesin" diye sıkı sıkı tenbihler etti. Sonunda kapıcıbaşı on günde ılgar ile Budin'de mahkemeye varıp kale kapılarını kapattırarak vilâyet ileri gelenleri ile paşa sarayına geldi.

"Emir padişahın" diye Sokollu oğlu (---) Paşa'nın başını kesip on günde yine padişah divanına gelerek padişah huzuruna kelleyi yuvarlar. Selim Han,

"Lala bu baş nedir?" der. Mehmed Paşa,

"Padişahım geçen divanda şu reâyâlara zulm edeni men ü def eyle, diye ferman-ı şerifiniz olmuştu. Padişahım, bir zalimin zulmünden padişahların haberi olunca, (---) suresindeki âyet; *'Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur...'* [En'âm, 45] masadakı üzere öyle zalimin

zulmünü mazlumlar üzerinden, zalimin vücudunu da dünya sayfasından böyle kaldırıp şeriattan taş koparanın başını böyle koparmak gerek" diye dışarı çıkınca Selim Han gayet kederlenerek, "Ey Lalam! oğlunun bütün malıyla Hafsa'da hayrat u hasenatlar eyle" diye ferman eder.

Akıllı Sokollu Mehmed Paşa oğlu (---) nun hayrat ve hasenatının anlatılması

Evvelâ büyük bir kubbeli, uzun bir minareli ve geniş avlulu gayet sanatlı camidir ki sanki selâtin camiidir. Cami içi öyle süslü ve aydınlıktır ki sanki Rüstem Paşa Camii'dir. Camiin güzel tarihi:

Göricek Azmî du'â edip dedi tarihini
Bu binâyı eyleye Allah bâkî üstüvâr.

Sene 984 [1576]

Bu tarih camiin anayol üzere avlu kapısının üst eşiği üzerine yazılmıştır.

Ve bu cami dışında 120 ocaklı, içli dışlı, ova gibi geniş avlulu, pek çok avlu odalı, at ahırlı büyük bir han vardır ki 5.000 at, katır ve deve alır gelen giden yolcular kervansaray ve minnetsiz kalacakları bir konuk evidir.

Bu anayolun sağında ve solunda tam 300 adet kârgir kemer yapılı dükkânlar vardır ki bütün değerli eşyalar onda mevcuttur.

Bu sultan çarşısı içinde ibret verici bir hamamı vardır. Kapısından camekânına altı basamak taş merdiven ile çıkılır. Büyük camekânlı, pek çok halvetli, suyu, havası ve yapısı hoş ve dellâkları sevimli beğenilir bir hamamdır.

Bir ziyafet evi, aşevi imareti vardır, hâlâ günümüzde de bütün misafirlere sabah akşam o Kevkâvus mutfağından her ocak başına birer bakır sini ile birer sahan pilâv yahni karışık, bir tas çorba, beş ekmek, zeytinyağı ve bir şamdan verip bütün Müslüman, putperest ve Hıristiyanlara ay ve yıl nimetleri bol bol dağıtılır. Ve her hayvan başına birer torba yem verilir. Bu hizmetlere vakıf tarafından nazır bakar.

Bu hanın muslukları ve camiin abdest muslukları da kış günlerinde sıcak suludur. Kısacası öyle sağlam bir hayrattır ki yüksek binaları baştan başa çivit renkli has kurşun ile örtülü bakımlı bir hayrattır. Şehrin burgaz (kale, kule) tarafı yolunda

şehrin dışında (---) deresi üzerinde olan sanatlı köprü bu hayrattandır. Ve nice kahveler, diğer hane ve hanedanlar da bu hayrattandır.

Bu büyük hanın çevresinde Hafsa Hatun Hanı, kiremitli küçük bir handır ama gayet dayanıklı sağlam binadır.

Bu yerleşim yeri toplam 800 bağlı, bahçeli, baştan başa kiremit örtülü ve sekiz camili güzel kasabadır. Dört adet kiremit örtülü küçük hanları var. Hafsa Hatun Hanı yakınında,

Kurd Baba ziyareti: Bektaşî fukaralarındandır, ama tekkesi yoktur. Hemen kubbesiz bir nurlu kabirdir. Bu şehrin genellikle han, cami, medrese, tekke ve hamamının binalarının tamamı Süleyman Han mimarı Koca Sinan b. Abdülmennan Ağa'nın işidir. (---) (---) (---)

Buradan yine doğuya doğru bakımlı ve şenlikli köyler geçip (---) saatte,

Babaeski. Kasabası menzilinin anlatılması: Tâ Yanko ibn Madyan zamanından beri bakımlı ve şenlikli eski kale ve büyük şehir idi. Daha sonra Sırp ve Bulgar banları ve hersekleri İstanbul'u harap etmeye giderken bu şehri de harap ettiler. Daha sonra (---) tarihinde Sarı Saltık Bay Sultan, Pravadi *[170a]* yakınında Dobruca Abdullah huzurunda vefat ettiğinde Saltık Bay'ın vasiyeti üzerine cesedini yedi adet tabuta fukaraları koyup yedi kral yedi tabutu alıp her biri birer iklime götürürken tabutlarda Saltık cesedi bulurlar, Tanrı'ya hamd olsun bizdedir, diye her bir kral vilâyetlerine götürürler. Edirne kralı Saltık Bay cesedini bir harap yer olan Baba şehrinde defn ettiği için Babaeskisi derler. Onların şerefiyetine hâlâ imar olmadadır. (---) (---) nehri kenarında bir düz geniş alanda Vize sancağı toprağında bütün çeşitli vergilerden muaf ve müsellem bakımlı güzel şehirdir. Şer'î hâkimi 150 akçe kazadır.

Nahiyesi toplam (---) adet köydür. Şehrin imar olan yerleri 1060 adet bağlı, bahçeli, baştan başa kırmızı kiremit örtülü tek katlı, iki katlı, kârgir ve başka bakımlı hanelerdir.

Ve tamamı 20 mihraptır. Bunlardan şehrin doğu tarafı başında (---) nehri kenarında büyük Ali Paşa Camii, Süleyman Han vezirlerindendir. Semiz Ali Paşa namıyla meşhur olmuş tedbirli bir vezir imiş. Bu şehir içinde bir cami inşa etmiştir ki sanki selâtin camiidir.

İstanbul'da hemen Topkapısı içinde Ahmed Paşa Camii'ne benzemektedir, ama bu ondan geniş, aydınlık ve ibret verici süslü bir yapıdır. Medrese, imaret, hamam, hanlar ve bütün dükkânlar bu Ali Paşa hayratıdır ki büyük eserlerdir. Camiin kubbesi göklere baş çekip bir menzil yerden kurşunları mavi renkli deniz gibi dalgalanır. Bu ibret verici yapılar Koca Mimar Sinan'ın eseridir ki bu camide de güzel tasarruflar ve hoş sanatlar icra edip uzun bir minare yapmış ki sanki Rüstem Paşa minaresidir.

Ondan çarşının iç yüzünde Fatih Sultan Mehmed Han Gazi Camii ufak tefek eski bir camidir, ama kalabalık cemaate sahip olup başka bir ruhaniyet vardır. İçi ve dışı o kadar süslü değildir. Bir tabakalı uzun bir minaresi vardır ama bu cami bakım ve tamire muhtaçdır.

Bunlardan başka mescitlerdir. Bir medrese, yedi sıbyan mektebi, yedi adet han, yüz kadar dükkân, bir misafirlere aşevi imareti, bir gönül açan hamam, üç adet derviş tekkesi ve çarşı içinde bir hayat suyu çeşme vardır, tarihi budur:

Hâtif-i Gayb dedi tarihin
Çeşme-i selsebil-i âbıhayat. *Sene 932 [1524].*

Büyük hayrat ve acaip eser,

Çoban Deli Kasım Ağa Köprüsü: (---) (---) nehri üzerinde yeni yapı 7 göz büyük bir köprüdür ki sanki Çoban Köprüsü'dür. Yani Erzurum'da Hasankalesi yakınında Sultan Çoban Köprüsü'dür. Adı geçen (---) (---) nehri, Istıranca Dağları'ndan toplanıp bu mahalden geçip Koca Murad Han'ın Ergene Köprüsü ki 174 göz ibret verici büyük köprüdür, ondan geçip (---) yakınında (---) (---) (---) karışır, ama adı geçen Çoban Kasım Ağa Köprüsü yedi göz ibret verici köprüdür.

Bu Çoban Kasım Ağa bu köprü mahallinde koyun güderken Cenâb-ı Bârî kendine İslâm nasip etmiştir. Günlerin geçmesiyle Dergâh-ı âlî yeniçeri ocağında kul kethüdası olup Sultan IV. Murad'ın hapsinde iken "Ahdim olsun bu girdaptan kurtlursam koyun güttüğüm yerde bir köprü yapayım!" diye ahd etmiştir.

Kurtulduktan sonra *"Kerem sahipleri sözlerinde dururlar."* mazmunu üzere 400 Rum kesesi masraf edip bu büyük köprüyü inşa etmiştir, ama gerçekten de binde bir gibi bir sanatlı süslü köprüdür ki sağlamlıkta sanki Vişgrad Köprüsü'dür. Her gözü akarsu üzerinde birer ebem kuşağı gibi gösterişli kemerlerdir. Samâhî güftesi ile tarihi budur,

Cenâb-ı Hazret-i Sultan Murâd-ı Cem-azamet
Murâdı üzre Hudâ ede sâyesin memdûd

Samâhî cânıma hâtifden erdi bu tarih
Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd

Sene 1043 [1632-33]

Sarı Saltık Baba Sultan ziyaret yerinin özellikleri: Yukarıda menkıbeleri anlatılmıştı. Temiz ırktan (Peygamber soyu) olup Hacı Bektaş-ı Velî izniyle ilk defa Rumeli'ye ayak basan Saltık Bay Muhammed Buharî oldukları yukarıda Babadağı şehri özelliklerinde ayrıntılarıyla yazılıdır.

Ama bu mahalde gömülü olmasının sebebi yine kendilerinin vasiyeti ile yedinci tabutu Edirne sahibi İdriv Ban bu mahalde Yanko tapınağı içine defn etmesidir. 400 seneden beri bütün milletlerin ziyaret yeridir. Ve o zamandan beri nurlu kabri üzerinde bir an bile yanan çerağı sönmemiştir.

Bir kaç kere Yahudi taifesi giyecek değiştirip yanan çerağını söndürmek istemişlerdir. Ancak "püf" dediği dem nefesi tutulmuş, tam son nefesini vereceği zaman parmak kaldırıp İslâm ile şereflenmişlerdir.

Bunlardan biri IV. Murad Han zamanında türbedar idi, diye tanıklık ettiler. Hâlâ o kandili mübârek başları tarafında hizmetçileri *[170b]* yağ koyup yakarlar ki, Baba'nın türbesini aydınlatır. Nice kere koyun yağı koymayı unuturlar, ancak nice günler yine çerağı yanar. Büyük bir tapınak türbede gömülüdür. Gerçi Bektaşî Tekkesi'dir ama evkafı zayıf olduğundan dervişleri azdır ama adakları çok gelir. Dört tarafında bağları bostanları vardır.

Bu Baba şehri bunların yüzü suyuna ihya olmuştur, ama inkarcılar vakıflarını yediklerinden vakıfları zayıf düşmüştür. Tanrı imar ede. Bu şehir onların ismiyle isimlenmiş olup Babaeskisi derler. Bu nur dolu türbe şehrin doğu tarafı kenarında Ali Paşa Camii yanında (---) nehri kenarında bir gülistan bağı içinde bir köhne yapı eski büyük bir tapınak içinde gömülüdür. *Allah sırrını aziz etsin. (---)*

Şeyh Şuhudî ziyareti: Aslında yine Babaeskisi'ndendir. İç ve dış olgunluğu ile meşhur, iyi yazı yazmada kalem gibi alem idi. Sarı Saltık Baba Tekkesi'nde gömülüdür.

Ve bu şehrin batı tarafında bahçeler kenarında Edirne yolu üzerinde,

Şeyh Hazret-i (---) (---) **Baba ziyaret yeri:** Ana yol üzerinde bir topraklı yığın tepe dibinde bir mesireyeri, çemenzâr ve gülistan bağı içinde eski bir türbedir ki Sarı Saltık Bay tabutu ile birlikte gelen kırk halifenin biri bu (---) (---) Baba Sultan'dır. Hayli yıl yaşayıp Gazi Hudavendigâr ile Edirne fethinde bile bulunmuşlardır. *Allah sırrını aziz etsin.*

Anayol üzerinde olduğundanbütün insanların ziyaret yeridir. Bir kaç Bektaşî fukarası olup tevekkül kapısında fakirlik sahipleri bir alay dervişlerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu şehri de seyr ü temaşa ve ziyaret edip yine Melek Ahmed Paşa efendimizle doğu tarafa (---) saatte şenlikli yerlerle,

Pürnaz Kasabası yani **Burgaz Beldesi Menzili**: Yunan dilinde "Burga"zın kale ismi olduğu, yapıcısı, fatihi, kalesinin yıkılmasının sebebi ve daha sonra Süleyman Han zamanında Sokollu Mehmed Paşa'nın imar edip hâlâ İbrahim Hanoğulları nezaretinde büyük evkaf olduğu yukarıda 1061 [1651] tarihinde Melek Ahmed Paşa efendimizle sadrazamlıktan azledilip Özü eyaletine gittiğimiz sırada bu Burgaz'a uğrayıp bütün yapıları ve eserleri ayrıntılı olarak yazılmıştı, o yere bakıla.

Paşa efendimiz bu şehirde vezirler konuk sarayında konuk iken üzerimizden Rumeli eyaletini alan Silâhdar Muslı Paşa'nın tuğu konakçısıyla bu şehre gelince iki vezirin askeri kalabalığından halk rahatsız olup incinmesin diye paşa efendimizle ana yoldan çıkıp kuzey tarafa,

Kırkkilise sancağı tarafına gittiğimiz konakları ve beldeleri bildirir

Evvelâ Burgaz'dan kuzey tarafa meyilli (---) saatte,

Ahmed Beyli Köyü menzili: Kırk Nisa (Kırkkilise) sancağında 200 haneli Burgaz Nahiyesi'nde bağlı, bahçeli ve bir camili Müslüman köyüdür. Ondan yine doğu tarafına (---) saatte,

Tatarlı Köyü menzili: 300 haneli bakımlı Müslüman köyüdür. Yer yer bağları ve mahsullü dağları vardır ve bir minareli bakımlı camii var. Ondan yine doğuya doğru (---) saatte,

Uzun Hacılar Köyü menzili: Bu (---) toprağında (---) nahiyesinde 300 haneli bağlı, bahçeli, baştan başa kiremitli ve her hanesi misafirler için ahırlı bakımlı Müslüman köyüdür. Bir mina-

reli nazik camii var. Ergene Nehri üzerinde bir tahta köprüsü var, bir küçük hanı var, başka imaretleri yoktur.

Ondan kıbleye doğru dağlık ve ormanlık verimli köyler geçerek (---) saatte,

Küçük Kösdemir Kasabası'nın özellikleri: Kösdem adında bir nehir kenarında kurulup o nehirde demir madeni olduğundan Kösdemir derler. Bir dereli ve tepeli zemine kurulu olmuş (---) sancağı toprağında, (---) ve nâhiyesinde 500 haneli bağlı, bahçeli ve baştan başa kiremitli bakımlı haneli, akan nehri âbıhayat kasabadır.

Bu küçük akarsu Istıranca'dan, Vize Sarayı ve Seregen Kasabası dağlarından toplanıp baharda taşkın akıp Ergene Nehri'ne karışır. Bu kasabanın bütün bağları ve bahçeleri bu hayat suyu kıyısındadır. Bir minareli ufak tefek bir camii, beş adet küçük hanları, 20 adet dükkânları, bir tekkesi ve bir küçük aydınlık hamamı var, başka imaretleri yoktur.

Bu kasabada aslâ kurşunlu yüksek bina yoktur, ama mahsulatı çoktur. Koyunu, odunu, kömürü ve dağlarında kerestesi gayet çoktur. Buradan yine kıbleye doğru (---) saatte,

Fener Kasabası'nın anlatılması: (---) toprağında Silivri Nahiyesi'nde kâhîce (bazen) Eyüp mevleviyyetinde olur bir bakımlı kasabadır. Fener adıyla isimlenmesinin aslı odur ki Fatih Gazi zamanında henüz feth olmuş kasaba olduğundan dağlarında olan küffâr bu kasabayı yağmalayıp yine *[171a]* ormanlık dağları sığınak edinirlerdi.

Sonunda Mehmed Han Gazi'ye bu belde ahalisi şikayet edince bu kasaba dışında göklere baş çekmiş yüksek bir kule inşâ edip içine muhafızlar koydu ki haydud küffârı bu kasabayı yağmalamaya geldiğinde bu kuleden toplar ve tüfengler atılırdı. Kulenin tâ en tepesini fenerler ve ateşler ile aydınlatırlardı. Bu aydınlatmayı diğer köylerden görenler ile deniz kıyısındaki Silivri Kalesi askeri görüp atlarına binip bu Fener Kasabası yardımına koşarak küffârdan kurtarırlardı. Onun için bu kasabaya Vize Fanusu (Feneri) Kasabası derler. Hâlâ o yüksek kulenin temelleri, yel değirmenleri kuleleri yakınında bellidir.

Bu belde, bulutlar arasında kaybolmuş yüksek bir dağın üzerinde kurulduğundan güney tarafında ve kıblesindeki sahralarda olan çiftlikler ve bakımlı köylerden kuralardan Feteköy, (---) köyü, hatta Silivri şehrinin kalesi gözüken şenlikli bir kasa-

badır. Bağlı, bahçeli ve suyu ve havası tatlı, kiremit ile örtülü alt katlı ve üst katlı bakımlı 700 adet kârgir evlerdir. Ancak burada aslâ Müslüman yoktur, tamamen Rum keferelerídir, ama havasının tatlılığından Rum keratsaları (güzelleri) ve keralana kızları ve muğpiçe Rum civanları var ki benzerleri meğer Atina şehrinde yahut Sakız Adası'nda ola.

Ama bunlar (---) camii evkafı olduğundan bütün vergilerden muaf tutulmuş olup hâkimleri mütevellî ve subaşıdır. Bundan dolayı gayet zengin bezirgânları ve yüksek sarayları vardır. Genellikle muğları (meyhaneye sürekli giden), koyun celebi, pastırma yapan ve yağ satan keferelerdir. Bunların kolluğu vardır. Onun sebebiyle kefere hanelerine yaratılmışlardan hiç bir ferdin konmaya gücü yetmez ve kondurmazlar. Muaf ve müsellem olduklarından belki adamı katl ederler.

Yedi adet hanları vardır. Hanlarda kalan konuklara yiyecek ve içecek bakımından yardım ederler. Bu hanlar yakınında 40-50 adet küçük sokaklı dükkânlarında balık, peynir, boza, şarap ve rakı çok boldur.

Eski bir kiliseleri var, Argona adında bir rahip yapıp kendi zannınca Hazret-i Meryem Ana ruhuna sevabını bağışlamış. Yılda bir kere nice yüz bin küffâr bu eski kiliseye gelip âyin icra ederler. Gayet sanatlı yapılmış bir kilisedir. Hatta papazları Melek efendimize çok bol hediye getirdiler.

Ondan yine doğu tarafa teper aşağı inip nice şenlikli köyler geçerek **Kovukdere** adlı yerin içinden, o tehlikeli dağlık taşlık yerden geçip,

Eski Haniça Kalesi yani bakımlı Çatalca Kasabası'nın özellikleri

Osmanoğulları elinde üç Çatalca şehri vardır. Bir (---) (---) (---) (---) (---) (---) İkincisi Yenişehir yakınında Kesendire ve Koloz Nahiyesi'nde Çatalca Kasabası'dır. Üçüncüsü bu İstanbul Çatalcası'dır. Büyük İskender zamanında İstanbul'u tamir eden Yağfur kralın kızı olan Hanica adlı kızın yaylağı olduğundan burada büyük bir kale yapmıştır.

Yunan dilinde Hanca adıyla meşhur olmuş dayanıklı bir sed ve sağlam bir kale idi. Daha sonra Sırp kralı ve Bulgar kralları İstanbul Kalesi'nin taşra yedi kat duvarlarını Silivri'den Terkoz'a varıncaya kadar harap ettiklerinden bu Hanca Kalesi'ni de

harap ettiler. Hâlâ yapı kalıntıları şehrin batı tarafında yalçın kayalar üzerinde bellidir.

Daha sonra yine şenlenip (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han feth ederek kalesini yine yıkmıştır. İstanbul'u kuşattıktan sonra sulh ile İstanbul'un yarısısı feth edince Eğrikapı'dan Ayakapısı'ndan, Gül Camii'nden tâ Unkapanı'na, Zeyrekbaşı'na, Karamaneynlere ve oradan anayol ile tâ Edirnekapısı'na gelinceye kadar yetmiş Müslüman mahallesinde 47.000 insan sulh ile İstanbul içinde yerleşmişler idi. Daha sonra Timur olayında Yıldırım Han yenildi. O sırada Timur yanında iken ateşli hummadan Yıldırım Han'ın öldüğünü küffâr duyunca bütün Müslümanları İstanbul'dan ve bu Çatalca şehrinden sürdüler. Küffâr bu Çatalca'yı yine istilâ etti.

Daha sonra 857 [1453] tarihinde Fatih Gazi İstanbul üzerine Edirne'den gelirken padişahın debdebe ve azametine Çatalca küffârı takat getiremeyip Silivri Kalesi'ne, Terkoz Kalesi'ne ve İstanbul Kalesi'ne kaçarak kendilerine yurt ettiler.

Daha sonra Fatih Gazi bu Çatalca şehrinde nice bin yük ağırlığını Mihaloğlu Ali Bey ile bırakıp "Bu şehri Allah'a emanet ettim" diye dua edip kendileri İstanbul'u kuşattılar. (---) günde (---) tarihinde feth edip onların hayr dualarının bereketiyle bu Çatalca şehri şenlenmektedir.

Çatalca Kasabası imaretlerinin anlatılması: *[171b]* Bu şehrin mamur yapıları Çatal Dağı'nın eteğine kurulduğundan Çatalca derler. Kayalı, dereli ve tepeli iki çatal yüksek dağın doğu tarafı eteğinde kıbleden kuzey tarafa doğru uzunlamasına kurulmuş 2.000 adım uzunluğunda bağlı, bahçeli ve âbıhayatlı İrem Bağı gibi benzersiz bir kasabadır.

Eyyub Sultan Mevleviyeti nahiyelerinden 150 akçe payesiyle mükellef kazadır. Tamamı (---) adet köyleri vardır. Örfi hâkimi Çatalca bahçesi ustasıdır. 300 bağcı aznavur (heybetli, yiğit) bostancılar ile zabt u rabt eder iyi hükûmettir. Tarafından subaşısı, kethüdayerisi, yeniçeri serdarı ve muhtesibi ve ayak naibi vardır, ama İstanbul yakın olduğundan müftüsü ve nakibi yoktur.

Bu güzel şehirde toplam 47 mihrap vardır. Beşi cuma namazı kılınır camidir. Bunların içinde donanımlı, güzel ve bakımlı olanı,

Ferhad Paşa Camii: Süleyman Han vezirlerinden Sultan II. Selim'e ve Sultan III. Murad'a erişmiş yiğit bir vezir imiş ki cami-

inden bellidir. Şehrin tâ ortasında bir yüksek zeminde sık ağaçlı bir alanda bir yüksek minareli aydınlık bir camidir. Gerçi küçüktür ama gayet sanatlı, süslü, mükemmel, donanımlı iç açıcı camidir. Bütün odaları ve diğer imaretleri baştan başa kurşun ile örtülü aydınlık bir camidir. Gerçekten de Süleyman Han Camii'ni yapan Koca Mimar Sinan bu camide çeşit çeşit yivler (bir yüzey üzerine oyulan ince oluk gibi yol) ve türlü tasarruflar icat etmiştir. Gece gündüz cemaatten hâlî değildir. Ondan sonra (---) (---) camii.

................(1.5 satır boş) ....

Bunlardan başkası mahalle mescitleridir.

Ve hepsi (---) adet Müslüman mahallesi ve üç kefere mahallesidir. Ve tamamı (---) adet baştan başa kırmızı renkli sanatlı kiremit örtülü altlı ve üstlü kârgir yapı yüksek konaklar ile bezenmiş, bahçeler ve bostanlar ile süslenmiş hıyaban bağı gibi şehirdir. Kıble tarafında ta Kovukdere adlı yere varıncaya kadar yerleşim yeridir, ama her hanede bağ ve bahçe oduğundan güzel haneleri seyrektir.

Bunlardan Osmanoğulları sultanları sarayı; Sultan (---) (---) Han hayratıdır. Şehrin doğu tarafında bir yeşillik ovaya bakan yüksek bir zeminde servi ağacı, çınar, kavak, salkımsöğüt ve diğer çeşit çeşit meyve ağaçları ile hıyâbân olmuş bir İrem Bağı'dır ki sanki cennet bahçesidir. Burada olan hoş sesli kuşların anlatılmasında dil kısa kalır. Özellikle karatavuk ve ishak kuşunun güzel ötüşü Şâfiî vaktinde insana hayat verir. Hoş sesli bülbüllerin tatlı ötüşleri hiç bir sultan bağında yoktur, zira dağlık semtlerdir.

Bu büyük sarayın dört tarafı kale gibi duvarlıdır. İçinde bostancıbaşısı ve 300 adet bağbanı (bahçıvanı) vardır. Ve pek çok odaları, nice köşkleri, kasırları, kameriyeleri var ve Çatal dağın su terazileriyle uçar akarsular fıskiye, havuz ve şadırvanlardan fışkırarak yukarı çıkıp havuzlara ve selsebillere akar. Her padişahın birer çeşit İrem köşkleri var ki felek atlasında öyle bir işçiliği hiç bir eski mimar etmemiştir. Merhum Melek Ahmed Paşa efendimiz burada konuk olup Kaya Sultan ile burada buluştu. Tam bir hafta bu cennet bağında Hüseyin Baykara fasıllarıyla zevk u safa edip felekten kâm alır şekilli olduk, ama ne mümkün, beyt:

Müft mesken sanur cihanı kişi
Nakd-i ömrün verir kirâ yerine

Eğer gördüğümüz kadarıyla bu cennet bahçesini övüp anlatsak bir ciltli kitap olur. Sözü özü, bir haftada gecemiz Kadir, gündüzümüz kurban bayramı idi.

Bu bağdan sonra Deli Usta Sarayı, Çataloğlu Sarayı, Kadri Ağa Sarayı ve nice bilinmeyen türlü türlü saraylar vardır.

Yedi adet Halvetî, Celvetî ve Bektaşî tekkeleri, büyük kurşun örtülü hanları ve minnetsiz hane kervansarayları, bir hamamı ve 270 adet dükkânları vardır, ama bedesteni, medresesi ve darülhadisi yoktur. Ancak sıbyan mektebi, âlimleri ve ileri gelenleri çoktur.

Bu şehir yüksek bir dağın eteğinde kurulduğundan 70 yerde âbıhayatları çarşı pazar içre 40-50 adet çeşmelerden birer akarsu akıp güzellik pazarının kaldırımları üzere sel gibi akar, bağlara, bahçelere ve şebekeli bostanlara gider. Sultan çarşısında sanat ehlinin çoğunluğu fillar postalcıdır. Zira çoban, çoluk (çoban yamağı) ve hodaman yuluk yurdudur. Suyu ve havasının tatlılığından mahbub ve mahbubesi sanki Züleyhâ ve (ikinci) Yusuf'dur. Ve beğenilenlerinden, *[172a]*

Çatalca Çayırı: Kâğıthane Çayırı'ndan tatlı otlu ve çayırlı, yonca, tirfil ve bersim (yonca) yurdu bir yeşillik ve lâlelik ovadır ki Osmanoğlu ambarına bu çok verimli ovadan 3.000 araba ot gelip Ahurkapı'da ambara konur. Çayır mevsiminde korunması için bir oda yeniçeri çorbacısıyla gözcülük ederler.

Bunlardan başka sahralarında Baba Nakkaş'a varıncaya kadar, Kiteli, Baklalı ve İzzeddinli köylerine varıncaya kadar büyük çiftlikler ile bezenmiş, ağıllar, ekrekler, sayalar, çalışlar ve mandıralar ile süslenmiş koyunlu, kuzulu, sığır ve camuslu vadilerdir ki İstanbul'un bütün seçkinlerinin bu köylerde bağlantıları vardır.

Bir beğenileni de sütü, kaymağı, teleme peyniri, ağızı, gölemezi, kesmik yoğurdu, dil peyniri ve kaşkaval peyniri derya gibi sütü İstanbul'a akıp Belde-i Tayyibe yani İstanbul'u doyurur. Mehmed Han'ın nazargâhı bir şenlikli Çatalca şehridir. Dünyanın sonuna kadar bakımlı ve şenlikli ola. *Bi-Rabbi Müste'ân.* (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Çatalca Kasabası'nın ziyaret yerleri: (---) (---) (---) (---) (---)

Buradan kalkıp yine doğuya doğru (---) saatte giderken bütün İstanbul ileri gelenleri, Sadrazam Bıyıklı Çerkez Derviş Mehmed Paşa Kethüdası Ali Ağa ve nice bin ayan paşayı karşılamaya

çıktı. Paşa da o gün *Bismillah* ile tahtırevandan inip çakal ata bindi ve cirit oynansın diye ferman etti. Melekli ve sadrazamlı iki baştan cirit oynayıp öyle silâhşörlük ve türlü türlü oyunculuklar ettiler ki diller ile anlatılmaz. Bu şekilde ustalıklarını gösterdiler. Paşa efendimiz bu hakîrin defteriyle 2.060 altın bağışladı. Ve sol tarafta koçu araba içinde Kaya Sultan üç kese altın dağıttı. Bu uslup ile o gün,

Menekşe Çayırı menzili: Burada bütün çadırlarımız ve ağırlıklarımız ile konaklayıp o çimenlik ve lâlelik sahrada bir gece has sohbetler ettik. Bu yeşillik ova da padişahın hâs atları için büyük çayırlık eski bir ovadır. Burada da İstanbul ileri gelenlerinin, yedi kubbe vezirlerinin ve sadrazamın hediyeleri gelip ertesi gün büyük alay ile (---) saatte,

Topçular Kasabası'nda Kaya Sultan Sarayı menzili: Bu ferahlık saraya geldiğimizde 100 adet kurban ile 10 adet deve kurban edip fukaraya dağıtıldıktan sonra herkes saraylarda ve nice yüz ağalar çadırlarında konakladılar. Ertesi sabahleyin Sadrazam Derviş Mehmed Paşa, yedi kubbe vezirleri, şeyhülislâm (---) (---) efendi, nakibüleşraf (---) (---) efendi, iki kadıasker, İstanbul mollası ve gayri nice bin ileri gelenler ve seçkinler paşa ile müşerref oldu. Derviş Mehmed Paşa ile bizim Melek Paşa birbirlerini bağrına bastı. Sadrazam koynundan bir hatt-ı şerif çıkarıp paşaya verdi. Paşa öpüp başına koyduktan sonra okudu ve,

"Emir padişahımın ama Sofya-i sâfiye şehrinden beri yedi aydır hasta haldeyim. İnşaallah birazcık sağlığa kavuşup padişahımın fermanı üzere ikinci kubbe veziri olalım, ferman Cem yapılı padişahımındır" deyip nice konuşmalardan sonra paşa sadrazama öyle büyük bir ziyafet çekmiştir ki bir tarihte hiç bir vezir bir sadrazama çekmemiştir.

Ziyafetten sonra sadrazama bir samur kürk, üç kese altın ve vedadan sonra bir mücevher koşumlu, mücevher süslü ve altın zincirli sâfinatü'l-ciyad (soylu at) gibi bir muteber at çekip sadrazam üzengisiz binip gitti.

Ertesi gün saadetlü padişahdan mirahur ağa ile bir mücevher koşumlu, eğerli ve saf altın zincirli bir saba sür'atli küheylân bir kır at geldi. "Buna binip kubbe-nişinim soylu, asil vezirimsin!" diye yine hatt-ı şerif geldi.

Hemen paşa "Emir baş üstüne" deyip binerek saray kapısından dışarı padişah fermanı yerini bulsun diye çıkıp yine saraya geldi. Mirahurdan çok özürler dileyip bir kese kuruş ihsan etti.

Mirahur gittikten sonra sadrazamdan yine öylece bir saba sür'atli kırmızı renkli at geldi ki sanki gül endamlı abraş veya dev yapılı koyu kırmızı idi.

Kısacası o gün vilâyet ileri gelenlerinden 70 adet yelkendez atlar geldi ki kimi cilfe, musafaha, havvare, tarikî, mahmudî, ma'nek, seylâvî, beşşare, divne, gevgeş ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu gibi soylu soplu küheylân atlar geldi. Hepsini kendisi ile zorluk ve meşakkat çeken ağalarına bağışladı.

Ertesi günü saadetlü padişahın bağışı olan soylu ata binip âheste âheste Hazret-i Ebâ Eyyub-ı Ensarî ziyaretine gitti. Ziyaret ettikten sonra 70 adet kurban *[172b]* kesip tamamını fakirlere dağıttılar.

Ondan sonra yine Topçular Sarayı'na geldi. Bu hakîre koşum ve takımıyla bir kır at, bir samur kafası kürk ve bir kese guruş dukat (duka altını) bağışladı. Kendisi sağlığına kavuşuncaya kadar hizmetinde olup has nedimi idik.

Kâğıthane Vadisi'ndeki ibret verici gezinti yerindeki gece eğlencelerinin anlatılması

Bu hakîr Melek Ahmed Paşa efendimizle bu Topçular Sarayı'nda otururken her gece Kâğıthane'de nice yüz bin renkli fişenklerin göklere doğru yükseldiğini seyredip nice bin top ve tüfenk seslerini işitirdik. Sonunda safalı dostlardan sorduğumuzda o vefalı dostumuz bu hakîrin durumunu anlayıp,

"Ey sıkıntı ve gamda gönlü perişan olan biçare ve aklını yitirmiş avare! Niçin gam çölünde Mecnun gibi kederlenirsin, neden bu Kâğıthane eğlencesinden haberli değilsin. Bu Osmanoğlu devleti kurulduğundan beri diğer gezinti yerlerinde bile bu Kâğıthane eğlencesi gibi bir şenlik olmamıştır. Bu bayram yerini görmeyen yeryüzünde birşey görmüş değildir" diye Kâğıthane'yi öyle överek anlatı ki bu kaygan tabiat akarsu gibi Kâğıthane Nehri'ne aktı. Ve bu beyitler hatıra doğdu. Kıt'a:

Gönül eğlencesi seyr ü safâdır
Safâ sür kim bu dünyâ bî-vefâdır
Kişi zevkıyle olısar ferahnâk
Hemen zevk eyle cânım olma gam-nâk

deyip ol an paşaya varıp Kâğıthane'ye gitmek için izin aldık. 40 altın harcayarak iki koyun ve diğer yiyecekler ve içeceklerden

bol bol alıp hakîrin can dostlarından beş altı ağa ile çadırlarımızı aldık ve Kâğıthane Nehri'nin sahilinde çınar ağaçları altında konaklayarak gece ve gündüz has sohbetlere başladık. Sanki her gece ve gündüz Hüseyin Baykara zevki ederdik.

Recep ayının birinden ta mübârek Ramazan ayının hilâli görününceye kadar tam iki ay bu Kâğıthane'nin yeşillik ve lâle bahçesi sahrasında öyle eğlenceler olmuştur ki diller ile anlatılıp kalemler ile yazılmaz.

İstanbul'un bütün ileri gelenleri ve mirasyedi hoppa çelebileri bu Kâğıthane Ovası'nda 3.000 kadar işlemeli çadırlar, çergeler, korunmalar ve cibinlikler ile bu boşluğu süsleyip her gece bu çadırları nice kere yüz bin kandiller ile ve balmumları, mumlar, meşaleler ve yıldız fenerleri ile donatıp aydınlatırlardı.

Ve her ileri gelen çadırında her gece hanende, sazende, çalgıcılar, Ahmed kolu, Cevahir kolu, Nazlı kolu, Gariban kolu, Akide kolu, Zümrüd kolu, Postalcı kolu, Patakoğlu kolu, Haşota kolu ve Samurkaş kolu adlarındaki kol kol çengiler çeng, rebab, santur, tanbur, ud, çartay ve kanunları üzere her gece türlü türlü Faryabî faslı edip tâ sabaha dek bir hay hu olurdu ki sanki Deccâl çıkmıştı.

Akşamdan sonra nice kere yüz bin havai fişenk göklere doğru yükselip terakkîler, bahrîler, kelebekler, badaluçkalar, deliceler, kepişler, horoslar, kule ve kepişler, bu gibi fişeklere ateş edip sabaha dek yer ve gökler gök gürültüsü gibi gürlerdi.

Bu yazılan çadırlardan başka Kâğıthane Nehri'nin iki tarafında yedi-sekiz bin adet tengetir çadırı, ihram ve kilimden ve başka hüzün kulubesi gibi kulubeleri ve gölgelikleri komşu beşeler kurup Kâğıthane düzlüğüne sanki çapulcu askeri konaklamıştı. Bunların da bir çeşit eğlenceleri olurdu. Ve iki binden fazla sultan ordusu dükkânlarında yiyecek ve içeceklerden başka bütün değerli şeyler mevcuttu.

Ve her gündüzlerde her meydanda hokkabaz, surahibaz, ateşbaz, zorbaz, resenbaz (ip cambazı), perendebaz (takla atan), kâsebaz, kumarbaz, sinibaz ve ayı, maymun, keçi, eşek ve köpek oynatanlar, kuklacılar, şebbaz, gürzbaz, matrakbaz, şemşirbaz, mührebaz, tasbaz ve (---) (---) (---) (---) (---)

Kısacası 360 çeşit hüner sahibi, ustalar, güreşçi pehlivanlar bu irfan meclisinde becerilerini ve ustalıklarını gösterip hesap kâr ederlerdi.

Dergâh-ı âlî tarafından dört oda yeniçeri çorbacısı bu büyük kalabalığa tayin olunur, gizlice Yeniçeri Ağası Gürcü Mustafa Paşa gelip tenbih edip sıkılayıp giderdi.

Kâğıthane Nehri'nde yüzgeçlik eden sevimli ve güneş parçası dilberlerin haddi hesabı olmayıp aracısız âşık maşuk birbiriyle sarmaş dolaş olurlardı. Ve gece gündüz her çadırda bütün ahbaplar ve dostlar birbirlerine büyük ziyafetler çekip can sohbetleri olurdu. Sözün kısası bu büyük kalabalık bir tarihte olmamıştır. *[173a]*

Daha sonra işbu (---) Ramazan'ının birinde padişah fermanı ile Melek Ahmed Paşa ile İstanbul'a girip Kubbealtı'nda 40 yük akçe hâss-ı hümâyûn ile Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa zamanında ikinci vezir olup arza girerdi.

Efendimiz, gece gündüz Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa ile dört ay can kardeşi gibi zevk u safâ ile güzel güzel geçindi. Efendimize hâss-ı hümâyûnu için Karahisar-ı Sahib sancağı bağışlandı. 3.000 kadar ağalarını hâssına gönderip kendisi yüksüz kalıp 12 adet yalılarında Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy, Üsküdar ve Eyüp yalılarında zevkle meşgul oldular.

Bu hakîr de hoş sohbet safalı dostlar ile Eyüp, Kâğıthane, Akbaba, Beykoz, Kanlıca, Hisar, Üsküdar, Çamlıca, Kadıköy, Sarıkadı ve Alemdağı'nda âlemler edip ondan aşağı Göksu'da zevk u safalar ederdik.

Özellikle Hisar kirazı mevsiminde İstinye ve Yeniköy'de, Tarabya'da, Kefeliköyü'nde, Büyükdere'de ve Sarıyer'de al yanaklı kırmızı renkli tatlı sulu kiraz fasılları edip çeşit çeşit meyvelerinden kâm alup nice bin zevk u safalar ettik.

Bu ibare hemen bizim için değildir. Hemen bu Bıyıklı Çerkez Derviş Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı zamanında ve IV. Mehmed Han'ın devletinde o kutlu yılda bütün halk maymun gibi eğlenip coşup şenlikler etti. Zira Gürcü Mehmed Paşa vezirliğinde hazinenin sıkıntısından ve veba hastalığının çokluğundan halk matemde idi.

Ondan sonra Tarhuncu Ahmed Paşa sadrazamlığında genel düzenin sağlanması patırtısından, yokluktan, kıtlıktan, keferelerin Akdeniz'de adalara tasallutundan bütün halk ümitsizlik ve üzüntü içinde olup "Yâ Kâbız" ismine mazhar olmuş halk tamamen inkıbazda (sıkıntı, peklik içinde) idiler. Tâ ki Derviş Mehmed Paşa sadrazam oldu, kin ve hileden ve dedikodudan uzak,

uysal, hoşgörülü, tabiat ve kerem sahibi kimse olduğundan bütün İstanbullular "Yâ Bâsıt (Açıcı, ferahlatıcı)" ismine mazhar olup İslâm diyarında olan bütün Müslümanlar bir çeşit inbısâtta (ferahlıkta, rahatlıkta) oldu ki geceleri Kadir, gündüzleri Harzemşah nevruzu olup bizzat Acem Şahı, Kızılelma, Alman ve Venedik yolunu şaşırmışları boyun eğip seslerini kestiler. Ve süslü zeminlerde gömülü olan Kârûn hazineleri tamamen meydana çıktı. Onun için bütün insanlık âleminde sevinç ve şenlik var idi.

Tanrı'nın hikmeti *"Allah'ın takdirini geri çevirmek ve hükmüne engel olmak mümkün değildir."* anlamı üzere bu işyeri sahibi on sekiz bin âlemin Yaratıcısının ezelî iradesi öyle imiş ki (---) ayının (---) gününde Derviş Mehmed Paşa padişah divanına gelmeyip Melek Ahmed Paşa efendimizi divandan sonra sarayına çağırdı.

Bu hakîr paşa efendimizle Derviş Mehmed Paşa'ya gidip hasta olduğunu gördük. Meğer *Allah sağlık versin* felç hastalığına yakalanarak bir kolu, ağzı ve burnu eğilip ağzı eğri olmuş. Nice hekimler ve usta tabipler yetmiş bin boş laflar ile yanlış cevaplar verdiler. Sonunda Melek Ahmed Paşa efendimiz bu hakîre hitap ederek,

"Ey Evliyâ! Sende olan azimetlerden (afsun), İsm-i A'zamlardan, Mu'avvizeteyn (Felak ve Nas sureleri) ve bazı dualardan biraderimize şifa niyetine oku. Ola ki bu karındaşımız bu marazdan kurtula" deyince bu hakîr diz çöküp sadrazamın felçli elini elime alıp *Bismillah* ile Farsça azimet,

"Ey perilerin efendisi! "Ben sana yöneldim" sırrı hakkı için! Arş, Allah'ın fermanı var. On kat sema! Allah'ın fermanı var. Yüz dört bin peygamber! Allah'ın fermanı var, ilki Adem, sonuncusu Muhammed. Ey Süleyman (a.s.)'ın kendisine hâkim olduğu şeytan! Ateşperest, Müslüman, Rafizi, Mecusî veya insanlar ve cinler âleminin cini iseniz de "müslüman iseniz" Yerinize dönün, sakinleşin. Burası ne perilerin, ne Musa peygamberin, ne Meryem oğlu İsâ'nın, ne Hazret-i Muhammed'in yeridir. Mecusî veya putperest olsanız da "Körle gören, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz." âyetlerinin, Rûhullah olan İsâ, kelîmullah olan Musa, İncil, Kur'an, Zülkarneyn hakkı için bu hastayı bırakın. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azim. diye bu azimeti üç kere okuyup sol elimle eğrilmiş ağzına ve bütün vücuduna sürerdim.

Ama bu azimetin şartı üç kere okuyup sol eliyle okuyan kimse felçlinin pabucuyla eğilmiş yüzü tarafına vurmak gerektir, biemrillah şifa bulur, ama bu şanlı vezir olduğundan bad pabucuyla vurmayıp bir eski mestiyle üç kere mesh ettim.

Daha sonra Mağribli Şeyh Tancavî'nin azimeti: *"Bism-i İlâh, Haşâşi hüşeyşin taşîşin ecib yâ şerğım hindî, ente ve hüddâmik mine'r-ruhâniyyeti ve'l-ardiyyeti ve ente yemînehu yâ Sırfıyâîl ve yâ Sırfıyâîl ecib ve ecibyâ ecinne's-selâtîn, velâ havye velâ kuvvete ilâ billâh. Tedrûs bedrûs fî kavmi nahmûs üskün bi-hakkı'l-Meliki'l-kuddûs."*[1]

Bu azimetten sonra üç kere Mu'avvizeteyn suresini okuyup *[173b]* Mehmed Paşa'nın yüzüne ve vücuduna üfleyip dua ve senadan sonra yerimizde oturduk. Allahu Taalâ'nın emriyle ağzının suyu ve salyası akmayıp birazcık iyileştim deyip bu hakîre bir samur kafası kürk ve bir kese guruş bağışladı.

Sonunda su yazılan şekilde yedi gün devam edip azimetler okurdum. O gün paşa efendimiz Mehmed Paşa'dan ayrılıp doğru saadetlü padişaha vararak sadrazam durumunu bildirdiğinde şanlı padişah kızlarağasıyla sadrazama bolca hediyeler gönderip hâlini hatırını sordular. Sadrazam da "Ben yatağa esir oldum. Müslümanların işleri aksamasın için kardeşimiz Melek Ahmed Paşa'yı kaymakam eylen" diye rica edip darüssaade ağasıyla telhis eyledi. Ve arzı padişah tarafından kabul edilip (---) tarihinin (---) ayının (---) günü efendimiz Melek Ahmed Paşa, Bıyıklı Çerkez Mehmed Paşa'nın yerine emaneten sadaret kaymakamı olup saadetlü padişahdan bir samur hil'at-i fâhire giyip Müslümanların işleriyle ilgilenmeye başladı. Yine her zaman Derviş Mehmed Paşa selâmına varıp hâl ve hatır soruşup yatağa düşmüş iken yine bütün büyük işler, görevden alma ve atamalar onların re'yiyle olurdu.

Altı ay bu minval üzere Derviş Mehmed Paşa yatalak sadrazam, Melek Ahmed Paşa sadaret kaymakamı olup elbette üç ay başlarında mevâcib (maaş) çıkar idi. Ve tershane mühimmat ve levazımatı her yönden hazır idi. Girit Adası'na 3.000 yardım askeri ve hazine elbette giderdi.

Bu arada sadrazam kâh biraz iyileşir kâh sağlığı tümden bozulurdu. Tanrı'nın hikmeti biraz iyileşmiş iken Çerkez adamı olup

---

1 Tılsım için yazılmıştır, düzgün bin anlam çıkarmak güçtür.

Tatar ile büyüdüğünden bir semiz at eti yiyip, kımız adındaki at sütü içip ve peynirli Çerkez pastası yiyip hasta oldu.

Bu yemekler ise tamamen peklik (kabızlık) verir. Kuruluk ve peklik ise felç hastalığına çok zararlıdır. Felcin ilacı daima müshil ve alttan işletmek lâzımdır. Sözün kısası, günden güne hâli gayet şiddetlenip bizim paşayı, diğer vezirleri ve beyleri katına çağırıp vasiyet etti. Evvelâ,

"Hizmetçilerim beni susuz öldürüyorlar, beni Ali Paşa Camii mihrabı önünde diğer vezir kardeşlerimin yanında defn edip 40.000 altına başım ucunda bir can bağışlayan çeşme yapın. 40.000 altın ağalarıma ve 40.000 altın Mekke ve Medine'ye" diye cümle vezirlere vasiyet edip üçüncü gün öbür tarafa göç etti ve bütün İstanbul'a vâveylâ düştü.

Sonunda Yaratıcının emriyle kalabalık bir topluluk ile cenazesi vasiyeti üzere Divanyolu'nda Ali Paşa Camii'nin mihrabı önünde bir pencere içinde defn olunup başı ucuna bir çeşmecik inşa ettiler.

Diğer mallarını mülklerini vaziyeti olmadığından dolayı mîrî için zabt ettiler. Kabrinin penceresi üzere tarihi Füzûnî güftesiyle budur:

(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Eğer bildiğimiz kadarıyla geride bıraktıklarını (muhallefatını) yazsak Yemen fatihi Sinan Paşa terekesi kadar olurdu, ama yazılmasında fayda ve gerek yoktur. Altı ay yatak esirliğiyle birlikte sağlıklı vezirliği tamamı (---) (---) olmuştur.

Daha sonra vezirler, vekiller, âlimler, salihler ve ileri gelenlerin hepsi padişahın huzuruna varıp danıştılar.

"Ayâ mührü kime versek?" dediler.

O mahalde Melek Ahmed Paşa efendimiz de görünüp atından inerek mankale pehlivan gibi fırlayarak Çemensoffa adlı yerde padişah huzuruna geldi.

Hâsodabaşı Rum Hasan Ağa, paşanın önüne düşüp götürdüğünde, paşa yer öpmek alışkanlığı olmadığından,

"Selâmün aleyküm padişahım!" diye dua ve sena ederek Cem haşmetli padişahın karşısına vardı.

Padişah tarafından çok hoş karşılanarak şereflenip meramına ererek diğer vezirlere takaddüm ederek vakarıyla ta yüksek safta karar etti. Derhâl saadetlü padişah, saadetle mü'eddebane diz dize olup buyurdular ki,

"Bak a vezirlerim, benim hâssaten murad u meramımdır. Bir kişinin söylemesiyle ve bir ferdin iltimasıyla değil ancak kendi iradem ve isteğimle mühr-i şerifimi, Melek Ahmed Paşa lalama sadrazamlığımı ihsan etmişim" deyince hemen Melek Ahmed Paşa efendimiz üç kere zıplayıp yerlere kapanarak,

"Padişahım, inci saçan nutkun can bulsun için mühr-i şerifini aldım, kabul eyledim, ama nitekim Anadolu'da İpşir Paşa, Seydî Ahmed Paşa, Tayyaroğlu Ahmed Paşa, Mirza Paşa, Kara Hasan Paşa, diğer eşkıya, celâlîler, cemâlîler, zorba zorba sekban ve sarıca haşeratları köyden köye tavuk kırıp lokmacılık edip nice bin ibadullaha eziyet edip reâyâ ve berayanın çoluk çocuğu yerlerde sürünüp ili vilâyeti onlar harap edip yakıp yıkarlarken bir vezirin mühre sahip olup zabt u rabt edip adl ü adalet eder, mal tahsil edemez. Her ay bütün *[174a]* kulların mevâcib (maaş) ister. Tershane-i âmire mühimmatı lâzım olup her sene 47.000 Rum kesesi masraf lâzım. Anadolu tarafından ise bütün hâs ve haraclardan bir akçe gelmeyip doğu tarafı derebeylerine döndü.

Padişahım! Bu aciz kulun kısa aklına göre, gönülden rızam ve zannımca mühr-i şerifi İpşir Paşa lalana ihsan eyle. Alelacele der-i devlete gelsin. Anadolu'da bütün insanlar zalimlerin şerlerinden emin olsun. Zengin ve iş görmüş eski bir vezirdir. Gelsin bir büyük donanma inşa etsin. Anadolu ve Rumeli'den Girit Adası'na adam deryasını sürüp kendisi de başkumandan olup Girit Adası'nı, Kandiye Kalesiyle feth edip Korfoz Adası'nı ve Zadra Kalesi'ni feth edip karada ve denizde Mısır yolları güvenli hâle gelip sulh u salâhlar olsun. Ve İpşir Paşa lalan da bir kere mühür sahibi olup Süleymanî mührün ne mana idiğini bilip mührün tadının ne lezzette idiğini bilsin" dedi.

Bu kadar konuştuktan sonra sustu. Cem yapılı padişah Sultan IV. Mehmed Han'ın cevabı,

"Bak a lala! Bu dergâhda nice celâlî, cemâlî, zorba ve eşkıyaların kelleleri yerlerde yuvarlanmıştır. İnşaallah en yakın zaman onların da haklarından gelinip murad u meramın üzere bütün insanlar onların bela ve şerlerinden kurtulur" dedi.

Saadetlü padişah derhâl öfkelenerek ayak üzere kalkıp bizzat kendi mübârek elleriyle mührü bizim Melek Ahmed Paşa'ya verip bir samur hil'at giydirip,

"Yürü Allahu Taalâ her işinde yardımcın ve yanında ola. Ve her işinde Cenâb-ı Bârî destekçin ve kayırıcın ola. Ve her işinde

Rabbü'l-izzet yardımını sana arkadaş etmiş ola. Göreyim seni her mübârek din işi için nice çalışır, gayret edersin. Ve uğuruma nice güç sarf edersin. Hazine toplamaya gayret ve dikkat edip birden bine, binden yüz bine varınca maaş alan kullarıma maaşlarını nice verirsin, göreyim seni!" diye bol bol dua ve senalar edince her taraaftan "Allah mübârek eyleye!" diye bütün ileri gelenler mübârek olsun dediler.

Derhâl saadetlü padişah, efendimize bir samur lipaçe daha giydirince o gün iki kürk oldu, ama paşa koynuna mührü kodu ama sanki koynuna bir akrep girdi. Aslâ hoşlanmayıp gücendi. Zira mal ve hazine sıkıntısını düşünüp,

"Mevâcibe (maaşa) on gün var. Bâb-ı hümâyûnda ancak 17 kese var ve Akdeniz'de bütün adalara kötü işli küffarın istilâsı var. Beri tarafta Tershane-i âmire mühimmat ve levazımatı var. Anadolu'da celâlî ve cemâlî haşeratının açık zulmü var. O taraflardan bir kızıl fülüs gelmemesi var."

Bu mertebe ince ince binlerce fena düşüncelere kapılıp hayretler içinde kaldı. Mührü de kabul etmem, diyemeyip yer öperek bütün vezirler, vekiller, Şeyhülislâm Ebu Said Efendi, nakibüleşraf, kadıaskerler ile, darüssaade ağası, Hâsodabaşı Hasan Ağa, bostancıbaşı diğer padişah musahibleri ile taşra arz odasına çıktı. Tam yedi saat tartıştılar. İkindi vakti tekrar Çimşirlik adlı yerde hep birlikte padişah huzuruna girip,

"Padişahım mührün hasılı İpşir Mustafa Paşa lalana gitmesini daha doğru gördük" dediklerinde padişah,

"Ne dersin Melek lala?" deyince hemen Melek Ahmed Paşa,

"Padişahım. Vallahi bu güzey görüştür. Hadis: *'Müminlerin güzel gördüğü bir şey Allah katında da güzeldir'*"[1] dedi.

Bunun üzerine paşadan mührü alıp hemen hazinenin yedek mührünü paşaya verip,

"Tiz düstur-ı mükeremim ve kaimmakamımsın" diye paşaya bir samur hil'at-i fâhire giydirdi.

O gün paşa üç adet samur kürkü giyip (---) ayının (---) (---) gününde müstakil kaimmakam olup şen ve mutlu olarak paşa sarayına gelip mührü dergâh-ı âlî (---) (---) Ağa İpşir Paşa'ya Haleb'e götürdü.

---

1 Hadis: Keşfü'l-Hafâ, c. II, s. 263: Bu ibarenin Abdullah ibn Mes'ud'un sözü olma ihtimali olduğu belirtilmektedir.

Ve paşa efendimiz de nice değerli hediyeler ile mübârek olsun diye Ali Ağa'yı İpşir Paşa'ya Haleb'e gönderdi. Daha sonra o mübârek ayda Ahmed Han kızı Ayşe Sultan'ı İpşir Paşa'ya nikâh edip müjdesi (---) ağa ile Haleb'e gitti.

Daha sonra paşa nice yüksek mansıpları tevcih edip (verip) kalemiyeleriyle yedi günde 4.000 *[174b]* ulufe çıkarıp bütün kul kendisine müteşekkir oldu, ama verilen mansıpların hiç birisini İpşir Paşa müsellimlere zabt ettirmedi. Daha sonra müsellimler paşadan kalemiyelerini kanun yoluyla isteyince 1.060 kese sahiplerine geri verildi. Paşa bu kadar Rum kesesi zarar çekti.

Anılan ayın yirminci günü eskiden ağamız olan Kulaksız Abaza Şahin Ağa Çingene haracıyla geldi. Paşa efendimiz de Şahin Ağa'ya çingene haracını zabt ettirmedi.

İpşir Paşa ile efendimiz arasında ilk defa soğukluk bundan meydana geldi. Daha sonra her gelen İpşir Paşa'nın Haleb'de isyan edip ayaklanacağını ve denizler gibi asker topladığının haberini getirirlerdi. Nice kere Devlet tarafından hasekiler, kozbekçiler ve dergâh-ı âlî kapıcıbaşıları gidip,

"Elbette lalam, Âsitâne-i Saadet'ime alelacele gelesin" diye acele fermanlar gittikçe Haleb'den taşra aslâ bir adım bile çıkmayıp denizler gibi asker toplardı. Bir kere bir telhisi gelip,

"Padişahımın Der-i devletine değersiz kulunun arzı budur ki Van diyarlarında Pinyanişi adlı bölgeden, kötü işli ve başı traşlı Kızılbaş iki kere yüz bin koyun sürüp nice yüz Kürt ileri gelenlerini katl edip bu kadar köy ve beldeleri yağmalayıp Murad Han sulhuna aykırı türlü türlü işler işlenmiştir. Bu değersiz kul o tarafın durumuyla ilgilenmekte olduğundan Der-i devlet tarafına varmaya gücüm yoktur. Hâlâ asker toplayıp o taraflara yüce fermanınızla başkumandan olup gitmek üzereyiz. İnşaallah padişahım da evvel-baharda bu taraflara denizler gibi asker ile atının yularını çevirip amcan Sultan Murad Han'ın feth edip yine Kızılbaş'ın aldığı Revan, Nahçıvan, Şirvan ve Azerbaycan'ın ve nice bin kötü işlinin canın alavuz. Hâlâ 40.000 tüfeng atıcı, sekban ve sarıca gazileri toplayıp yanımda yetmiş adet beylerbeyi ve yedi adet yiğit vezir mevcuttur. Gerekirse Der-i devlete bu minval üzere yüz sürmek üzereyiz" diye haber gelince Der-i devletin bütün işbaşında olanları şaşırıp kaldılar. Kapdan Kara Murad Paşa yeniçeri ocağına fitne ateşini bırakıp,

"Gördünüz mi 40.000 tüfeng atıcı ile sizi kırsa gerek!" diye İstanbul içine nice kere yüz bin çeşit aslı astarı olmayan dedikodular doğru dedikodu olarak yayıldı.

Bütün Devlet erkânı iktidar sarhoşu iken bu haberlerle kendinden geçip şaşkın ve ağlayarak gezerlerdi.

Bu ürkütücü haberden paşa efendimizin Kudde Kethüdası, Defterdar Moralı Mustafa Paşa, Mevkufatî Mehmed Efendi, Topkapulu ve Gümrük Emini Hasan Ağa kısacası bu hakîrin bildiği 73 adet kimseler söz birliği ve gönül birliği edip yemin-billah mührü Defterdar Moralı Mustafa Paşa için 2.000 keseye istediklerinde saadetlü padişah aslâ ve kat'a razı olmayıp,

"Hemen İpşir Paşa lalam gelsin!" der idi, ama Melek Ahmed Paşa efendimiz de korkuya düşüp İpşir Paşa'ya nice türlü dostluk mektupları gönderirdi, ama o taraftan sövüp sayan mektuplar gelirdi.

Sözün kısası İstanbul içinde rahat ve huzur gidip ortalık karışarak nice bir yalan yanlış şeyler söylenirdi.

Bu bozuk fikirlerle Melek Ahmed Paşa efendimiz kendi evinde yalnız başına kimseden habersiz kapıcılar kapısında gözcülük ve bekçilik ederken ederken bu hakîr ile paşa konuşuyordum.

"İnsanların ağzında ne var, ne yok?" dedi. Hakîr,

"Serçeşme sizsiniz, ne var, ne yok siz bilirsiz" derken kapıdan dışarı bir "Allah Hak!" sesi duyuldu.

Şanlı dervişlerin güzel garip hâllerinden

Onu gördük, kapudan içeri Telhisci Hasan Ağa gelip üç kişi olduk. Konuşma sırasında İpşir Paşa deniz gibi cemapur askeri gibi eşkıya ve zorbalar ile geliyor, denildi.

"Aya padişahın huzuruna bu kadar haşerat ile gelince ne tavırlar göstere ve Kapdan Murad Paşa ile ve Defterdar Moralı Mustafa Paşa, o iki fitne dağarcıklarıyla ne muamele ede" denilince paşa,

"Hele bizim vezirliğimizde İpşir Şam valisiyken Dürzî Mustafa Ağa ile emirler gönderip,

'Bre Dürzî üzerine gitme, vezirlik şerefini beş paralık edersin' diye nasihat mektupları ile emirler gönderdik. Padişah emirlerine uymayıp tedbirsizce Dürzîler üzerine giderek Bekâ Boğazı'nda

boğazı ele verdi. Bu kadar askerini Dürzî'ye kırdırıp ve bu kadar mallardan ayrıldı. Kendisi de uyluğundan akva hançer ile Dürzî elinde yaralanıp kendisi *[175a]* ancak bir atıyla ve altı hizmetçisiyle kurtulup Şam'a cansız düşer. O öğüt verici mektuplarımızdan beri bizim can düşmanımızdır. Hele gelsin, görelim!" deyip garip vehimlerle hâli karma karışık oldu.

Bu çeşit dünya işlerini konuşurken onu gördük; Hemen kapıdan içeri demin,

"Allah Hak!" diyen Bektaşî fukarası yine,

"Allah Hak dost illallah!" dedi. O can korkup çekinmeden içeri girip,

"Aşk ola ey zarif, sadık âşıklar!" deyip Musa'nın çoban nefirine (boru) el vurdu. Önce on iki imam aşkına on iki dem ü zemzeme (nağme, hoş ses) vurdu.

Bu hakîr ve paşa onun borusunun deminden (sesinden) mest olduk ve hayran kaldık. Gariplik bunda ki,

"Kapıda bu kadar kapıcılar var. Bu saray kaymakam sarayı olduğundan insan kalabalığı olduğundan kapıcılar kapılardan kuş değil zerre uçurmazlar. Bu gönlü yaralı derviş ne yolla içeriye girdi?" diye parmaklarımızı ağzımıza götürüp taaccüp ettik, ama hakîr bu dervişe dikkatlice baktım. Yalın ayak ve başı kabak kirli görünüşlü ama yüzünde gözünde nur parıldar. Sözünde tatlılık, zariflik ve nezafet olup inci gibi konuşur. Gayetle fesâhat u belagat sahibi canlar canı bir iz'an sahibi ve başında bozdoğan kisbeti üzere âfitabesi var. Tacını eğriltip başında hanedan (Ehl-i Beyt) muhibbi alâmetlerinden on iki imam aşkına on iki Bektaşî pirleri işareti olmak için on iki adet kızıl renkli dağları, katmerli gül gibi başına takmış.

Daha sonra bu can aşk ile mest olmuş. Yine borusunu ele alıp dem vurup Esmâü'l-hüsnâ sesleriyle boruda ses vurup Hayyu'l-Kayyum, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Ahad, el-Ferd, es-Samed, el-Kâdir el-Muktedir isimlerini gösterip er "Hak Allah dost dost!.." diye sustu.

Hakîr yine vücuduna baktım; gömleksiz, göğsü açık bir pâk abdal. Tertemiz sinesinde Maktelü'l-Hüseyn aşuresinde gönül alan Tebriz'de göğsüne şerhalar çektirmiş ki her sırımı yarım kayış kadar şerhaları var. Ve başındaki güneşliğini çıkarıp başı kabak

olunca tâ beyninin üzerinde bir teslim dağı (izi) var ki guruş kadar var. Onu göstermekten maksadı şeriat, tarikat, hakikat ve marifette kamil ve ayar sahibi olup "Hak yoluna teslimiz!" diye teslim dağını gösterdi.

Ve iki pazularında Çâryâr-ı güzîn (dört halife) dağları ve yaraları, sol pazusunda Deşt-i Kerbela dağları ve sırımları ile süslü bir zırtıl pâk torlak, parlak ama zerrak (iki yüzlü) ve şallak değil.

Çârdarb (kaş, kirpik, sakal, bıyık) bir traşlı abdallığı, bütün yasak edilmişlerden uzak durduğunun işaretini göstermiş. Zira bıyıkla, saç ve sakalla, kaş ve kirpikle aslâ ilişkisi yok idi, ama nur gibi yüzü parardı.

Kısacası belinde tennuresi, elinde sopası, dilinde *"Yâ Mahbube'l-kulub* (Ey kalblerin sevgilisi)", kemerinde Davud sapanı, Musa pâlhengi (tasavvufta Allah'a bağlanmaya sebep olan şey), Ali debdebesi (şatafat), cığcığa (süs olarak takılan kuş yeleği), zil ü bem ve kantura (kısa, şeritlerle süslü bir giyim), dehdehi (ziller, kuş tüyleri), rahrevi, bunlar piyadelerin yoldaşlarıdır.

Kısacası bütün şanlı dervişlerin fakirlik cihazı âletleri kendinde hazır bir ârif-i billahdır. Hemen hakîr cüret edip,

"Padişahım nere selâmını getirirsiz?" deyip abdalca yüksek sesle bu müseddesi okudum,

Bend-i müseddes:

Ne gülzârın nesîmidir hevâ-yı unsur-pâkin
Ne şem'in şû'lesidir nâr-ı ruhsâr-ı arak-nâkin
Ne nehrin suyudur âbın ne yer toprağıdır hâkin
Ne hilkatsin ki kırsan halkı yokdur kimseden bâkin
Efendim sana kim derler ne yerdensin nedir adın
Cefâyı kimden öğrendin a cânım kimdir üstâdın

diye bu beytleri okuduğumda derviş,

"Üstadına rahmet, sen cana aşk ola abdal!" dedi. Hakîr de:

"Aşkına meşk-i İlâhî ola ve yarıcın Allah ola" dedim.

Hemen gönlü yaralı derviş bu şekilde âşıkâne cevapları duyunca sevincinden ayakları yere basmazdı.

Hemen onlar da bizim ebyatlara karşılık bu Arapça kıt'ayı söyledi. Kıt'a:

Yekûlûne Leylî bi'l-Irâkı marîzatin,
Feyâ leytenî küntü tabîben müdâviyen,
Aleyye izâ lâkeyte Leylî bi-halvetin,
Fezürtü Beytullahi ricâlâyi hâfiyen.[1]

dedi. Bu inci gibi beyitleri faih ve beliğ şekilde harflerin mahreçlerini icra ederek okudu. Hakîr:

"Allah mübârek etsin, ey fasih ve beliğ zat! Yüzlerce bârekallah" dedim.

O da hakîre: *[175b]*

"Bize bir müseddes bendi beytleriyle ârifane ve şairane içler acısı durumumuzu, isim ve kimliğimizi sual buyurdunuz idi. O beytlerin suallerine cevap odur ki, evvelâ Hoca Ahmed Yesevî yolundan Bektaşî fukarasıyız ve üstadımız Derviş Ali Nâdimî'dir ki Hazret-i İmam Rıza'da 40 sene gündüz oruçlu ve gece ayakta (namazda) olup ömründe bıçak ile boğazlanmış canlı kısmı yemek yememiştir. Bu hakîr o hüner sahibi önderin manevî oğluyum.

Ve bir mısrada ne yerdensin, buyurdunuz, biz de Arapça mısra ile *"bi'l-Irâkı marîzaten"* işaretinden maksadımız Irak-ı Acem ki halifelik merkezi olan Irak'da, cennet benzeri Bağdad'da oturan zayıf hastayız" dedi.

Ve bir mısrada sana kim derler, buyurdunuz. Bu zelil ve hakîre Derviş Sünnetî derler. Kudret eliyle mecnun ve âşık olduğumuzdan Sünnetî mahlasını kullanır bir Sünnî fukarayız.

Ve bir mısrada ne hilkatsin buyurdunuz *"Andolsun biz, Âdemoğullarına çok ikrâm ettik..."* [İsra, 70] yaratılışında fakirlik cihazı giysilerini giymiş pâk ve ter etek, pâk masumuz.

Ve bir mısrada, nehrimizi sual buyurdunuz. Suyumuz Dicle Nehri'ndendir ki Diyarbakır yakınında Tercil Dağları'ndan doğan Şattü'l-arab'dır.

Ve toprağımızı sual ettiniz. Amber kokulu temiz İrem Bağı Bağdad, doğum yerimiz olmuştur.

Ve ne kandilin ışığısın, buyurdunuz. Tiynetimizin kandili iman nuru ile doludur.

---

1 Leyla'nın Irak'ta hasta olduğunu söylüyorlar. Keşke onu tedavi eden tabip ben olsaydım. Eğer Leyla ile tenhada buluşacak olursam. Beytullah'a çıplak ayakla gidip hacc eylemek üzerime borç olsun.

Ve yüzünüzün rengi nedir dediniz, tevhid-i vahdet ile yanaklarımız al renkli olmuştur.

Ve temiz unsurunuzun hevası, buyurdunuz. Heva-yı hevesimiz müşahede-i cemâl-i Râbbü'l-izzetin cemâlini görmektir. Pâk hamurumuz kudret eliyle kudret ile yoğurulup İsm-i a'zam olmuşuz" deyip okuduğumuz müseddes beytlerinin her mısraına bu gibi tasavvuf ile güzel cevaplar verince hemen hakîr bu cana içten âşık olup mübârek elini öperek "Biat sultanım" dedim. Onlar da hakîre,

"İsm-i şerifinizi bize ihsan edin" buyurdular. Bu hakîr,

"Derviş Mehmed Zıllî oğlu Evliyâ kulunuz demişler" dedim. Onlar:

"İmdi gerçekten de velisin, bizi kardaşlığa, sırdaşlığa, hâldaşlığa ve deryada yoldaşlığa kabul edin" dedi.

Biz de; "Kabul ettik" deyip bu beyti okuduk. Beyt:

Verdim beni benden sana, aldım seni senden bana
Oldu tamâm bey' u şirâ yok arada sîm u zeri

deyip o vefalı dost ile el tutuşup İnnâ Fetahnâ suresinden *"Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmektedirler..."* [Fetih, 10] âyetini okuyup o candan biat yenileyip taze can buldum.

Paşa efendimiz bu hâli görüp Hâcegân (Nakşibendî) tarikatında iken fırsat ganimettir deyip o da biat edem diye istekte bulunduğunda derviş,

"Ey âşık, siz Melek Ahmed Paşa değil misiz? Siz ezelî biata uymuşsunuz ki biz sizin hatırınız için menzilleri kat ederdik. Tanrı'ya hamd olsun gelip sıhhatle görüşmek nasip oldu. İmdi ey Melek Dede, İspanya erenlerinden Mübtecil Hoca Cafer ve Derviş Angel Haydar Hıristiyan milleti şeklinde geçinirler ama ikisi de mümin ve muvahhiddirler ve gizlice post sahibidirler. Hâcegân tarikatının önderlerinden Cem yapılı birer padişahdırlar. Onlar hakîre biat verip,

"Var ey Derviş Sünnetî! İstanbul'da Melek Ahmed Paşa ile buluş ve görüş, nedimleriyle biliş ve Allah emaneti olsun Melek Baba'ya selâmımızı tebliğ eyleyip bu Yusuf suresi âyetiyle teselli bulsun. *"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter"* [Talak, 3] (---) (---) suresi âyetini dil pelesengi etsin. Yusuf âyeti emaneti budur deyip (---) *"... bu insan değil ancak çok şerefli bir melektir"* [Yusuf, 31] âyetidir. Onlar sizlere bu âyeti gönderip selâm eylediler. Ve

'İpşir'den korkmasın. Allah ona yardımcıdır' dediler" deyince hemen paşa ayağa kalkıp,

"Yâ Allah! Şükür elhamdülillah ve aleyküm selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketi, gönderen getiren sağ esen olsun. Allah'a hamd olsun ki içimde olan İpşir korkusu gitti. Hayali vehimlerden, korku ve şüphelerden uzaklaşıp sıkıntıdan kurtuldum. Ve bu âyet-i şerifi bunların mübârek ağızlarından işittiğim gibi rahat ve huzur buldum. Maksat ve isteğime ulaştım." diye Derviş Sünnetî'nin elini eline alıp İspanya diyarında ve diğer beldelerde hâl sahibi kimler var ise sual ederken,

"Kurtuba şehrinde Mübtecil Baba Sadık size selâm etti, Tanca şehrinde Şeyh Mansur selâm etti ve Fes-i Merankûşî şehrinde İzzeddin Burnavî selâm ettiler" deyince paşa ayağa kalkarak selâm alıp,

"Biz onlara Cezayirli Ali Sipçinoğlu ile mektuplar göndermiş idik. Ulaştığı haberleri geldi" deyip paşa Derviş Sünnetî ile yine öpüşüp kucaklaştı, birbirlerine sarılıp bir köşe bucakta bir çağ daha has sohbete *[176a]* başladılar, ama paşa ile bu ikisi bir türlü konuşmaya başladılar. Tanrı açık ve gizli her şeyi bilir o inci gibi sözlerinden bir harf ve bir kelime anlamayıp hayretler içinde kaldım.

Onlar bir çeşit sevinç ve şenlikte olup kâh *elhamdülillah*, kâh *eş-şükrülillah* ve kâh *bu Rabbimin fazlındandır* dediklerini anlardım. Bu hâl üzere konuşma sırasında yine sadede gelip Derviş Sünnetî,

"Bu âyet-i şerifi size gönderdiklerinde sübhanî mana üzere Melek Dede'ye müjde eyle ki Şeyhü'l-kurrâ Susî hazretlerinin kıraat takribleri üzere *'(Kâlû) mâ hâzâ beşerün'* âyetinde *hâzâ* ile *ebşer* arasında olan elifi vasl edip *mâ hâzâ* ile *ibşirâ* okurlar. *Ve mâ hâzâ mâ sî mâin* (---) (---) dir, yani *ibşir* değildir, mün'adimdir. *'İnne hâzâ illâ melikin kerîm'* yani 'yine sen sabitkadem olup hayatta kerem sahibi meleksin' işareti vardır" dedi. Ve yine,

"Hâşâ ki müfessirlerin görüşü üzere bu âyet-i şerifin manası böyle olup siz Melek ve İpşir ola, *hâşâ sümme hâşâ* şeriat ehli bu tefsire razı değillerdir. Ancak bâtın şeyhleri, Arapça ve acaip ilimleri bilen rumuz ve künuz sahipleri ile ledün ilminde Câmî cifri sahipleri, Ali hurufundan ve Muhyiddin kelâmından böyle istihrac edip (çıkarıp) teselli haberi gönderdiler" deyince paşa,

"Ben bu âyet-i şerifden huzur buldum. Bu bilinmez bir gönül ehli rumuzudur. Kur'an-ı azimin ve Furkân-ı mecidin her inci gibi lafızları kelimesinde ve her harflerinde Ali ilmi üzere nice kere İlâhî rümuzlar var ki anın ehli olan bilip her harfin rümuzundan haberdar olup dünyanın sonuna kadar mucize Kur'an-ı Kerim ile amel ederler, başka bir ilimdir" buyurdular.

Zira Melek Ahmed Paşa hâl sahibi gönlü yaralı derviş bir adam idi ve devamlı ümmetin salihleri ile oturup kalkardı.

Bu kere bu Derviş Sünnetî ile tam beş saat can sohbeti edip yemek gelince hemen Derviş Sünnetî, Paşa ile tokalaşıp yerinden bir kalkarak kapıdan dışarı yıldırım gibi çıkıp gidince hakîre paşa "Bre yetiş bak Evliyâm, Dede gitmesin" deyince ardı sıra seğirttim. Ancak ondan bir iz ve bir işareti ne kapıcılar, ne sokak halkı ve ne hakîr bir nişan görmedik.

Sonunda hakîr paşaya gelip bu durumu anlattığımda 200 altın ve iki Keşmirî şal verüp,

"Tez Evliyâm, o canı nerde bulursan bizden selâm edip bunları ver. Lutf eylesin, her zaman bize gelsin" diye paşa rica edip ardınca hakîri gönderdi. Bu değersiz kul ata binip saray kapısından taşra çıkıp,

"Bre ümmet-i Muhammed, şu şekilde bir torlak, parlak ve dazlak ışık âşık göndünüz mü?" diye ona buna sorarken Bayram Paşa Sarayı önünde,

"İşte Ahırkapı'ya doğru bir âşık boru çalarak gidiyor" dediler.

Hakîr at bırakıp Ahırkapı'dan taşra çıktım. Gördüm ki bir kayık ile tâ denizin ortasında yelkenlerini açıp uçarak gitmede.

Hemen hakîr de beş çifte bir kayığa binip palpa ribaçsa kürek ve yelken edip derya ortasına vardığımda Dedemin kayıkçılarına makrama saldım. Onlar da âheste kürek çektiklerinde varıp ulaşarak kayığına girip azizin mübârek ellerini öperek,

"Paşa oğlunuz selâm eyleyip şu 200 altını harcırah eylesin, bu iki Keşmirî şalı kullansın ve ara sıra bize teşrif eylesin, dediler" dedim. Hemen,

"El-hedâyâ teşterük ve lev kâne müşterek,[1] Hak Halil berekâtı versin. Şallar bizim, altınlar kayıkçılar ile sizin" dediler.

"Lutf eyle sultanım, hepsi sizindir" diye biraz ısrar edince,

---

1 Hediyeler paylaşılır, ortak bile olsa.

"Âh işte bu boş ve lüzumsuz tekliftir" diye hemen tennuresinin yakasından muhabbet cüzdanını çıkarup,

"Desturdur, sok elini şu ummân-ı kerameye (para kesesi)" diye izin verince bu hakîr elimi muhabbet cüzdanına sokup eli uzunluk ettim. İçi ağzına kadar mümessek ve ısıcak furunî bundukanî altını, lâl, yâkût, elmas, Sudan zümrüdü ile dolu bir para kesesi idi. Hemen aklım gidip,

"İmdi sultanım, siz bilirsiniz, bu hakîr size teslimiz" dediğimde hemen cüzdanına al al edip bu hakîre bir avuç altın verdi.

Hepsi 87 sikke-i hasene ve yedi taş yâkût, zümrüt, elmas, lâl, seylân, piruze ve zeberced taşları verip,

"Ey ömrüm Evliyâ, bu altınların her birini birer sene harcasan Halil berekâtı ile sana yeterli olur, ömrün oldukça harc eyle" dedi.

"Ha benim ömrüm 87 sene ola" diye hakîre türlü türlü acaip ve garip evhamlar tebelleş oldu.

Daha sonra paşanın 200 altınından 100 altın daha bağışladı. Geriye kalan 100 altını 10 nefer kayıkçılarımıza onar onar *[176b]* dağıttı. Ve şalın birini külâhı üzere sarıp birisini boynuna bağladı. Ve,

"Paşaya bizden selâm eyle. Biz gayri Rum diyarına ayak basmazız. Ertesi günü kutsal topraklara geçip Mekke ve Medine taraflarına gitmeğe memuruz. Ve evvel bir Arapça beyt ile zatınıza, *ziyaret-i Beytullah rucelâ-yı hâfiyâ, diye* işaret etmişdik. Hâlâ yolumuzun yularını o tarafa çevirdik ve size deniz üzerinde yoldaş olmamızın işareti idi. Hemen bizi hayr duadan unutmayın" diye veda sırasında iki kayıkçıya,

"Dilerim kim Evliyâ Çelebi karındaşımız ile paşaya birlikte varıp altınları kabul etmeyip sizlere dağıttığımıza tanıklık edesiniz ki paşa kalb tatmini hasıl ede ve Evliyâ Çelebi hakkında kötü zandan kurtula" buyurduklarında cihan bu hakîrin oldu. Ve,

"Evliyâm hayr duam seninle biledir. Var kumda oyna, götüne çöp batmasın. Mekke yolunda ve Mısır diyarında aslâ gam yiyip korku ve sıkıntı çekme. Dünya belalarından masun ve korunmuş olup Yüce Tanrı yardımcın ve destekçin olup gelip geçtiğin yerlerde padişahlar, vezirler, devlet adamları, seçkin ve ileri gelenler arasında aziz ve saygın olup düşman şerlerinden emin olasın. Ve bizi Van Kalesi'nde hayır duadan unutma, el-Fâtiha!" dedi.

Yine duadan sonra el öpüp onlar Üsküdar'a yelkenlerini açıp gittiler.

Hakîr Ahırkapı'ya mutlu ve sevinçli geldim. İki kayıkçı ile paşaya gelip Dede'nin selâmını bildirerek olanları bir bir anlattım. Paşa hayretler içinde kalıp,

"Bu Yusuf suresinde olan âyet-i kerimeden dolayı acaip rahatladım, gerçekten de o adam velî idi" diye daima onun özellikleriyle eğlenirdik. Bu hakîr, Melek Ahmed Paşa kaymakamlığında böyle bir cana rast geldik.

Daha sonra kapıcılardan sordum ki;

"Bre canlarım paşanın odası kapısı önünde elinizde değneklerle hazır ediniz. Bu derviş paşanın odasına nasıl girdi, görmediniz mi?" dedim. Hepsi,

"Görmedik!" diye yemin ettiler.

"Ancak kapı arasında bir 'Allah hak' sesini ve bir daha paşa yanında ışık borusu sesini işittik" dediler. Garip seyirlik idi.

...............(17.5 satır boş) .... *[177a]*

Bu yukarıda geçen padişah hizmetlerini ferman üzere beş ayda tamamlayıp Tershane-i âmireye teslim ettiğimiz karşılığında padişah divanında, Melek Ahmed Paşa efendimiz huzurunda padişah hil'atı ile nasiplendik. Elimize Defterdar Moralı Mustafa Paşa ve Tershane emininden temessükler ve şer'i hüccetler alıp yine efendimiz Melek Ahmed Paşa hizmetinde mutlu bir hâlde idik.

İpşir Paşa Haleb'den gelmeyince İstanbul içinde bir hay huy ve dedikodu olup bütün halk İpşir'in geleceğinden şüphe etmekteydiler. Ve işbaşında olan kimseler korkularından dolayı, İpşir'in İstanbul'a gelmeyip celâlî olmasını ve Nasuh Paşazâde Hüseyin Paşa gibi Üsküdar'da bozguna uğrayıp bir tarafa kaçmasını isterlerdi, ama İpşir Paşa denizler gibi asker ile gürleyip gelmede. Tanrı'nın hikmeti bir gün Melek Ahmed Paşa ile konuşmamız sırasında İpşir Paşa'nın içler acısı durumu anılınca efendimiz,

"Evliyâm, hazır ol seni mektuplar ile Müslümanların bazı önemli işleri için İpşir Paşa kardeşime gönderirim. Sani 'Hafız Evliyâ' diye severdi, elbette gidersin. Aramıza bozguncuların girmesiyle İpşir'in bize gücendiği muhakkaktır ki her hangi mansıbı bir kimseye verdikse zapt ettirmedi. Sen bir kaç gün onunla ülfet edip niyetinin ne olduğunu sezgiyle anlayıp bütün

işlerine, hareketlerine ve duruşuna vakıf olduktan sonra yine ondan mektuplar alıp bize gel" buyurdular.

Hakîr *"Emriniz başım üstüne!"* deyip hazırlanarak 70 parça mektupları ve ulak emirlerini alıp ol saat (---) ayının (---) gününde ulaklık ile,

İpşir Paşa'ya gittiğimiz menzilleri ve çektiğimiz sıkıntıları bildirir

Evvelâ Paşa'dan, Kapdan Kara Murad Paşa'dan, Moralı Defterdar'dan, Koca Nişancı'dan, Ebu Said Müftü'den, Darüssaade ağası, Kudde Kethüda, Gümrük emini ve Şamîzâde'den kısacası yetmiş adet iş başında olan kimselerden harcırah için ve bizim 'Güzel kelimemiz için' diye 2.073 altın ihsanlar aldıktan sonra kızkardeşimize teslim edip üç kölemle birer kılıç, birer okluk ve birer kamçı ile Üsküdar'da Acem adlı menzilciden beygirler alıp 'Allah'a sığındık' deyip o gün tasmayı vurup,

Gebze Kasabası menzili: Ondan o gün o gece **Kırkgeçit**'de çektiğimiz şiddetli sıkıntıları Cenâb-ı Hak Malta kafirlerine vermesin. Kışta kıyamette rahmet yağmuru bize o gece zahmet yağmuru olup menzil beygirleri tepesi üzere düşünce başımız yarılıp yaralanarak,

İznik Kalesi menzili: Orada dinç beygirler alıp **Lefke Kasabası**'nı geçip,

Söğüt Kasabası menzili: Oradan yine beygirler alıp sıkıntılar çekerek **Eskişehir**'i geçip,

Seydî Gazi menzili: Oradan **Husrev Paşa Hanı**'nı geçtikten sonra **Bayat**'ı geçip sıkıntı, dert ve elem çekerek,

Akşehir menzili: Burada dermansız kaldık. Sonunda **Menzil Han**'da o gece konuk olduk. Andan **Ilgın**'ı geçip,

Lâdik Kasabası menzili: Oradan altıncı günde,

Konya Ovası menzili: Bu geniş ova belli olduğunda bu uçsuz bucaksız sahrayı çadırlar, çergeler ve ağırlıklar tutup ip ipe baştan başa kurulmuş gölgelikler ile bezenmiş ve türlü türlü otağlar ile süslenmiş bir asker konaklamış ki ne kadar olduğuu ancak Tanrı bilir.

Bu hakîr bu büyük kalabalığı dört saatte zorlukla geçip doğru bizim aşiretimizden Kara Abaza Hasan Paşa'ya vardığımda yerinden kalkıp hakîri bağrına bastı, silâhlarımı kemerimden çıkarmadan o an hakîri İpşir Paşa'nın çadırına götürdü, ama ne

gölgelikli büyük çadırdır sanki Efrasiyab'ın çadırıdır. Kapısından tâ paşanın obasına varıncaya kadar güçsüz dermansız kaldım. Hemen atılarak İpşir Paşa huzuruna vardığımda, beyt,

Âfâkı beğim ma'deletin nûr pür etsin
Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle deri deşt-i mu'attar
Geh gonca-sıfat gülşene gel ziynet-i bağ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âlemi sensiz
Her kande isen âsâf-ı şâh dünyede sağ ol

deyip seğirderek elini öptüm. Hemen buyurdular ki,

"Evliyâ hoş geldin, biz seninle Varvar Ali Paşa senesinden beri görüşmedik. İstanbul'dan çıkalı kaç gündür?"

"Sultanım, beş gündür, ama gayet kış çektim" dedim.

"Devlet tarafında ne var ne yok" deyince, hakîr,

"Zengin ve yoksul, yaşlı ve genç, seçkin ve halktan herkes sultanımın gelmesi şerefiyle şereflenmeyi beklemektedirler. Özellikle Melek Ahmed Paşa kardaşınız, 'Âh Sultanım Murad efendimin yetiştirmesi ve gözdesi kardaşım gelse' diye sultanımın yolunu gözlemekte olup sultanıma bu mektupları gönderdi" diye 70 adet atlas keseli mektupları verip yer öperek geriye çekildim. Hemen hazinedarına tenbih edip *[177b]*

"Evliyâ senin misafirindir, bir hoş gözetip bir samur kürk, bir kat esvap ve bir kese guruş hamam akçesi ver" diye tenbih etti.

Hazine çadırına varip karnımı doyurduktan sonra çok yorgun olduğumdan rahat uykusuna vardım.

Sözün özü, Konya Ovası'nda İpşir Paşa ile yedi gün sohbet edip laf lafı açar üzere yedi günde yaptığımız sohbet ve konuşmaları birer birer anlatsam uzun bir tomar olur. Sözün kısası, bir gün İpşir Paşa,

"Evliyâm, doğru söyle Murad Paşa ve yeniçeri ocağı beni isterler mi?" Yemin edip,

"Evet! Bütün padişah kulları, vezirler ve vekiller sultanımı beklemektedirler. 'Ah Der-i devlete gelse de Osmanoğlu devleti nizam bulsa' derler. Ve bütün âlimler, salihler, ayan ve kibar 'Sultan Murad çerağıdır, Husrev Paşa yolundadır, ah gelse de bütün büyük işleri görüp Venedik kafirlerinden intikam alıp Mısır'ın deniz yolları kafirlerden emin olsa' derler" dedim.

"Ya Evliyâ, doğru söyle, Moralı Defterdarın mühür için 2.000 kese verdiği doğru-mudur?"

"Evet, merhum Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa felçli iken mührü talep etti, ama saadetlü padişah rıza vermeyip mührün kardaşın Melek Ahmed Paşa'ya sadaka olunmasını doğru gördüler. Paşa kardaşınız 'Ben bir kere mühür sahibi olup lezzetini aldım. Padişahım benim gönül rızam ile mührü elbette İpşir Paşa lalana bağışlayın. Asker sahibi, tedbirli, akıllı ve cesurdur. Mühür onun bin kez hakkıdır ve eski vezirindir' diye bir saat sizi anlatıp Şeyhülislâm Ebu Said, kızlarağası ve (---) (---) (---) (---) hepsi, 'Padişahım İpşir Paşa lalana mühür münasiptir' diye Fâtiha okuyup mührü sultanıma gönderdiler. Kaymakamlığı Melek Paşa kardaşınıza verdiler. Yedinci günde onlar da var kuvveti pazuya getirip bütün ocağa ulufe çıkardılar" diye nice bin sözler konuşuldu ki yazılması mümkün değildir.

Oradan sekizinci gün hakîre üç kese, iki at ve 300 altın, bir okluk, bir kerevke zırh, bir kat da esvap ve kölelerime ellişer altın verdi. 95 adet mektupları alıp yine menzil emirleri verip elini öptükten sonra veda ettim. Nice ileri gelenler ile de vedalaşıp harcırahlar da aldıktan sonra hepsini Hazret-i Mevlânâzâde (---) (---) Çelebi'ye Allah emaneti koydum. Hazret-i Sultanu'l-ulemâ ve Hazret-i Celâleddin-i Rumî'yi ziyaret ettikten sonra Çelebi Efendi'yle vedalaşıp Konya şehrinden kuzey tarafa **Lâdik Kasabası**'nı geçip,

Ilgın Kasabası menzili, oradan Akşehir'i geçip Bayındır'da menzil beygirleri değiştiirerek bir an durmayıp,

Husrev Paşa menzil hanı: Oradan **Seydî Gazi**'yi geçip ve **Eskişehir**'i de geçip,

Söğüt Kasabası menzili: Oradan **Lefke Kasabası**, geçerken Ayşe Sultan Ağası Mercan Ağa'ya rast geldim, İpşir Paşa'ya giderdi. Oradan,

İznik şehri menzili: Ondan **Kâfir Derbendi**'ni ve **Hersek Dili**'ni gemiyle geçip,

Gebze menzili: Ondan sonra Üsküdar'ı geçip (---) (---) âyının (---) gününde İstanbul'a girdim. Paşayı Tershane'de Girit Adası hazırlıklarını görürken bulup mübârek elini öperek bütün mektupları verdim.

Paşa okumaya başlayınca hakîr istirahat için biraz uykuya daldım. Bu arada da İpşir Paşa'ya gelinceye kadar olan olayları

ve geçenleri bir bir açıklasak bir ciltli kitap olur. Ancak İpşir Paşa'dan, Kara Hasan Paşa'dan, Tayyarzâde Ahmed Paşa'dan, Can İmirza Paşa'dan ve diğer ileri gelenlerden dostluk mektuplarını getirdiğim adamların gönülleri huzur bulup bu hakîre bol bol bağışlarda bulundular ve hediyeler verdiler, ama Defterdar Moralı'ya bir kimseden mektup olmadığından gayet üzülüp her an hakîre "İpşir Paşa benim için ne dedi" diye sorardı.

Sonunda bu hakîr, hadis *"Kim iki kişinin arasını düzeltirse şehit sevabı alır."* mazmununca bazı gönül rahatlatacak sözler ederdim. Bundan da Defterdar Paşa hoşlanırdı. Ve Kudde Kethüda ve Mevkufatî Mehmed Efendi hoşlanmayıp yüreklerinden kan giderdi. Tershane'den paşa ile İstanbul'da saraya gelip yalnız kaldığımızda İpşir Paşa ile konuştuğumuz konuları bir bir paşaya anlattığımda paşa,

"Elbette İpşir Der-i devlete (İstanbul'a) gelir mi"

"Gelir ama denizler gibi cemapur (çapulcu) askeri ile gelip Üsküdar'da karşılamaya çıkan adamları rehin alıp alıkomayınca saadetlü padişaha varmaz ve varıp sarayında yerleşirse Üsküdar'da olan askerlerini dağıtmaz" dedim. Paşa,

"Gerçekten de öyle edeceği muhakkaktır" dedi.

Sözün özü, İpşir Paşa menzileri katlayıp merhaleleri uçarak Eskişehir'e geldiğinde evvelâ Yeniçeri ocağından Kuyumcu Süleyman Ağa, muhzır ağa *[178a]* idi ve Sarı Çavuşbaşı, Şamîzâde reis, yedi bölük ağaları ve diğer divan erbabı ileri gelenleri paşadan izin alıp Eskişehir'e İpşir Paşa'yı karşılamaya gittiler.

İpşir Paşa da menzileri katlayıp merhaleleri uçarak İzmit'e gelince İstanbul ayanının korkup çekinmekte olanlarından giden hediyelerin hesabını Cenâb-ı Hak bilir. Melek Ahmed Paşa müşavere edip Kapudan Murad Paşa'ya buyurdular ki,

"Benim kardaşım. Başdarda-i hümâyûnu padişah izniyle muhabbeten İpşir Paşa kardaşımıza götür. Eğer denizden gelirse sultanu'l-bahr tahtına binip Sarayburnu'na gelsin. Eğer karadan gelirse kendine hizmet etmiş olursunuz" deyince Murad Paşa,

"Sultanım, derya hâlidir, ihtimaldir ya karayel veyahut lodos rüzgârları şiddetlenirse padişah tahtına bir zarar isabet ederse padişaha ne cevap vereyim?" diye çeşit çeşit özür ve bahaneler ileri sürdü. Paşa da bildi ki Murad Paşa İpşir'i karşılamaya gitmekten hoşlanmamaktadır.

Sonunda bostancıbaşı kayığını mükellef ve müzeyyen donatıp Hazinedar Ahmed Ağa ile 40-50 bin guruş kıymetli hediyeleri İpşir Paşa'ya İzmit'e gönderdi.

İpşir çok çok memnun olup denizden ve karadan varan bol hediyeleri gemilere yükleyip İstanbul'a gönderdi. İpşir Paşa adaletle davranıp Büyük İskender gibi menzilleri katederek Bostancıbaşı Köprüsü'nde konakladığı haberi Melek Ahmed Paşa efendimize geldi.

O saat bütün yeniçeri ocağı askerine ve sipahi askerine İpşir Paşa'nın karşılanması için Üsküdar'a geçmeyi ferman edip İstanbul limanında ne kadar bin geminin sandalı, kayıkları ve mavunaları var ise hepsi Üsküdar'a denizler gibi asker geçirdiler. Nice bin asker çadırlarıyla Üsküdar Sahrası'nda konakladılar. Ve bütün yeniçeri ocağı askeri Üsküdar içinde konakladılar.

Yine o gün Murad Paşa'ya başdarda-i hümâyûn ile Üsküdar'a geçmek buyurulup yedi pare kadırga ile başdarda-i hümâyûn Üsküdar'a geçince hemen Murad Paşa yeniçeri ocağına hak tarafından görünüp,

"Gördünüz mü yeniçeri askerine ne edecektir. Erzurum'da Abaza Paşa yeniçeriyi Kör Hazinedar'a ve bu İpşir'e nasıl kırdırdıysa şimdi sizi de 40.000 sekban ve sarıcasına ve 50.000 atlısına kırdırıp Sultan İbrahim kanı öcünü alsa gerek. Siz bir alay piyade garip yeniçerilersiniz. Bu Üsküdar Sahrası'nda ne işlersiz. İpşir İstanbul'a gelip sarayına gelirken o zaman alayına çıkın" diye yeniçeri ocağına bu şekilde yanıltıcı ve fitne sözleri söyleyince hemen Üsküdar içinde kıyamet kopup bir kayık bir altına zorlukla bulundu ve bütün yeniçeri ocağı korkularından İstanbul'a geçtiler.

Murad Paşa kendi kışkırtmasının etkisini görünce Tanrı'ya hamd ederek avanta başdarda deyip Tershane-i âmireye başdarda gönderdi. Kendisi efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya har har soluyarak gelip,

"Sultanım gördün mü bu hâli meğer İpşir Paşa sekban ve sarıcaya Üsküdar'da olan yeniçerileri kırdırıp bütün devlette olanları kırıp Şehzâde Ahmed Han'ı tahta çıkarmak istermiş, sekban ve sarıcalar,

'Sultanım biz Hacı Bektaş-ı Velî köçeğiyiz. Biz ocağımız yeniçerisine kılıç çekemeziz' diye bu haberi ocağa gönderirler. Ocak halkının can başına düşüp işte hepsi İstanbul'a geçtiler ve

nice bini geçerken kalabalıkta boğuldular? Bu Allah'dan revâ mıdır ve sultanımın buna rızası var mıdır. Ben de başdarda-i hümâyûnu alıp, işte İstanbul'a geldim" dedi.

Bu içler acısı hâli Murad Paşa'nın Melek Ahmed Paşa'ya bildirmekteki gayesi kendisi doğru davranıp tedbir almış gibi görünüp fitne ve fesada sebep olmak isterdi. Zira her zaman Murad Paşa fitne ile meşhur idi. Hatta Girit Adası'nda Deli Hüseyin Paşa'nın hazinesinin yağmalanması, İstanbul'da Atmeydanı cengi, Hezarpâre Ahmed Paşa'nın katledilmesi, Sultan İbrahim'in şehit edilmesi ve nice yüz fitne ve bozgunculuk Murad Paşa'nın işi ve marifeti olduğunu Melek Ahmed Paşa efendimiz bildiği için yine Murad Paşa'ya hitap ederek,

"Ey birader! Bu üzücü durumu İpşir Paşa şimdi duyunca kuşkulanıp geri Anadolu'ya firar etmesi muhakkaktır" deyince Murad Paşa,

"Daha güzel ya, celâlîliği ve isyankarlığı belli olup Resulullahın sancağı ile denizler gibi asker üzerine varıp Kuyucu Murad Paşa'nın ettiği gibi bu Murad kuluna ferman eyle, inşaallah İpşir'i ve gayri nasipsizleri dünya sayfasından kazıyayım" diye bir büyük yiğitlik tasladı. Paşa bildi ki yine fitne ve bozgunculuk Murad Paşa'nın hayinliğidir.

"Bre meded buna bir ilaç!" deyip derhâl saadetlü padişaha girip bu durumları bir bir anlattı. *[178b]*

Padişah fermanı ile mecburen Melek Ahmed Paşa'nın, İpşir Paşa'yı karşılamaya gitmesi gerekti. Derhâl Cem yapılı padişahtan izin alıp sarayına geldi. 2.000 dış ağalarını ve 410 adet iç ağalarını tamamen silâhlarla donatıp bir gece Üsküdar'a geçince bütün kubbe vezirleri ve diğer iş başında olan ileri gelenler o gece kandilleri yaktılar.

Kuşluk vaktinde İpşir Paşa ordusuna girecek yerde bir kere göç borularının çalındığını işittik. Meğer gerçekte İpşir Paşa korkusundan geriye dönmek için evvel boru çalınmış.

Hemen Paşa bütün vezirlerden bir saat evvel İpşir'in otağına varınca İpşir ile ikisi birbirlerini bağırlarına basıp o kadar ağlaştılar ki sanki ikisini de sara tutup saralı oldular. Bizim Melek Ahmed Paşa,

"Birader ne için bu altı aydan beri Haleb'den Âsitane-i Saadete gelemediniz" deyince İpşir Paşa,

"Behey birader, işte geldiğimize pişman olduk. Yeniçeri ocağından bize haber geldi. Sizi Üsküdar'da kırmayı teklif ettiler, biz kabul etmedik. İşte yine İstanbul'a geçtik diye haber gelince yedi kere çaşıt (casus) gönderdim. Gerçekte bütün yeniçerilerin İstanbul'a geçmeleri muhakkak olup öyle olmuş. Şimdi ben de yine döneceğim. Mühür bende iken bildiğimden kalmayıp Acem diyarına gidip Revan'ı, Gence ve Şirvan'ı, Tiflis ve Tomanis'i, Şamahı ve Demirkapı'yı Tanrı'nın emriyle feth edip o diyarları zapt edip yazılan ecelime dek ol diyarlarda hükm-i hükûmet ederim" deyince Melek Ahmed Paşa hemen koynundan En'âm-ı şerifini çıkararak yedi kere el vurup ve yedi kere yemin-billah ve kasem-tallah ile Sultan Murad ruhunu yad edip,

"Benim biraderim, sakın bu hiledir. Senin İstanbul'a geldiğinden nice bin varlıkları ortadan kaldırılması gerekenlerin kışkırtmasıyla bu türlü bozguncu sözleri ortalığa bırakırlar. Sakın benim kardeşim, bu hile ve şeytanlıklara aldanıp Osmanoğlu devletine isyan eyleme. Eğer,

'Niçin Yeniçeri ocağı İstanbul'a geçtiler?' dersen ocaklarının kanunlarına bakıp Hafız Ahmed Paşa, Husrev Paşa ve Cüvankapıcıbaşı Mehmed Paşalar mühür ile Der-i devlete geldiklerinde sipahi Üsküdar'da alay edip ertesinde yeniçeri Edirnekapısı'ndan alay ettikleri, Abaza Paşa ile Husrev Paşa'nın geldiği alay hatırınızda yok mudur? Şöyle malumunuz ola" diye teselli ile İpşir'in gönlünü ele alıp İster istemez İpşir'i ata bindirerek büyük alaylar kuruldu.

Bostancıbaşı Köprüsü'ne gelindiğinde İpşir Paşa iki rekât namaz kılup ata bineceği sırada bizim Melek Ahmed Paşa İpşir Paşa'ya bir murassa koşumlu, murassa eğerli ve altın zincirli bir saba süratli kır at peşkeş çekti. İpşir Paşa,

"Barekallah padişaha lâyık attır" diye *bismillah* ile üzengisiz binip at başı beraber Üsküdar'a yular çevirerek yola çıktıklarında denizler gibi karşılayıcılar belli oldular.

Ve yedi kubbe vezirleri yedi yerde davullarını dövüp her biri süslü askerleriyle at başı beraber selâma dururlardı. Sağda ve solda uçsuz bucaksız askerin silâhlarının parıltısı insanoğlunun gözlerini kamaştırırdı.

Ama İpşir Paşa askerinin tamamı ceng eri silâhlı, donanımlı ve süslü askerler idi ki her biri birer ayaklı cebehane gibi güçlü kuvvetli sekban ve sarıca haşeratları idi. Hepsi zırh külâh, cebe

ve cevşene, tuğulka, serpenah, katlavî, kalkan ve kebelere gömülmüş olup her birinin elinde ve belinde beşer.altışar çatal telli kurşunlu tüfenkleri çatal fitiller ile hazır idiler. Sanki her biri bir semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kalmış küme küme ve zorba zorba baştan başa çarka cengine girer gibi öyle giderlerdi.

İpşir alayından başka 18 yerde büyük alay ve eski tabılhaneler çalınıp alaylar yürürdü. Bu büyük alayı İstanbul askeri gördüğünde güz yaprağı gibi titrerlerdi. Bu tantana, gösteriş, azamet ve ihtişam üzere İpşir Paşa Melek Ahmed efendimizle at başı beraber gelirken padişah kanunu üzere yedi kubbe vezirleri gelmeye başladı. Bizim Paşa vezirlere kapı kethüdalığı edip tarif ve takdim ederdi. İlk önce Koca Nişancı Paşa ile Dellâk Mustafa Paşa gelince İpşir Paşa ve bizim Melek Paşa atlarından indiler, İpşir Paşa ile görüşüp öpüşüp bilištiler. İpşir Paşa bu ikisine hayli izzet ü ikram eyledi,

................(1 satır boş) ....

Yedinci vezir Defterdar Moralı Mustafa Paşa belli olunca İpşir Paşa üzengisiz atına bindi. Bizim Melek Ahmed Paşa, Defterdar hakkında güzel şeyler söyledi, ancak İpşir bu söylenenleri dinemedi. Defterdar İpşir'in üzengisini etti, İpşir aslâ bakmayıp sormadı bile. Hayli hakaretle bakıp nice azarlayıcı sözler söyledikçe Melek Ahmed Paşa korumaya çalışıp nice türlü *[179a]* taraftarlıklar ederdi. İşin sonunda İpşir Paşa,

"Birader! Bu mudur mührü benim üzerimden 2.000 keseye almak isteyen, gider şu ibneyi!" deyip bir hayli meydana at sıçrattı. Fakir Defterdar hayli yaya yürüdü. Ondan bütün İstanbul ayanları bölük bölük ve sınıf sınıf geldiler. Nicesine paşa efendimiz ve nice binine çavuşbaşı kapı kethüdalığı edip tarif ve takdim ederlerdi.

Bu şekilde büyük alay ile İpşir Paşa Üsküdar'da Salacak adlı iskele yamacında Ayşe Sultan Sarayı'na inip kurbanlar kesildi. Bütün İpşir askeri, 40.000 asker Üsküdar şehri içine dağıldı. 40-50 bin kadar kalabalık asker de çadır ve ağırlıklarıyla Üsküdar Ovası'nda konaklayıp bütün İpşir askeri İpşir'in konakladığı sarayı kat kat kuşattılar.

Daha sonra İpşir Paşa'ya ve bütün karşılamaya çıkan vezirlere, vekillere ve diğer devlet adamlarına Ayşe Sultan tarafından İpşir Paşa'ya büyük bir ziyafet olmuştur ki sanki Hâtem-i

Tayy ziyafeti idi. Daha sonra saadetlü padişah tarafından Bostancıbaşı kayığıyla Darüssaade Ağası (---) (---) Ağa ve Şeyhülislâm Ebu Said Efendi gelip İpşir Paşa'yı padişah huzuruna davet ettiklerinde,

"İnşaallah yarın büyük alay ile padişahımın ayaklarına yüzümü sürerim" diye gitmemek niyetinde olunca bütün mecliste bulunanlar,

"Ne mümkündür, elbette davete icabet edersiniz" diye ısrar edip zorladılar.

İşin sonunda İpşir Paşa abdest almak bahanesiyle mabeyn odasına girip Kara Abaza Hasan Paşa, Can Mirza Paşa, Kürt Mehmed Ağa ve (---) (---) (---) (---) bu gibi haşerat ile danışırlar.

İpşir Paşa'nın kötü danışma toplantısı: Evvelâ bu saraydan ben padişah tarafına doğru yollanınca sizler burada olan vezirleri, vekilleri ve âlimleri tamamen rehin alıkoyup nezaketle göz hapsine alasınız. Eğer padişahtan bana bir zarar isabet ederse burada rehin olanları tamamen kılıçtan geçirip 70-80 bin asker Üsküdar'ı yağmalasın, hünkâr sarayını yakıp yıkıp kölelerini ve kızlarını alıp şehri ateşe vurup gidesiz" dedi.

Kara Hasan Paşa ve diğer haşerat bu pis anlaşma üzere yemin edip Kelâm-ı kadime el basarlar.

Ondan sonra İpşir Paşa abdest yeniler şeklinde gelip Melek Ahmed Paşa'ya, Nişancı Paşa'ya, Dellâk Mustafa Paşa'ya ve Moralı Paşa'ya (---) (---) (---) (---) (---) ve âlimlerden (---) (---) zâdeye, Şamîzâde'ye ve nice devlet ileri gelenlerine,

"Siz burada oturun. Saadetlü padişahtan gelip sizinle görüşmemiz vardır. Sizi Tanrı'ya ısmarladım" deyince Melek Ahmed Paşa,

"Çünkü bizleri Tanrı'ya ısmarladın. Yardımcımız o şanı büyük Allah'dır. Biz de seni Allah'a emanet verdik. Yürü Cenâb-ı İzzet yardımcın ola" deyip kızlarağası ve müftü ile bostancıbaşı kayığına binip gitmede.

Beri tarafta kalanların dört tarafını sekban ve sarıcalar kuşattılar. Bu kere bütün ileri gelenler bildiler ki nezaketle İpşir'in yerine rehin kalmışlar. Bu kere duaya başlayıp,

"İlâhî İpşir'e padişah 'Bre melun, niçin Haleb'den yedi ayda bu kadar bin asker ile geldin' diye azarlayıp kızmaya!" diye tam Hakka yönelerek bütün rehin kalanlar duaya daldılar.

İpşir Paşa'nın Sarayburnu'da Sinan Paşa köşküne ulaştığı belli oldu, ama iki saatte bir haber çıkmadı. Beri tarafta vezirlerden,

Melek Ahmed Paşa'nın yiğitliği ve cesareti

Öğle vakti olunca efendimiz Melek Ahmed Paşa kollarını sıvayıp abdest yenilemek için odadan dışarı çıkmak isteyince bu kadar devlet adamları huzurunda hemen Cehennem Bölükbaşı adlı şakî cehennem lakaplı bir çirkin yüzlü pis suratlı başında demir tuğulkasıyla (zırh başlığıyla), sırtında Davudî zırhıyla, kemerinde altı adet tabancalı tüfengiyle ve omuzunda Haleb kalkanıyla sanki bu bir ayaklı cebehane adam ejderhası idi. Hemen bu pis ve hilekâr şeytan kapının önüne gerilip,

"Koca Melek Paşa benim kağan arslanım İpşir Paşa hünkârdan sağ esen gelmeden sen nereye gidersin" deyince yumuşak huylu Paşa,

"Namaz vakti oldu, bir abdest alıp ibadet edelim" deyince,

"Benim İpşir'im hünkârınıza gitti. O sağ gelmezse ben sana abdestler vereyim ki secdeyi mezarda edesin" dedi.

Paşa tebessüm edip yine dışarı çıkmak istediğinde,

"Bre paşa otur" dedi.

Hemen gayretli paşaya vezirlik gayret ve hamiyeti el verip var kuvveti pazuya getirip o Cehennem Bölükbaşı'ya bir Melek yumruğu vurdu ki yumruk darbından belindeki tabancalı tüfengleri yere dökülüp başından demir tuğulkası düşünce paşa dal-hançer olup bu kadar haşerat içinde Bölükbaşı'nın başına hançer kabzasıyla vurarak beş altı yerden yaraladı.

Bölükbaşı'nın başından ve burnundan *[179b]* kan tüfenklerinden atılır gibi fışkırıp Cehennem Bölükbaşı yüzü üstüne düştü. Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle sar'a tutunca bütün sekban haşeratları,

"Hay serçeşmemiz vuruldu" diye paşanın üzerine hücum edince İpşir'in cümle Abaza ve Çerkez iç ağaları paşayı korumaya alıp paşayı güç ile zapt ettiler.

Cehennem Bölükbaşı'yı cehennem zebanilerine teslim edip koltuğuna girip dışarı sürüdüler.

Mecliste bulunanların hepsi Melek Paşa'nın o sarıca haşeratları kalablığında böyle cüret ettiğine parmak ısırıp hayretler içinde kaldılar. Yine Melek Paşa aslâ tetiğini bozmadı.

Hakîr imamlık ederek kalabalık cemaat ile öğle namazını kıldık.

Daha sonra onu gördük, Sarayburnu'ndan bir kayık belli olup yıldırım gibi Kurşunlu Mahzen tarafına yöneldi. Kayık içinden bir mızrak üzerinde bir beyaz bayrak belli olup İpşir'in bütün iç ağaları ona bakıp,

"Tanrı'ya hamd olsun efendimiz sağdır. İşte ak bayrak kaldırdılar ve kayık yukarıya gidip buraya gelse gerek. Eğer kayık Sarayburnu'ndan aşağı gidip kırmızı bayrak açsalar paşayı padişahın öldürmesi işareti idi. Paşa buradan hünkâra giderken öyle konuşulup anlaşıldı idi, şükür paşa sağdır. Üsküdar ateşe yanmadan kurtuldu" diye her bir içağaları birer vezire ve birer ayana bu konuşma işaretlerinden haber verdiler.

Şamîzâde'nin, bizim Kudde Kethüda'nın ve Moralı Defterdar'ın yüzlerinin rengi kıpkırmızı olup akılları başlarına geldi. Daha sonra gördük ki, Sarayburnu'ndan Bostancıbaşı kayığı palpa ribaçsa diyerek akıntıya karşı fırışka kürek çekerek şimşek gibi gelip kimi dürbünlü ve kimi keskin gözerle kayığa bakıp "Elhamdülillah paşa sağ esendir" diye sevindiler.

Onu gördük, kayık Salacak iskelesine gelip yanaşınca bütün halk karşılamaya vardılar, kimi koltuğuna girip saraya getirirlerdi. Melek Ahmed Paşa yerinde kıpramadan durup İpşir Paşa sarayına ayak basınca Melek Paşa karşı çıktı. İpşir bir gülpembe samur giyip paşamız onun koltuğuna girerek,

"Hoş geldin birader, *elhamdülillah,* evvel ve âhir olacağı bu idi, hoş geldin" deyip içeri havuzlu odaya İpşir girerken,

"Bu yatan adam nedir" diye sordu.

"Sultanım Melek Ahmed Paşa kardaşın Cehennem Bölükbaşı kulunuzu vurup yaraladı" diye cevap verilince,

"Cehennemdir, cehenneme kaldırın, canı cehenneme" dedi.

Bizim paşa ile muhabbet üzere görüşüp,

"Vallahi birader, eğer sen bana karşı karşılamaya gelmesen zalim İstanbul halkı beni zorla celâlî ederlerdi. Hâşâ ben o feşadı kabul etmezdim, ama kötü isimli olurdum. Allah senden razı ola. Senin bana öğütlerinden fazla saadetlü padişah bana ikram edip yemin billahlar edip, 'Benden emin ol!' diye bu cevahir hançeri bağışladı. Ben de sana verem, kabul eyle birader" diye hançeri paşaya verdi.

Daha sonra bütün halk İpşir'den izin alıp divan erbabının tamamı evlerine yollandılar. Paşa ile İpşir tâ akşam vaktine yakın nice görüşüp konuştular, kâh ağlaştılar ve kâh gülüşüp can sohbetleri ettiler.

Daha sonra İpşir'in buyruğuyla 100 koyun ve 50 deve kurban edip bütün fukaraya ve zayıflara dağıttılar.

Bu sırada Kapudan Murad Paşa bir gösteriş azametle gelip İpşir Paşa'yla buluştu. Birbirlerine öyle muhabbetle davrandılar ki sanki birbirleriyle ana karnında yatmışlar idi.

Murad Paşa gidip yine Melek Ahmed Paşa efendimiz kaldı. İpşir'e gafil olma diye türlü türlü öğütler verdi. İpşir Paşa memnun olup,

"Benim can kardeşim. Sen benim yedi ay kaymakamım idin. Sizinle hesap görmek lâzım değildir. Biz hesabı Kudde Kethüdanız ile görürüz. Hemen sizden rica ve temannamız odur ki siz bizi sabahleyin Eyyub Sultan'dan büyük alay ile İstanbul'da sarayıma götürüp bizi saklayasınız" dedi.

Sonunu gören Melek Ahmed Paşa'nın akıllı vezir Abaza İpşir Paşa'ya öğütleri

Melek Paşa "Dünyada ve âhirette korunmak istersen bu Haleb'den getirdiğin yüz bin kadar eşkıya ve eşirranın yanıltmasına uymayıp bir kimseye düşmanlık ederek malına ve erzakına tamah edip kan eyleme. Ve herkes ile güzel geçinip kalb yap. Bu kardaşından ibret al ki benim sadrazamlığım zamanında on yedi veziriazam var idi. Birincisi Bektaş Ağa ve Ömer Çelebisi, ikincisi Çelebi Kethüda ve Halil Yazıcısı, üçüncüsü Yeniçeri Ağası Kara Çavuş, Katibi Yusuf Çelebi, Alahoz Mehmed Efendi, Sarı Katib ve Mimar Mustafası, Vâlide Sultan ve Koca Mimar, bunların benzeri nice yüz vezirlik derecesinde adamlardan bıkıp usanmıştım, ama zorunlu olarak mudârâ ederek 16 ay veziriazam olup kurtuldum. Benden sonra Siyavuş Paşa kardaşım veziriazam olup herkesten melik olmak için nefsinin keyfine *[180a]* bu adı geçen vezir derecesinde olanları, hatta efendisinin annesi Kösem Vâlide'yi de katl edip 'Tanrı'ya hamd olsun bütün devlet bana münhasır kaldı' derken 54 günde sezinmediği (beklemediği) yerden, Cenâb-ı İzzet'den, Kızlarağası Dev Süleyman Ağa gibi bir çirkin suratlı eliyle kendine bir pehlivan sillesi vurup Siyavuş Paşa'dan mührü alıp Gürcü Mehmed Paşa'ya verdi.

İmdi benim kardeşim! Tahammüllü olup insan öldürmeyip başından bu kadar haşeratı def ederek devlet tarafında ol. Benim kardeşim, 80.000, 90.000 askerle gelip onların tamamı Üsküdar'da kaldı, sen ancak öz başın ile iki yenlerine yapışıp padişah huzuruna vardın. Üsküdar'da olan çapulcu haşerat ve müflis zavallılardan sana ne faide olmuş oldu.

İmdi benim kardeşim, evvel ve âhir bu hanedanda büyüyüp yetişerek Revan altında Sultan IV. Murad Han'ın büyük mirahuru idin. Ben hakîr silâhdarı idim. Tanrı'ya hamd olsun yine bu Âsitane'ye gelip 31 senede mühre (sadrazamlığa) nail oldun. İmdi var kuvveti pazuya getirip temiz ve tarafsız kimselere din işlerini sor. Seninle etek toplayıp karada ve denizde derya gibi çok asker toplayıp Mısır yollarını Venedik ve Malta küffârı elinden temizleyip Girit Adası'nı, Misine Adası'nı, Malta Adası'nı, Korfoz Adası'nı, İstendil Adası'nı ve Zadra Kalesi'ni inşaallah tamamını karadan ve denizden feth edip Yemen fatihi Sinan Paşa gibi, Kılıç Ali Paşa gibi ve Kıbrıs fatihi Kara Mustafa Paşa gibi nam sahibi olup dünyanın sonuna kadar hayr ile yâd olasın" diye İpşir Paşa'ya Melek Ahmed Paşa bunun gibi nice bin öğütler verip,

"İnşaallah benim can kardeşim! Sabahleyin sizi Eyyub Sultan'dan bu hakîr alay çavuşun olup büyük bir alay ile İstanbul'a koyalım ki ne Hafız Ahmed Paşa ve ne Husrev-i Şir Paşa gelmemiş ola. Ancak siz İpşir Paşa gelmiş olasınız. Hemen şimdi asesbaşı ve subaşıya beyaz buyurdu yazın. Kapdan paşa ile nice bin kayıklar, sandal ve mavunalar Üsküdar'a gelip bütün İslâm askerini karşı Beşiktaş'a geçirsinler. Siz de sabahleyin kapudan paşa ile başdarda-i hümâyûna binip bütün kadırgalara askerinizi doldurup Yâvedud İskelesi'ne gelin. Ondan içeri deniz sığlıktır. Kapdan paşa kayığıyla Eyüp'de Kurban İskelesi'ne yanaşın, orada hazır olan atlara binerek Ebâ Eyyub-ı Ensarî Hazretleri Türbesi'ne yüz sürüp sonunun hayr olması için ruhaniyetlerinden yardım isteyin, nice kurbanlar kesip nice bin fukaralara sadakalar dağıtın. Ondan saadetle saba süratindeki atınıza binip yavaş yavaş Edirnekapısı'na gelince bu hakîri de büyük alayı hazır ederiz. Tanrı kolay ede!" deyince İpşir Paşa Melek Ahmed Paşa'ya bir samur hil'at ve üç kese saf altın mümessek verip Üsküdar'da öpüşüp görüştüler.

Melek Paşa İpşir'den hünkara gitmek için izin aldı. Ondan paşa ile kayığa binip Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nde paşa saadetlü padişaha buluştu,

"Padişahım sabah İpşir Paşa lalan alay ile Der-i devlete girecektir, ferman padişahımındır" deyince,

"Ey Melek lala, bugün İpşir lalam bana geldiğinde siz diğer vezirler ile Üsküdar'da rehin miydiniz?" dedi. Melek Paşa,

"Hayır padişahım, onlar padişahımdan gelince müşavere etsek gerek idi. Onun için Üsküdar'da kalıp padişahım huzuruna gelemedik" diye iyiye yorumlayınca Cem yapılı padişah ârifce,

"Mesele anlaşıldı" deyip,

"Lala sabahın büyük alay ile lalamı sarayına getirin. Ben de bir yerden alayını seyr ederim. İpşir lalamın vaka u vakarın tutup bir alay eylen ki bir vezire olmamış ola" diye ferman edince Melek Paşa padişahın huzurundan ayrılarak paşa sarayına geldi.

Bütün ocaklara ve askerî taifelerine ağalar ile beyaz üzere buyurdular gönderip kendisi de bütün iç ve dış ağalarını altın yaldızlara gömüp sabahleyin 4.000 seçkin askeriyle yedi kubbe vezirleriyle büyük alay edip her vezir mehterhanelerini çalarak Eyyub Sultan'a varıldı. Herkes merkezlerinde hazır olup selâma durdular. Ondan,

Sadrazam İpşir Paşa'nın büyük alayının anlatılması

Evvelâ Tahir subaşı anayolları temizleyerek bütün askeriyle geçti.

Ondan asesbaşı ve subaşı anayolların sağında ve solunda olan seyircilerin kalabalığını açarak bütün asesleri ve cellatlarıyla geçti.

Ondan önce İpşir Paşa'nın Tatar askeri, deli ve gönüllü, çaşnigir, kilârcı, müteferrika, âmirleri, kapıcıbaşıları ve *[180b]* mirahur ağa ile bütün ağaların 390 adet yedekleri geçti ki anlatılmaz.

Ondan Hasan Paşa askeri, ondan Kürt Kara Mehmed Ağa askeri, ondan Can Mirza Paşa askeri. Bunların her biri beşer altışar bin asker ile geçti.

Daha sonra İpşir Paşa'nın tuğları ve altınlı giyeceklere gömülmüş yaldızlı koşumlu yedekleri geçti, ama kethüdası, divan efendisi, hazinedarı ve imamı iç ağaları ardınca idiler.

Ondan sonra Osmanoğlu askeri başladı.

Evvelâ divan çavuşları alay düzerek yollar açarak pür-silâh geçtiler.

Ondan dergâh-ı âlî müteferrikaları geçtiler ki her biri birer büyük beylerbeyi gibi geçtiler.

Çaşnigirân-ı âlî esnafı, ondan tershane-i âmire askerleri, ondan dergâh-ı âlî yeniçerileri, tam üç saatte o geniş Divanyolu ağzına kadar dolup keçeli yeniçeri adam deryası gibi akıp pür-silâh geçtiler. Bütün yaşlı ve ihtiyarlar,

"Bu yeniçeri alayının böyle derya gibi geçtiğini görmedik" dediler. Gerçektende heybetli ve gösterişli askerdir. Daha sonra İpşir Paşa buyruğuyla,

"Yeniçeriye sipahi ceng meydanında kafadardır. Gerektir ki alayda da yeniçeriyi önüne alıp ardları sıra alay edeler" dedi. Zira sipahiler İpşir'in kendi taraftarı idi.

Ondan sonra süslü sipahi askerleri; Allah'ın büyüklüğü bunlar da cebe ve cevşene (örme zırhlara) gömülmüşler; altı bölük sipahiler tam beş saatte geçtiler ki bir vezir zamanında böyle sipahi askeri geçmemiştir. Meğer Sultan Osman ile Hotin'e giden sipahi alayı ola.

Ondan sonra gedikli zeamet sahipleri askerleri, yedeksiz giyimli ve silâhlı hizmetçileriyle ve kendileri üst hil'atleriyle geçtiler.

Ondan sonra imamlar ve hatipler vakarlarıyla muhteşemce ve edeplice geçtiler.

Ondan sonra toplumun dindar kısmından tam 6.000 adet şeyhler çifte çifte boyunlarında tespihleriyle atlar üzerinde bütün sufîleriyle geçtiler.

Ondan sonra kadılar taifesi, 10.000 adet resmi kıyafetleriyle ve iki kadıasker geçtiler.

Ondan sonra Resûl evlâdı askerleri seyyidler; Tanrı'nın büyüklüğü Hasanî ve Hüseynî yeşil sarıkları ile at başı beraber çifte çifte muhteşem esvaplarıyla Hazret-i Peygamber'in mübârek sancağıyla bizzat Nakibüleşraf (---) (---) Efendi geçti. Peygamber evlâdının bu alayını görenlerde *"Allahümme salli alâ Muhammed ve alâ âli ve evlâdi Muhammed"* diye salavât getirip ağlaşmadık insan kalmadı.

Ondan sonra Dergâh-ı âlî başkapıcıları alayı; yanlarında keçeli kapıcılarıyla kendileri murassa eğerli küheylân atlar üzere geçtiler.

Ondan sonra süslü askerler yedi kubbe vezirleri ile süslü, giyimli ve ihtişamlı geçtiler ki her biri sanki Rüstem ve Sâm'a denk idiler, ama askerleri daha önce kethüdalarıyla pür-silâh geçtiler. Ancak kendileri ikişer ikişer vezirler, silâhdar ve çukadarları, yirmişer mertebe sahibi iç ağaları, mataracısı, tüfenkçileri ve çukadarlarıyla geçtiler.

Ama bu vezirlerden donanımlı ve mükemmel Kapdan Murad Paşa ve Kaymakam Vezir Melek Ahmed Paşa idi. Bu ikisi sadrazamlıktan azledilmiş olmakla gayet muhteşem geçtiler ki sanki her biri Büyük İskender idiler.

Ondan sonra 4.000 kadar kaplan postlu, sırma üsküflü, keçesi telli, mücevher tüfenkli ve başları otağalı pür-silâh süslü yeniçeri askeri Sadrazam İpşir Paşa'yı ortaya alıp İpşir Paşa'nın önünde on iki eli çöğürlü yeniçeri şairleri İpşir'in önünde "Sultan Murad Han çerağı İpşir Paşa lalan kahramandır" diye her biri birer türlü gülerek İpşir'in önü sıra geçtiler.

Ondan sonra İpşir Paşa, Şeyhülislâm Ebu Said Efendi ile at başı beraber geçtiler. Ardı sıra İpşir'in 500 adet altınlı giyeceklere ve zırhlara gömülmüş küheylân atlı bıyıkları kulaklarına bağlı, ciğeri dağlı, her biri arslan gibi iç ağaları ikişer ikişer sâfinatü'l-ciyad (soylu atlar) gibi küheylân atlarına altışar pare yancıklar ve bahrî hotaslar ile geçtiler.

Ardlarınca Paşa kethüdası Salih Ağa, hazinedar ağa ve Ayşe Sultan'ın başağası (---) Ağa ardı sıra İpşir Paşa sancağı, ondan dokuzar kat mehterhane ve deve köslerine tokmaklar vurarak ve gök gürültüsü gürleyerek geçtiler.

Ondan sonra bin kadar iç ağaların saraçları ve sakalar geçince İpşir Paşa alayı tamam oldu.

Ama biz eksik yazdık. Eğer bu alayı gördüğümüz üzere, Âl-i Osman kanunu teşrifatı üzere yazsak büyük bir tomar olur. Sözün kısası bu büyük alay kuşluk vakti Edirnekapısı'ndan girip ikindi vaktinden bir saat sonra güç ile tamam oldu. İpşir Paşa alayını seyr etmeye on guruşa dükkân kiralandı.

Daha sonra İpşir Paşa sarayına girince kurbanlar kesildi. *[181a]* Minnetsiz hanesine girdiğinde alay ile kendini getiren 46 İslâm askeri sınıfına bağışlarda bulundu. Yeniçeri ocağına 40 kese, sipahilere 30 kese ve topçulara 5 kese dağıtıp sarayında dinlenmeye çekildi.

Böyle bir ibret verici alay Cemşid, Feridun ve Dahhâk-i Mârî'den beri olmamıştır. Gerçi bu alay ile İpşir'i hanesine dua ve sena ile getirdiler ama bazı yıldız ilmi sahipleri,

"Uğursuz saatte İstanbul'a girdi" dediler.

................(30 satır boş) ....*[181b]*

................(36 satır boş) ....*[182a]*

İpşir Paşa hazretleri mühür ile Haleb'den tam yedi ayda Âsitâne-i Saadete geldi. Melek Ahmed Paşa efendimizle Kubbealtı'nda Müslümanların işlerini görüp iki can kardeş güzel güzel geçinip üç gün boyunca işleri ve padişah hizmetlerini İpşir Paşa Melek Ahmed Paşa'nın söylediğine göre ederdi.

Dördüncü gece ki oldu, Melek Ahmed Paşa sabahleyin fecr (sabah) namazını kıldıktan sonra hakîr Yâsîn-i şerifi okudum. Paşa,

"Evliyâm hayr ola, bu gece bir garip ve acaip bir rüya gördüm, hayr ola!" dedi. Hakîr,

"Hayr ola, Hazret-i Yusuf'un gördüğü ve yorduğu rüya ola!" dedim.

Eşsiz güzelliklerden bir rüya: "Bu gece rüyamda *merhum ve mağfur yeri cennet olası* efendim Sultan Murad'ı gördüm ki elinde bir has ve beyaz Tophane somunu var.

'Ahmed bu somunu gördün mü, hayli lezzetli ekmektir. Bunu Kürt bir adam pişirir. Bu ekmeği bir kere İpşir o Kürt'ten istedi, o adam İpşir'e bu ekmeği vermedi, ama gayet lezzetli ekmektir. Bir kere sana Van'ın iç kalesinde böyle bir ekmek verdim. Al imdi bu da öyle bir ekmektir, gönül hoşluğu ile yiyip mansur u muzaffer olup ye' diye elime o ekmek parçasını verdi. Mübârek elini öpüp,

'Padişahım bu ekmeğe kan bulaşmış, nasıl yenir?' dedim.

'O kanlı parçadan kızım İsmihan Kaya'm hatununa gönder, yıkayıp yesin ve bir parçasını Bitlis Hanı'na ver, geri kalanını sen ye' dediler. Ve acaip rüyadır, hayr ola" dediler.

Hakîr de taaccüp edip "İnşaallah hayrdır" dedim.

Melek Ahmed Paşa rüyasının araştırması: Hemen paşa "Evliyâm ben rüya yorumcusu değilim, ama Rabbimin ilhamı ile hatırıma böyle gelir ki, ben Revan seferinde Sultan Murad Han'ın musahibi ve çukadarı idim. Revan'ın fethinden sonra dönüşte Nahşivan vilâyetini, Serav şehrini, Tebriz'i ve nice yüz adet İran ülkesi vilâyetinde köyleri, kasabaları harap edip yıkarak, ha-

nelerini toprak ederek, insanlarını ağlatıp kebap ederek Kotur Kalesi altından Mahmudî vilâyetini geçip iman seddi Van Kalesi'ne girdiğimizde Sultan Murad Han, Van Kalesi'ni seyr ü temaşaya çıkıp orada yemek yiyip uykuya daldı. O zaman Koca Nişancı Paşa üstadım Silâhdar Ağa idi. Beklenmedik bir kaza sonucu Murad Han'ın üzerindeki yorganlar yandı. Hemen o an Murad Han hâbdan uykudan uyanıp,

"Bre oğlanlar" diye bir nara atınca içeri girdim.

Gördüm ki yorgan yanmış. Yorganın ateşi haneyi aydınlatmış. Hemen elimle ateşi söndürüp haneyi od ve amber ile kokulandırdım. Hemen padişah,

"Tez, nöbetçi kim idi?",

"Padişahım silâhdar ağa idi" dediler.

"Tez kâfiri kaleden aşağı atsınlar" diye ferman edince eski silâhdar Musahib Mustafa Paşa ve diğer musahibler rica ederek silâhdarı kurtarıp dışarı nişancılık ile sürdüler.

Murad Han kalvaltı ederken altın siniden bir ekmek parçası ve bir mücevher sahan yemek kaldırıp,

"Melek Ahmed! Şimden geri yakın silâhdarım olup beni bir hoşça gözet. Al şu bereketli beyaz ekmeği yiyip hayr duama devam eyle" diye eğnime bir samur kürk ve başıma bir Muhammedî sarık sarıp müstakil silâhdar ve padişah musahibi oldum idi.

Melek Ahmed Paşa'nın rüyası ve bu rüyanın yorumu: İmdi Evliyâm bu rüyanın yorumu Hak tarafından ilhâm ile öyledir ki Allah ve Resûlü bilir bu gece rüyamda bu hakîre ekmek verip,

"Bu ekmeği bir Kürt adamı pişirir. Sana Van'ın iç kalesinde verdiğim beyaz lezzetli ekmek parçasıdır" dediği Allah bilir bize saadetlü padişah Van eyaletini vere.

'O ekmeği bir kere İpşir istedi, ekmeği pişiren Kürt, İpşir'e ekmeği vermedi' dediği İbrahim Han saltanatında İpşir'e Van eyaletini verdiler. Van Kürtleri İpşir'e ekmeği yedirmeyip balyemez toplar ile şehre komayıp hüsrana uğramış olarak gelip gitti.

'Ekmekte olan kanlı parçayı Kaya'ma gönder, yıkayıp yesin' dediği Allah bilir Kaya Sultan ehlim bir hâliyle kanlı şehit olur.

'Bitlis Hanı'na da o kanlı ekmekten ver, yesin' dediği Allah bilir o da benim elimde şehit ola. Zira onun hakkında Sultan Murad merhum,

'Ahmed sana Diyarbakır'ı verdim. Ola ki Bitlis Hanı'ndan intikam alasın. Zira Revan'dan gelirken sarayına konup 100 kese ihsan ettim. Ve 17 adet evlatlarına büsbütün zeametler bağışlayıp Van kulunun Muş haracını kendine ebedî ocaklık yoluyla hibe eyledim. Bağdad'a giderken ve gelirken gazan mübârek ola, demeye karşılamaya gelmedi. Elbette Ahmed, Bitlis *[182b]* Hanı'ndan intikam al' demiş idi.

Bu gece rüyamda 'Kanlı ekmekten Bitlis Hanına ver' dediği belki benim elimde han şehit ola" dedi.

Ve "Rüyamda Murad Han'ın, 'Sen de ol ekmekten ye' dediği Allah bilir ömrümüz tamam olduğu günlerde bize de şehit olmak görünür. Bu rüyayı Melek Paşa kendisi görüp kendisi yordu. Hakîr,

"Sultanım, bu rüyayı bana söylediniz. İster sıradan ister Rabbanî ilham ile kendimden, yahut İbn Sîrîn tabirnâmesine göre yormak bana düşerdi, ama beni yormaya komayıp yine kendiniz yorarsınız" diye gördüğü salih rüyaları bir başka güzel yönlendirme ile yordum.

"Yok Evliyâm, bu rüya güzel yorma kabul etmez. Hemen Hak tarafından Rabbanî ilham ile yordum. Elbette biz Van veyahut Erzurum ve Diyarbakır valisi olup Bitlis Hanının kulağını çekerim. Kaya Sultan da o kanlı ekmekten yeyip şehid-i hurre olur. Ve ben de şehit olurum. Bu rüyanın yorumu budur. Elbette olacak olur" deyip bu beyti söyledi, beyt:

Edemez def' sakınmakla kazayı kimse
Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek

deyince hakîr,

"Vallahi sultanım, geçende sultanıma gelen Bektaşî Dede Ahırkapı'dan taşrada kendine kayıkla denizde yetiştiğimde sultanımın altınlarını kabul etmeyip Dede vedâ yerinde hakîre,

'Evliyâ Dede, bizi paşa ile Van'da hayr duadan unutman. Biz de sizi Mekke-i Mükerreme'de hayr ü senadan unutmazız' dedi. Şimdi sultanımın da bu gördüğü rüya Van mansıbı ile yordunuz, hayr ola, garip ve acaip rüyadır" dedim. Paşa,

"Evliyâm, İpşir Paşa kardaşım, korkusundan mühür ile Haleb'den yedi ayda padişah huzuruna güç ile gelip yüz sürdü. Hâlâ düşmanı çoktur, ebedî seveni yoktur. Mısra:

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir"

deyip anılan rüyayı bu uslup üzere yordu. Beri taraftan,

Doğru rüya yorumunun etkisi:, Tanrı'nın hikmeti, Allah bilir, Allah şahit ve Allah kâfi ve Muhammed Resulullah, böyle olmuştur. Bu rüyayı bu şekilde yorduğunun sabahı bir muhteşem İpşir Paşa ağası bir adet ferman ile ve bir adet yarlığ-ı beliğ padişah emri ile gelip pervasızca ve çekinmeden paşanın istirahat odasına girip padişah emri olan hatt-ı şerifi paşanın eline sunduğunda paşa ayağa kalkıp hatt-ı şerifi öpüp başının üstüne koyduktan sonra okudu ve,

"Ferman padişahımındır, emri başım üstüne" ve,

"Tez tuğlar divanhanemize çıksın" dedi.

Gelen ağaya bir kese altın ve bir samur kürk bağışladığında,

"Almaya memur değiliz. Hemen sultanımı tâ Van Kalesi'ne varıncaya kadar götürmeye memuruz. Zira padişah fermanı ve padişahın sadrazamının hükmü böyle çıkmıştır" dedi. Yumuşak huylu paşa,

"Ey ağam, bizim azıcık hatırımız için İpşir Paşa kardaşımıza varıp selâmımızı bildirip bize bir hafta mehil vereler. Tâ ki yol hazırlığımızı görüp fermanları üzere Van'a değil tâ Isfahan'a gidelim" diye cevap verince sonunu düşünen ağa bir kese altın ve bir samur kürk ile İpşir Paşa huzuruna varıp Melek Ahmed Paşa'nın alçak gönüllülükle "Emir padişahın" dediği sözlerini ayrıntılarıyla bir bir İpşir Paşa'ya söyler.

Hemen İpşir Paşa, Kara Hasan Paşa'ya ve Kürt Kara Mehmed Ağa'ya,

"Allah belanız versin, şöyle bir yumuşak huylu veziri Van gibi gelirsiz eyalete gönderdiniz. Hatırımız için Van'ın bütün mahsulünü Van emrini götüren ağamıza bir samur kürk ile vermiş ve yedi ay kaymakamım olmuşken lâyık değil idi ki onu Van'a süreydik. İnşaallah ardınca ya Bağdad'ı ya Diyarbakır'ı bağışlarım" deyince Abaza Hasan Paşa,

"Hey sultanım, aşiretimizden olsa gerek, sadrazamlığı zamanında Türkmen ağalığını elimden alıp ocak ağaları ve Kudde Kethüdası kışkırtmalarıyla ağalığımı Ak Ali Ağa'ya verip kesem kapı arasında kaldı. Yine böyle iken beni Üsküdar'da katl etmeye sipah ocağı ağaları ile Zühdi Efendi'sini gönderip beni haksız yere katl etse gerek idi. Ben de Üsküdar'dan firar edip Haleb altında sultanıma gelip güç ile can kurtardım. Melek Paşa'ya Van değil ona Mar'aş Karsı bile çoktur" deyince İpşir Paşa,

"Hele geçen geçmiş, olmaya illâ hayr" deyip susar.

Beri taraftan hemen paşa o şiddetli kışta seksen doksan merhale menzilleri kat edip çekeceği çekeceği şiddetli sıkıntıları düşünerek derhâl "At!.." deyip padişah huzuruna telhissiz yöneldiğinde bu hakîr birlikte idim.

O sırada Cem yapılı padişah Çemensoffa adlı yerde idi. Hemen bizim paşa seğirderek padişah huzuruna varıp yer öpmeden,

"Es-selâmu aleyk *[183a]* padişahım!" deyip dua ederek padişahın eteğini öptü. Hemen hünkâr,

"Bak a Melek lala. Sana ben Van'ı bağışladım. 800 kese tutar büyük bir eyalet olup 36 sancağı, dört hükûmet hanlığı, 70 adet ocak beyliği ve 76 pâre kaleli büyük bir eyalet imiş, niçin gitmezsin" diye hitap edince,

"Evet padişahım, doğrudur. Bütün sancakları mevcuttur ama Kürt memleketi olduğundan Van Kalesi'nin top altından gayri yerde paşaların hükmü geçerli değildir. Serhaddin amansız en uç yerdir. Orada valiler mudâra ile geçinirler. Padişahım beni maksatlı olarak o serhadde atarlar. 800 kese değil 80 kese tutmaz. Zira bir ada yerdir. Hattâ İpşir Paşa lalan, babanız İbrahim Han merhum *toprağı güzel olsun* zamanında Van eyaleti bağışlandığında derd ü bela çekerek Van'a yollanıp büyük alay ile kaleye gireyim derken kale kapılarını kapatırlar. 200 kadar balyemez alarka topları atıp 400 adam ile şehri harap mı edersin diye top vurarak kaleye uğratmayıp ili vilâyeti harap edersin diye eyaleti zabt ettirmeyüp kovdular" dedi. Meğer İpşir Paşa bizim paşanın padişah huzuruna gittiğini haber alıp topalca ayağıyla biraz aksayarak gelirken hemen saadetlü padişah,

"İşte İpşir lalam geliyor" buyurdular.

Sultan IV. Mehmed Han huzurunda Melek Ahmed Paşa ve İpşir Paşa'nın tartışması

Hemen İpşir gelip üç kere yer öpüp bizim paşa ile beraber durdular. Sanki mahkeme huzurunda yargılanacak oldular.

"Bak a İpşir lala, Der-i devletime dün değil öteye gün dağdan gelip bağdaki eski lalalarımı birer yol ile her birini birer kötü serhadde mi atarsın. Bu Melek lalam benim sadrazamım iken kimi sürdü ve kimi katl etti. Van 800 kese tutar dedin. Melek lalam adaletle 80 kese tutmaz, dedi. Ve bir kere babam zamanında sana Van'ı vermişler. Zalimsin diye seni Vanlılar kaleye komayıp top vurmuşlar. Gerçek midir?" dedi. İpşir,

"Komadıkları gerçektir ama padişahım o zaman halkı tamamen âsiler idi, ama şimdi yahşi eyalet oldu. Hediyesiyle 800 kese olması mukarerdir" deyince, hemen Melek Ahmed Paşa,

"Padişahımın ihsanı olduktan sonra Kadıköy olursa da giderim. Bütün dinlerde yalan haramdır ki Hazret-i Resûl-i Kibriyâ buyururlar ki hadis: *'Yalan söyleyen benim ümmetimden değildir'* der. Padişah huzurunda yalan söylemek küfürden daha ağırdır.

Padişahım, Van'ın padişah kanunu üzere 540.546 yük akçe hâss-ı hümâyûnu vardır. Cevz-i ma'duduyla (diğer gelirleriyle) her sene 48 kese olur. Hattâ bu Melek kulun sadrazamlığım hâlinde Van eyaletini Şemsi Paşazâde Mehmed Emin Paşa kuluna verdiğimde açgözlülüğe kapılarak Van eyaletinden 60 kese tahsil etme sevdasına düşmüştü. Bunun üzerine bütün kul baş kaldırdı.

Şemsi Paşa kaleye kapanıp kapı kulların Şemsi Paşa oğlu tarafında bulundu. Kırk gün kırk gece büyük ceng oldu. İç kaleden bu kadar bin top atılıp bu kadar bakımlı haneler aşağı kalede yıkıcı top sadmelerinden harap oldu. Hazineden nice bin kantar siyah barut boş yere yok edildi.

Paşa Sarayı, Hüseyin Ağa Sarayı ve nice yüz adet büyük hanedanlar demir top güllelerinin darbesinden yerle bir oldu. Padişahıma malumdur ki hatt-ı şerifiniz ile Diyarbakır Valisi Haydar Ağazâde Mehmed Paşa lalan eyaletiyle Van üzere Mehmed Emin Paşa'nın kaleden kurtarılması için başkumandan olup Mehmed Paşa lalan Van üzere vararak kaleyi kuşattığında Mehmed Emin Paşa bir gece Van kalesinden kementler ile indi, giyecek değiştirerek kaçıp Der-i devlette yeniçeri ocağına düştü.

Onlar da padişahımdan bir damla kanını rica ettiler. Padişahım ocak ağalarının ricalarını kabul edip Mehmed Emin Paşa'ya Rumeli'nde Köstendil sancağını bağışlayarak Girit'te merhûm olduğu padişahım bilir. Bu uzun sözlerden maksadım odur ki padişahım işte Van eyaleti tâ böyle bir amansız yerdir. Ferman cihan padişahınındır" deyince hemen İpşir Paşa,

"Padişahım, Melek lalanın bütün sözleri doğrudur, ama şimdi katı yahşi güvenli ve huzurlu eyalet oldu. Ancak padişahım, bu kuluna Haleb'de mühür geldiğinde Van eyaletinde Mahmudî Kürtlerinin bir kabilesine Pinyanişi Kürdü derler. 6.000 kadar güçlü ve cesur yiğitlerdir. Ve yaylalarında hayvanları gayet çoktur. Kötü işli, sakalı traşlı Kızılbaş, sınır komşusu olmaları dolayısıyla top çekip asker sürüp Müslümanlardan adam öldürüp

kerenaylarını ve Efrasiyab borularını çalarak bölgelerini yağmalayarak on kere yüz bin koyun sürüp Salmas ovalarına, Dumdumi, Dümbüli ve Rumiye kalelerine bu kadar malları götürüp bütün Kızılbaşlar ganimet mallarıyla zengin oldular.

Padişahımın mutlu zamanlarında sulha aykırı iş ettiklerinden Kürt ağalarının *[183b]* hepsi Haleb'e gelip bu hakîre şikayet ettiler. Ben de,

'Aya bu Van tarafında sulha aykırı daha ne çeşit iş olur?!' diye bekleyip yedi ayda Haleb'den Der-i devlete gelmemin aslı o idi. Yohsa padişahımın Haleb'den mührüyle on günde eşiğine yüzümü ve gözümü sürmem mukarrer idi. Daha sonra padişahımdan ısrarlı davetler olup,

'Elbette ve elbette gelesin' fermanları gelince buraların durumunu incelemeden vaz geçip Konya taraflarına geldiğimde geriden yine Van valisi (---) (---) Paşa lalan, Bitlis Hanı, Hakkari Hanı ve Mahmudî Hanı lalalarından arzlar gelip feryat ve fiğanları göklere yükselip Acem'den feryatnâmeleri kan ile yazmışlar" diye arzları padişah huzururunda gösterip,

"İşte padişahım o serhaddin karışıklığına göre o tarafa bir 'Tedbirli, işbilir ve ileri görüşlü bir vezir olmuş, başkumandanlığa layık Melek Ahmed Paşa lâzımdır' diye iyi görüş sanarak o tarafa görevlendirdik. Ferman padişahımındır" dedikten sonra sustu. Hemen saadetlü padişah,

"Mesele belli" deyip tebessüm edip,

"Tez divit ve kalem getirin" dedi.

Derhâl sır katibi, divit ve cevher saçan kalem getirir mübârek eliyle öyle bir ferman yazdı ki,

"Sen ki Melek Ahmed Paşa lalamsın, Anadolu memleketinde Mısır ve Bağdad'dan başka bütün yüksek mansıpların azl ve nasbi senin görüşün ve fermanında eyleyip başkumandanım olup arpalık şeklinde Van eyaletini sadaka etmişim" deyip Melek Ahmed Paşa'nın eline hatt-ı şerif verdi. Başına bir mücevher serdar otağası sokup beş kese altın, bir Süleymanî seraperde, bir direkli leylek çadırı, yüz katar deve ve yüz katar katır bağışlayıp saadetlü padişah Melek Ahmed Paşa'ya hayır dua edip,

"Yürü yardımcın ve koruyucun Allah ola!" deyip İpşir Paşa'ya hitap etti ki,

"Melek lalam ve Kapdan Kara Murad Paşa lalam arz günleri huzuruma gelsinler. Melek lalam gidinceye kadar divanıma gel-

sinler. Eskilerin kanunu üzere başka serdarlara nasıl mühimmat ve levazımatlar verilirse Melek lalama da veresiniz. İnşallahu Taalâ Âsitane-i Saadet'imden ilkbaharda denizler gibi askerlerle Acem ülkesi üzerine yönelip yakın zamanda amcam Sultan Murad Han'ın fethi olan Revan Kalesi üzerine yola çıkarız." diye kumandanlık fermanını Melek Ahmed Paşa'ya saadetlü padişah verince İpşir Paşa'nın yüzünün rengi kül gibi oldu.

Üçüncü saatte bu kadar uzun konuşma ve tartışmalardan sonra Melek Paşa yer öpüp Cem yapılı padişahın hayr duasıyla vedalaşıp hemen Sarayburnu'nda bostancıbaşı kayığına binerek *Bismillah* ile önce,

Büyük şehir Eskidar, yani Üsküdar menzili

Minnetsiz hanemiz olan Kaya Sultan yalısında konakladık. Hemen o saat ardımızca on adet telli çavuş ellerinde emirleriyle gelip,

"Elbette bu an ılgar ile (dörtnala) Van diyarına yola çıkarsınız" diye paşaya zorlayarak olmadık teklifler ettiler.

Gayretli Paşa bunlara onar guruş verüp hepsini bir kayığa koyup akıntıyla bunları kayıkçısız İstanbul'a yollayınca bunlar deniz yüzünde küreksiz Mevlevî gibi dönerek tâ Ahırkapı'ya düştüler.

Çavuşlar bu hâli İpşir'e bildirdiklerinde on adet sert, yüzsüz ve edepsiz çavuşlar gelip paşayı kaldırmak istediklerinde paşa bunlara "deyenek" deyince hepsi firar eylediler.

Tanrı'nın hikmeti, Paşa efendimiz Üsküdar'a geçip ardı sıra çavuşlar tayin olunca Kaya Sultan efendimize iki yüzlüler,

"Paşa'nın katline bostancıbaşı ve çavuşlar tayin olundu" deyince hemen Kaya Sultan'ın aklı başından gidip o an "bre koçu" der.

Hemen araba ile Bahçekapısı'na gelirken yorgun ve bitkin kayığa girip Üsküdar'a gelirken paşa bir kayık ile karşılamaya çıktı.

Acaip ve garip hikmet: Kaya Sultan ile paşa hareme gitti. Haremde bir gürültü ve feryat koptu. Paşa derhâl ter içinde dışarı çıkıp 410 adet iç ağalarına 10.000 altın Kaya Sultan'ın malından dağıttı.

Kaya Sultan'ın hamileliğinin kolay olması için her has gulama (köleye) biner adet İhlâs suresini kurtulması niyyetine oku-

malarını tenbih etti. Hakîri sermahfil edip halife kesesinden hakîre 500 altın bağışlayıp,

"Bak a Evliyâm! Siz benim oğlum ve akrabamdansın, ama bu gizli sır sende kala. Üç gece önce ben Sultan Murad'ı rüyamda görüp,

'Al bu ekmeği ye Ahmed' dedi idi. Ben de padişahım,

'Bu ekmek parçasında kan vardır yenir mi' dedim.

'O kanlı tarafı Kaya kızıma ver, yıkayıp yesin', dediği Allah bilir hâlâ Sultan doğurmayıp helâk mertebesindedir" dedi.

Paşa serserî olup yine hareme gitti.

Bu sırada yine İpşir Paşa tarafından mübaşir çavuşlar *[184a]* geldi. Haremde olan çığlığı ve ağıtları görünce akıllı olan çavuşlar ağırlık etmeyip geriye durdular.

"Elbette paşa durmasın gitsin" diye ısrar edip zorlayan aşırı sıkıcı ve zorlayıcı çavuşların ardını Abaza, Çerkez ve Gürcü aznavurları alıp bunlara "Vur bre hay!" deyip bir sopa çektiler ki başıyla ayak yoluna giden güç ile kurtulup pis oldu.

Meğer Kaya Sultan yedi aylık hamile imiş. Müddeti tamam olmadan paşayı katl ediyorlar korkusundan arabaya binip nazik vücudu sarsılır. Üsküdar'a gelince Tanrı'nın emriyle düşük meydana gelip bir beyzâdesi, bir ciğeri pâresi gibi doğdu. Hemen saray içinden cariyelerin, musahibe kadınların ve diğer kadınların feryatları ve figanları göklere yükseldi.

Gördüm ki paşa haremden dışarı çıktı. Elinde bir kutu kapağı içinde anılan düşük bulunuyordu. O ciğerpare beyceğizin naşesini bütün tabilerine ve adamlarına gösterince onlar da ağlayıp bağırışmaya başladılar.

Bu kere paşaya Van mansıbının mübârek olsunu için gelen vezirler ve devlet adamları bu içler acısı durumu görünce onlar da üzülüp ağlamaya başladılar ve paşaya tesellî verdiler. Paşa da,

"Bak ağalar, ne civan yiğit olacak imiş. Bakın kaşlarına, âhu gözlerine ve bakın boyuna bosuna" deyip ağlayarak,

"Âh yiğitliğine doymayan bey oğlum, âh at binip kılıç kuşanmaya doymayan oğlum!" diye hakîrin yanına gelip kutu kapağı içinde beyin vücudunu gösterdi.

Onu gördüm bir kızıl ciğerpâre, gerçi kaşı gözü belli ama daha eksik bir ciğerpâredir. Hemen hakîr,

"Behey Sultanım! Ne şekil kaş ve göz sahibi ve ne şekil boy bos sahibi beydir. Bunda ruh yoktur ve eksik düştü can yok. Alay

mı bozdu, kâfir mi aktardı, kelle mi kesti, ya dünyaya canlı mı geldi. Bu ne şekil yiğitliğine doymayan beydir. Ancak bir et parçasıdır. Tamam yiğit olmaya, dünyaya canlı gelse kırk yıl gerektir. Bu hod henüz yedi aylık bir ciğerparedir. Siz ise kırk sene önceki tarih ile düşük gelmiş bir kan paresiyçün feryat edersiniz. Hüküm Allah'ındır. Hemen zatımız ile Kaya Sultan efendimiz sağ olsun" diye paşaya gönül tesellîsi verdim.

Hemen paşa buyurdular ki,

"Behey Evliyâm, ben bu ciğerpareye ağlamam. Geçen gecelerde Sultan Murad'ı gördüğüm rüyada Van'da ekmek parçası verdi. İşte Van mansıbı gerçekleşti ve vâkı'a ekmeği Kaya'ya ver, yıkayup yesin, dediği, bu rüya gerçek ola, diye korkumdan ağlarım" deyince hakîr,

"O rüyada kanlı ekmeği yıkasın, yesin, dediği bu beyceğiz idi. Kanını yıkayıp yere defn edip yine Kaya Sultan ile ekmek ve tuz yersiniz ve daima İpşir'den korku çekersiz idi. İşte bununla def oldu".

Bu niyyete *el-Fâtiha* deyip paşaya gönül tesellîsi verdim, ama gerçekte güzel yüzlü Kaya Sultan hayli dert ve sıkıntı çekip kanı kesilmedi. Saadetlü padişahtan Kaya Sultan'a ve bizim paşaya,

"Hüküm Allah'ındır, başlarınız sağ olsun" diye hatt-ı şerif ile paşaya ve sultana birer kat değerli elbiseler ve samur kürkler gelip,

"Benim lalam, Kaya Sultan halam iyileştikten sonra bir an durmayıp Van diyarına gidesin" diye emir geldi.

O an ölü düşük beyi yıkayıp Üsküdar'da (---) (---) (---) mahalde defn ettiler. O an 20 adet mübaşir ve azgın köpek çavuşlar gelip paşaya, "Elbette gidersiz?!" diye baskı yaptılar.

Paşa bunların hepsine vur eyleyip tamamı firar ettiler.

Sözün kısası Paşa bütün gerekli eşyalarını hazırlayıp gitmek sadedinde iken hakîri katına çağırıp gizlice,

"Bak a Evliyâm! Sen benim oğlumsun. Hizmetkârların benim otağım içinde daireme çadırınla konsunlar ve yesinler, içsinler. Senin çıraklarından Küçük İbrahim, Rum Ali ve Gürcü Mustafa kölelerin üzere gözetleyici ve amir olup bütün esvaplarını ve diğer eşyalarını gözetsinler. Ve atlarının hepsi İmrahor tavlasında dursunlar. Ancak atların eğerlenmiş kölelerinde gelip binsinler. Her şeyine ben kefil ve tazmin edici olurum. Sen bir kaç gün

İstanbul'da kalıp İpşir'e ve Kara Hasan'a yanaşıp bizim Kudde Mehmed Kethüda'nın, Mevkufatî Mehmed Efendi'nin, Moralı Defterdar Paşa'nın, diğer ileri gelenlerin ve çevremizde olan hizmetkârlarımızın durumlarına ve suratsız İpşir ile halkın yapmacık ilişkilerine vâkıf olup ne havâdis çıkarsa Kaya Sultan'dan ve Gümrük Emini Hasan Çelebi çırağımızdan mektuplar alıp aslâ kimsenin haberi yok iken ardımız sıra kendi atlarınla dörtnala alelacele gelip bana eresin" diye hakîre 500 Bundukani sikke-i hasene altın verip dua etti. *[184b]*

Ve Erganeli Ahmed Ağa'ya da dua edip Van'a müsellim gönderdi.

Hakîr de beş kölemi hazinedara, dört kat elbisemi ve beş atımı mirahura teslim edip üç güçlü kuvvetli kölemle ve beş baş atımla Üsküdar'da Kaya Sultan yanında kaldım.

(---) ayının (---) gününde Paşa, Kaya Sultan ile vedalaşıp Van'a doğru yola koyuldu. Evvelâ *Bismillah* ile,

Üsküdar yakınında Kadıköyü menzili: Kaya Sultan hakîre paşanın harcırahı için 40 kese verip kayık ile Kadıköy'e gelip 40 keseyi paşaya teslim eyledim. Üç gün paşa bu Kadıköyü'nde İpşir Paşa'ya rağmen konaklayıp dördüncü gün o şiddetli kışta Van'a yollanırken hakîr el öptüğünde,

"Dikkatli ol Evliyâm!" deyip hayır dua ile veda ettim.

Onlar Van diyarına, bu hakîr İstanbul'dan yana dönüp ertesi gün İpşir Paşa kethüdası aziz kardeşim Salih Ağa'ya varıp görüştüğünde,

"Bre Evliyâm, sen paşa ile Van'a yola çıkmadın mı?" dedi. Hakîr,

"Sultanım, seyahatten usandım ve özellikle bu kışta kıyamette Van'a doksan konakta nasıl gideydim" deyince,

"Tez masraf katibini çağırın" deyip 20 ekmek, beş okka kurban eti, üç okka pirinç, bir okka yağ ve birer balmumu bağışlayıp bizi İpşir Paşa ağaları sınıfına kattı.

Divan dağılıp ortalık kalabalıktan biraz kurtularak herkes başkalarından habersiz hâle gelince bu hakîr segâh makamında söylemeye başladım. Fasıl tamam olduğunda bir pencereden dışarı bir sesle,

"Ey Evliyâ, ey Evliyâ! Ekmek ve tuz hakkı bes bu mudur ki benden bi-habersin?" dedi.

Hakîr işittiğimde bildim ki bizim paşanın kethüdası Kudde Kethüda'yı İpşir Paşa,

"Seni silâhdar ağası ederim" diye paşadan ayırıp daha önce haps etmişti.

Hemen İpşir Paşa kethüdası Salih Ağa,

"Evliyâ sizin Kudde Kethüda, senin murabba okuduğun işitip seni çağırır" dedi. Ben de,

"Ya sultanım onu da huzurunuza davet edip meclisinize dahil eyleseniz lütuf idi" dedim.

"Evliyâ, ol hapistir, bu mahalle gelemez" dedi.

Hemen o sırada bir iç mehteri gelip kethüdaya,

"Sultanım, paşa sizi ister" deyince kethüda,

"Evliyâm, sen otur, şimdi seni paşa huzuruna çağırır, gitme" dedi. Onu gördüm, bir mehter daha gelip,

"Evliyâ Efendi derlermiş, bir kadı var imiş, paşa ister" dedi.

Fakir köle beni traşlı görüp kadı ve gazi zan eylemedi. Hakîr,

"Oğul, bu hakîri istemiş" dedim.

"Yok yiğit, bir ihtiyar Evliyâ Efendi derlermiş, onu ister" dedi. Hele hakîr İpşir Paşa huzuruna hayır dua ile varıp el öptüğümde,

"Hâfız Evliyâm, hoş geldin. Bildim ki akıllı imişsin. Zira o hain Melek ile bu kışta Van'a gitmedin" dedi. Hakîr,

"Tanrı'ya hamd olsun kırk bir yılda sultanımı bu devlette güç ile gördüm. Varvar Ali Paşa Celâlî gazasında bile sultanımla bu kadar dert çektik. Şükür Tanrı'ya ki bu günleri gördüm. Ben nereye gitsem gerek?" dedim. Hemen İpşir Paşa,

"Evliyâ şimdi sana Kudde Kethüda bağırıp ne dedi?" Ben,

"Sultanım Kürt lisânı üzere 'Hey Evliyâcıh, hey Evliyâcıh, menim hâlime pes kim vâkıf-ı esrar değil misin. Kanı geçmiş hukûkumuz' diye bağırdı, meğer hapis imiş" dedim. Hemen İpşir,

"Var imdi Evliyâ, benim iznimle Kudde'yle, Defterdarla ve Mevkufatî Mehmed Efendi'yle buluş. Kudde sizin paşanın yirmi yıl kethüdasıdır, Kârûn malına sahiplerdir. Eğer kuş canını kurtarmak dilerse ak akçe kara gün içindir, Müslümanların beytülmalına 3.000 kese Kudde, 5.000 kese Defterdar ve 1.000 kese Mevkufatî verip kurtulsunlar, var söyle" dedi.

Biz de İpşir kethüdasıyla vardık. Bir kapı açtılar, meğer hamam camekânı imiş.

Melek Ahmed Paşa kethüdası Kudde Mehmed Kethüda'nın içler acısı durumu

Kapıdan içeri girince onu gördüm, bu hamam camekânının sofaları üzere 200 adet çatal fitilli sekban ve sarıca cellatları hazır idiler. Onu gördüm, bu camekânın büyük havuzu su ile dopdolu olup o karakış günlerinde Kudde Kethüda, Moralı Defterdar ve Mehmed Efendi, üçünün de boyunlarında dokuz zincir ile çıplak, yanmış, yakılmış, ağlayıp inleyerek havuz içinde iki gün iki gecedir aç susuz bir gömlek ve dona muhtaç olduklarından başka her gece cellatlardan biner kamçı kırbaç yiyip nice türlü işkence ederlermiş.

Hemen Kudde Kethüda'yı o perişan hâlde görüp aklım başımdan gitti. Yanına varıp üçünün de ellerinden öptüm. Zira velinimetlerim idi. Kudde Kethüda,

"Evliyâm bu ne hâldir?" Hakîr,

"Şimdi devlet sahibi yanında idim. 'Kudde kurtulmak dilerse 3.000 kese versin. 5.000 kese paşa versin ve Mehmed Efendi 1.000 versin. Yohsa üçünü de katl ederim' diye yemin etti" dedim.

Hele Kudde *[185a]* 1.000 kese, Defterdar 2.000 kese, Mevkufatî 500 kese ve 500 cild güzel kitap verecek oldular. Bu kere İpşir Paşa kethüdası Salih Ağa,

"Ey Mehmed Kethüda, Kırşehri'ndeki 40.000 koyun nice oldu, Diyarbakır'ın Çermik şehrindeki 1.000 kese nice oldu, Van'da Mallı Kaya Çelebi ortağındaki 500 kese altın nice oldu ve Gümrük Emini Hasan Ağa kardaşı Anton Ermeni kâfirdeki 2.000 kese malınız nice oldu" deyince Kudde Kethüda,

"İşte Evliyâm bilir, ol Kırşehri'ndeki sahra çiftlikte 40.000 koyun onlar tamamen Melek Paşa'nındır. Çermik'de menim malım yoktur, tamamen kardaşım Hacı Musa Ağa'nındır ve ondaki mâl tamamen Kaya Sultan'ındır. Kaya Sultan Van'da Kaya Çelebi ile taş kayasıyla ortaklardır. Altınlarda menim alâkam, bir ahçam ve bir habbem yoktur" diye yemin edince havuzdan çıplak çıkararak fakir Kudde'nin ve hakîr Defterdar'ın vücutlarına 300 kırbaç vurunca figânları göklere yükseldi. O yara bereyle o şiddetli kışta yine havuz içine koyup âh edip inlemeye başladılar. Hakîr,

"Bre Mehmed Kethüda bütün dostlara haber gönder. Borç olarak bir kaç yüz kese de alıp kuş canlarınızı kurtarın" dedim. Bunlar,

"Ya biz hapiste iken bizlere kim bir pul verir. Bizi bir hapisten bıraksınlar, daha sonra devlet sahibinin istekleri üzere mal bulup kurtulalım" dediler.

Hakîr, İpşir Paşa'ya varıp bu sözleri söyledim.

"Onlar hapiste iken de o kadar malı verirler. Onlar iyi adamlardır. Yohsa şimdi onları katl ederdim" deyince hakîr yine gelip duyduğum gibi İpşir Paşa'nın sözlerini bir bir söyledim.

İster istemez üçüncü gün Defterdardan 3.800 kese ve sarayında olan bütün mallarını ve erzakını ve bütün işbaşında olan tabilerini haps edip onlardan da 2.040 kese mal tahsil eyledi.

Kudde Kethüda'dan 2.000 kese tahsil eyleyip Diyarbakır'da Bakkaloğlu'na, Mehmed Çelebi'ye, kardeşi Hacı Musa'ya ve Mehmed Kethüdazâde İbrahim Bey'e, bütün mallarını ve erzakını devlet için zapt etmeye kapıcıbaşılar gitti. Kendilerini bağlayarak Der-i devlete getirmek üzere Diyarbakır valisi Firarî Mustafa Paşa'ya fermanlar ve emirler gitti.

Mevkufatî Mehmed Efendi'nin malı yok idi, ama bütün mülkü, emlâki, çiftliği ve gelirleri mîrî için alınıp her gün yine bunları türlü türlü işkence ederlerdi. Hakîr onları görüp,

"İlâhî, bu zelil kulu bir ekmek parçası için bu kadar hor hakîr etme ve ecelimin gelmesine dek beden sağlığıyla iman ve ibadetten ayırma" deyip Cenâb-ı Kibriyâ'ya dua edip fakr u fâkada olup orta halli olan durumuma her hâlde yüz bin adet hamd ü senâlar ederdim, ama bu içler acı durumları görüp,

"Ayâ bunun sonu neye vara" diye daima araştırıp,

"Ayâ daha bu İstanbul içinde ne İlâhi zuhurat ortaya çıka" diye düşüncede idim.

Ama İstanbul ileri gelenlerinin tamamı sekban, sarıca (eyalet valilerinin buyruğundaki başıbozuk asker) ve yağmacıların ellerinde soyulup kebap oldular.

Şamîzâde Reisülküttab Mehmed Efendi'nin 70 adet samur kürkü gitti. Gümrük Emini Hasan Çelebi'nin ve diğer ileri gelenlerin yine hadden aşkın ve yazılmayacak kadar malları menalleri gitti. Eğer malumumuz olduğu bütün meydana gelen olayları yazsak seyahatnâmemizin yazılmasına engel olur.

İşin sonunda bu dönüp duran yamuk suratlı dünyada bu gibi gaddarlık olduğunu görüp atlarımla hizmetkârlarımı tamamen hazır edip Üsküdar şehrinde gizlemiştim, ama her gece Kaya Sultan efendimize varıp perde ardında danışırdım. Her gün yine İpşir

Paşa ile güzel geçinip üç kese bağışını aldım ve bir samur elbisesini giydim.

Daha sonra (---) (---) ayının (---) (---) gününde bizim Kudde Kethüda'yı ve (---) (---) (---) (---) (---) hapisten bırakarak kapıcıbaşılar ile ve sipah ocağı çavuşlarıyla Kudde Kethüda'yı (---) (---) nı sürgün ve ebedî azl diye kayıklar ile Dil Herseki'ne vardıklarında hemen Hersek Kasabası dışında kıble tarafında ikisini de katl edip orada gömdüler. *Allah rahmet eylesin.* Ve,

................(5 satır boş) ....

Bunun benzeri nice türlü rezillikler edip haksız yere insanların kanını döküp Haccâc-ı Zâlim Yusuf zulümleri olurdu. Hemen o gün Kaya Sultan hakîre 10 adet mektuplar ile 500 altın harcırah verip,

"Meded Evliyâm, bir ayak evvel paşama yetiş. Durmasın hemen Van'a can atsın. İşte Kudde Kethüdası'nı, *[185b]* Moralı Defterdar Mustafa Paşa'sını, reisülküttabı olan Mevkufatî Mehmed Efendi'sini ve nice tabilerini de çok katl ederler. Ve elbette paşamı katl etmek için saadetlü padişahdan üç kere ferman istediğinde saadetlü padişah, bütün ulema, salihler, vezirler, vekiller, Vâlide Sultan ve bütün sipahi ve yeniçeri ocakları paşamın katli için İpşir'in hatt-ı şerif istediğini duyup,

'Melek Ahmed Paşa bir salih dindar, mümin, muvahhid, temiz yürekli ve namuslu yiğit vezirdir. Ne suç sahibidir ki onun katline hatt-ı şerif istersiz, verme padişahım. Melek Paşa bu devlete yine lâzımlı adamdır. Bir kere veziriazam ve üç kere kaymakam olup bütün kul ile güzel geçindi' diye bütün kul ayak direyince İpşir hatt-ı şerifi padişahtan alamadı, ama Evliyâm, kimbilir bu İpşir Mustafa Paşa, Melek Paşa kocamın akrabasıdır, amma akreb-âsıdır. Belki bir hâl ile paşacığımın katline gizlice bir hatt-ı şerif ala, ama Evliyâm yetiş paşaya, hemen Van'a. Ve mansıbı var, acele ile revan olsun (gitsin). İsterse sonra Gence'ye ve İran-ı Nahşivan'a Revan'a sefer etsin" diye fakire Kaya Sultan ağlayarak mektupları elime verdi. Bir cevahirli saat dahi verip,

"Şimdi sana yollarda saat pek lâzımdır, hemen durma" diye bir samur parçası kürk bağışlayıp hakîri o gece Gümrük Emini Hasan Ağa'ya gönderdi. O gece Hasan Çelebi, Ortaköy'de Baltacı Mahmud Ağa yalısında Mahmud Ağazâde Bekir Ağa ile görüşmede imiş, hakîri görüp,

"Bre Evliyâm hoş geldin" deyip ayağa kalkarak,

"Gel Evliyâm, seni bu gece yine İstanbul'a bir işe göndereyim. Gel seninle biraz görüşmem vardır" diye elime yapıştı.

Odadan dışarı halk arasından çıkıp bir gizli odada elime üç parça mektup verip,

"Durma yetiş paşaya, işte sana 200 altın" dedi ve,

"Kaya Sultan'dan mektuplar aldın mı?"

"Aldım!" dedim.

"Durma git, ama İzmit şehrine varınca gündüz ve gece ile ulu yollar ile gitme ve menzillere uğrayıp sakın at alma. Hemen kendi atlarınla dörtnala seğirdip git. İşte sana 100 altın dahi" deyip beni bir kayığa koyup alarka olacak sırada,

"Evliyâ Çelebi, bizim gümrüğe İstanbul'da uğrayıp sandık eminine selâm eyle. Biz yarın İstanbul'a varamam" diye halk arasında o gece hakîri İstanbul'a gönderme bahanesini uydurdu. Hemen hakîr,

"Nola sultanım?" diye Ortaköy'den iki yatsı zamanı avanta kayık deyip akıntı ile baş aşağı akıp göz açıp kapayıncaya kadar Üsküdar'a vardık.

Daha önce atlarımı sakladığım yere vardım. Üç adet yarar pür-silâh kölelerim, beş baş küheylân atlarım, Abaza Marşan Yusuf'u, Abaza Kamış Mehmed'i ve Abaza Cumbalı Ali'yi alıp yedi adet salt ve yükü hafif küheylân atlı pür-silâh adamlarla gece yarısında o karanlık gecede *Allah'a tevekkül ettim* deyip Çamlıca Dağı'na yedi kişi çıkarak ikişer rekât namaz kıldık. Üsküdar şehrinde ve İstanbul'da yatmakta olan erenlerin ruhaniyetlerinden yardım isteyip bütün peygamberlerin, velilerin, kutublar kutbu, eminler, evtâd, necibler, nakibler, abdallar, meczuplar, melamîler, ricâlü'l-gayb, birler, üçler, yediler, kırklar, yüzler, binler ve binbirler mübârek ruhları için bir Yâsîn-i şerife okuyup Allah rızası için savabını adı geçen Allah adamlarının mübârek ruhlarına bağışlayıp el yüze sürdük.

Tanrı bilir, bu hakîr sanki bir demir zırh giyip *Bismillah* deyip saba rüzgârlı atımızın yularını çevirip süratle Van yönüne sürüp Van diyarına yollandık. Yüce Tanrı yolumuzu kolay ede.

................(7 satır boş) ....

[Üçüncü cildin sonu]

DİZİN

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin üçüncü cildinde Anadolu, Arabistan ve Rumeli üçgeninde yaptığı geziler, yaşadığı ilginç olaylar, anlatılmaya değer yerler, şaşılası ve tadına doyulmaz güzelliklerle örüyor kozasını. İki eski Türk payitahtı Konya ve Edirne bu cildin gözdesi gibi. Bu iki şehir için kaleme alınmış küçük birer monografi bu bölümler...

İstanbul'dan Şam'a (İznik, Eskişehir, Konya, Karaman, Payas, Antakya, Hama, Humus, Şam...), Şam'dan İstanbul'a (Haleb, Urfa, Maraş, Kayseri, Aksaray, Sivas, Harput, Zile, Çankırı, Kastamonu, İstanbul) ve buradan Rumeli'ye (Silistre, Filibe, Sofya, Edirne...) gidiş gelişlerini, yer yer kişisel yönler de katarak anlatan Evliyâ Çelebi, aynı zamanda tarihe, tarihsel olaylara tanıklık da ediyor.

Aslından fazla uzaklaştırılmadan günümüz diliyle ve iki kitap halinde sunulan üçüncü cilt, merak edilebilecek her şeyin bulunabilmesini kolaylaştıracak ayrıntılı bir dizinle de zenginleştirilmiştir.

Kapaktaki "Edirne Meydan Çeşmesi" gravürünün kaynağı: Robert Walsh, *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, C. 2, London, 1839 (Gravür: W. L. Leitch - J. Tingle)

Takım ISBN 975-08-1103-8
ISBN 975-08-1102-X

35 YTL